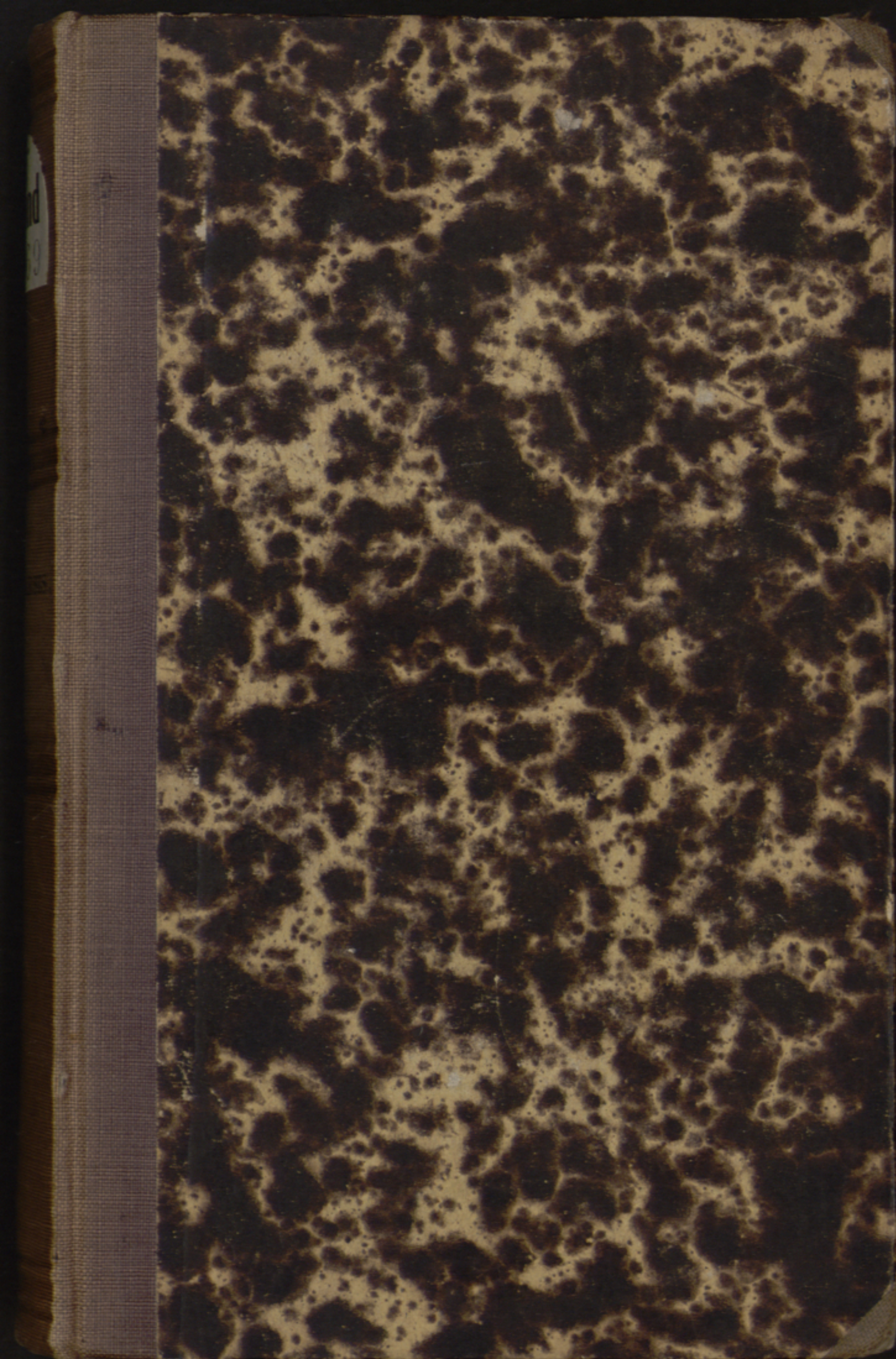
ANACHARSIS.

1

an 2 bl Gosse

14:–

ANACHARSIS DEN YNGRES
RESA I GREKLAND

I MEDLET AF FJERDE SEKLET
FÖRE VÅR TIDERÄKNING.

AF

ABBÉ BARTHÉLEMY.

Till Ungdomens tjenst i Sammandrag
utgifven

af

J. H. MEYNIER.

Öfversättning från 4:de Upplagan.

Förra Delen.

STOCKHOLM, 1825.
Tryckt hos Direct. HENRIK A. NORDSTRÖM.
På eget Förlag.

FÖRFATTARENS ANMÅLAN.

Jag föreställer mig, att en Scyth, benämnd Anacharsis, *kommer till Grekland några år före* Alexanders *födelse, och att han ifrån Athen, der han vanligen vistas, gör flera resor i kringliggande landskap, öfverallt uppmärksam på folkslagens seder och bruk, bivistande deras högtider, studerande naturen af deras regeringssätt, stundom helgande sina lediga timmar till undersökningar om menniskosnillets framsteg, stundom i samtal med de stora män, som då blomstrade, sådana som* Epaminondas, Phocion, Xenophon, Plato, Aristoteles, Demosthenes *m. fl. När han får se Grekland förslafvadt af* Philippus, Alexanders *fader, vänder han om till Scythien; der sätter han sina rese-anteckningar i ordning, och för att icke nödgas afbryta sin berättelse, gör han uti en inledning reda för de märkvärdiga händelser, som tilldragit sig i Grekland, innan han lemnade Scythien.*

Den epok jag valt, en af de mest interessanta i nationernas historia, kan betraktas under tvänne synpunkter. På vetenskapernas och konsternas sida, sammanbinder den Pericles' *tidehvarf med* Alexanders. *Min Scyth har umgåtts med en mängd Athenienser, som lefvat med* Sophocles, Euripides, Aristophanes, Thucydides, Socrates, Zeuxis *och* Parrhasius. *Jag kommer att anföra några af de namnkunniga författare,*

tare, som han känt; han har sett Praxiteles', Euphranors *och* Pamphili *mästerverk komma i dagen, äfven som de första försöken af* Apelles *och* Protogenes; *och ett af de sista åren han uppehöll sig i Grekland föddes* Epicurus *och* Menander.

Under den andra synpunkten är denna epok icke mindre märklig. Anacharsis *var vittne till den statshvälfning, som förändrade Greklands utseende, och som, något senare, förstörde Persiska riket. Vid sin ankomst fann han den unga* Philippus *hos* Epaminondas. *Han såg honom uppstiga på Macedoniens thron, utveckla under tjugutvå års tid emot Grekerna alla sitt snilles tillgångar, och sluteligen nödga dessa stolta republikaner att kasta sig i hans armar.*

Jag har författat en Resa hellre än en Historia, emedan i en Resebeskrifning är allting i rörelse, och emedan man der tillåter detaljer, som äro en Historieskrifvare förnekade. Dessa detaljer, när de hafva afseende på sedvanor, äro ofta endast anviste hos de gamla Författarne; ofta hafva de delat de moderna critikerna. Jag har noga öfvervägt dem alla, innan jag gjort bruk deraf. Jag har till och med vid en granskning uteslutit en stor del, och kan hända har jag ändå icke sträckt uppoffringen nog långt.

Jag har börjat detta verk år 1757, *och sedan arbetat derpå oafbrutet* *). *Jag skulle icke hafva företagit det, om, mindre förbländad af ämnets behag, jag hade mera rådfrågat min förmåga, än mitt mod.*

*) *Det fulländades först efter* 30 *år.*

Öfversätt.

INNEHÅLL:

7. Cap.

INLEDNING.

Om man får åberopa sig fornsägner, så hade Greklands första inbyggare ej andra boningar, än djupa kulor, och utgingo ur dem blott för att strida med djuren om grofva och stundom skadliga födämnen. Förenade sedermera under djerfva anförare, ökade de sina kunskaper, sina behof och sina olyckor. Krig började, starka passioner upptändes, följderna deraf voro rysliga. Det fordrades strömmar af blod, för att försäkra sig besittningen af ett land. Segervinnarne uppslukade de öfvervunna; döden var öfver allas hufvuden, och hämnden i allas hjertan.

Men antingen att menniskan slutligen tröttnar vid sin vildhet, eller ock att Grekiska klimatet mildrar förr eller senare deras lynne, som bebo det, lupo flera hopar af vilda emot de lagstiftare, som företogo sig att höfsa dem. Desse lagstiftare voro Egyptier, som nyligen anländt till kusterna af Argolis. De sökte der en fristad; de grundade der ett rike, och det var utan tvifvel ett skönt skådespel att se vilda och grymma menniskor närma sig darrande till den främmande colonien, beundra dess fredliga yrken, nedhugga sina skogar, lika gamla, som verlden, upptäcka under sina egna fötter en okänd jord, och göra den fruktbar, utbreda sig med sina hjordar öfver fälten, och komma slutligen derhän, att framlefva i oskuld dessa lugna och klara dagar, som beredt namnet af en gyldene ålder åt dessa aflägsna tidehvarf.

Denna revolution började under Inachus (1970 år f. Chr.), som anförde den första Egyptiska colonien. Den fortfor under Inachus, dess son. Inom en kort tidrymd fingo Argolis, Arkadien och de nästgränsande landskapen ett förändradt utseende.

Omkring 3 sekler derefter, visade sig Cecrops, Cadmus och Danaus (Cecrops 1657 år f. Chr. Cadmus 1594 år; Danaus 1586 år), den ene i Attica, den andra i Beotien, och den tredje i Argolis. De förde med sig nya colonier från Egypten och Phenicien. Idoghet och konster funno en väg öfver Peloponnesens gränsor, och deras framsteg ökade menniskoslägtet, för att så säga, med nya folkslag.

Ifrån Cecrops ända till Peloponnesiska krigets slut hafva framflutit omkring 1250 år. Jag delar dem i två epoker; den ena slutar vid Olympiadernas början (776 år f. Chr.), den andra vid Athens intagande af Lacedämonierna (404 år f. Chr.). Jag går att anföra de förnämsta händelser, som tilldragit sig i hvardera; jag skall i synnerhet fästa mig vid dem, som angå Athenienserna; och jag tillkännagifver, att under den första af dessa epoker, verkliga och fabelaktiga händelser, lika nödiga att veta för kännedomen af Greklands religion, plägseder och minnesmärken, skola sammanblandas i min berättelse, liksom de äro det i de gamla sägnerna. Kan hända äfven min stil skall smaka något af läsningen af de författare, hvilka jag rådfrågat. När man är i dikternas land, är det svårt att ej någon gång läna dess språk.

FÖRSTA DELEN.

Cecrops' coloni hade lemnat Nilens lyckliga stränder för att undandraga sig en obeveklig segrares ok, och efter en lång sjöresa hade den anländt till Athens kuster. Cecrops fattade det förslag, att göra det lands sällhet, som han utsett till sitt nya fädernesland.

De gamla inbyggarena i denna trakt sågo alla år återfödas ekens vilda frukter, och förtröstade sig på naturen om ett återframbringande, som försäkrade deras lifsuppehälle. Cecrops anvisade dem ett mildare födämne, och lärde dem att för beständigt bibehålla det. Åtskilliga slags frön blefvo anförtrodda åt jorden. Oliveträdet blef flyttadt från Egypten till Attika; träd, förut okända, utbredde öfver rika skördar sina grenar belastade med frugter.

Äktenskapet underkastades lagar, och dessa författningar, källan till en ny ordning af dygder och nöjen, lärde känna anständighetens förmoner, blygsamhetens tjusningskraft, begäret att behaga, sällheten att älska, behofvet att älska beständigt. En far hörde ur djupet af sitt hjerta naturens hemliga röst; han hörde den från hjertat af sin maka och sina barn; han öfverraskade sig sjelf, utgjutande tårar, som ej smärtan vidare aftvingade honom, och han lärde att värdera sig sjelf i det han blifvit känslig för andra. Snart närmade sig familjerna hvarandra genom giftermål, eller genom

ömsesidiga behof; otaliga kedjor omfattade alla samhällslemmar. De förmåner, som de åtnjöto, voro ej vidare personliga, och de olyckor, som de ej sjelfva erforo, voro för dem ej vidare främmande.

Andra driffjädrar lättade pligternas utöfning; de äldsta Grekerne gjorde sina offer åt Gudar, hvilkas namn de icke kände. De främmande colonierna gåfvo åt dessa gudomligheter de namn, som de ägde i Egypten, i Libyen, i Phenicien; och tilldelade hvar och en bland dem ett bestämdt område och särskilda förrättningar. Staden Argos blef enkom helgad åt Juno (Here); Athen åt Minerva (Athene) och Thebe åt Bacchus (Dionysos). Cecrops uppreste åt dem på alla ställen tempel och altaren; men han förböd att der utgjuta offerdjurs blod. Det offer, som han hembar dem, var mera värdigt deras godhet; det var ax eller korn, förstlingen af de skördar, hvarmed de välsignade Attica, och kakor, en gärd af den förädling af naturens råämnen, som dess invånare började känna.

Alla Cecrops' författningar andades vishet och menskligbet. Han utfärdade sådana, både för att förskaffa sina undersåter en lugn lefnad och att tillvinna dem vördnadsbevis äfven efter döden. Han ville, att man nedsatte deras qvarlefvor i skötet af menniskornas gemensamma moder, och att man straxt besådde den jord, som betäckte dem, på det att denna del af marken ej måtte borttagas från odlaren. Slägtingarne, med hufvudet prydt af en krans, gåfvo en begrafningsmåltid, och det var der, som man, utan att höra smickrets eller vänska-

pens

pens röst, hedrade den dygdiga mannens minne, eller med vanära stämplade den ondskefullas.

Samma vishet framlyste i inrättningen af en domstol, som synes hafva bildat sig mot de sista åren af denna Furstes lefnad, eller vid början af dess efterträdares regering; nemligen Areopagen, som ifrån sitt första upphof aldrig afsagt någon dom, hvaröfver man haft att beklaga sig, och som mest bidragit att gifva Grekerna de första begreppen om rättvisa.

Den verkan, som dessa inrättningar åstadkommo, var så hastig, att Attica inom kort fann sig befolkadt med 20,000 invånare, som i 4 rotar indelades.

Så hastiga framsteg ådrogo sig de folkstammars uppmärksamhet, som ej lefde af annat än rof. Sjöröfvare landstego på Atticas kuster, och utspridde förskräckelse åt alla håll. Cecrops begagnade sig deraf, att öfvertala sina undersåter att sammanflytta sina boningar, som då lågo kringspridda i landet, och att skydda dem genom en omgärdning från de skymfliga anfall, som de nyligen fått erfara. Athens grundvalar blefvo lagde på den kulle, der man nu för tiden ser fästningen. Elfva andra städer uppreste sig på särskilda ställen, och invånarne, intagne af förskräckelse, gjorde utan möda det offer, som borde kosta dem mest. De försakade landtlifvets frihet.

Cecrops dog efter en 50-årig regering. Athenienserne vårda ännu hans graf, och hans minne är tecknadt med outplånliga drag i Vattumannens stjernbild, som de helgat åt honom.

Några

Några år efter Cecrops, inträngde Orientens ljus i Beotien. Cadmus, i spetsen för en Phenicisk coloni, ditförde den förträffligaste af alla konster, den att genom enkla drag bibehålla talets flygtiga ljud och menniskosinnets finaste operationer. Skrifkonstens hemlighet, införd i Attica, blef der, någon tid derefter, bestämd att bibehålla minnet af märkvärdiga händelser.

Vi kunne ej bestämma på ett afgörande sätt tiden, då andra konster der blefvo kända; och vi hafve, i detta afseende, ej annat än fornsägner att anföra. Under Erichthonii regering vande Cecrops' coloni hästarna, redan lydiga betslet, att draga lass, och njöt gagn af biens arbete, hvilkas slägte den för beständigt fästade på berget Hymettus. Under Pandion gjorde den nya framsteg i landtskötseln.

Dessa på hvarandra följande upptäckter fördubblade folkets verksamhet, och i det de förskaffade detsamma öfverflöd, beredde de det äfven för försämring. I samma mån, som Athens rike vann nya krafter, såg man dem i Argos, i Arcadien, i Lacedæmon, i Corinth, i Sicyon, i Thebe, i Thessalien och Epirus, småningom tillväxa och fortsätta sina revolutioner på verldens skådeplats.

Emedlertid återvisade sig det fordna barbariet, till trots för lagar och seder: tid efter annan uppstodo starklemmade menniskor, som uppehöllo sig på vägarna, för att anfalla de resande, eller Furstar, hvilkas kalla grymhet ålade oskyldiga långsamma och smärtfulla

straff,

straff. Men naturen, som alltid motväger det onda med det goda, lät, för att förstöra dessa, födas menniskor, som voro starkare än de förra, och mägtigare än de sednare, samt rättvisare än beggedera. De genomvandrade Grekland: de rensade det från Konungars och enskiltas rofferier; de visade sig midtibland Grekerna såsom dödlige af en högre ordning; och detta folk, ännu barn, och således liksâ ytterligt i sin erkänsla, som i sin rädsla, utbredde så mycken ära öfver deras mindsta bedrifter, att hedern att beskydda det blifvit starka själars ärelystnad.

Detta slags hjeltemod, okändt för de följande sekler, uppblomstrade från alla håll, och öfvade sig på alla slags föremål. Om ett vildt djur, utgånget från skogarnas djup, spridde förskräckelse öfver fälten, gjorde sig ortens hjelte en skyldighet af att besegra det i åsynen af ett folk, som ännu ansåg styrkan för den första bland egenskaper, och modet för den första bland dygder. Furstarne sjelfve inläto sig i strider, hvilka, i det de ådagalade deras tapperhet, tycktes ännu mer rättvisa deras magt. Men snart älskade de faror, hvilka de förut nöjde sig med att icke frukta. De gingo långt omkring att ifrigt söka dem, eller ock läto de dem omkring sig uppkomma.

Flere ibland dem, under namn af Argonauter (emot år 1370 f. Chr.), fattade det beslutet att begifva sig till ett aflägset land, för att bemäktiga sig Æetes, Konungens i Colchis, skatter. Ibland dessa hjeltar såg man Jason, som förförde och bortförde Medea, Æetes

tes' dotter; men som förlorade, under sin frånvaro, den thron i Thessalien, hvartill hans börd kallade honom; Castor och Pollux, Konungens i Sparta Tyndari söner, ryktbare för sin tapperhet, men ännu mera genom en enighet, som tillvunnit dem altaren; Peleus, Konung i Phthiotis, hvilken skulle gälla för en stor man, om ej hans son Achilles varit ännu större än han; skalden Orpheus, som delade faror, dem han mildrade genom sina sånger; Hercules ändtligen, den mest lysande bland dödliga, och den första bland halfgudar.

Hela jorden är uppfylld af ryktet om hans namn och minnesmärkena af hans ära; han ledde sin härkomst från Konungarna i Argos; Man säger att han var son af Zevs och Alcmene, Amphitryons gemål; att han krossade under sina slag det Nemeiska lejonet, den Cretiska tjuren, det Erymanthiska vildsvinet, den Lerniska hydran, och ännu vildare vidunder; en Busiris, Konung i Egypten, som sölade nedrigt sina händer i främlingars blod; en Antheus i Libyen, som ej förr offrade dem åt döden, än han öfvervunnit dem i brottning, och jättarna i Sicilien, och Centaurerna i Thessalien, och alla röfvare på jorden, hvars gränsor han i vester bestämt, liksom Bacchus bestämt dem i öster. Man tillägger, att han öppnade bergen, för att närma nationerna; att han uppgräfde sund för att förena hafven; att han segrade öfver underjorden, och befordrade Gudarnas segrar i de strider, som de förde med jättarna.

Hans

Hans historia är en väfnad af underverk, eller snarare är den alla deras historia, som burit samma namn och undergått samma mödor som han. Man har öfverdrifvit deras bedrifter, och under det man förenat dem hos en enda person, och tillegnat denna alla stora företag, hvilkas upphofsmän man icke kände, har man öfverhopat honom med en glans, som tyckes återfalla på menniskoslägtet; ty Herkules, som man tillbeder, är en skuggbild af storhet, upprest mellan himmelen och jorden, liksom för att uppfylla deras mellanstånd. Den verklige Herkules skilde sig ej från andra menniskor genom annat än sin styrka, och liknade ej de Grekiska gudarna genom annat, än sina svagheter: det goda och det onda, som han gjorde under sina talrika ströftåg, förvärfvade honom under sin lefnad en ryktbarhet, hvilken beredde Grekland en ny försvarare i Thesei person.

Denne prins var son af Ægeus, Konung i Athen, och af Æthra, dotter till den visa Pittheus, som styrde Troezene; han var uppfödd i denna stad, der ryktet om Herculis bedrifter oroade honom, utan uppehör. För att tillfredsställa hans sjudande mod, upptäcker Æthra för sin son hemligheten af hans födelse; hon förer honom till en ofantlig klippa, och befaller honom upplyfta den; han finner der ett svärd och andra tecken, hvarpå hans far en dag borde igenkänna honom. Försedd med detta fynd, tager han vägen åt Athen, och snart finner han sig i möte med Sinnis. Denna grymma menniska fästade de öfvervun-

na

na vid grenarna af ett träd, som han nedböjde med häftighet, och hvilka uppreste sig behängde med dessa olyckligas blödande lemmar. Längre bort innehade Sciron en trång gångstig på ett berg, hvarifrån han nedstörtade de vandrande i hafvet. Ännu längre bort utsträckte Procrustes dem på en säng, hvars längd skulle vara det rätta måttet på deras kroppar, hvilka han förkortade eller förlängde genom hiskliga plågor. Theseus anföll dessa våldsverkare och lät dem omkomma genom de straff, som de sjelfve uppfunnit.

Efter mångfalldiga strider och framgångar, hemländer han till sin fader, som erkänner honom och låter honom erkännas af sitt folk. Pallantiderna, en mägtig familj i Athen, uppresa sig; Theseus skingrar dem, och ilar i en hast till Marathons fält, hvilka en rasande tjur härjade från flera år tillbaka; han anfaller honom, griper och utställer honom, belastad med kedjor, för Atheniensernas ögon, hvilka ej mindre förundras öfver segern, än förskräckas af striden.

Ett annat drag uttömde snart deras beundran. Minos, Konung på Creta, anklagade dem för att hafva ombragt hans son Androgeus, och hade tvingat dem med vapnens magt att lemna honom på bestämda tidpunkter ett visst antal unga gossar och flickor. Lotten borde utse dem; slafveri eller döden blifva deras del. Det var för tredje gången, som man kom att rycka från olyckliga föräldrar panterna af deras ömhet. Athen flöt i tårar; men Theseus tröstar dem; han föresätter sig

att

att befria dem från denna förhatliga gärd; och för att uppfylla en så ädel föresats, ställer han sig sjelf bland offrens antal, och går om bord till Creta.

Athenienserne säga, att deras barn, när de anlände till denna ö, blefvo inneslutne i en labyrinth, och snart derefter uppslukade af Minotaurus, ett vidunder, hälften menniska och hälften tjur, ledande sitt ursprung från Drottningens på Creta Pasiphaes naturvidriga kärlek; de tillägga, att Theseus, sedan han dödat Minotaurus, återfört de unga Atheniensenserna, och blifvit på hemresan åtföljd af Ariadne, Minos' dotter, som hade hjelpt honom att komma ur labyrinthen, och hvilken han öfvergaf på Naxos stränder. Cretenserne säga deremot, att Atheniensernas gisslan voro bestämde åt segervinnarena vid de spel, som firades till Androgei ära; att Theseus, efter erhållet tillstånd att inträda på täflingsbanan, öfvervunnit Taurus, Befälhafvaren öfver Minos' troppar, och att denne Furste var nog ädelmodig att göra rättvisa åt hans tapperhet, och skänka Athenienserna tillgift.

Cretensernas vittnesbörd är mera enligt med en Furstes lynne, som är beryktad för sin rättvisa och sin vishet; Atheniensernas är kan hända ej annat, än verkan af deras eviga hat till de segrare, som förödmjukat dem; men af begge dessa meningar härflyter lika tydligt, att Theseus befriat sin nation från en neslig underdånighet; och att, i det han blottställde sitt lif, han fullbordade sin förtjenst till den thron, som genom Ægei död blifvit ledig.

Knappt

Knappt hade han intagit den, förrän han ville sätta gränsor för sin myndighet, och gifva åt Styrelsen en mera fast och regelbunden form. Det stadgades, att Athen skulle blifva hufvudstaden och medelpunkten i riket; att de andra städernas Senater skulle afskaffas; att den lagstiftande magten skulle hvila i nationens allmänna församling &c. Genom dessa anstalter blef Athens styrelse väsendtligen democratisk.

Allt syntes då gynna hans önskningar. Han njöt på förhand denna djupa vördnad, som seklerna småningom fästa vid stora mäns minnen. Likväl var han ej detta nog sjelf för att fullborda sin äras verk. Han tröttnade vid de fredliga hyllningar, som han undfick, och de fogliga dygder, som voro källan dertill.

Hercules, Theseus, Pirithous (Konung i en del af Thessalien), vänner och ädelsinnade medtäflare, alla tre lössläppte på banan, ej andandes annat än faror och segrar, och bringande brottet att blekna och oskulden att darra, fästade nu hela Greklands blickar. Theseus, än åtföljande den första, än åtföljd af den andra, stundom ock blandande sig i hopen af andra hjeltar, var kallad till alla lysande företag. Han segrade, säger man, öfver Amazonerna, han visade sig vid jagten efter det ofantliga Calydoniska vildsvinet; han utmärkte sig mot Centaurerna i Thessalien, dessa djerfva menniskor, som först öfvat sig att strida till häst, och derföre ägde flera utvägar att gifva döden och att undkomma den.

Midt

Midt ibland så många ärefulla handlingar, men dock onyttiga för hans folks sällhet, beslöt han med Pirithous att bortröfva Prinsessan i Sparta och Prinsessan i Epirus, begge utmärkta af en skönhet, som gjorde dem namnkunniga och olyckliga; den ena var denna Helena, hvars behag kommo sedan så mycket blod och tårar att rinna; den andra, Proserpina, den Molossiska Konungen Aidonei dotter.

De funno Helena utförande en dans i Dianas tempel; och sedan de slitit henne ur dess sällskapssystrars krets, undanstulo de sig genom flykten det straff, som hotade dem i Lacedæmon, och som väntade dem i Epirus; ty Aidoneus, underrättad om deras afsigter, lemnade Pirithous åt hiskliga hundar, som uppåto honom, och störtade Theseus i ett rysligt fängelse, hvarifrån han endast igenom Herculis tjenstfärdiga omsorger blef befriad.

Vid återkomsten till sina länder fann han sin familj höljd med vanära och staden söndersliten af partier. Folket hade förlorat, vid utöfningen af sin magt, kärleken till ordning och känslan af tacksamhet. Det hade nyss förut blifvit uppretadt af Helenas bröders, Castors och Pollux närvaro och klagomål, hvilka, förrän de återtagit henne ur de händer, åt hvilka Theseus anförtrott henne, hade sköflat Attica, och uppväckt knot emot en Konung, som uppoffrade allt åt sina passioner, och föraktade omsorgen om sitt rike, för att söka vanhedrande äfventyr, och att afplåna skammen derför i bojor.

Theseus sökte förgäfves att skingra så förderfliga intryck. Man gjorde honom ett brott af hans frånvaro, hans bedrifter och olyckor, och när han ville använda styrka, fann han, att ingenting är så svagt, som en Furste, förnedrad i sina undersåtares ögon.

I denna ytterlighet tog han sin tillflykt till Konung Lycomedes på ön Scyros, der han omkom någon tid derefter (omkring 1305 år f. Chr.). Hans bedrifter, och de intryck de gjorde på sinnena, under hans ungdom, i början af hans regering, och vid slutet af hans lefnad, framställa honom för oss efter hvarannan, under bilden af en hjelte, en Konung och en äfventyrare, och efter dessa olika förhållanden förtjenade han Atheniensernas beundran, kärlek och förakt. De hafva sedan blygts öfver sin uppresning. Cimon flyttade på oraklets befallning hans ben inom Athens murar.

Gudarnes vrede, som hade bannlyst honom från hans länder, föll ock tung öfver Thebes rike. Laius förmälde sig, sedan han två gånger förlorat och återfått kronan, med Epicaste, eller Jocaste, Menoeci dotter; det var åt detta giftermål, som de rysligaste olyckor voro förbehållna. Det barn, som deraf föddes, skulle, sade ett orakel, blifva sin faders mördare och sin mors man. En son föddes, och föräldrarne dömde honom att blifva ett rof för vilddjuren. Hans skrik, eller händelsen verkade, att han på ett ensligt ställe blef upptäckt. Han blef öfverlemnad åt Drottningen i Corinth, som uppfostrade honom

nom

nom i sitt hus under namn af Oedipus, och såsom sin fosterson.

Underrättad, vid utträdet ur barndomen, om de faror, som han lupit, rådfrågade han Gudarna; och då deras Prester, genom sina svar, bekräftat det orakel, som föregått hans födelse, blef han dragen i den olycka, som han ville undvika. Med föresats att aldrig återvända till Corinth, som han ansåg för sitt fäderneslaud, tog han vägen åt Phocis, och mötte på en trång väg en gubbe, som med stolthet befallte honom att lemna vägen fri, och ville tvinga honom dertill med våld. Detta var Laius; Oedipus störtade sig på honom, och dödade honom under sina slag.

Efter denna bedröfliga händelse blefvo Konungariket Thebe och Jocastes hand lofvade åt den, som befriade Thebanerna ifrån de olyckor, hvaraf de voro plågade. Sphinx, Laii naturliga dotter, som gifvit sig i sällskap med stråtröfvare, sköflade slätter, uppehöll resande med listiga frågor, och vilseförde dem på berget Phicei afvägar, för att öfverlemna dem åt sina trolösa följeslagare. Oedipus upplöste dessa snaror, skingrade hennes medbrottslingar, och uppfyllde, i det han njöt frukten af sin seger, oraklet i hela sin vidd.

Blodskammen triumpherade på jorden, men himmelen skyndade sig att hämma dess lopp. Förhatliga vinkar kommo att förskräcka de begge makarna. Jocaste slutade sina olyckor med en våldsam död. Oedipus, enligt hvad några författare berätta, ref ut sina ögon, och dog i Attica, der Theseus unnat honom

en

en fristad. Men enligt andra sägner dömdes han att fördraga dagens ljus, för att än en gång se de ställen, som varit vittnen till hans missdåd, och lifvet, för att gifva det åt barn, mera brottsliga, och lika olyckliga som han sjelf. Dessa voro Eteocles, Polynices, Antigone och Ismene, som han hade med Eurygeneia, sin andra gemål.

De begge Prinsarne kommo ej förr till åldern att kunna regera, än de förviste Oedipus till det innersta af palatset, och sinsemellan kommo öfverens, att hvar och en i sin ordning hålla regeringstömmarna under ett helt år. Eteocles uppsteg först på denna thron, under hvilken afgrunden stod beständigt öppen, och vägrade att nedstiga derifrån. Polynices begaf sig till Adrastus, Konung i Argos, som gaf honom sin dotter till ägta, och lofvade honom ett mägtigt biträde.

Sådan var anledningen till det första krigiska företag, hvari Grekerne visade någon kännedom af krigskonsten (år 1320 f. Chr.). Ända dittills hade man sett troppar, utan soldater, öfversvämma oförmodadt ett närgränsande land, och draga sig tillbaka efter snart öfvergående fiendtligheter och grymheter. I det Thebanska kriget såg man planer uppgjorda med klokhet och utförda med ståndaktighet; olika folkslag, inneslutna inom samma läger, och underkastade samma öfverbefäl, som motsatte ett lika mod emot årstidernas stränghet, en belägrings långsamhet, och emot de dagliga stridernas faror.

Den

Den krigshär, öfver hvilken Adrastus delat befälet med Polynices, tvang Eteocles' troppar att innesluta sig inom Thebes murar.

Grekerne kände ännu icke konsten att eröfra en plats, försvarad af en stark besättning. Alla de belägrandes bemödanden rigtades mot portarna, allt de belägrades hopp bestod i deras täta utfall. De handgemäng, som dessa förorsakade, hade redan medfört förlusten af mycket folk å ömse sidor; då Eteocles och Polynices beslöto att sinsemellan afgöra sina stridigheter. När dagen var utsatt, stället bestämdt, folken i tårar, och arméerna i tystnad, störtade de begge Prinsarne den ene mot den andra, och sedan de genomborrat hvarandra med sting, uppgåfvo de sina sista andedrag, utan att kunna släcka sitt raseri.

Jag förbigår med tystnad de öfriga omständigheterna i detta krig. Thersander, Polynices' son, uppsteg på thronen, men han blef dödad några år derefter, då han begaf sig till det Trojanska kriget. Efter hans död regerade tvänne Prinsar af samma familj i Thebe; men den andre i ordningen blef hastigt anfallen af en dyster galenskap; och Thebanerne, öfvertygade, att Furierna skulle fästa sig vid Oedipi blod, så länge en droppa fanns qvar på jorden, satte på thronen en annan familj.

Någon tid efter det Thebanska kriget bragte en oförmodad händelse det Trojanska till utbrott.

Det Trojanska Kriget.

På Asiens kust, midtemot Grekland, lefde fredligt en Furste, som ej räknade andra förfäder än Konungar, och som fann sig i spetsen för en talrik familj, nästan hel och hållen bestående af unga hjeltar; Priamus regerade i Troja; och hans rike utbredde, likså mycket genom rikedom och de folkslags mod, hvilka voro underkastade dess lagar, som genom hans förbindelser med Konungarna i Assyrien, samma glans i denna trakt af Asien, som det Mycenska riket i Grekland.

Konungahuset i Argos erkände såsom sin hufvudman Agamemnon, Atrei son. Hans magt, förökad genom dess brors, Menelai, som nyss gift sig med Helena, arfvinge till Spartas Konungarike, gaf honom ett stort inflytande öfver denna del af Grekeland, som af Pelops, Agamemnons farfar, fått namnet Peloponnesus.

Paris, Priami son, kom till Grekland och begaf sig till Menelai hof, der Helenas skönhet fängslade allas blickar. Med figurens förmoner förenade den Trojanske Prinsen begäret att behaga och en lycklig förening af intagande talanger. Dessa egenskaper, upplifvade af hoppet om framgång, gjorde ett sådant intryck på Drottningen i Sparta, att hon öfvergaf allt för att följa honom. Atriderne sökte förgäfves att genom foglighet vinna en upprättelse, svarande emot förolämpningen; Priamus såg i sin son ej annat än hämnaren af de oförrätter, som hans hus och hela Asien hade erfarit tillförene ifrån Grekernas sida,

och

och förkastade de utvägar till förlikning, som man föreslog honom.

Vid denna oväntade nyhet utbrista dessa bullersamma och blodtörstiga rop, dessa orediga ljud, som äro striders och dödens förelöpare, och utbreda sig åt alla sidor. Konungarne i Grekland svärja att erkänna Agamemnon såsom hufvudman för företaget, att hämnas Menelaus och bringa Ilion till aska. Om några Furstar i början vägra att ingå i förbundet, blifva de snart indragne deri af Konungens i Pylos, den gamla Nestors, segrande vältalighet, af Ulysses', Konungens på Ithaca, försåtliga tal, af exemplet hos Ajax från Salamis, Diomedes från Argos, Idomeneus från Creta, Achilles, Pelei son, som regerade i en trakt af Thessalien, och af en mängd unga krigare, på förhand druckne af de framgångar, som de lofvade sig.

Efter långa förberedelser samlade sig arméen af omkring 100,000 mans styrka, i hamnen vid Aulis, och nära 1200 segel öfverföra den till Troadens stränder.

Staden Troja, försvarad af vallar och torn, var dessutom skyddad af en talrik krigsmagt, som Hector, Priami son, kommenderade; han hade under sig en myckenhet allierade Prinsar, som förenat sina troppar med Trojanernas. Samlade på stranden, visade de en förfärlig front för den Grekiska arméen, som, sedan de drifvit dem tillbaka, inneslöto sig inom ett läger, med större delen af sina skepp.

Troja var beläget vid foten af berget Ida, på något afstånd från hafvet; Grekernas tält och skepp intogo stranden; rummet dem emellan var skådeplats för tapperheten och vildheten; Trojanerne och Grekerne, beväpnade med pikar, klubbor, svärd, pilar och kastspjut, betäckte af hjelmar, harnesk och sköldar, framtågade i slutna leder med anförarena i spetsen emot hvarandra; de förra under stora rop, de sednare under en än mer förskräckande tystnad. Anförarena, genast blefne soldater, och mera ifrige att gifva stora exempel än visa råd, störtade sig i faran, och lemnade nästan alltid åt slumpen omsorgen om en framgång, den de förstodo hvarken att bereda eller fullfölja; tropparna stötte och bröto sig mot hvarandra med oreda, liksom vågorna, hvilka vädret drifver och återdrifver i sundet vid Euboea. Natten åtskilde de stridande; staden eller förskansningarna tjenade till en fristad för de öfvervunna; segern kostade blod och verkade ingenting.

De följande dagarna förtärde bålets lågor dem, som döden skördat; man hedrade deras minne med tårar och likbegängelse-spel. Stilleståndet upphörde, och man kom åter i handgemäng.

Ofta upphöjde under den starkaste striden en krigare sin röst, och utböd till envig en krigare af det motsatta partiet. Tropparna under tystnad sågo dem än kasta lansar, än ofantliga stenar på hvarandra, än mötas med svärdet i hand, och nästan alltid skymfa hvarandra, för att uppägga sitt raseri. Segervinnarens hämnd öfverlefde hans triumph; om han

ej

ej kunde misshandla sin fiendes lik och beröfva honom begrafning, böd han åtminstone till att plundra hans vapen. Men i ögonblicket närmade sig tropparna å ömse sidor, antingen för att rycka ifrån honom hans rof, eller för att försäkra honom det, och striden blef allmän.

Den blef det äfven, när en af krigshärarna hade för mycket att frukta för sin stridskämpes lif, eller när han sjelf sökte att förlänga det genom flykt. Omständigheterna kunde rättfärdiga detta sista steg: skymf och förakt brännmärkte för evigt den, som flydde utan att strida, emedan man måste i alla tider förstå att trotsa döden, för att förtjena att lefva. Men man hade undseende med den, som ej undstal sig sin motståndares öfverlägsenhet förr, än han försökt den, och som ej vek för annat än nödvändigheten.

Brödraskap i vapen och tänkesätt mellan tvänne krigare voro aldrig så vanliga, som under det Trojanska kriget. Achilles och Patroclus, Ajax och Teucer, Diomedes och Sthenelus, Idomeneus och Meriones, och många andra hjeltar, värdige att följa deras spår, stridde ofta bredvid hvarandra, och delade, i det de kastade sig i krigstumlet, sinsemellan faror och ära: än åter, uppstigne på samma vagn, styrde den ena hästarna, under det den andra afvärjde döden, och återskickade den mot fienden. Förlusten af en krigare krafde en skyndsam hämnd å vapenbroderns sida: utgjutet blod fordrade blod.

Hela verlden hade ögonen fästade på Trojas strider. Man såg härar förstöra hvarandra och

kri-

krigare försvinna: Hector, Sarpedon, Ajax och sjelfva Achilles, hade stupat. Slutligen, efter 10 års motstånd och mödor, och efter förlusten af kärnan af sin ungdom och sina hjeltar, föll staden under Grekernas ansträngningar; och dess fall gjorde ett så stort buller i Grekland, att det tjenar ännu till den förnämsta epoken i folkslagens annaler, (år 1282 f. Chr.). Dess murar, hus och tempel förvandlade till stoft; Priamus döende vid altarets fot, hans söner slagtade omkring honom; Hecuba, hans gemål, Cassandra, hans dotter, Andromache, Hectors enka, flera andra Prinsessor, belastade med bojor, och släpade såsom slafvar igenom det blod, som strömmade på gatorna, midt ibland ett helt folk, förtärdt af lågorna, eller nedgjordt af det hämnande svärdet; sådan var upplösningen af detta olyckliga krig. Grekerne släckte sitt raseri, men detta grymma nöje blef slutet för deras sällhet och början till deras missöden.

Deras återkomst utmärktes af de rysligaste motgångar. Mnestheus, Konungen i Athen, slutade sina dagar på ön Melos; Ajax, Locriernas Konung, omkom med sin flotta; Ulysses, än mera olycklig, hade ofta att frukta samma öde, under hela 10 åren, som han irrade omkring på vågorna; andre, ännu mera att beklaga, blefvo emottagne i sina familjer, såsom främlingar, försedde med anspråk, hvilka en lång frånvaro bringat i glömska, hvilka en oförmodad återkomst gjorde förhatliga. I stället för den förtjusning, som deras närvaro borde uppväcka, hörde de ej annat omkring sig än ärelyst-

lystnadens, äktenskapsbrottens och den smutsigaste egennyttas stötande skrik; förrådde af sina slägtingar och vänner, gingo större delen under Idomenei, Philoctetes', Diomedes' och Teucers anförande, att söka nya sådana i obekanta länder.

Konungahuset i Argos höljde sig med missgerningar och sönderslet sina inelfvor med egna händer; Agamemnon fann sin thron och sin säng oskärade af en ovärdig våldskräktare; han dog, mördad af Clytemnestra, sin gemål, som någon tid derefter blef dödad af Orestes, sin son.

Inom tidrymden af några generationer såg man falla och utslockna större delen af de furstliga hus, som hade förstört Priami; och 80 år efter Trojas förstöring kom en del af Peloponnesus i Heraclidernas, eller Hercules' afkomlingars, händer.

Anmärkningar öfver de Heroiska Seklerna.

Man såg fordom ej annat än Konungariken i Grekland; man ser der nästan öfverallt nu för tiden ej annat än republiker. De första Konungarne ägde ej mera än en stad, eller ett obetydligt område; några utsträckte sin magt på sina grannars bekostnad, och bildade sig stora stater; deras efterträdare ville föröka sin myndighet till sina undersåtares men, och förlorade den.

Om ej andra colonier, än den, som åtföljde Cecrops, kommit till Grekland, skulle Athenienserne, upplystare, och följaktligen mägtigare än de andra vilda, småningom underkufvat dem; och Grekeland skulle ej utgjort

annat

annat än ett stort Konungarike, hvilket än i dag, liksom de i Egypten och Persien, skulle äga bestånd. Men de särskilda folkhoparna, komna ifrån Orienten, delade det i flera Stater; och Grekerne antogo öfverallt den monarkiska styrelsen, emedan de, som hyfsade dem, ej kände någon annan.

Konungarne utöfvade öfverste prestens, härförarens och domarens kall; deras magt, den de öfverflyttade på sina afkomlingar, var ganska vidsträckt och icke dessmindre mildrad genom en Senat, af hvilken de togo råd, och hvars beslut de meddelade nationens allmänna församling.

Stundom, efter ett långvarigt krig, framställde sig de två Kronpretendenterne eller de tvänne krigare, som de dertill utsett, med vapen i hand, och rättigheten att styra menniskor berodde af styrkan eller skickligheten hos segervinnaren.

Intet gaf mera glans åt högsta rangen, och mera fart åt modet, än heroismens anda; intet lämpade sig mera till nationens seder, som voro nästan öfverallt desamma. Starka kroppar blefvo det ännu mera genom uppfostran; själarna, utan smidighet och utan tillmjukning, voro verksamma, tilltagsna, älskande eller hatande till ytterlighet: alltid hänförda af sinnena, alltid färdiga att öfverila sig: naturen, mindre hämmad hos dem, som voro beklädda med magt, utvecklade sig hos dem med mera kraft än hos menigheten: de tillbakaslogo en förolämpning med en skymf, eller en våldsamhet; och svagare i smärtan än i motgången, om det annars är en svaghet att

synas

synas känslig, greto de öfver en vanära, som de ej kunde hämnas: stilla och böjlige, när man förekom dem med bevis af aktning, häftige och fruktansvärde, när man brast deri, öfvergingo de ifrån den största våldsamhet till de största samvetsagg, och godtgjorde sitt fel med samma enfald, som de erkände det. Dessa manliga och stolta hjertan kunde ej röna försmägtande rörelser. Tvänne mägtiga känslor skakade dem på en gång: kärleken och vänskapen; med den åtskilnad, att kärleken var för dem en förtärande och öfvergående låga, vänskapen en liflig och fortvarande värma: vänskapen frambragte handlingar, ansedda nu för tiden såsom underverk; fordom såsom skyldigheter. Orestes och Pylades, som ville dö för hvarandra, gjorde ej annat, än det som före dem andre hjeltar hade gjort. Kärleken, våldsam i sin yra, grym i sin svartsjuka, hade ofta rysliga följder; på hjertan, mera känsliga än ömma, hade skönheten mera välde, än de egenskaper, som försköna den: den utgjorde prydnaden vid dessa präktiga fester, som Furstarne gåfvo, när de ingingo något förbund. Der församlade sig, tillika med Konungarna och Krigarena, Prinsessor, hvilkas närvaro och afundsjuka voro en källa till söndringar och olyckor.

Vid en Konungs i Larissa bröllop, förolämpade unga Thessalier, kände under namn af Centaurer, den unga Drottningens följeslagerskor, och stupade under Thesei och flere hjeltars svärd, som vid detta tillfälle togo ett köns försvar, hvilket de mer än en gång skymfat.

The-

Thetis' och Pelei bröllop blef oroadt af några Prinsessors anspråk, som, efter vanligheten dolda under Junos, Minervas och andra Gudinnors namn, alla eftersträfvade skönhetens pris.

Ett annat slags skådespel förenade Prinsessor och hjeltar: de skyndade till en Furstes begrafning, och visade sin prakt och skicklighet vid de kämpaspel, som man firade för att hedra hans minne. Man gaf dessa spel på en graf, emedan sorgen ej hade behof af en konstlad anständighet. Denna grannlagenhet, som förkastar all tröst, är i känslan en öfverdrift, eller en fullkomlighet, som man ej kände ännu; men hvad man visste, var att utgjuta uppriktiga tårar, att upphöra med dem, när naturen befallte det, och att än ytterligare utgjuta dem, när hjertat erinrade sig sin förlust.

Ett visst hotande yttre utseende lemnade aldrig hjeltarna: en del kastade öfver sina skuldror hudar af tigrar eller lejon, som de hade besegrat, andre visade sig med plumpa klubbor, eller vapen af åtskilliga slag, tagna af röfvare, från hvilka de befriat Grekland.

Det var i denna rustning som de infunno sig, för att njuta gästfrihetens rättigheter; rättigheter, för det närvarande inneslutna inom några familjer, men då gemensamma för alla. Vid en främlings röst öppnade sig alla portar, alla omsorger slösades; och för att gifva menskligheten den skönaste hyllning, underrättade man sig ej om hans stånd och börd, förrän man förekommit hans behof.

Likväl,

Likväl, i de tidehvarf, som lyste med så vackra exempel af mensklighet, såg man hiskliga och oerhörda brott frambryta. Några af dessa missdåd hafva utan tvifvel ägt rum i verkligheten: de voro frukter af ärelystnad och hämnd. Andra hafva att tacka för sin uppkomst endast skaldekonsten, hvilken i sina taflor förändrar historiens facta, likasom naturens. Vi afsky denna Medea, som Jason förde från Colchis, och hvars lefnad var, säger man, ej annat än en kedja af rysligheter. Kanske ägde hon ej annan trollkonst, än sina behag, och annat brott, än sin kärlek; och kan hända äfven större delen af dessa Prinsar, hvilkas minnen än i dag äro höljda med vanära, ej voro brottsligare än Medea. Det var ej barbariet, som mest regerade i dessa aflägsna sekler; det var en viss häftighet i karakteren, som ofta, i det den handlade oförställdt, förrådde sig sjelf.

Hvarken rang eller kön befriade från husliga omsorger, som upphöra att vara ringa, så snart de äro gemensamma för alla stånd. Man förenade dem stundom med angenäma talanger, såsom musik och dans, och ännu oftare med bullrande nöjen, såsom jagt, och öfningar, hvilka underhålla kroppens styrka, eller utveckla den.

Lagarne voro få och ganska enkla, emedan man behöfde mindre afdöma egendomstvister än förifradt våld, och snarare att hämma passionerna i deras ysterhet, än förfölja lasterna på deras krokvägar.

Mora-

Moralens vigtiga sanningar, i början upptäckta af denna beundransvärda instinkt, som förer menniskan mot det goda, blefvo snart bestyrkta i hennes ögon, genom de förmoner hon drog af deras utöfning.

Två slags kunskaper upplyste menniskorna: fornsägner, hvilkas tolkar poeterne voro, och erfarenheten, som de äldre förvärfvat. Af alla snillets egenskaper blef inbillningskraften först odlad, emedan det är den, som yttrar sig snarast i menniskornas och folkslagens barndom, och emedan hos Grekerna i synnerhet climatet, hvarunder de bodde, och de förbindelser de med Österländningarna ingingo, bidrogo till dess utveckling.

I Egypten, der solen alltid är brännande, der vindarne, Nilens öfversvämningar och andra phenomen äro underkastade en orygglig ordning: der naturens oföränderlighet och enformighet tyckes bevisa dess evighet, förstorar inbillningen allt; och i det den åt alla sidor kastar sig in i det oändliga, uppfyller den menniskorna med beundran och vördnad.

I Grekland, der himmelen, stundom upprörd af stormar, tindrar nästan beständigt af ett klart ljus; der olikheten i utsigter och årstider erbjuder utan uppehör frappanta contraster; der, vid hvarje steg, naturen synes i verksamhet, emedan hon öfverallt är sig sjelf olik, förskönade inbillningen, rikare och rörligare än i Egypten, och utgöt en värma, likså ljuf som fruktsam, i snillets verkningar.

Så sågo Grekerne, utgångne ur sina skogar, ej vidare föremålen under en förskräckan-

de

de och dyster slöja; så förmildrade Egyptierne, öfverflyttade till Grekland, småningom de hårda och skarpa dragen i sina taflor: begge, ej utgörande mera än ett enda folk, bildade sig ett språk, som lyste af figurliga uttryck; de ikläddde sina fordna meningar färgor, som förändrade deras enfald, men som gjorde dem mera förledande; och emedan de varelser, hvilka hade rörelse, syntes dem fulla af lif, och de tillskrefvo likså många särskilda orsaker, de phenomen, hvilkas sammanhang de icke kände, så blef verlden i deras ögon en praktfull decoration, hvars trissor rörde sig efter en oändlig mängd osynliga machinisters behag.

Då bildade sig denna philosophi, eller snarare denna religion, som ännu hos folket är qvar: en oredig blandning af sanning och lögn, af vördnadsväckande fornsägner och leende dikter; en lärobyggnad, som smickrar sinnena och stöter förståndet, som andas nöjet i det den lofsjunger dygden, och hvaraf man bör uppdraga en lätt grundteckning, emedan den bär prägeln af det sekel, som sett den födas.

Hvilken Magt har ryckt verlden ur chaos? Det oändliga väsendet, det rena ljuset, lifvets källa; gifvom det den skönaste af dess titlar; det är kärleken sjelf, denna kärlek, hvars närvaro öfverallt återställer harmonien, och till hvilken menniskorna och gudarne hänföra sitt ursprung.

Dessa förståndiga väsenden bestridde hvarandra herraväldet öfver verlden: men slagna till marken i dessa förfärliga strider, blefvo

menni-

menniskorna för evigt underkastade sina besegrare.

De odödligas slägte har förökat sig, likasom menniskornas. Saturnus (Chronos), uppsprungen ur himmelens och jordens förening, hade tre söner, som delat emellan sig verldens herravälde: Jupiter (Zevs) regerar i himmelen, Neptunus (Poseidon) öfver hafvet, Pluto (Hades) afgrunden; och alla tre öfver jorden; alla tre äro omgifne af en mängd gudomligheter, pligtiga att utföra deras befallningar.

Jupiter är den mägtigaste af Gudarna, ty han slungar åskan: hans hof är det mest lysande af alla; det är det eviga ljusets boning, och det bör äfven vara sällhetens, emedan allt jordens goda kommer ifrån himlen.

Man åkallar hafvets och underjordens gudomligheter på vissa ställen, och i vissa omständigheter: de himmelska Gudarna öfverallt, och i alla lifvets ögonblick. De öfverträffa de öfriga i magt, emedan de äro öfver våra hufvuden, under det de öfriga äro vid vår sida, eller under våra fötter.

Gudarne tilldela menniskorna lifvet, helsan, rikedomarna, visheten och modet. Vi anklage dem för att vara upphofsmän till våra lidanden; de förebrå oss att vara olyckliga genom vårt eget fel. Pluto är förhatlig för de dödliga, emedan han är obeveklig. De öfrige Gudarne låta sig röras af våra böner, och i synnerhet af våra offer, hvaraf lukten är för dem ett angenämt rökverk.

Om

Om de hafva samma sinnen, som vi, böra de hafva samma passioner. Skönheten gör på deras hjertan samma intryck, som på våra. Man har ofta sett dem på jorden söka nöjen, som blifvit lifligare, genom höghetens afläggande och mysterens skugga.

Grekerne hade ej genom denna idéernas sällsamma sammanställning velat förnedra gudomligheten. Vane att dömma efter sig sjelfva alla lefvande varelser, länade de sina svagheter åt Gudarna, och sina känslor åt djuren, utan att vilja förnedra de förra eller upphöja de sednare.

När de ville skapa sig ett begrepp om himmelens sällhet, och de omsorger man der tog sig om verldens styrelse, kastade de sina blickar omkring sig och sade:

På jorden är ett folk lyckligt, när det tillbringar sina dagar i gästabud; en Furste, när han samlar omkring sitt bord de Prinsar och Prinsessor, som regera i nästgränsande länder; när unga slafvinnor, stänkta med välluktande essencer, iskänka vin ur fulla kärl, och när skicklige sångare der förena sin röst med lyrans toner; äfven så, vid de ofta inträffande måltider, som förena himmelens invånare, utdela ungdomen och skönheten under Hebes skepnad nectar och ambrosia; Apollos och Musernas sånger bringa Olympens hvalf till genljud, och glädjen strålar i allas ögon.

Stundom samlar Jupiter de odödliga omkring sin thron: han öfverlägger med dem om jordens angelägenheter på samma sätt som en Furste rådplägar med de stora i sitt rike om

sina

sina länders bästa. Gudarne framställa olika råd, och under det de underslöda dem med värma, afkunnar Jupiter sitt beslut, och allt återgår till tystnad.

Gudarne, beklädde med sin magt, gifva rörelse åt verlden, och äro upphofsmän till de phenomen, som förvåna oss.

Alla morgnar öppnar en ung Gudinna österns portar, och utgjuter friskhet i luften, blommor öfver fälten, och rubiner öfver solens väg. Vid detta budskap uppvaknar jorden, och bereder sig att emottaga den Gud, som gifver henne alla dagar ett nytt lif; han framträder och visar sig med en prakt, som anstår himlarnas Regent; hans vagn, förd af Timmarna, framilar och fördjupar sig i den oändliga rymden, den han uppfyller med lågor och ljus. När han kommer till det palats, som tillhörer hafvets Drottning, utbreder Natten, som i evighet följer hans spår, sin dystra slöja, och fäster otaliga facklor på himlahvalfvet. Då upphöjer sig en annan vagn, hvars ljufva och tröstande klarhet bringar känsliga hjertan till ljufva tankespel. En Gudinna styrer den. Hon kommer att i tysthet emottaga Endymions ömma offer. Denne båge, som strålar af så rika färger, och som kröker sig från den ena ändan af horizonten till den andra, är de ljusfylda spåren efter Iris' gång, som förer till jorden Junos befallningar. Dessa angenäma Vindar, dessa rysliga Stormar, äro Genier, som än leka i luften, än brottas med hvarandra, för att uppröra vågorna. Vid foten af denna kulle ligger en grotta, friskhetens och fridens hem-

hemvist. Det är der, som en välgörande Nymph utgjuter ur sin outtömliga urna den bäck, som gör den nästgränsande slätten fruktbar: det är derifrån hon hör en ung skönhets önskningar, som kommer att skåda sina behag i den flyktiga böljan. Gån in i denna dystra park; det är hvarken tystnaden eller ensligheten, som sysselsätter ert sinne; J ären i Dryadernas och Silvanernas hemvist; och den hemliga rysning, som J erfaren, är verkan af ett gudomligt majestät.

Åt hvad sida som helst vi vände våra steg, äro vi i Gudarnas sällskap; vi finne dem utom och inom oss; de hafva delat emellan sig väldet öfver själarna, och leda våra böjelser: somlige stå i spetsen för krig och för fredens konster; andre ingifva oss kärlek till vishet, eller till nöjen: alle älska rättvisan och beskydda dygden; 30,000 gudomligheter, spridda midt ibland oss, vaka beständigt öfver våra tankar och våra gerningar. När vi göre det goda, ökar himmelen våra dagar och vår sällhet; han straffar oss, när vi göre det onda. Vid brottets rop utgå Nemesis och de svarta Furierna rytande ur Tartarens djup; de insmyga sig i den brottsligas hjerta, och plåga honom dag och natt med rysliga och genomträngande skrik: dessa skrik äro samvetsaggen. Om missdådaren försummar att före sin död blidka dem med heliga ceremonier, fästa sig Furierna vid hans själ, såsom vid sitt rof, och släpa honom i Tartarens afgrunder; ty de gamle Grekerne voro i allmänhet öfvertygade om, att själen är odödlig, och sådant var det be-

grepp, som de, efter Egyptierna, gjorde sig om detta, så föga kända, väsende.

Den andliga själen, det vill säga sinnet eller förståndet, är omgifven af en sinnlig, som ej är annat än en lysande och fin materie, en trogen bild af vår kropp, efter hvilken den format sig, och af hvilken den ständigt bibehåller likhet och dimensioner. Dessa begge själar äro på det närmaste förenade, under det vi lefve; döden åtskiljer dem; och under det den andliga själen uppstiger till himmelen, bortflyger den andra, under Mercurii ledsagande, till jordens yttersta gränsor, der man finner de dödas rike, Plutos thron och Minos' domstol. Öfvergifven af hela verlden, och utan något annat, än sina gerningar, inställer sig själen för denna förskräckliga domstol: den hörer sin dom, och begifver sig till de Elyseiska fälten, eller till Tartaren.

Grekerne, som ej grundat Gudarnas sällhet på annat, än sinnenas nöjen, kunde ej föreställa sig andra förmoner för de Elyseiska fälten, än ett angenämt klimat och en djup, men enformig, stillhet; svaga förmoner, som ej hindrade de dygdiga själarna ifrån att sucka efter dagens ljus och att sakna sina passioner och sina nöjen.

Tartaren är tårarnas och förtviflans hemvist; de brottslige öfverlemnas der åt fasansvärda plågor; grymma roffoglar sönderslita deras inelfvor; brinnande hjul släpa dem omkring sin axel. Det är der, som Tantalus dör hvarje ögonblick af hunger och törst, midt i en klar flod och under träd belastade med fruk-

ter;

ter; som Danai döttrar äro dömda att fylla en tunna, ur hvilken vattnet utflyter i samma ögonblick; och Sisyphus, att fästa på höjden af ett berg en klippa, som han upplyfter med ansträngning, och hvilken, på punkten att komma till sitt mål, nedfaller åter genast af sig sjelf. Oöfvervinneliga behof, och ständigt retade af de föremåls närvaro, som äro tjenliga att tillfredsställa dem; ständigt enahanda, och i evighet fruktlösa arbeten: hvilka straff!

Sådana voro ungefärligen snillets framsteg hos Grekerna, när Codrus uppoffrade sitt lif för sitt fäderneslands räddning. Denne Furste, anfallen af Heracliderna, blottställde sig frivilligt för döden, sedan han förnummit, att Oraklet lofvade segern åt den af de tvänne härarna, som förlorade sin anförare i träffningen; och detta offer upptände så hans troppar, att de jagade fienden på flykten.

Athenienserne, förvånade öfver detta drag af storhet, afskaffade Konunga-titeln; de sade, att Codrus hade bragt den till den höjd, att det hädanefter skulle vara omöjligt att hinna dit; i följd deraf förklarade de Jupiter för sin Regent; och sedan de satt Medon, son till Codrus, vid sidan af thronen, utnämnde de honom till Archont, eller beständig Styresman (år 1092 f. Chr.), i det de likväl förbundo honom att göra räkenskap för sin styrelse inför folket. De inskränkte i det följande utöfningen af denna värdighet till en tidrymd af 10 år (år 752 f. Chr.), och delade den slutligen mellan 9 för året tillsatta öfverhets-personer (år 684 f. Chr.), som ännu bära namn af Archonter.

Dessa äro ungefärligen de händelser, som Athens historia framställer för oss, ifrån Codri död, ända till den 1:sta Olympiaden, under en tidrymd af 316 år. Dessa sekler framflöto i tysthet, eller snarare, de voro uppfyllda af tre de största män, som någonsin funnits: Homerus, Lycurgus och Aristomenes. Det är i Lacedæmon och Messenien, som man lärer sig känna de två sistnämnda; det är i alla tider och på alla orter, som man kan sysselsätta sig med Homeri snille.

Homerus.

Homerus lefde omkring 4 sekler efter kriget vid Troja (omkring 900 år f. Chr.). I hans tid var Skaldekonsten ganska mycket idkad bland Grekerna: dikternas källa, hvilka äro dess väsende eller prydnad, blef dag från dag mera flödande; språket lyste af bilder, och länade sig så mycket lättare åt Skaldens behof, som det var mindre regelbundet. Tvänne märkvärdiga händelser, Thebes och Trojas krig, sysselsatte talangerna: från alla håll förkunnade sångare med lyran i handen för Grekerna deras fordna krigares bedrifter.

Man hade redan sett framstå Orpheus, Linus, Musæus och en mängd andra Skalder, hvilkas arbeten äro förlorade, och hvilka derföre äro endast så mycket mera beryktade; redan hade ock nu framträdt på banan denne Hesiodus, som var, säger man, Homeri medtäflare, och som i en stil, full af ljufhet och harmoni, beskref Gudarnes ättartal, landtmannens arbeten och andra föremål, hvilka han förstod att göra lockande.

Ho-

Homerus fann således en konst, som någon tid förut trädt ur barndomen, och hvars framsteg påskyndade utan uppehör: han mottog den i sin utveckling, och bragte den så långt, att han tyckes vara dess skapare.

Han besöng, säger man, kriget för Thebe; han sammansatte flera arbeten, hvilka skulle höjt honom till lika rang med hans tids första Skalder; men Iliaden och Odysséen sätta honom öfver alla, som sjungit före och efter honom.

Uti det första af dessa poemer har han beskrifvit några omständigheter af det Trojanska kriget; och uti det andra, Ulysses' (Odyssevs') återkomst till sina länder.

Det hade tilldragit sig under Trojas belägring en händelse, som fästat Homeri uppmärksamhet. Achilles, skymfad af Agamemnon, drog sig undan till sitt läger: hans frånvaro återlifvade modet hos Trojanerna, som utgingo från sina murar, och lemnade flera slagtningar, i hvilka de nästan beständigt voro segervinnare: de satte redan eld i fiendernas skepp, när Patroclus visade sig, klädd i Achilles' vapen. Hector angriper honom, och slår honom till jorden. Achilles, hvilken hufvud-anförarenas böner ej mägtat beveka, återilar till striden, hämnas Patrocli död, med den Trojanska Fältherrens, anstaltar om sin väns begrafning, och lemnar, mot en lösepenning, åt den olyckliga Priamus dess sons, Hectors, lik.

Dessa händelser, timade inom ganska få dagar, voro en följd af Achilles' vrede mot Agamemnon, och utgjorde, under loppet af belägringen, en episod, som man lätt kunde

skilja

skilja derifrån, och som Homerus valde till ämne för Iliaden; i det han behandlade den, underkastade han sig den historiska ordningen: men för att gifva mera glans åt sitt ämne, förutsatte han, enligt sin tids antagna system, att ifrån början af kriget Gudarne delat sig mellan Grekerna och Trojanerna: och för att göra det mera interessant, satte han personerna i handling: en konst, kanske ända till honom okänd, som har gifvit upphof åt det dramatiska skaldeslaget, och som han använde i Odysséen med samma framgång.

Man finner mera konst och lärdom i detta sistnämnda poem. Tio år hade förflutit, sedan Ulysses lemnat Ilions stränder. Oförskämde roffare förslöste hans skatter; de ville tvinga hans tröstlösa Maka att ingå ett nytt giftermål, och att göra ett val, som hon ej vidare kunde uppskjuta. Det är vid detta ögonblick, som scenen för Odysséen öppnas. Telemachus, Ulysses' son, begifver sig till fasta landet af Grekland, för att fråga Nestor och Menelaus om sin fars öde. Under det han är i Lacedæmon, reser Ulysses från Calypsos ö, och efter en mödosam segling blir han kastad af en storm till Phæacernas ö, som låg i Ithacas grannskap. På en tid, då handel ännu ej närmat folkslagen till hvarandra, samlade man sig omkring en främling för att höra berättelsen om hans äfventyr. Ulysses, ifrigt anmanad att tillfredsställa ett hof, der okunnighet och smak för det underbara herrskade till ytterlighet, berättar för det de under, han sett, rörer det genom målningen af de olyckor, som

han

han lidit, och erhåller der understöd, att återvända till sina länder: han ankommer, gifver sig tillkänna för sin son, och tager i sällskap med honom verksamma steg, för att hämnas på deras gemensamma fiender.

Handlingen i Odysséen räcker ej mera än 40 dagar: men förmedelst den plan, som han valt, har Homerus funnit hemligheten att beskrifva alla omständigheter af Ulysses' hemresa; att återkalla minnet af flera detaljer i Trojanska kriget, och att utveckla de kunskaper, som han sjelf förvärfvat sig på sina resor. Han tyckes hafva sammansatt detta arbete i en framskriden ålder; man tror sig märka detta på mångfaldigheten af berättelser, äfvensom på personernas lugna caracter, och på en viss ljuf värma, likasom solens vid sin nedgång.

Iliaden och Odysséen voro knappt kända i Grekland, när Lycurgus visade sig i Ionien; Skaldens snille talade genast till Lagstiftarens. Lycurgus upptäckte lärdomar i vishet, der hopen af menniskor ej såg annat än angenäma dikter; han afskref de begge poemerna, och riktade dermed sitt fädernesland; derifrån öfvergingo de till alla Greker; man såg actörer, kända under namn af Rhapsoder, ifrån dem utbryta stycken, och genomresa Grekland, som förtjustes af att höra dem. Somlige sjöngo Diomedes' tapperhet, andre Andromaches afsked, andre Patrocli eller Hectors död m. m.

Homeri poëmer, öfverlemnade åt deras okunnighet, som sjöngo dem eller tolkade dem offentligen, förändrades dagligen i deras mun; de gjorde derigenom betydliga förluster, sam-

man-

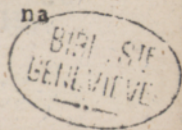
manhanget förstördes, och de belastades med verser, främmande för författaren. Pisistratus och Hipparchus, hans son, företogo sig att återställa texten i sin renhet; de rådfrågade skickliga konstdomare; de lofvade belöningar åt dem, som framskaffade otvifvelaktiga fragmenter af Iliaden och Odysséen, och efter ett långt och mödosamt arbete, utställde de dessa tvänne härliga taflor för Grekernas ögon, som lika mycket förvånades öfver planens skönhet och detaljernas rikedom.

Grekerne hafva aldrig varit så kunnige, som nu; aldrig var deras beundran för denna skald så djup. Hans sånger genljuda kring hela Grekland, och äro en prydnad för dess lysande fester. Det är i dem, som ungdomen finner sin första undervisning; som Æschylus, Sophocles, Archilochus, Herodotus, Demosthenes, Plato, och de bäste författare hafva hemtat största delen af de skönheter, hvilka de utsått i sina skrifter, som Bildhuggaren Phidias och Målaren Euphranor hafva lärt att värdigt framställa Gudarnas Konung.

Jag är ej annat än en Scyth, och harmonien i Homeri verser, denna harmoni, som hänförer Grekerna, undfaller ofta mina nog grofva organer; men jag är ej vidare mästare öfver min beundran, när jag ser honom upphöja sig, och sväfva, för att så säga, öfver verlden; ljungande åt alla håll sina tända blickar, samlande de lågor och färger, af hvilka föremålen blixtra för hans ögon; närvarande vid Gudarnas rådplägningar; forskande de doldaste vinklar i menniskohjertat; och genast der-

efter,

efter, rik af sina upptäckter, drucken af naturens skönheter, och ej vidare mägtig att uthärda den låga, som förtärer honom, utgjuta den ymnigt i sina taflor och uttryck, sätta himmelen i strid med jorden, och passionerna med sig sjelfva, förblinda oss genom dessa blixtar af ljus, som endast tillhöra snillet; rycka oss med sig genom dessa känslans utbrott, som äro det sannt sublima, och alltid qvarlemna i vår själ ett djupt intryck, som tyckes utvidga och förstora den. Ty det, som i synnerhet utmärker Homerus, är det, att han gifver all ting lif, och att han genomtränger oss utan uppehör med de rörelser, som skaka honom; det är, att han underordnar allt under hufvudpassionen; att han följer den i sina störtsprång, sina förvillelser och sina stridiga nycker; att han förer den ända upp till skyarna; och att han låter den falla, när det behöfves, genom tankesättets och dygdens styrka, likasom Ætnas låga, hvilken vädret återdrifver till afgrunden; det är, att han har fattat stora caracterer, att han har i skilda grader tecknat magt, hjeltemod och andra egenskaper hos sina personer, ej genom kalla och osmakliga beskrifningar, utan genom raska och kraftiga penseldrag, eller genom nya och nästan slumpvis i dess arbeten utsådda diktningar. Jag uppstiger med honom i himlarna; jag igenkänner Venus hel och hållen på denna gördel, ur hvilken beständigt utsmyga sig kärlekens lågor, de otåliga Begären, de förförande Behagen, och de outsägliga Tjusningarna i blickar och språk; jag igenkänner Pallas och dess raseri på denna

na egid, der Fruktan, Tvedrägten, Våldet och den rysliga Gorgonens förskräckande hufvud äro fästade; Jupiter och Neptunus äro de mägtigaste bland Gudarna; men Neptunus behöfver en treudd, för att röra jorden; Jupiter blott ett ögnakast, för att skaka Olympen. Jag nedstiger på jorden: Achilles, Ajax och Diomedes äro bland Grekerna de mest fruktansvärde; men Diomedes drager sig tillbaka vid den Trojanska krigshärens åsyn; Ajax ger ej vika, förr än han flera gånger drifvit den tillbaka; Achilles visar sig, och den försvinner.

Plato fann ej nog värdighet i Achilles' eller i Priami sorg; när den förre rullar sig i stoftet, efter Patrocli död; när den sednare vågar ett förnedrande steg, för att erhålla sin sons lik. Men hvilken sällsam värdighet är icke den, som qväfver känslan? För min del prisar jag Homerus, för det han, liksom Naturen, satt svagheten bredvid styrkan och afgrunden jemte höjderna: jag prisar honom ännu mera, för det han visat mig den bästa bland fäder i den mägtigaste bland Konungar, och den ömmaste bland vänner i den häftigaste bland hjeltar.

Jag har hört de skymfande ord tadlas, som Poeten låter sina hjeltar yttra, antingen i deras sammankomster, eller midt i striderna: jag har då kastat ögonen på barn, som äro närmare naturen än vi, på menigheten, som alltid är barn; på de vilda, som alltid äro menighet; och jag har märkt hos dem alla, att vreden, innan den utbryter i handlingar, yttrar sig med skryt, öfvermod och skymfliga ord.

Jag

Jag har hört Homerus tadlas, för det han målat i sin enfald den tids seder, som föregått honom; jag har lett åt kritiken och tegat.

Men när man gör honom ett brott af att hafva förnedrat Gudarna, nöjer jag mig med att anföra det svar, som en upplyst Atheniens en gång lemnade mig. Homerus, sade han, hade efter sin tids poetiska system lånat Gudarna våra svagheter. Aristophanes har sedan framställt dem på vår skådeplats, och våra fäder hafva handklappat åt detta sjelfsvåld: de äldste theologer hafva sagt, att menniskorna och Gudarne haft ett gemensamt ursprung; och Pindarus, nästan i våra dagar, har fört samma språk. Man har således aldrig tänkt, att desse Gudar kunde uppfylla det begrepp, som vi hysa om Gudomligheten, och i sjelfva verket antager den sanna philosophien öfver dem ett högsta Väsende, som anförtrott dem sin magt. Upplyst folk tillbedja honom i hemlighet; de andre ställa ock understundom sin klagan till dem, som föreställa honom, och större delen af poeterna likna Konungens i Persien undersåter, som nedkasta sig för Fursten och fara ut tygellöst emot hans ministrar.

Må de, som kunna emotstå Homeri skönheter, fästa sig tungt vid hans fel. Ty hvarföre dölja det? Han hvilar sig stundom, och någon gång inslumrar han; men hans hvila är såsom örnens, hvilken, sedan han genomrest i luften sina vidsträckta områden, sänker sig, öfverhopad af trötthet, på ett högt berg; och hans sömn liknar Jupiters, som, enligt

Ho-

Homerus, uppvaknar, i det han ljungar åskstrålen.

När man vill dömma Homerus, ej efter förståndsskäl, utan efter känslan, ej efter reglor, ofta godtyckliga, utan efter naturens oföränderliga lagar, skall man utan tvifvel öfvertyga sig om, att han förtjenar den rang, som Grekerne honom tilldelat, och att han var de tidehvarfs förnämsta prydnad, hvilkas historia jag här i korthet framställt.

ANDRA DELEN.

Det är först omkring 150 år efter första Olympiaden, som, egentligen att tala, Athéns historia börjas; således innefattar den endast 300 år, om man följer den ända till våra dagar: och omkring 200, om man slutar den vid Athéns eröfring. Man ser der inom nog bestämda tidskiften dess väldes början, fortgång och fall. Må det vara mig tillåtet att utmärka dessa tidskiften med särskilda hufvuddrag. Jag vill kalla det första Solons, eller lagarnas tidehvarf: det andra Themistocles' och Aristides', det vill säga ärans; det tredje, Pericles', det är yppighetens och konsternas.

Första Afdelningen.

Solons Tidehvarf

(från år 630 till år 490 f. Chr.)

Den styrelseform, som var inrättad af Theseus, hade undergått märkliga förändringar: folket

folket hade ännu rättighet att samla sig, men högsta magten var i de rikas händer: Staten styrdes af 9 Archonter eller årligen tillsatta öfverhets-personer, som ej ägde nog myndighet att uppehålla Statens lugn. Sjelfsvåldet förblef utan bestraffning, eller erhöll endast godtyckliga straff: de enskildas lif och välfärd voro anförtrodda åt embetsmän, som, utan att äga någon bestämd regel, voro nog mycket böjde att lyda sina fördomar eller sin egennytta.

I denna oreda, som hotade Staten med en snar undergång, utvaldes Draco att omfatta lagstiftningen i hela dess vidd, och att utsträcka den till de minsta omständigheter. Han författade en Codex af lagar och sedereglor, han grep medborgaren genast vid dess födelse, föreskref sättet, hvarpå han borde näras och uppfostras, och följde honom under de olika tidskiftena af hans lefnad.

Han hade intryckt i sina lagar prägeln af sin caracter: de äro likså stränga, som hans seder alltid varit. Döden är det straff, hvarmed han belägger lättjan, och det enda, som han föreslår för de lindrigaste felsteg, liksom för de grymmaste missdåd. Det synes, som hans starka och till ytterlighet dygdiga själ ej var mägtig af något öfverseende för laster, af hvilka den fann sig stött, eller för svagheter, öfver hvilka den segrade utan möda. Kanske tänkte han äfven, att på brottets bana leda de första stegen ofelbart till de största bråddjup.

Som han ej vidrört styrelse-formen, så öktes de inhemska söndringarna dag ifrån dag. Man såg sig snart bragt till den ytterlighet,

der

der det ej återstår annat alternatif för en stat, än att förgås, eller öfverlemna sig åt en enda mans snille. Solon blef med enhällig röst upphöjd till värdigheten af den första magistrats-person, lagstiftare och fullmyndig medlare (e-mot år 594 f. Chr.)

Solon härstammade från Athens gamla Konungar; han egnade från ungdomen sin flit åt handeln. Sedan han förvärfvat sig i detta yrke nog förmögenhet för att vara i skygd mot behofvet, äfvensom för sina vänners ädelmodiga tillbud, reste han ej vidare för annat, än för att öka sina kunskaper.

Kunskapernas skatt var då i händerna på några dygdiga män, kände under namn af de visa, och spridde kring åtskilliga orter af Grekland. Deras enda studium hade till föremål menniskan; hvad hon är, hvad hon bör vara, huru hon bör undervisas och styras. De samlade det ringa antalet af moralens och politikens sanningar, och innefattade dem i tänkespråk, nog klara för att fattas vid första åseendet; nog bestämda, för att vara eller synas djupa. Hvar och en af dem valde deribland ett företrädesvis, hvilket blef liksom hans valspråk och regel för hans uppförande. "Ingen ting för mycket," sade den ene: "känn dig sjelf," sade en annan. Denna bestämdhet, som Spartiaterne bibehållit i sina uttryck, fanns i de svar, som de vise fordom gåfvo på Konungars och enskildas ofta förekommande frågor. Förenade genom en vänskap, som aldrig blef störd, genom deras ryktbarhet, samlade de sig stundom på ett och samma ställe,

för

för att meddela hvarandra sina kunskaper och sysselsätta sig med mensklighetens interessen.

I dessa vördnadsvärda sammankomster visade sig Thales från Miletus, Pittacus från Mitylene, Bias från Priene, Cleobulus från Lindus, Myson från Chen, Chilon från Lacedæmon, och Solon från Athén, den utmärktaste bland alla. Blodets band tillåta mig icke att glömma Anacharsis, hvilken ryktet om deras anseende framlockade från det inre af Scythien. — Det var i umgänget med dessa Visa, som Solon hemtade största delen af sina kunskaper, med hvilka han förenade utmärkta talanger.

Den första handling af myndighet, som han utöfvade, när han kommit i spetsen för republiken, syntes utmärka ett öfverlägset mod. De fattige, med full föresats att våga allt, för att undkomma förtrycket, fordrade med starka rop en ny delning af landet, föregången af skuldernas upphäfvande. De förmögne satte sig med värma emot påståenden, som, enligt deras tanka, ej kunde undgå att vända upp och ned på staten. I denna ytterlighet upphäfde Solon de enskildas skulder, och vägrade odaljordens nya fördelning. De rike och de fattige trodde sig i början hafva allt förloradt, men snart lemnade deras knot rum för erkänslans uttryck; och folket, förvånadt öfver sin lagstiftares vishet, tillade ny magt till den, med hvilken han redan var beklädd.

Solon begagnade sig deraf för att öfverse Dracos lagar, hvilkas afskaffande Athenienserne begärde. De, som angingo mord, blefvo bibehållne i sin helhet. I afseende på styrelse-

formen

formen blef det fastställdt, att högsta magten skulle hvila hos folkförsamlingen, i hvilken alla medborgare skulle äga rättighet att infinna sig. Men för att leda dem i deras omdömen, inrättade Solon en Senat, sammansatt af 400 personer, hvilka voro liksom nationens deputerade och representanter. Det blef än vidare förordnadt, att de förste röstande i dessa allmänna församlingar skulle vara öfver 50 år gamle, på det ej folk utan erfarenhet måtte draga med sig menigheten.

Sedan han förordnat om sättet, hvarpå högsta magten bör tillkännagifva sin vilja, blef det nödigt att utvälja embetsmän, skickliga att sätta den i verkställighet. Solon ansåg för tjenligt, att lemna statsembetena i händerna på de förmögna, hvilka ända dittills varit deraf i besittning; men han stadgade, att man alla år skulle tillsätta dem; att de förnämsta skulle bortgifvas genom val, och de öfriga genom lott. För att godtgöra den talrika classen af medborgare för ett sådant uteslutande, ville han, att alla utan åtskillnad skulle inställa sig, för att uppfylla domarenas platser, och att lotten skulle emellan dem afgöra dessa.

För att göra dessa anordningar varaktiga, uppdrog Solon åt Areopagen att vaka öfver lagarnas och sedernas upprätthållande; han inrättade denna såsom en högre magt, hvilken utan uppehör borde återföra folket till statsförfattningens grundsatser, och de enskilda till anständighetens och pligtens bud. Således blefvo Areopagen och de 400:s Råd tvänne motvigter, som voro nog mägtige att bevara Republiken

bliken mot de stormar, hvilka hota staterna; den första derigenom, att den genom sin granskning hämmade de rikas tilltagsenhet: den andra dermed, att den tillbakahöll, genom sina beslut och sin närvaro, folkets ytterligheter.

Nya lagar kommo dessa anordningar till stöd. Solon stadgade straff mot dem, som under oroligheterstider ej förklarade sig uppenbart för ettdera partiet. Hans ändamål med denna undransvärda författning var att draga hederligt folk ur en farlig overksamhet, att inkasta dem midtemellan de upproriska, och att frälsa staten genom dygdens mod och inflytande. En annan lag dömmer till döden den medborgare, som blifvit öfverbevist att hafva velat inkräkta högsta myndigheten.

Ändtligen i den händelsen, att en annan styrelse skulle uppresa sig på folkstyrelsens ruiner, ser han ej mer än ett medel att återväcka nationen; det är nemligen att förmå öfverhets-personerna att nedlägga sina embeten; och derföre detta ljungande beslut: det skall vara hvarje medborgare tillåtet, att rycka lifvet ej blott från en tyrann och dess medbrottsliga, utan ock från den magistratsperson, som fortfar i sin beställning efter demokratiens förstöring.

Sådan är i korthet Solons republik. Se här innehållet af några bland hans civila lagar:

Om någon misshandlar ett barn, en qvinna, en fri man, eller en slaf, skall det för hvarje Atheniens vara tillåtet att anklaga honom inför domstol. Medborgare skola ej kunna pantsätta sin frihet, hvarken för skulder,

eller under hvilken annan förevändning som helst; de skola ej hafva rättighet att besluta om deras söners; det skall vara dem tillåtet att sälja sin dotter eller syster endast i det fall, när de, ansvarige för deras uppförande, varit vittnen till deras vanära. — När en medborgare gör våld på sitt lif, är han brottslig emot staten, som han beröfvar en medborgare. Man skall begrafva särskildt hans hand, och denna omständighet skall vara en skymf.

Men om han bär händer på sin faders lif, hvad straff skola då lagarna föreskrifva? De tiga alldeles vid detta missdåd. För att ingifva derför så mycket större afsky, har Solon förutsatt, att detsamma ej vore i möjliga händelsers ordning.

Dracos öfriga lagar om mord blefvo bibehållna helt och hållet, och man följer dem ännu vid domstolarna.

Låtom oss nu tillse, hvilka äro en medborgares skyldigheter i större delen af de förbindelser, som han ikläder sig.

I en vist inrättad republik måste invånarenas antal vara hvarken för stort eller för litet. För att bibehålla den nödiga proportionen, tillåter ej Solon att göra en utländning till medborgare på andra än högst svåra villkor att uppfylla: för att å andra sidan undvika familjernas utslocknande, måste deras föreståndare efter döden föreställas af deras äkta eller adopterade barn; och i den händelse, att en enskild dör utan afkomlingar, stadgar han, att man skall juridiskt insätta i den afgångna medborgarens ställe en af hans naturliga arf-

vin-

vingar, som skall antaga hans namn och fortplanta hans ätt.

En Atheniens, som har barn, kan anordna om sin egendom endast till deras förmån; om han ej har sådana, och han dör utan testamente, går arfvet lagligen till dem, med hvilka blodet förenade honom närmast; lemnar han en enda dotter arfvinge af sin förmögenhet, måste den närmaste slägtingen taga henne till äkta.

En fader- och moderlös enda dotter eller äldre bland systrar kan, om hon ej äger förmögenhet, tvinga sin närmaste slägting att taga sig till äkta, eller att anordna för sig en brudskatt.

Det är tillåtet en medborgare, som dör utan barn, att efter sitt behag förordna om sin förmögenhet.

En son är förbunden att underhålla på sin ålderdom dem, af hvilka han undfått lifvet. Men barn, som äro födda af en frilla, äro befriade från denna förbindelse emot sin far; ty i sjelfva verket hafva de ej honom att tacka för annat än vanäran af sin födelse.

Den Archont, som, sedan han förlorat förståndets bruk vid bordets nöjen, vågar visa sig i det allmänna med tecknen af sin värdighet, straffas till lifvet.

Sådant var i allmänhet Solons lagstiftningssystem. Hans civila och criminella lagar hafva blifvit ansedde såsom orakel af Athenienserna, såsom mönster af andra folkslag. Emedlertid borde de bibehålla sin kraft blott ett sekel. Solon hade fastställt denna gräns,

för att ej uppreta Athenienserna med utsigten af ett beständigt ok.

När man öfvervägt dem efter tillfälle och beqvämlighet, blef Solon belägrad af en hop pratmakare, som öfverhopade honom med frågor, råd, beröm och tadel. Sedan han uttömt sitt förråd af foglighet, förstod han, att tiden endast kunde befästa hans verk, och bortreste, efter begärdt tillstånd att aflägsna sig, på 10 år, under hvilken tid Athenienserne med en högtidlig ed förbundo sig att ej vidröra hans lagar.

Vid sin återkomst fann han Athenienserna nära att återfalla till anarchi. De åstundade en förändring i statsförfattningen, utan annan driffjäder, än en hemlig oro, utan annat syftemål, än ovissa förhoppningar.

Solon, emottagen med de utmärktaste hedersbevis, ville begagna sig af dessa gynnsamma tänkesätt, att lugna de nog ofta återkommande misshälligheterna. Han trodde sig i början mägtigt understödd af Pisistratus; men det dröjde ej länge, innan han märkte, att denne djupe statsman dolde, under en låtsad foglighet, en omättlig ärelystnad.

Pisistratus.

Aldrig förenade en menniska flera egenskaper att fängsla sinnena. En lysande börd, ansenliga rikedomar, en glänsande och ofta bepröfvad tapperhet, en vördnadsbjudande figur, en segrande vältalighet, åt hvilken röstens ton lånade nya behag, ett snille rikt på de gåfvor,

som

som naturen gifver, och de kunskaper, som studier förskaffa; för öfrigt var aldrig någon menniska större mästare öfver sina passioner, och aldrig visste någon bättre att göra gällande de dygder, som han ägde i sjelfva verket, och dem, af hvilka han ägde blotta skenet.

Utrustad med så stora förmåner och tillgänglig för de minsta medborgare, gaf Pisistratus ömnigt den tröst och det understöd, som tillstoppa olyckornas källa, eller mildra deras bitterhet. Solon, uppmärksam på hans steg, igenomträngde hans afsigter; men under det han sysselsatte sig med omsorgen att förekomma deras följder, visade sig Pisistratus på den allmänna samlingsplatsen, betäckt med sår, som han skickligtvis förskaffat sig, anropande det folks beskydd, som han sjelf så ofta beskyddat. Man tillhopakallar folksamlingen: han anklagar Senaten och de öfriga parti-cheferna att hafva gjort försök mot hans lif, och visande sina ännu blodiga sår, ropar han: "se här belöningen för min kärlek till demokratien och det nit, hvarmed jag försvarat edra rättigheter."

Vid dessa ord utbryta hotande skrik från alla sidor: de förnämste medborgarena, förvånade, iakttaga tystnad, eller gripa till flykten. Solon, harmsen öfver deras låghet och folkets förblindelse, bjuder förgäfves till att återlifva de enas mod, att skingra de andras synvilla; hans röst, som åren försvagat, är lätt qväfd af de skrik, som medömkan, raseriet och förskräckelsen, upphöja. Folksammankomsten slutar med att bevilja Pisistratus en fruktansvärd lifvakt, ålagd att ledsaga hans steg och att vaka öfver

hans

hans säkerhet. Från detta ögonblick blefvo alla hans förslag uppfyllda: han använde snart sin styrka att bemägtiga sig fästningen: och sedan han afväpnat menigheten, iklädde han sig högsta magten. Solon öfverlefde ej länge fäderneslandets träldom.

Trettiotre år förflöto från denna omhvälfning ända till Pisistrati död (år 528 f. Chr.). Så länge, som han var i spetsen för styrelsen, utmärktes hans dagar, som voro helgade åt den allmänna nyttan, antingen genom nya välgerningar, eller nya dygder.

Hans lagar, i det de bannlyste lättjan, uppmuntrade åkerbruket och näringsfliten: han upplifvade tropparnas mod, i det han anslog åt orklösa krigsmän ett säkert uppehälle för deras återstående dagar. På landsbygden, på den allmänna samlingsplatsen, i sina trädgårdar, öppna för hela verlden, visade han sig såsom en far bland sina barn: alltid färdig att höra de olyckligas klagan, lemnande eftergift åt somliga, förskott åt andra, tjenster åt alla. Han förskönade staden genom tempel, gymnasier, springbrunnar; och som han ej fruktade ljusets framsteg, besörjde han en ny granskning af Homeri arbeten, och anlade, till Atheniensernas tjenst, en boksamling, bestående af de bästa böcker, som man på den tiden kände.

Tilläggom här några drag, som ännu mera egentligt ådagalägga hans själs upphöjning. Aldrig hade han den svagheten att hämnas förolämpningar, som han lätt kunde straffa.

Hans dotter var en gång närvarande vid en religions-ceremoni; en ung man, som älskade

de henne förtvifladt, lopp att omfamna henne, och företog sig någon tid derefter att bortföra henne. Pisistratus svarade sin familj, som uppmuntrade honom till hämd: "om vi hate dem, som älska oss, hvad skole vi göra åt dem, som oss hata?" och utan att längre uppskjuta, gaf han den unga mannen till brudgum åt sin dotter.

Druckne personer förolämpade offentligen hans maka: dagen derefter kommo de, smältande i tårar, att begära en förlåtelse, som de ej vågade hoppas. "J bedragen eder," sade Pisistratus till dem, "min maka var ej ute i går hela dagen." Slutligen, när några af hans vänner, med full föresats att undandraga sig hans lydnad, begifvit sig till en befästad plats, följde han dem genast med några slafvar, som buro hans saker: och då desse sammansvurne frågade honom hvad som vore hans afsigt: "antingen måsten J," svarade han, "öfvertala mig att här förblifva med er, eller jag eder att återkomma med mig."

Dessa handlingar af foglighet och mildhet, mångdubblade under hans lefnad och upphöjde genom glansen af hans styrelse, förmildrade oförmärkt Atheniensernas motsträfviga lynnen. Likväl måste man bekänna det, att om i en monarki Pisistratus skulle varit ett mönster af den bästa bland Konungar, var man i Athens republik i allmänhet mera uppmärksam på det brottsliga i hans inkräktning, än på förmånerna, som deraf för staten hänflöto.

Det ok, som sonen Hippias, efter hans död, lät falla tungt på Athenienserna, blef

bru-

brutet (år 514 f. Chr.) genom Clisthenes, hufvudman för Alcmæoniderna, ett mägtigt hus i Athen och i beständig fiendskap med Pisistratiderna. Han samlade alla missnöjda omkring sig, och sedan han erhållit undsättning från Lacedæmonierna, tågade han emot Hippias, och tvang honom att afsäga sig enväldet. Han stadgade då den statsinrättning, som Solon hade infört, och som Pisistratiderne ej någonsin tänkt att förstöra.

Aldrig antogo, i sjelfva verket, desse Furstar titeln af Konung, ehuru de trodde sig härstamma ifrån Athens fordna beherrskare. De upprätthöllo Athens lagar, så väl genom sitt exempel, som genom sin myndighet. Pisistratus, anklagad för ett mord, kom, såsom den ringaste medborgare, att rättfärdiga sig inför Areopagen. Slutligen anmärke vi, att de bibehöllo de väsendtliga delarna af den fordna statsförfattningen, Senaten, folkets sammankomster, och statsembetena, med hvilka likväl de drogo försorg om att bekläda sig sjelfva. Det var således, såsom de första statspersoner, som de handlade, och som de hade så mycket inflytande på de offentliga öfverläggningarna.

Anmärkningar öfver Solons Lagstiftning.

Man borde ej vänta af Solon en lagstiftning lik den, till hvilken Lycurgus var upphofsman. De befunno sig begge i nog olika omständigheter.

Lycurgi reform föregick Solons omkring två och ett halft århundrade. Spartiaterne, in-

skränkte

skränkte i konster, kunskaper, och till och med i passioner, voro mindre långt komne i det goda och onda, än Athenienserne i Solons tid. De sistnämnde hade, sedan de försökt alla slags styrelsesätt, fattat afsmak för både träldom och frihet, utan att kunna umbära någondera. I-doge, upplyste, fåfänge och svåre att leda, hade alle, till och med de ringaste enskilde, gjort sig förtroliga med ärelystnaden och alla stora passioner, som uppresa sig vid en stats täta skakningar; de hade redan de laster, som man träffar i formerade nationer; de hade derjemte denna oroliga verksamhet och denna själens lättsinnighet, som man ej finner hos något annat folkslag.

Lycurgi hus innehade, från lång tid tillbaka, Lacedæmons thron. Solon, endast en enskild, beklädd med en öfvergående myndighet, omgifven af mägtiga partier, undervisad af Dracos färska exempel, att stränghetens vägar ej passade för Athenienserna, kunde ej våga stora förändringar, utan att dermed förorsaka ännu större, och utan att återsänka staten i olyckor, som kanske blefve obotliga.

Jag talar ej om de tvenne lagstiftarenas personliga egenskaper. Ingen ting liknar mindre Lycurgi snille, än Solons talanger, eller den förstnämndes starka själ, än den andras stilla och omhugsamma caracter. Om den ene blifvit satt i den andras ställe, skulle ej Solon utfört så stora värf, som Lycurgus. Man kan tvifla, om Lycurgus verkställt skönare än Solon.

Denne sednare kände tyngden af det värf han åtagit sig, och när han, tillfrågad, om han

åt

åt Athenienserna gifvit de bästa af alla lagar, svarade: "de bästa, som de kunna fördraga," målade han med ett enda drag Athenienser-nas oförbätterliga lynne och det bedröfliga tvång, hvari han befunnit sig.

Solon var tvungen att framför andra välja en folkregering, emedan folket, som erinrade sig att hafva åtnjutit den under flera sekler, ej mera kunde fördraga de rikas tyranni. Man förebrår Solon att hafva påskyndat denna statsinrättnings försämring genom den lag, som tillegnar åt alla medborgare utan åtskillnad omsorgen att skipa rättvisa, och att hafva kallat dem till denna vigtiga förrättning genom lottning; men för det första, är denna method icke allenast antagen, utan äfven ganska nyttig, uti de bäst inrättade democratier; för det andra, borde Solon aldrig förmoda, att folket skulle öfvergifva sina göromål, för det otacksamma nöjet att afdömma enskildas tvister.

Det är förnämligast de segrar, hvilka Athenienserne vunno öfver Perserna, som man bör tillskrifva den första statsinrättningens förfall. Efter slaget vid Platæa stadgade man, att medborgarena af de lägsta classerna, hvilka Solon uteslutit från de förnämsta statsembeten, skulle i det följande hafva rättighet att tillträda dem. Den vise Aristides, som framställde detta decret, gaf dermed det skadligaste exempel åt dem, som efterföljde honom i styrelsen. De måste i början smickra allmänheten, och sedan krypa för den.

Förut bekymrade den sig föga om att komma till de allmänna sammankomsterna; men

sedan

sedan styrelsen anslagit en belöning af 3 oboler åt hvarje närvarande, begaf den sig dit i myckenhet, och aflägsnade de rika likaså mycket genom sin närvaro, som genom sitt raseri, och satte oblygt sina nycker i lagarnas ställe.

Pericles, den farligaste af dess smickrare, ingaf den afsmak för arbete, och för qvarlefvan af dygd, genom en frikostighet, som uttömde den allmänna skatten, och hvilken, ibland andra förmåner, för dem lättade inträdet till spektaklerna: och likasom han svurit sedernas undergång, för att påskynda statsförfattningens, bragte han Areopagen till tystnad, i det han beröfvade den nästan alla sina rättigheter.

Då försvunno eller förblefvo utan verkan dessa försigtighetsmått, så vist upptänkta af Solon, för att undandraga statens stora interessen en okunnig och ursinnig pöbels osammanhängande beslut. Den sönderslet alla band; den ville ej vidare lyda andra ledare, än dem, som förvillade den, och utflyttade så långt gränsorna för sin magt, att i det den sjelf upphörde att märka dem, den trodde, att de upphört att vara till.

Andra Afdelningen.

Themistocles' och Aristides' Tidehvarf.

Det är med möda jag besluter mig att beskrifva strider; men exemplet af en nation, som föredrager döden för friheten, är för stort och lärorikt, för att med tystnad förbigås.

Darius,

Darius, Persernas Konung, dolde ej det begär, som han hyste, att utvidga sitt rikes gränsor åt Grekelands sida. Ionierne och folken i Carien och på ön Cypern hade nyligen undandragit sig hans lydnad; Athenienserne hade gynnat deras uppresning. Darius var ej känslolös för detta uppförande; han svor att derför utkräfva en lysande hämd. Han lät föra om bord en väldig krigshär, som, under förevändning af att straffa Athenienserna, skulle göra honom Grekeland skattskyldigt; men en häftig storm krossade en del af hans skepp och stridsmän emot berget Athos' klippor.

Denna olycka var ej mägtig att afböja den storm, som hotade Grekeland. Darius skickade, innan han skred till ett uppenbart fredsbrott, öfverallt härolder, för att i hans namn begära jord och vatten. Detta är den formel, som Perserne använda för att utkräfva nationers hyllning. Större delen af öarnas och fasta landets folk gåfvo den utan tvekan. Athenienserne och Lacedæmonierne ej allenast vägrade den, utan kastade äfven, genom ett uppenbart våld mot folkrätten, Konungens sändebud i en djup grop. De förre drefvo sin förtrytelse ännu längre; de dömde till döden tolken, som orenat det Grekiska språket, i det han uttydt en barbars befallningar.

Vid nyheten härom satte Darius i spetsen för sina troppar en Meder, vid namn Datis; han befallde honom att förstöra staden Athen, och att derifrån föra till honom invånarena belagda med kedjor.

Emed-

Emedlertid hade Athenienserne förgäfves anropat de andra Grekiska städernas hjelp. Somliga hade underkastat sig Darius; andra darrade vid blotta namnet af Meder och Perser. Lacedæmonierne voro de enda, som lofvade troppar; men åtskilliga hinder tilläto dem icke att genast förena dem med de Atheniensiska.

Lyckligtvis visade sig då tre män, danade att gifva en ny flygt åt nationens tänkesätt. De voro Miltiades, Aristides och Themistocles. Det behöfs blott ett enda drag att måla Aristides; han var den rättvisaste och dygdigaste bland Athenienserna; man behöfde flera, för att teckna de begge andras caracter.

Dessa tre utmärkta medborgares exempel och yttranden upptände sinnena. Man gjorde utskrifningar. De 10 rotarne anskaffade hvar för sig 1000 man till fot. Så snart dessa troppar voro samlade, uttågade de ur staden, och nedstego på Marathons fält, dit invånarena i Platæa i Bœotien skickade dem en förstärkning af 1000 fotgångare.

Knappt voro de i fiendens grannskap, förr än Miltiades föreslog att anfalla honom. Striden blef besluten; för att försäkra dess framgång, lemnade Aristides och de andra befälhafvarena, efter hans exempel, åt Miltiades hedern af hufvudbefälet, hvilket de ägde hvarje i sin ordning. Miltiades uppställde sina troppar vid foten af ett berg. Ett mellanstånd af 8 stadier (omkring 800 Sv. famn.) skillde den Grekiska arméen ifrån den Persiska. Vid första tecken öfverforo Grekerne i fullt lopp denna rymd. Efter några timmars hårdnackad

strid

strid började den Grekiska krigshärens tvenne flyglar att bestämma segern. Den högra skingrar fienden på slätten; den vänstra kastar den i ett träsk. Begge skynda att hjelpa Aristides och Themistocles, som voro nära att duka under för de bästa troppar, hvilka Datis uppställt i sin medlersta slagordning. Ifrån detta ögonblick blir nederlaget allmänt. Perserne, tillbakadrifne på alla sidor, finna ej någon fristad, utom på sin flotta, som hade närmat sig stranden. Datis blef tvungen att draga sig tillbaka.

Segervinnaren förföljer dem med eld och svärd i hand; han tager, uppbränner eller sänker i djupet, flera af deras skepp; de öfriga frälsa sig med årornas tillhjelp.

Den Persiska krigshären förlorade omkring 6400 man; den Atheniensiska 192 hjeltar, ty det var ibland dem ej en enda, som ej vid detta tillfälle gjorde sig förtjent af denna titel. Miltiades blef der sårad jemte flera af de öfriga Atheniensiska anförarena (år 490 f. Chr.).

Darius erfor med förtrytelse sin krigshärs nederlag. För att hämnas på Grekerna, befallte han nya utskrifningar af manskap och gjorde ofantliga rustningar.

Athenienserne dröjde ej länge att sjelfve förskaffa honom hämd. De hade upphöjt Miltiades så högt, att de började frukta honom. Afunden framställde, att under det han fört befälet i Thracien, hade han utöfvat alla souverainetetens rättigheter. Den olyckliga utgången af ett fälttåg, som han företog emot ön

Paros,

Paros, lemnade en ny förevändning åt hans ovänners hat. Man anklagade honom för att hafva låtit besticka sig af Persernas penningar; och oaktadt de hederligaste medborgarenas böner och rop, blef han dömd att kastas i den grop, hvari man lät missgerningsmän omkomma. Sedan statens regering satt sig emot verkställigheten af detta nesliga beslut, blef straffet förvandladt i 50 talenters böter (omkring 45,000 Sv. R:dr Spec.); och som han ej var i stånd att erlägga dem, såg man Darii besegrare dö i bojor af de sår, som han erhållit i statens tjenst.

Themistocles, som plågades dag och natt af minnet af Miltiades' ära, smickrade mellertid oupphörligt, genom nya decret, ett folks högmod, hvilket var drucket af sin seger; Aristides sysselsatte sig endast med att uppehålla lagarna och sederna, som hade beredt den; begge, motsatte hvarandra i grundsatser och planer, uppfyllde till den grad den allmänna samlingsplatsen med sina stridigheter, att Aristides en dag, sedan han, emot all förmodan, vunnit en seger öfver sin motståndare, kunde ej afhålla sig ifrån att säga, att det vore ute med staten, om man ej kastade honom och Themistocles i en djup grop.

Slutligen segrade talangerna och intrigen öfver dygden. Som Aristides tagit sig före att vara skiljeman i enskildas stridigheter, gjorde den ryktbarhet, han förvärfvade sig för rättvisa, de egentliga domstolarna tomma. Themistocles' parti anklagade honom för att uppresa åt sig en konungamagt, så mycket fruktans-

tansvärdare, som den var grundad på folkets kärlek, och tillstyrkte, att han skulle straffas med landsflykt; rotarne voro församlade, och borde aflemna sina röster skriftligt. Aristides var närvarande vid omröstningen. En oansenlig medborgare, som satt vid hans sida, bad honom skrifva den anklagades namn på en liten stenskärfva, som han framräckte åt honom. "Har han gjort dig någon oförrätt?" frågade Aristides — "Nej," svarade denne obekante, "men jag är trött vid att höra honom öfverallt kallas den Rättvise." Aristides skref sitt namn, blef dömd till landsflykt, och gick ur staden, under det han gjorde önskningar för sitt Fäderneslands väl.

Hans förvisning var nära åtföljd af Darii död. Dennes son Xerxes blef arfvinge af hans thron (år 485 f. Chr.), utan att vara det af någon af hans stora egenskaper. Han fattade det förslaget att förena Grekeland och hela Europa med Persiska riket.

Till de ofantliga förberedelser, som Darius hade gjort, lade man andra, ännu fruktansvärdare. Fyra år blefvo använda att uppsätta troppar, att anlägga magasiner på vägen, att föra till hamnarna vid hafvet krigs- och lifsmedel, att bygga i alla hamnar galerer och transport-skepp.

Om våren af det 4:de året i 74:de Olympiaden (480 år f. Chr.) begaf sig Xerxes till Hellespontens stränder. På denna trakt är Asiens kust skild ifrån Europas endast genom en hafsarm af 7 stadiers bredd (omkring 700 famnar). Tvänne bryggor af båtar, fästade vid sina ankar, förenade de bägge motsatta stränderna.

derna.

derna. Egyptier och Phenicier hade i början fått sig uppdraget att bygga dem. När en häftig storm förstört deras arbete, lät Xerxes afhugga hufvudet på arbetarena; och som han ville behandla hafvet såsom en uppstudsig slaf, befallte han att gifva det starka slag af en gissel, att bränmärka det med ett hett jern, och att kasta ett par kedjor i dess djup.

Hans krigshär använde 7 dagar och 7 nätter att gå öfver sundet. Den hade en styrka af 1,700,000 man till fot, och 80,000 till häst; 20,000 Araber och Libyer förde kamelerna och vagnarna. Hans flotta bestod af 1207 trebänks-galerer. Hvar och en kunde rymma 200 menniskor, och alla tillsammans 241,000. De beledsagades af 3000 lastdragare-fartyg, på hvilka man förmodar att det funnits 240,000 personer.

Sådana voro de stridskrafter, som han förde med sig ifrån Asien; de blefvo snart förökade med 300,000 stridande, hemtade från Thracien, Macedonien, Pœonien och flera andra Europeiska länder, som voro underlagda Xerxes' välde. De nästintill belägne öarne lemnade dessutom 120 galerer, på hvilka voro 24,000 man om bord. Om man lägger till denna ofantliga myckenhet ett nästan lika antal af antingen nödiga eller onyttiga personer, som tågade efter krigshären, skall man finna, att 5 millioner menniskor rycktes ifrån sitt fädernesland, och gingo att förstöra hela nationer, för att tillfredsställa deras beherrskares ärelystnad.

Xerxes gaf sina befallningar, och krigshären tågade, delad i tre corpser. Den ena åtföljde hafsstranden; de tvänne öfriga marcherade på vissa afstånd från hvarandra i det inre af landet. Tre tusende skepp, lastade med lifsmedel, seglade längs efter kusten, och rättade sina rörelser efter krigshärens.

Under det krigshären fortsatte sitt tåg emot Thessalien, härjande fälten, förtärande på en dag flera års samlade förråd, släpande med sig till strid nationer som de bragt i nöd och elände: gick Xerxes' flotta igenom berget Athos, i stället för att omkringsegla detsamma.

Detta berg utsträcker sig till en halfö, som är fästad vid fasta landet endast genom ett näs af 12 stadiers bredd (1200 famnar). Xerxes hade befalt att genomgräfva det, och en myckenhet arbetare voro en lång tid sysselsatte med att göra en kanal, i hvilken 2 galerer kunde gå i bredd. Xerxes såg den, och trodde, sedan han slagit en brygga öfver hafvet, och öppnat sig en väg genom bergen, att ingen ting vidare skulle emotstå hans magt.

Under det denne Furste fortsatte sin marche, blef det beslutadt på en landtdag, som Grekerne sammankallat till Corinthiska näset, att en corps troppar, under Spartanska Konungen Leonidas' anförande skulle bemägtiga sig passet vid Thermopylæ, beläget emellan Thessalien och Locris; att Grekernas sjömagt skulle afbida Persernas på den nästintill-liggande redden, i ett sund, bildadt af Thessaliens och Bœotiens kuster.

Leo-

Leonidas, underrättad om landtdagens beslut, förutsåg sitt öde, och underkastade sig det med denna själsstorhet, som då utmärkte hans nation; han tog till sitt medfölje ej flera än 300 Spartiater, som liknade honom i mod, och hvilkas tänkesätt han kände. När Ephorerne föreställde honom, att ett så litet antal stridsmän ej vore tillräckligt, svarade han: "de äro nog få, för att uppehålla fienden; men de äro nog många för det föremål, hvilket de föresätta sig." "Och hvilket är då detta föremål"? frågade Ephorerne. "Vår pligt är," svarade han, "att försvara passet; vår föresats, att stupa der. Trehundra offer göra tillfyllest för Spartas ära".

Striden vid Thermopylæ.

Med dessa 300 Spartiater gick Leonidas att lägra sig vid Thermopylæ. Snart ankommo efter hvarandra 1000 soldater från Tegĕa, 120 från *Orchomenos*, 1000 från andra städer i Arcadien, 400 ifrån Thebe, 400 från Corinthus, 200 ifrån Phlius, 80 ifrån Mycene, 700 ifrån Thespia, 1000 ifrån Phocis &c.

Denna afsöndrade tropp, som utgjorde omkring 7000 man, skulle snart följas af den Grekiska arméen. Man trodde, att Xerxes ännu var långt ifrån Thermopylæ. Detta pass är den enda väg, på hvilken en krigshär kan framtränga ifrån Thessalien till Locris, Phocis, Bœotien, Attica och nästgränsande landskap.

I detta pass har vägen i början ej större bredd, än som är nödig för en vagns framfart: den sträcker sig sedan mellan träsk, hvilka hafs-

 vatt-

vattnet bildar, och nästan otillgängliga klippor, hvilka sluta kedjan af de berg, som äro kända under namnet Oeta. Längre fram ligger staden Anthela. Vid utgången af den slätt, som omgifver den, finner man en väg, eller rättare, en upphöjd gata, som ej har mer än 7 eller 8 fots bredd. Denna punkt är att anmärka. Phoceerne uppbyggde der fordom en mur, för att förvara sig emot Thessaliernas ströfverier.

Sedan man gått öfver floden Phœnix, möter man det sista passet, hvars bredd är endast en half plethron (50 Sv. fot). Vägen utvidgar sig sedermera ända till Trachis, som bebos af Malierna. Hela trångvägen ända ifrån det första passet till det sista, kan hafva 48 stadiers längd (omkr. $\frac{4}{5}$ Sv. mil).

Leonidas uppställde sin krigshär vid Anthela, återställde Phoceernas mur, och kastade framföre den några troppar, för att försvara ingången dertill. Men det var ej nog, att vakta den väg, som löper vid foten af berget; det var äfven på sjelfva berget en gångstig, som började vid Trachis' slätt, och som efter åtskilliga krökningar slutade sig vid det första passet. Leonidas anförtrodde vården deraf åt de 1000 Phoceer, som han hade med sig, och som gingo att ställa sig på höjderna af berget Oeta.

Dessa anstalter voro knappt fullbordade, då man blef varse Xerxes' krigshär utbreda sig öfver Trachis' gebit, och betäcka slätten med ett oräkneligt antal af tält.

Nu visade sig en Persisk ryttare, skickad af Xerxes, för att bespeja fienden. Den främst

ut-

utställda Grekiska vaktposten bestod för denna dag af Spartiater; somlige öfvade sig i brottning; andre kammade sina hår; ty deras första omsorg i dylika faror är att pryda sina hufvuden. Ryttaren hade tillfälle att nalkas dem, att räkna dem, och att draga sig tillbaka, utan att man vårdade sig gifva akt på honom. Som muren borttog för honom utsigten af den öfriga krigshären, gjorde han för Xerxes ej räkning för mer än de 300 man, som han hade sett vid ingången till passet.

Konungen, förundrad öfver Lacedæmoniernas lugn, dröjde några dagar, för att lemna dem betänketid. Den femte dagen skref han till Leonidas: "om du vill underkasta dig, skall jag gifva dig väldet öfver Grekeland." Leonidas svarade: "Jag vill hellre dö för mitt fädernesland, än underkufva det." Ett annat Konungens bref innehöll endast dessa ord: "Öfverlemna mig dina vapen;" Leonidas skref derunder: "Kom och tag dem."

Xerxes, utom sig af vrede, lät Mederna och Cissierna marchera, med befallning att taga dessa menniskor lefvande, och att föra dem till sig genast. Mederne närma sig med raseri: deras första led falla för Spartiaternas hugg. Nya troppar söka förgäfves att understödja dem; de blifva tillbakaslagne, de fly, och Xerxes, vittne till deras flykt, for upp flera gånger, säger man, från sin thron, och fruktade för sin armée.

Dagen derefter återbörjades striden, men med så liten framgång på Persernas sida, att Xerxes förtviflade om att genombryta passet.

Oro och blygsel skakade hans högmodiga och fega själ, när en invånare i dessa trakter kom att upptäcka för honom den olyckliga gångstigen, på hvilken man kunde kringgå Grekerna. Xerxes, hänförd af glädje, afskickade genast Hydarnes med de så kallade Odödligas tropp; de aftåga vid nattens början; de genomtränga den ekskog, hvarmed dessa bergs sidor äro betäckta, och komma till de ställen, der Leonidas hade ställt Phoceernas tropp: Hydarnes beredde sig till strid, när han blef varse de sistnämnda, efter ett svagt motstånd, taga sin tillflykt till de nästgränsande höjderna. Perserne fortsatte sitt tåg.

Leonidas, underrättad om deras framsteg, besvor Grekernas anförare att aflägsna sig, och att spara sig för lyckligare tider. Han förklarade, att hvad honom sjelf och hans följeslagare angick, vore det dem ej tillåtet att lemna en post, som Sparta hade dem anförtrott. Thespierne bedyrade, att de ej skulle öfvergifva Spartiaterna: de 400 Thebanerne togo samma parti; resten af krigshären fick tid att gå ur passet.

Emedlertid beredde sig denne Furste till det djerfvaste af alla företag: "det är ej här," sade han till sina följeslagare, "som vi böre strida; vi måste tåga till Xerxes tält, uppoffra honom, eller omkomma midt i hans läger." Hans stridsmän svarade endast med ett glädjerop. Han låter dem taga en tarflig måltid, under det han tillade: "Vi skole snart taga en annan hos Pluto (Hades)." Alla dessa ord qvarlemnade ett djupt intryck i sinnena. Då

han

han var nära att anfalla fienden, blir han rörd af tvenne Spartiaters öde, som voro med honom förenade genom blodets och vänskapens band; han gifver åt den första ett bref, åt den andra ett hemligt uppdrag till Lacedæmons öfverhetspersoner. "Vi äre ej här," säga de till honom; "för att bära ordres, utan för att strida;" och utan att afbida hans svar, gå de att ställa sig i de leder som man anvist dem.

Midt i natten, uttåga Lacedæmonierne, med Leonidas i spetsen, ur passet, framgå med fördubblade steg på slätten, kullkasta de längst fram stående posterna, och intränga i Xerxes' tält; han hade redan tagit till flykten; de ingå i nästgränsande tälten, utbreda sig i lägret, och mätta sig med slagtande. Förskräckelsen, som de ingifva, förnyar sig vid hvarje steg, hvarje ögnablick under förskräckande tillfälligheter. Dåfva rykten, rysliga rop tillkännagifva, att Hydarnes' troppar äro förstörde; att hela krigshären skall snart blifva det genom Grekernas förenade styrka. De modfullaste bland Perserna, då de ej kunde höra sina anförares befallningar, och ej visste hvartåt de skulle föra sina steg, eller rigta sina hugg, kastade sig, såsom slumpen fogade, in i träffningen, och omkommo den ene genom den andra; när solens första strålar framställa för deras ögon segervinnarenas ringa antal. De uppställa sig genast och angripa Grekerna på alla sidor. Leonidas stupar under ett hagel af pilar. Äran att borttaga hans kropp åstadkommer en förfärlig strid emellan hans följeslagare och den Persiska arméens stridbaraste troppar. Tvänne Xerxes,

brö-

bröder, en myckenhet Perser, flere Spartiater förlorade der lifvet. Slutligen bortföra Grekerne, ehuru utmattade och försvagade genom sina förluster, sin anförare, tillbakaslå 4 gånger fienden under sitt återtåg, och sedan de kommit inom passet, öfverhoppa de förskansningen, och gå att ställa sig på den lilla kullen, som är belägen vid Anthela. De försvara sig der ännu några ögnablick, både emot de troppar, som följde efter dem, och emot dem, hvilka Hydarnes tillförde ifrån andra sidan af passet.

Lacedæmon högmodades öfver förlusten af sina krigare. Allt, som angår dem, ingifver deltagande. Under det de voro vid Thermopylæ, sade en Trachinier, som ville ingifva dem en hög tanka om Xerxes' armée, att mängden af deras pilar skulle förslå att förmörka solen. "Så mycket bättre," svarade Spartiaten Dieneces: "vi skole då slåss i skuggan." En annan, som var af Leonidas skickad till Sparta, qvarhölls i staden Apenus af en ögonfluss. Man kom att säga honom, att Hydarnes' trupp var nedstigen från berget, och framträngde i passet; han griper genast till vapnen, befaller sin slaf att föra sig mot fienden, angriper honom, såsom slumpen fogar, och finner döden, som han deraf väntade sig.

Leonidas' och hans följeslagares offerdöd åstadkom större verkan, än den mest lysande seger; den lärde Grekerna hemligheten af deras krafter, och Perserna, af deras svaghet.

Emedlertid hade den Grekiska hufvudarméen tagit sin ställning på Corinthiska näset,

set, och tänkte ej vidare på annat, än att göra inträngandet på Peloponnesus fienden stridigt. Denna plan förstörde Atheniensernas utsigter, som ända dittills hade smickrat sig med, att Bœotien, och ej Attica, skulle blifva krigets skådeplats. Öfvergifne af sina Bundsförvandter, skulle de kanske hafva öfvergifvit sig sjelfva; men Themistocles hade tagit så rigtiga mått och steg, att sjelfva denna händelse tjente endast att rättfärdiga det försvarssystem, som han ända ifrån det Persiska krigets början hade fattat.

Både offentligen och enskildt föreställde han Athenienserna, att det vore tid att öfvergifva de ställen, som himmelens vrede öfverlemnat åt Persernas raseri; att flottan erböd dem en säker fristad; att de skulle finna ett nytt fäderneslaud, öfverallt der de kunde bevara sin frihet. Folket bekräftade ändtligen det decret, som han föreslagit: "att staden skulle blifva ställd under Athenes beskydd; att alla Medborgare, i stånd att bära vapen, skulle stiga om bord på skeppen; att hvarje enskild skulle sörja för sin hustrus, sina barns och sina slafvars säkerhet."

Verkställigheten af detta beslut erböd ett rörande skådespel. Atticas invånare, tvungne att lemna sina hus, sina åkerfält, Gudatemplen och sina fäders grafvar, läto slätterna genljuda af klagoskri. Gråhårsmännen, som för sina bräckligheter ej kunde flytta, förmådde ej slita sig ur sin tröstlösa familjs armar; männer, som voro i stånd att tjena republiken, emottogo på hafsstranden sina hustrurs, barns och

för-

föräldrars farväl och tårar. De läto skyndsamt bringa dem om bord på skepp, som skulle föra dem till Aegina, Troezen och Salamis; och de begåfvo sig straxt derefter på flottan, bärande inom sig sjelfva tyngden af en sorg, som blott väntade på hämdens ögnablick.

Xerxes rustade sig då till att gå från Thermopylæ. Han intågade i Phocis, hvars invånare flydde, somlige till berget Parnassus, andre till ett nästgränsande folk: deras fält blefvo härjade, deras städer förstörda genom eld och svärd. Bœotien nnderkastade sig, med undantag af Platæa och Thespiæ, som blefvo i grund förstörda.

Sedan Xerxes ödelaggt Attica, intågade han i Athén; han fann der några olyckliga gråhårsmän, som väntade döden, och ett litet antal medborgare, som, i förtröstan på några förvändt uttydda orakel, hade beslutit att försvara fästningen; de tillbakaslogo under flera dagar de belägrandes förnyade anfall; men slutligen störtade sig somlige från höjden af murarna; andre blefvo mördade på heliga orter, der de förgäfves hade sökt en fristad. Staden blef lemnad till plundring, och förtärd af lågorna.

Striden vid Salamis.

Persernas sjömagt låg för ankar på Phalereiska redden, 20 stadier ($\frac{1}{3}$ Sv. mil) ifrån Athén, Grekernas vid Salamis' kuster. Denna ö, belägen midt för Eleusis, bildar en temligen stor vik, i hvilken man intränger genom tvenne sund; ett åt öster och sidan af Attica,

det

det andra åt vester och sidan af Megara. Det första, vid hvars mynning ligger den lilla ön Psyttalia, kan vara på vissa ställen 7 à 8 stadier (7 à 800 Sv. famnar) bredt, men mycket bredare på andra; det andra är smalare.

Perserne nalkades; och sedan de tillspärrat utloppen, hvarigenom Grekerne skulle kunna undkomma, landsatte de 400 man på ön Psyttalia, som låg emellan fasta landet och Salamis' östra udde. Striden skulle hållas på detta ställe.

Genom de nya förstärkningar, som de begge flottorna erhållit, steg den Persiska till 1207 skepp; den Grekiska till 380.

Xerxes, som ville upplifva sin krigshär genom sin närvaro, kom att sätta sig på en närbelägen höjd, omgifven af skrifvare, som skulle anteckna alla omständigheter af striden. Så snart han visade sig, satte sig Persernas begge flyglar i rörelse, och nalkades ända framom ön Psyttalia. De bibehöllo sina leder, så länge de kunde utbreda sig; men de tvungos att bryta dem, allt efter som de nalkades ön och fasta landet. Utom denna olägenhet, hade de äfven att kämpa emot vinden, som var dem vidrig, emot skeppens tyngd, hvilka med svårighet lydde rodret och årorna, och, långt ifrån att lemna hvarandra inbördes bistånd, hoptrasslade sig och stötte oupphörligt emot hvarandra.

Stridens öde berodde af det, som skulle hända på Grekernas högra och Persernas venstra flygel. Det var der, som kärnan af de begge krigshärarna befann sig. Phenicierne

och

och Atheniensernе stötte fram och åter hvarandra i sundet. Ariabignes, en af Xerxes' bröder, förde de förstnämnda till drabbningen, likasom han fört dem till segern. Themistocles var närvarande på alla ställen, och vid alla faror. Under det han återlifvade eller hejdade de sinas ifver, nalkades Ariabignes, och lät redan regna på honom, likasom från höjden af en fästning, ett hagel af pilar och spjut. I samma ögonblick rusade en Atheniensisk galer med häftighet mot den Pheniciska Amiralen; och den unge Prinsen, som i förtrytelsen kastat sig in på denna galer, blef straxt genomborrad af stygn.

Anförarens död utbredde förskräckelse bland Phenicierna; och myckenheten af befälhafvare åstadkom der en oreda, som påskyndade deras undergång; deras stora skepp, kastade mot närmaste kusternas klippor, krossade emot hvarandra, bräckta i sidorna af de Atheniensiska galerernas spröten, betäckte hafvet med sina spillror; den undsättning till och med, som man skickade dem, tjenade ej till annat än att öka oredan. Förgäfves ville Cyprioterne och andra Österländers folk återställa striden: efter ett nog långt motstånd skingrade de sig, efter Pheniciernas exempel.

Persiska krigsstyrkan drog sig tillbaka till Phalereiska hamnen. 200 af deras skepp hade förgåtts; en myckenhet andra blifvit tagna; Grekerne hade förlorat endast 40 galerer (år 480 f. Chr.).

Så länge striden varade, skakades Xerxes af glädje, fruktan, förtviflan; ömsevis slösa-

slösade han löften, och utfärdade blodtörstiga befallningar; än lät han sina skrifvare i protocollen införa deras namn, som utmärkte sig i träffningen; än lät han afrätta genom sina slafvar de befälhafvare, som kommo till honom, för att rättfärdiga sitt uppförande. När han ej vidare uppehölls af hoppet eller raseriet, föll han i en djup nedslagenhet; och ehuru han hade ännu nog krafter, för att underlägga sig verlden, såg han sin flotta färdig att göra uppror, och Grekerna färdiga att uppbränna den brygga af båtar, som han slagit öfver Hellesponten.

Då närmade sig hans General Mardonius, detta krigs förste upphofsman, till honom och sade: "Herre! värdigas återhemta ert mod. J haden ej grundat ert hopp på er flotta, utan på denna fruktansvärda armée, som J hafven anförtrott mig. Grekerne äro ej nu mera i stånd att emotstå er, än förut; ingen ting kan undrycka dem det straff, som deras gamla förolämpningar och den onyttiga fördel, som de nyss vunnit, förtjena. Om vi fatte det beslutet att draga oss tillbaka, skole vi för evigt blifva föremålet för deras åtlöje, och J skolen låta på edra trogna Perser den skymf falla tillbaka, hvarmed Phenicierne, Egyptierne och de öfriga folken, som stridde på edra skepp, nu hafva öfverhöljt sig. Jag känner ett annat medel att frälsa både deras och eder ära: det nemligen att återföra största antalet af edra troppar till Persien, och att lemna mig 300,000 man, med hvilka jag skall bringa hela Grekland i träldom."

Xerxes,

Xerxes, i sitt inre genomträngd af glädje, samlade sitt Råd, som var ock af den tankan, att det visaste parti han kunde taga, vore att lemna åt Mardonius omsorgen om att fullborda sitt verk, och att återvända med det snaraste till sina stater.

Då dröjde han ej längre. Hans flotta fick befallning att ofördröjligen begifva sig till Hellesponten, och att vaka öfver båtbryggans bibehållande. Några dagar efter striden tog han vägen åt Thessalien, der Mardonius lade i vinterqvarter 300,000 man, som han begärt och utvalt ur hela arméen; derifrån fortsatte han sin resa, och kom till Hellespontens stränder, med ett ganska litet antal troppar; resten hade af brist på lifsmedel omkommit genom sjukdomar, eller spridt sig hit och dit i Macedonien och Thracien. Till råga på olyckan var ej bryggan mera till; stormen hade förstört den. Konungen kastade sig i en båt, for öfver hafvet såsom en flykting, omkring 6 månader sedan han öfvergått det såsom eröfrare, och begaf sig till Phrygien, för att bygga prägtiga palatser, som han ämnade befästa.

Emedlertid rustade sig Mardonius att göra slut på ett för Persien så nesligt krig; han tillade nya troppar till dem, som Xerxes lemnat honom, utan att märka, att, i det han ökade, försvagade han dem: han anropade efter hvarandra Greklands orakel; han skickade utmaningar till de förenade Grekerna, och föreslog dem till stridsplats Bœotiens eller Thessaliens slätter; slutligen beslöt han att skilja

Athe-

Athenienserna från ligan, och affärdade till Athén, Alexander, Konungen i Macedonien, som var förenad med dem genom gästvänskapens band, och som åtog sig att lära dem inse, det de ej voro i stånd att kämpa emot Persernas magt.

Sedan Athenienserne tagit saken i öfvervägande, svarade Aristides, deras då varande befälhafvare, Alexander, i det han pekade på Solen: "säg Mardonius, att så länge denna himlakropp följer den bana, som är den föreskrifven, skola Athenienserne fullfölja mot Persiska Konungen den hämd, som kräfves af deras härjade fält, och deras tempel, lagda i aska." För att göra detta löfte ännu mera högtidligt, utverkade han genast ett folkbeslut, i följd hvaraf Presterne skulle åt underjordens Gudar förbanna alla dem, som vore med Perserna i förstånd, och som skillde sig ifrån Grekernas förbund.

Mardonius, underrättad om Atheniensernas föresats, lät genast sina troppar tåga till Bœotien, och gick derifrån löst på Attika, hvars invånare för andra gången hade tagit sin tillflykt till ön Salamis.

Emedlertid, i stället för att skicka en krigshär till Attika, såsom man öfverenskommit, befästade Grekerne sig på Korinthiska näset, och tycktes ej rigta sin uppmärksamhet på annat än Peloponnesi försvar. Athenienserne, oroade öfver detta förslag, skickade sändebud till Lacedæmon, der man firade fester, som skulle räcka flera dagar; de läto höra sina klagomål. Man uppsköt dag från dag att svara

der-

derpå. Stötte slutligen af en overksamhet och en tystnad, som gåfvo dem en nog stor rättighet att misstänka dem för trolöshet, inställde de sig för sista gången hos Ephorerna, och förklarade, att Athen, förrådt af Lacedæmonierna och öfvergifvet af de andra bundsförvandterna, vore betänkt att vända sina vapen emot dem, i det de gjorde fred med Perserna.

Ephorerne svarade, att de sistförflutna natt afskickat, under Pausanias, förmyndaren för den minderåriga Konung Plistarchus, 5000 Spartiater och 35,000 slafvar eller Heloter, lätt beväpnade. Dessa troppar, innan kort förökade med 5000 Lacedæmonier, aftågade, sedan de förenat sig med förbundsstädernas troppar, ifrån Eleusis, och begåfvo sig till Bœotien, dit Mardonius nyligen återfört sin armé.

Fältslaget vid Platæa.

Mardonius slog sitt läger på slätten vid Thebe, längs efter floden Asopus, hvars venstra strand han intog ända till det Platæiska områdets gräns. För att skydda sin tross och förskaffa sig en fristad, lät han med en djup graf och med murar och torn, uppbygda af träd, omgifva en fyrkant af 10 stadier ($\frac{1}{6}$ Sv. mil) på hvarje sida. Grekerne stodo midt före vid foten och på sluttningen af berget Cithæron. Aristides hade befälet öfver Athenienserna; Pausanias öfver hela arméen.

När Mardonius såg, att Grekerne voro envise att behålla sina höjder, skickade han emot dem hela sitt cavalleri anfördt af Masi-

stius,

stius, som stod i största ynnest hos Xerxes och i största anseende hos krigshären. Perserne, sedan de förolämpat Grekerna med förebråelser för feghet, föllo öfver Megarierna, som voro lägrade på en mera jemn plats, och som, med tillhjelp af 300 Athenienser, gjorde ett tämligen långt motstånd. Masistii död befriade dem från ett fullkomligt nederlag, och slöt striden. Denna förlust blef ett ämne till triumph för Grekerna, som sågo föras genom alla deras leder Masistii lik, hvilket de ryckt ifrån fienden.

Denna fördel oaktadt, förmåddes likväl Grekerne att ändra sin ställning, genom svårigheten att förskaffa sig vatten i fiendens närvaro, hvilken med en myckenhet pilar aflägsnade alla dem, som ville nalkas floden. De tågade längs efter berget Cithæron, och ingingo i Platæernas land, der Lacedæmonierne lägrade sig vid en ymnig källa, som man kallar Gargaphie, och som kunde förslå för arméens behof.

Mardonius hade ej förr erfarit, att Grekerne dragit sig undan till Platæernas gebit, än han lät krigshären tåga längs uppåt floden, och för andra gången lade den midt emot fienden. Den var sammansatt af 300,000 man, tagna ifrån Asiens folkslag, och omkring 50,000 Bœotier, Thessalier och andra Grekiska hjelptroppar. De förenade Grekernas armée utgjorde omkring 110,000 man, hvaraf 69,500 voro blott lätt beväpnade. Man såg der 10,000 Spartiater och Lacedæmonier, 8,000 Athenienser, 5,000 Corinthier, 3,000 Megarier, och åtskilliga små corpser, lemnade af flera andra

folk eller städer i Grekeland. Dagligen ankommo nya. Mantineerne och Eleerne anlände först efter striden. Arméerna voro i hvarandras åsyn sedan 8 dagar, när en fördelning af Persiska cavalleriet, som under natten gått öfver floden Asopus, bemägtigade sig en transport af lifsmedel, som kom ifrån Peloponnesus, och nedsteg från berget Cithæron. Perserne gjorde sig till mästare af denna väg, och Grekerne erhöllo ej vidare matförråd. Deras cavalleri lyckades äfven att tilltäppa källan Gargaphie.

Beröfvade dessa tillgångar, beslöto Grekerne att flytta sitt läger något längre bort, till en ö, bildad af tvenne grenar af Asopus, af hvilka den ena kallas Peroe; derifrån tänkte de skicka till vägen öfver Cithæron hälften af sina troppar, för att fördrifva Perserna, som uppsnappade deras proviant-transporter.

Lägret bröts under natten med den oreda, som man borde vänta hos så många oberoende nationer, kallnade genom sin overksamhet, och ledsnade af sina täta återtåg, äfvensom af bristen på lifsmedel. Några begåfvo sig till det utsatta stället, andra, vilseförda af sina vägledare, eller af en panisk förskräckelse, togo sin tillflykt till staden Platæa.

Lacedæmoniernas och Atheniensernas aftåg uppehölls ända till morgonrodnadens uppgång. De sistnämnde togo vägen åt slätten; Lacedæmonierne, åtföljde af 3000 Tegeater, tågade längs utmed foten af Cithæron. När de kommit till Ceres' tempel, som låg på ett afstånd af 10 stadier så väl ifrån deras första

ställ-

ställning, som ifrån staden Platæa, stadnade de, för att invänta en af sina corpser, hvilken länge vägrat att lemna sin post, och det var der, som de upphunnos af Persiska rytteriet, hvilket af Mardonius blifvit skickadt för att uppehålla deras marche. "Se der," utbrast då denne anförare midt ibland sina officerare, "se der dessa oförskräckta Lacedæmonier, hvilka, säger man, aldrig draga sig tillbaka i fiendens åsyn; usla nation, som ej utmärker sig med annat bland de öfriga Grekerna, än sin ytterliga feghet, och som snart skall undergå det rättmätiga straff, som den förtjenar!"

Han ställer sig derpå i spetsen för Persernas krigiska nation och sina bästa troppar; han öfvergår floden, och framtågar med stora steg på slätten. De andra Österländska folkslagen följa honom bullersamt, i det de upphäfva skri. I samma ögonblick anfaller hans högra flygel, sammansatt af Grekiska hjelptroppar, Athenienserna, och förhindrar dem att lemna Lacedæmonierna bistånd.

Pausanias, som uppställt sina troppar på en sluttande och ojemn mark, vid en liten bäck, som flöt genom den åt Ceres helgade omkrets, lemnade dem länge blottställda för lans-kast och pilar, utan att de vågade försvara sig. Offrens inelfvor förkunnade endast olyckliga händelser. Denna förderfliga vidskepelse gjorde, att en myckehet stridsmän omkommo, hvilka mindre saknade lifvet, än sörjde öfver en för Grekeland onyttig död. Slutligen satte sig Tegeaterne, som ej längre kunde hämma den ifver, som upplifvade dem, i rörelse,

och blefvo snart understödde af Spartiaterna, hvilka nu erhållit, eller förskaffat sig, gynnande tecken.

Vid deras annalkande bortkasta Perserne sina bågar, sluta sina leder, betäcka sig med sina sköldar, och bilda en massa, hvars tyngd och påträngande hämma och tillbakaslå fiendens raseri. Förgäfves springa deras sköldar, gjorde af en bräcklig materia, i stycken; de sönderbryta de lansar, hvarmed man vill genomborra dem, och ersätta genom ett vildt mod bristen af vapen. Mardonius, i spetsen för 1000 utvalda, gjorde segern länge tvifvelagtig; men snart stupar han, träffad af ett dödligt hugg; de, som omgifva honom, vilja hämna hans död, och blifva uppoffrade omkring honom. Från detta ögonblick äro Perserne ryggade, kastade öfver ända, bragte att gripa till flykten. Det Persiska rytteriet uppehöll en stund segraren; men hindrade honom ej att komma till foten af förskansningen, som Perserne uppkastat vid Asopus, och som emottog qvarlefvorna af deras armée.

Athenienserne hade haft samma framgång på venstra flygeln; de hade rönt ett ganska starkt motstånd från Bœotiernas sida, men ett ganska svagt från de öfriga Xerxes' bundsförvandter, som utan tvifvel voro sårade af Mardonii högmod, och hans envishet att leverera en slagtning på ett så ofördelaktigt ställe. Bœotierne släpade med sig under sin flykt Persernas hela högra flygel.

Aristides, långt ifrån att förfölja dem, gick genast att förena sig med Lacedæmonierna,

som,

som, ännu föga erfarne i konsten att leda belägringar, anföllo fruktlöst förskansningen, inom hvilken Perserne voro inneslutne. Atheniensernas och de öfriga förbundstropparnas ankomst förskräckte ej de belägrade; de tillbakaslogo med raseri alla dem, som framställde sig till bestormning; men slutligen, sedan Athenienserne hade inbrutit i förskansningen, och förstört en del af muren, störtade sig Grekerne in i lägret, och Perserne läto döda sig som slagtoffer.

Ifrån början af striden hade Artabazus, som förde under sitt befäl en corps af 4000 man, men som från längre tid tillbaka var i hemlighet förbittrad deröfver, att Xerxes hade valt Mardonius till anförare öfver krigshären, framtågat mera för att vara en åskådare af striden, än för att försäkra dess framgång; så snart han såg Mardonii corps gifva vika, befallte han sina troppar att följa sig; han tog flyktande vägen åt Phocis, öfverfor hafvet vid Byzantium, och begaf sig till Asien, der man tilläfventyrs räknade honom till förtjenst, att hafva frälsat en del af krigshären. Allt det öfriga, med undantag af omkring 3000 man, omkom i förskansningen, eller under striden.

Marken var betäckt med Persernas rika byte; guld och silfver skimrade i deras tält; man undantog deraf 10:de delen för templet i Delphi, och en stor del dessutom för minnesvårdar till Gudarnas ära. Segervinnarena delade emellan sig det öfriga, och hemförde till sig första fröet till förderf.

Slaget vid Platæa stod den 3:dje i månaden Boedromion, i 2:dra året af den 75:te Olympiaden (d. 22 Septemb. 479 år f. Chr.). Samma dag vann den Grekiska flottan, anförd af Leotychidas, Konung i Lacedæmon, och af Xantippus, från Athen, en utmärkt seger öfver Perserna, vid udden Mycale i Ionien.

Sådant var slutet på Xerxes' krig, hvilket är mera kändt under namn af det Mediska; det hade räckt i tu år; och aldrig, kan hända, hade inom en så kort tidrymd, tilldragit sig större händelser; äfven aldrig hade sådana händelser verkat så hastiga omhvälfningar i folkens idéer, interessen och styrelseformer. De åstadkommo bland Lacedæmonierna och Athenienserna olika verkningar, efter olikheten af deras lynnen och inrättningar. De förstnämnde sökte blott att hvila sig efter sina framgångar, och läto knappt framskymta några drag af afund mot Athenienserna. Desse åter öfverlemnade sig genast åt den mest otyglade ärelystnad, och föresatte sig på en gång att beröfva Lacedæmonierna det företräde de ägde i Grekeland, och att mot Perserna försvara Ionierna, som nu återfått sin frihet.

Under det Athenienserne återuppbyggde sin stads murar, hvilka Xerxes kullstörtat, rustade sig de öfriga bundsförvandterne att befria de Grekiska städer, i hvilka Perserne lemnat besättningar. En talrik flotta, under Pausanias' och Aristides' befäl, tvang fienden att öfvergifva ön Cypern, och staden Byzantium, belägen vid Thraciska Bosporen. Dessa fram-

gån-

gångar förderfvade Pausanias, som hädanefter var oförmögen att uppbära tyngden af sin ära.

Det var ej mera denne sträfve Spartiat, som på Platæas fält begabbade Medernas yppighet och slafveri; det var en Satrap, helt och hållet underkufvad af de öfvervunna folkslagens seder, och beständigt omgifven af främmande vapendragare, som gjorde honom otillgänglig för andra. De Grekiske bundsförvandterne, som af honom ej erhöllo andra än hårda och förödmjukande svar, öfvermodiga och blodiga befallningar, uppreste sig slutligen mot detta tyranni. Lacedæmonierne återkallade genast Pausanias, anklagad för våldsamma utpressningar af de Grekiska städerna, och misstänkt för hemligt förstånd med Perserna. Man fick redan då bevis för dessa utpressningar, och man frånfog honom befälet öfver arméen; man fick någon tid derefter bevis på hans förräderi, och man afhände honom lifvet.

Themistocles hade ungefär samma öde. Han hade ådragit sig de allierades hat, genom de utpressningar och våldsamheter, som han utöfvade på öarna i Ægeiska hafvet. En mängd enskilda beklagade sig öfver hans oförrätter, andre öfver de rikedomar han samlat, alle öfver det ytterliga begär han hade att herrska. Afunden, som uppsnappade de minsta af hans gerningar och yttranden, njöt det grymma nöjet att utbreda töcken öfver hans ära. Sjelf såg han henne vissna dag från dag, och för att uppehålla dess glans, förnedrade han sig att uttrötta folket med berättelsen om

sina

sina bedrifter, utan att märka, att det är lika så farligt, som onyttigt, att erinra om glömda tjenster; han lät uppbygga bredvid sitt hus ett tempel helgadt åt *Artemis* (Diana) *upphofvet till goda råd.* Denna inskrift, som var ett minne af dem han gifvit Athenienserna under det Mediska kriget, syntes vara en förebråelse, och i följd deraf en skymf mot nationen. Hans ovänner segrade; han blef landsförvist, och drog sig undan till Peloponnesus; men kort derefter anklagad för att underhålla en brottslig brefvexling med Artaxerxes, Xerxes' efterträdare, blef han förföljd från stad till stad, och tvungen att taga sin tillflykt till Perserna. De hedrade i sin bönfallande besegrare de talanger, som förödmjukat dem, men som ej vidare voro att frukta.

Athenienserne märkte knappt denna förlust; de ägde Aristides och Cimon, Miltiades' son. Cimon förenade med sin fars tapperhet Themistocles' rådighet, och nästan alla Aristides' dygder, hvilkens exempel han studerat och hvars lärdomar han hört.

Betraktelser öfver Themistocles' och Aristides' tidhvarf.

När Perserne visade sig i Grekeland, förmådde två slags fruktan Athenienserna att göra dem ett kraftigt motstånd: fruktan för träldom, som hos en fri nation alltid har frambragt flera dygder än statsinrättningens drifjädrar; och fruktan för det allmänna tänkesättet, som hos alla nationer företräder ofta

dyg-

dygdernas ställe. I sinnena herrskade då denna blygsamhet, som rodnar för duglöshet, och som gör att hvarje medborgare innesluter sig inom gränsorna af sitt stånd eller af sin skicklighet.

Man flydde beställningar, emedan man var dem värdig; man vågade ej eftersträfva att blifva utmärkt, emedan den allmänna aktningen var tillräcklig att betala de åt staten gjorda tjenster. Aristides och Themistocles frälsade republiken, som till och med ej tilldelade dem en lagerkrans. Miltiades anhöll, efter slaget vid Marathon, i en folkets sammankomst, om denna heder. En man uppstod, och sade till honom: "Miltiades! när du ensam fördrifver barbarerna, skall du ock ensam få en krans."

Som hvarje medborgare kunde vara nyttig, visste alle, att de kunde erhålla personlig aktning.

Jag skall ej anföra till detta tidhvarfs beröm den lysande hyllning, som Athenienserne gåfvo Aristides' rättskaffenhet; det skedde vid framställningen af en piece af Æschylus. Sedan Skådespelaren yttrat, att Amphiaraus var mindre angelägen om att synas, än att i sjelfva verket vara en hederlig man, vände sig hastigt allas ögon på Aristides. En förderfvad nation skulle kunna göra en dylik tillämpning, men Athenienserne hade alltid mera förtroende för Aristides', än för Themistocles' råd, och det är detta, som man ej skulle se hos en förderfvad nation.

Efter

Efter deras framgångar mot Perserna, förenade sig högmodet, som segern gifver, i deras hjertan med de dygder, som hade befordrat dem; och detta högmod var så mycket mera tillbörligt, som man aldrig stridt för en rättvisare och vigtigare sak.

Vid Persernas andra inbrott föreslog Miltiades att slå dem på öppna fältet. Detta förslag var värdigt segraren vid Marathon. Themistocles' råd var kan hända ännu djerfvare; han vågade råda Athenienserna att anförtro sitt öde åt vågspelet af en sjöstrid. Mägtiga skäl uppstodo mot detta slags försvar. Athenienserne förstodo då knappt att styra sina svaga fartyg; de voro ej öfvade i drabbningar till sjös. Man kunde ej förutse, att Xerxes skulle angripa Grekerna i ett sund. Slutligen, borde väl Themistocles smickra sig med, såsom han försäkrade, att i all händelse skulle han öppna sig en väg genom den fiendtliga flottan, och öfverföra folket i Athen till ett aflägset land? Vare härmed huru det vill, så rättfärdigade framgången hans åsigter.

Men om upprättandet af en sjömagt verkade Athens räddning, så blef den ock snart medlet för dess ärelystnad och undergång. Themistocles, som ville göra sin stat till den mägtigaste i Grekeland, för att sjelf vara der den förnämste medborgaren, lät gräfva en ny hamn, bygga ett större antal galerer, föra om bord på flottorna stridsmän, handtverkare, landtbrukare, och denna myckenhet af främlingar, hvilka han ditlockat från alla sidor. Sedan han tillstyrkt att skona de folk på fasta landet, som

före-

förenat sig med Xerxes, angriper han utan skonsmål de öar, som blifvit tvungne att underkasta sig Persernas välde; han plundrade deras skatter, och vid återkomsten till sitt fädernesland köpte han derför anhängare, som han både fängslade och förolämpade genom sitt högmod. Cimon och de öfrige befälhafvarena, riktade på samma sätt, utbredde en glans, som dittills varit okänd; de hade, i likhet med Themistocles, ej vidare något annat föremål, än att bidraga till republikens förstorande. Denna tanke herrskade i allas sinnen.

Folket, högmodigt öfver att se sina Generaler nedlägga för dess fötter bytet och de frivilliga eller aftvungna hyllningarna af städer, som förenades med dess välde, utbredde sig med hastighet öfver alla haf, och visade sig vid alla kuster; de ökade eröfringarna, som småningom förändrade lynnet af deras nationela tapperhet, de öfvade sig oftast på intet annat, än att försöka landstigningar med försigtighet, att öfverrumpla städer utan försvar, och att härja fält, hvilka man öfvergifvit.

Sederna emottogo den förderfliga stöt, som umgänget med främlingar, täflan i magt och anseende, lusten för eröfringar och hoppet om vinst, tillföra en styrelseform, grundad på dygd. Denna mängd af oansenliga medborgare, som tjente på flottorna, och åt hvilka republiken var skyldig uppmärksamhet, emedan den hade att tacka dem för sin ära, ådrogo sig, under sina kringfarter, sjöröfvares laster, och i det de dagligen blefvo allt mera tilltagsne, herrskade de på den allmänna samlingsplatsen, och

bragte

bragte öfvervigten i folkets händer; hvilket nästan alltid händer i en stat, der sjöväsendet är blomstrande. Två eller tre drag skola visa, med hvilken skyndsamhet grundsatserna för rättvisa och billighet försvagades hos nationen.

Efter slaget vid Platæa förkunnade Themistocles offentligen, att han fattat ett vigtigt förslag, om hvars framgång man ej kunde vara säker utan den mest ogenomträngliga tystnad. Folket svarade: "Aristides må deraf få förtroende; vi skole deri rätta oss efter honom." Themistocles förde den sistnämnde afsides, och sade till honom: "våra bundsförvandters flotta ligger utan misstroende, i Pagaseiske hamnen; jag föreslår att uppbränna den, och vi äre Herrar öfver Grekeland." "Athenienser," sade då Aristides: "ingen ting är så nyttigt, som Themistocles' förslag; men ingenting så orättvist." "Vi vele det ingalunda," ropade med en röst hela folksamlingen.

Några år derefter, föreslogo Samierne för Athenienserna att bryta en artikel i det förbund, man ingått med de allierade. Folket begärde Aristides' råd: "Samiernas förslag," sade han, "är orättvist, men nyttigt." Folket antog detsamma. Slutligen, efter en kort tidrymd, och under Pericles, hade Athenienserne, vid mera än ett tillfälle, den oblygheten att tillstå, det de ej kände någon annan folkrätt, än styrkan.

Tredje

Tredje Afdelningen.

Pericles' Tidehvarf.

(från år 444 till år 404 f. Chr.)

Pericles helgade sina första år åt philosophiens studium, utan att blanda sig i de allmänna ärendena, och syntes ej eftersträfva att utmärkas genom något annat, än tapperheten.

Efter Aristides' död och Themistocles' landsflykt, emottog Cimon regeringstömmarna; men ofta sysselsatt med långväga fälttåg, lät han Atheniensernas förtroende vackla emellan flera täflande, som ej voro i stånd att fästa dess val. Man såg då Pericles draga sig ur sammanlefnaden, försaka nöjena, ådraga sig menighetens uppmärksamhet genom en långsam gång, ett anständigt skick, ett blygsamt utseende och oklanderliga seder. Han visade sig ändtligen i talarestolen, och hans första försök förvånade Athenienserna. Han ägde naturen att tacka för det han var den förste bland Grekelands talare.

Man fann i hans tal befallande höghet, under hvilken sinnena blefvo likasom öfvermannade. Man blef ej mindre slagen af den skicklighet, hvarmed han anföll sina motståndare, och undandrog sig deras angrepp. En af Pericles' största motkämpar sade ofta: "när jag slagit honom till marken, och jag håller honom under mig, ropar han, att han ej är öfvervunnen, och öfvertalar hela verlden att tro det."

Man fattade en hög tanke om det välde han ägde öfver sin själ, när en dag, då folksam-

sammankomsten räckte ända till natten, man såg en blott enskild person ej upphöra att afbryta och förolämpa honom, samt följa honom med smädeord ända till hans boning, och Pericles helt kallt befalla en af sina slafvar att taga en fackla och ledsaga honom hem.

När man slutligen såg, att han visade öfverallt ej allenast skicklighet utan äfven en dygd, passande för läget och omständigheterna; i sitt inre de gamla tidernas hofsamhet och tarflighet; i regeringsbeställningar en orubblig ärlighet och oegennytta; i befälet öfver krigshärar uppmärksamheten att ej lemna något åt slumpen, och att hellre sätta sitt anseende, än statens välfärd, på spel; tänkte man, att en själ, som visste förakta beröm och smädelse, borde hafva för det allmänna bästa denna lågande ifver, som qväfver alla andra passioner, eller som åtminstone förenar dem i en enda känsla. Det var i synnerhet denna synvilla, som upphöjde Pericles; och han förstod att underhålla den i 40 år.

Han delade i början nationens ynnest, innan han helt och hållet kunde erhålla den. Cimon var i spetsen för de förnäma och rika; Pericles förklarade sig för folket, som han föraktade, och som gaf honom ett ansenligt parti. Cimon, som genom lagliga vägar hade på sina fälttåg samlat en omätlig rikedom, använde den att pryda staden och att bistå nödlidande; Pericles åter förfor, genom styrkan af sitt inflytande, efter behag med Atheniensernas allmänna skatt, äfvensom med de allierades, uppfyllde Athen med konstens mäster-

styc-

stycken, anvisade pensioner åt fattiga medborgare, tilldelade dem en del af de eröfrade länderna, förökade festerna, gaf ett visst penninganslag åt domare för sin närvaro vid domstolarna, äfvensom åt dem, hvilka infunno sig vid skådespelen och den allmänna folksamlingen. Folket, ej seende annat än handen, som gaf, tillslöt ögonen för källan, hvarur han öste. Det förenade sig än mera med Pericles, som, för att förbinda sig det än närmare, gjorde det medbrottsligt af sina oförrätter, och betjenade sig af det, för att gifva dessa starka slag, som öka magten i det de visa den. Han lät landsförvisa Cimon, som falskt anklagades för att underhålla misstänkta förbindelser med Lacedæmonierna, och under lösliga förevändningar förstörde han Areopagens myndighet, som satte sig med styrka emot sedernas förderf och nyheters införande.

Då ombytte Pericles handlingssätt; han hade underkufvat de rikares parti, i det han smickrat menigheten; han underkufvade menigheten, i det han qväste dess nycker, än genom ett oöfvervinneligt motstånd, än genom sina råds vishet, eller sin vältalighets behag. Allt verkställdes efter hans vilja, allt skedde, efter utseendet, enligt fastställda föreskrifter; och friheten, lugnad af de republikanska formernas bibehållande, dog, utan att man märkte det, under snillets krossande tyngd.

Pericles utvidgade igenom lysande segrar statens område; men när han såg Atheniensernas magt uppstigen till en viss höjd, trodde han det vara en skam att låta den försvagas,

gas, och en olycka, att än vidare föröka den. Denna åsigt ledde alla hans företag; och hans politiks triumph var, att under en så lång tid hafva hållit Athenienserna i overksamhet, deras bundsförvandter i beroende, och Lacedæmonierna i fruktan.

Emedlertid gåfvo Athenienserne dagligen nya prof af den despotism, som de utöfvade mot sina bundsförvandter. Corcyræerne förde från några år tillbaka krig emot Corinthus, hvarifrån de härstammade. Enligt Grekelands folkrätt, bör ej en främmande magt blanda sig i tvistigheter, som uppstå emellan en moderstad och dess coloni. Men det var Atheniensernas interesse att fästa vid sig ett folk, hvars sjömagt var blomstrande, och som kunde igenom sitt läge gynna öfverfarten för deras flottor till Sicilien och Italien. De upptogo Corcyra i sitt förbund, och skickade det undsättning. Corinthierne förkunnade offentligen, att Athenienserne brutit stilleståndet, och uppväckte emot dem ett allmänt krig.

Detta var början till det ryktbara Peloponnesiska kriget, det långvarigaste och det mest uppenbara, som härjat Grekeland. Det räckte i 27 år, och slutades med Athens intagande, som blef fullkomligen underkufvadt af den Peloponnesiska ligan. Det framställer endast en oafbruten följd af träffningar utan samband, af hastiga ströftåg, af företag, som synas främmande för det ändamål, hvilket man föresatt sig å ömse sidor. Det som är vigtigt att veta, är, att vid början af andra året pesten ut-

bröt

bröt i Athen, och att Pericles blef ett offer derför tillika med ett stort antal medborgare.

Efter denna stads intagande blefvo dess murar nedrifne vid instrumenters ljud, likasom Grekeland återfått sin frihet; och några månader derefter tilläto segervinnarena folket utvälja 30 magistratspersoner, som skulle upprätta en annan styrelseform, och som slutade med att tillvälla sig högsta magten. (Mot sommaren af år 404 f. Chr.).

De utöfvade först sin bitterhet emot en mängd angifvare, förhatliga för hederligt folk, derpå emot sina enskilda ovänner, och snart derefter emot dem, hvilkas skatter de ville bemägtiga sig. Landsflykt, bojor, döden, voro deras lott, som förklarade sig emot tyranniet. Det räckte blott i 8 månader, och under denna korta tidrymd blefvo mer än 1500 medborgare på ett ovärdigt sätt dödade och beröfvade en anständig begrafning.

Äran att slutligen frälsa sitt fädernesland var Thrasybulus förbehållen. Denne ädelsinnade medborgare, ställd i spetsen för dem, som gripit till flykten, bemägtigade sig hamnen och kallade folket till frihet. Någre af tyrannerna stupade med svärdet i hand; andre blefvo dömde att mista lifvet.

En allmän amnesti närmade partierna till hvarandra, och återförde lugnet till Athen.

Under loppet af det Peloponnesiska kriget utmärkte sig i synnerhet Alcibiades.

En del historieskrifvare hafva vanfrejdat denna Athenares minne, andre hafva upphöjt det med loford, utan att man kan beskylla någon-

gondera för orättvisa eller veld. Det tyckes, som naturen försökt att förena hos honom allt utomordentligt, som den kan frambringa, i både dygder och laster.

En lysande härkomst, ansenliga rikedomar, den utmärktaste kroppsskönhet, de mest förföriska behag, ett böjligt och vidsträckt snille, äran ändtligen att tillhöra Pericles: sådana voro de förmåner, hvilka i början förblindade Athenienserna, och af hvilka han sjelf först blef förblindad.

Han förvånade sina läromästare igenom sin läraktighet, och Athenienserna genom sitt sjelfsvåld i seder. När han inträdde på hedersrjensternas bana, ville han för sin framgång hafva att tacka mindre glansen af sin yppiga lefnad och frikostighet, än sin vältalighets behag; han visade sig i tribunen. Ett obetydligt fel i uttalet länade åt hans ord ungdomens oskuldsfulla täckhet; och ehuru han någon gång stadnade tvehågsen om det egentliga ordet, blef han likväl ansedd såsom en af Athens största talare. Han hade redan gifvit prof af sin tapperhet, och efter hans första fälttåg förespådde man, att han en dag skulle blifva den skickligaste General i Grekeland. Jag vill ej tala om hans ljufhet, hans vänlighet, ej heller om så många andra egenskaper, som bidrogo till att göra honom till den älskvärdaste bland karlar. Man fick ej söka i hans hjerta den upphöjning, som dygden föder, men man fann der den djerfhet, som öfverlägsenhetens instinct meddelar. Intet hinder, ingen olycka kunde öfverraska eller mod-

fälla

fälla honom. Hans talrika bedrifter blefvo aldrig fördunklade af någon motgång.

Hos alla folkslag tilldrog han sig allmänhetens blickar, och beherrskade det allmänna tänkesättet. Spartiaterne förvånades af hans tarflighet, Thracerne öfver hans omåttlighet, Boeotierne öfver hans kärlek till de häftigaste kroppsöfningar, Ionierne öfver hans smak för maklighet och vällust, Asiens Satraper öfver en yppighet, i hvilken de ej kunde täfla med honom. Han skulle visat sig den dygdigaste ibland menniskor, om han aldrig haft lastens exempel, men lasten drog honom med sig, utan att göra honom till sin slaf. De drag af lättsinnighet, fåfänglighet och oförsigtighet, som undföllo hans ungdom eller hans sysslolöshet, försvunno vid de tillfällen, som fordrade eftertanka och fasthet. Då förenade han försigtighet med verksamhet, och nöjena beröfvade honom intet af de ögnablick, som han var skyldig sin ära och sina fördelar.

Hans fåfänga skulle förr eller senare hafva urartat till ärelystnad. Också var han hela sin lefnad misstänkt hos de förnämsta medborgarena, bland hvilka somlige fruktade hans talanger, andre hans utsväfningar; och ömsom tillbedd, fruktad och hatad, af folket, som ej kunde vara honom förutan.

En dag, då han ifrån tribunens höjd bemägtigat sig allmänhetens bifallsljud, och gick hem till sig, åtföljd af hela folksamlingen, mötte honom Timon med tillnamnet Misanthropen, och sade, under det han tryckte hans hand: "friskt mod, min son! fortfar att stiga

"i storhet, och jag skall hafva att tacka dig för "Atheniensernas undergång."

Kriget mot Sicilien var redan beslutadt, då Alcibiades, som skulle commendera flottan, tillika med två andra Generaler, blef angifven att hafva, i sällskap med några sina kamrater, under utsväfningar stympat Hermes' stoder, som voro uppställde i åtskilliga qvarter af staden, och att vid slutet af en aftonmåltid hafva föreställt de fruktansvärda Elevsinska mysteriernas ceremonier. Folket, i stånd att förlåta honom allt vid hvarje annat tillfälle, andades nu ej annat än raseri och hämnd. Alcibiades, i början förskräckt öfver sinnenas hetta, men snart lugnad igenom krigshärens och flottans för honom gynnande tänkesätt, inställer sig för folkförsamlingen; han skingrar de misstankar, som blifvit väckta emot honom, och begär döden, om han är brottslig, en lysande upprättelse, om han ej är det. Hans ovänner utverka domens uppskof till hans återkomst. Men knappt hade han anländt utanför Syracusa, då man afsänder en galer för att återföra honom till Athen.

Alcibiades hade i början fattat det beslutet, att hemresa och med bevis om sin oskuld förvirra sina anklagare; men när han kommit till Thurium, och fört sig till sinnes Atheniensernas oförrätter, svek han sina ledsagares vaksamhet, och drog sig undan till Peloponnesus, der han med den största framgång tjenade sitt fäderneslands fiender.

Det Peloponnesiska kriget skulle snart nog blifvit slutadt, om ej Alcibiades, förföljd

af

af Agis, Lacedæmons Konung, hvars gemål han förfört, och af de öfriga ligans hufvudmän, hos hvilka hans ära väckte misstroende, ändtligen hade funnit, att, sedan han hämnats på sitt fädernesland, det ej för honom återstod mera än att frälsa det från en säker undergång. Athenienserne återkallade decretet om hans landsflykt, och snart förvisade de honom för andra gången. Han drog sig då undan till en ort i Phrygien, der han i det följande blef mördad på Satrapen Pharnabazi befallning. Hans död är en skamfläck för Lacedæmon, om det är sannt, att dess magtägande förmått Pharnabazus att begå denna nedriga gerning. Men andre påstå, att han fattat beslutet härom af sig sjelf och för enskilda fördelar.

Anmärkningar öfver Pericles' tidhvarf.

Vid början af det Peloponnesiska kriget borde Athenienserne vara högst förundrade öfver att finna sig så olika sina förfäder. Allt hvad de föregående seklerna till sedernas bibehållande samlat af lagar, inrättningar, reglor och exempel, hade några år varit tillräckliga att förstöra till sin kraft och verkan. Aldrig har det blifvit bevisadt på ett mera förskräckande sätt, att stora framgångar äro likså farliga för segervinnarena, som för de besegrade.

De styrande öfverlemnade sig åt ett högmodsraseri, som trodde sig allt tillåtet, emedan de kunde våga allt; de enskilde skakade af sig, efter deras exempel, alla slags band, som naturen och samhällslefnaden ålägga.

Snart

Snart vann förtjensten ej annat än aktning; hyllning var förbehållen endast magten; alla passioner rigtade sig mot det personliga interesset; och alla förderfvets källor utgöto sig med ymnighet öfver staten. Kärleken, som förut betäckt sig med äktenskapets och blygsamhetens slöja, brann nu uppenbart af otillbörliga lågor. Glädje-nympherna förökade sig mångdubbelt i Attica och i hela Grekland.

Pericles, vittne till missbruken, försökte ej att rätta dem. Ju strängare han var i sina seder, ju mer sökte han att försämra Atheniensernas, hvilka han gjorde vekliga genom tätt på hvarandra följande fester och spel.

Den ryktbara Aspasia, född i Miletus i Ionien, understödde Pericles' afsigter, hvilkens mätress och maka hon efter hvartannat var. Hon ägde öfver honom ett sådant välde, att man anklagade henne för att mer än en gång hafva uppväckt krig, för att hämnas sina enskilda oförrätter. Hon vågade bilda en sällskapskrets af vällustiga qvinnor, hvilkas behag skulle fästa Athens ynglingar vid deras stifterskas intressen.

Pericles gaf fribref åt sedesjelfsvåldet, Aspasia utvidgade det, Alcibiades gjorde det älskvärdt; hans lefnad befläckades af alla slags utsväfningar; men de voro åtföljda af så många lysande egenskaper, och så ofta blandade med ädla gerningar, att den offentliga granskningen ej visste, hvarvid den skulle fästa sig. För öfrigt, hur skulle man emotstå sötman af ett gift, som Gracerna sjelfva tycktes utdela? Hur skulle man fördömma en man, för hvilken

ej

ej det minsta felades i något för att behaga, och hvilken ock sjelf ej felade i något för att förföra; som var den förste att fördömma sig; som godtgjorde de minsta förseelser med de mest intagande artigheter, och tycktes mindre begå felsteg, än låta dem undfalla sig?

Athens unge män fästade sina ögon på denna farliga eftersyn, och då de ej kunde härma dess skönheter, trodde de sig nalkas dem, i det de eftergjorde, och i synnerhet i det de öfverdrefvo, dess fel. De blefvo narraktige, för det han var lättsinnig; öfvermodige, för det han var djerf; oberoende af lagarna, emedan han var det af sederna. Några, mindre rike än han, utbredde en prakt, som höljde dem med åtlöje, och som förstörde deras hus; de öfverförde dessa oordningar på sina afkomlingar; och Alcibiades' inflytande räckte länge efter hans död.

Det Peloponnesiska kriget var så långvarigt, Athenienserne utstodo deri så många olyckor, att deras sinnelag deraf blef märkligen förändradt. Deras hämnd var ej tillräcklig, om den ej öfverträffade förolämpningen. Mer än en gång ljungade de dödsdomar mot de öboer, som öfvergåfvo deras förbund; mer än en gång läto Generalerne de fångar, som föllo i deras händer, utstå de rysligaste plågor. De erinrade sig således då ej mera en gammal plägsed, enligt hvilken Grekerne firade med glädjesånger segrar, vunna öfver barbarer; men med tårar och klagoljud, fördelar, erhållna öfver Greker.

Philo-

Philosopher, som uppstiga till stora händelsers orsaker, hafva sagt, att hvarje tidehvarf bär på visst sätt det derpå följande i sitt sköte. Denna djerfva liknelse innehåller en vigtig sanning, och är bekräftad af Athens historia. Lagarnas och dygdernas tidehvarf beredde tapperhetens och ärans; detta frambragte eröfringarnas och yppighetens, hvilket slutade med republikens förstöring.

Vändom nu våra blickar från dessa sorgliga uppträden, för att flytta dem på angenämare och interessantare föremål. Emot slutet af Peloponnesiska kriget fördubblade naturen sina bemödanden, och lät hastigt uppblomstra en mängd snillen i alla slag. Athen frambragte flera bland dem; det såg ett ännu större antal komma till sig, för att täfla om äran af dess bifall.

Utan att tala om en Gorgias, en Parmenides, en Protagoras, och så många andra vältaliga sophister, hvilka, i det de utsått sina tvifvelsmål i samhället, äfven riktat det med idéer, lyste på skådeplatsen Sophocles, Euripides, Aristophanes, omgifne af medtäflare, som delade deras ära; Astronomen Meton uträknade himlakropparnas rörelser, och bestämde årets gränsor; Talarena Antiphon, Andocides, Lycias utmärkte sig i särskilda delar af vältaligheten; Thucydides, ännu betagen af de bifallsljud, som Herodotus undfått, när han för Athenienserna uppläste sin historia, beredde sig att förtjena dylika: Socrates öfverflyttade en sublim lära på sina lärjungar, af hvilka flere hafva bildat philosophiska scholor;

skick-

skicklige Generaler beredde segrar åt republikens vapen; de präktigaste byggnader upprestes efter de insigtsfullaste Architecters ritningar; Polygnoti, Parrhasii och Zeuxis' penslar, Phidias' och Alcamenes' mejslar gåfvo täflingsvis prydnader åt templen, portikerna och de offentliga samlingsplatserna. Alle desse store män, alle de, som blomstrade i andra trakter af Grekeland, återföddes i lärjungar, värdiga att fylla deras platser; och det var lätt att se, att det mest förderfvade tidehvarfvet skulle ock snart blifva det mest upplysta.

Sålunda, under det särskilda folk i detta land voro hotade med att förlora herraväldet öfver hafvet och jorden, arbetade en fredlig class af medborgare på att för alltid försäkra det om herraväldet i snillets verld; de uppförde, till sin nations heder, ett tempel, hvars grundvalar blifvit lagde i det förra tidehvarfvet, och som borde emotstå de följande tidehvarfvens förstörelse. Vetenskaperna utmärkte sig med nya upptäckter, och konsterna genom nya framsteg; skaldekonsten ökade ej sin glans; men i det hon bibehöll den, använde hon den företrädesvis att pryda tragedier och komedier, som hastigt bragtes till fullkomlighet: historien, underkastad kritikens lagar, förkastade det underbara, pröfvade uppgifterna och blef en kraftfull lärdom, som det förflutna gaf åt det tillkommande. Allt efter som byggnaden uppreste sig, såg man på långt håll fält att upptaga, eller andra, som väntade på en bättre odling. Logikens och Rhetorikens reglor, Metaphysikens abstractioner, Moralens maximer

mer utvecklades i verk, som med planens regelbundenhet förenade begreppens bestämdhet och stilens prydlighet.

Grekeland hade för dessa förmåner till en del att tacka philosophiens inflytande, hvilken framträdde ur sitt mörker kort efter de öfver Perserna vunna segrar. Zeno visade sig der, och Athenienserne öfvade sig i den Eleatiska scholans finheter. Anaxagoras förde till dem den Ioniska scholans; och några blefvo öfvertygade om, att förmörkelser, vidunder och naturens åtskilliga afvikelser, ej vidare borde hänföras till underverk; men de måste likväl säga hvarandra detta i förtroende; ty folket, vant att anse vissa phenomen för himmelens varningar, förfor strängt emot de philosopher, som ville ur dess händer rycka denna gren af vidskepelse. Förföljde, landsförviste, erforo de, att sanningen, för att finna tillträde till menniskorna, ej bör visa sig med blottadt anlete, utan hemligt smyga sig fram i villfarelsens spår.

Konsterna, som ej funno några folkfördomar att bekriga, togo i hast en hög flygt. Zeus' tempel, börjadt af Pisistratus, Thesei tempel, uppbygdt af Cimon, erbödo åt Architecterna mönster att följa; men de taflor och stoder, som voro för handen, visade för målare och bildhuggare endast försök att fullkomna.

Några år före det Peloponnesiska kriget, målade Panænus, Phidias' bror, i en portik i Athen, slaget vid Marathon; och åskådarenas förvåning blef ytterlig, när de trodde sig på dessa taflor igenkänna anförarena för de begge ar-

arméerna. Han öfverträffade sina föregångare, och blef nästan i samma ögonblick fördunklad af Polygnotus från Thasos, Apollodorus från Athen, Zeuxis från Heraclea, och Parrhasius ifrån Ephesus.

Polygnotus var den förste, som omvexlade ansigtets rörelser, och aflägsnade sig ifrån sina föregångares torra och trälaktiga manér; och äfven den förste, som förskönade fruntimmernas figurer, och beklädde dem med lysande och lätta drägter. Hans personer bära stämpeln af moralisk skönhet, hvars bild var djupt intryckt i hans själ. Man bör ej tadla honom för att ej nog hafva omvexlat tonen i färgerna; det var konstens fel, som, för att så säga, just nu höll på att födas.

Apollodorus hade för denna del af konst de medel, som Polygnotus saknade: han gjorde en lycklig blandning af skugga och ljus. Zeuxis fullkomnade genast derefter denna uppfinning; och Apollodorus, i afsigt att bekräfta sin ära, upphöjde sin medtäflares: han säger i ett skaldestycke, som han gjort bekant: "jag "hade för skuggornas fördelning funnit hemlig-"heter, som ända till vår tid varit okända; man "har röfvat dem ifrån mig. Konsten är i Zeu-"xis händer."

Denne sistnämnde studerade naturen med samma omsorg, som han fullbordade sina arbeten: de blixtra af skönheter. I sin tafla af Penelope synes han hafva målat denna Prinsessas seder och caracter, men i allmänhet tyckes han i denna del mindre lyckats än Polygnotus.

Zeuxis

Zeuxis påskyndade konstens framsteg genom sin colorits skönhet; Parrhasius, hans medtäflare, genom penseldragens renhet och teckningens rigtighet. Han ägde kännedomen af proportioner; de, hvilka han gaf åt Gudar och hjeltar, syntes så passande, att konstnärerne ej tvekade att antaga dem, och tilldelade honom namn af lagstiftare. Andra förtjenster borde uppväcka deras förundran: han visade för första gången ställningar af hufvudet, som voro rätt pikanta, munnar, förskönade af Gracerna, och hår, behandlade med en lekande lätthet.

På dessa begge konstnärer följde Timanthes, hvilkens arbeten, i det de låta mera ana än de uttrycka, röja den stora konstnären, och ännu mer en man af sinnrikhet: Pamphilus, som förvärfvade sig så mycket anseende genom sin förtjenst, att han kunde upprätta i flera Greklands städer ritskolor, som ej fingo besökas af slafvar; Euphranor, som, ständigt sig lik, utmärkte sig i alla målarekonstens delar. Jag har kännt några af dessa konstnärer, och jag har sedermera inhemtat, att en elev, som jag sett hos Pamphilus, och som heter Apelles, öfverträffat dem alla.

Sculpturens framsteg voro ej mindre förvånande än målarekonstens. Det är nog, för att bevisa det, att nämna i synnerhet Phidias, Polycletus, Alcamenes, Scopas och Praxiteles. Den förstnämnde lefde på Pericles' tid. Jag har haft förbindelser med den sistnämnde. Sålunda, inom mindre tidrymd än ett sekel, är denna konst stigen till en sådan grad af förträff-

träfflighet, att de gamle nu skulle rodna öfver sina konststycken och sin ryktbarhet.

Om till dessa särskilda generationer af talanger vi tillägge dem, som föregingo dessa, skole vi, i det vi uppstige ifrån Pericles ända till Thales, den äldsta bland Greklands philosopher, finna, att det menskliga snillet mera förkofrat sig under en tidrymd af 200 år, än under den långa kedjan af föregående århundraden. Hvilken mägtig hand gaf det på en gång, och har bibehållit åt det ända till våra dagar, en rörelse, så fruktbärande och så stark i sin fart?

Jag föreställer mig, att tid efter annan, kan hända ock vid hvarje generation, naturen utsår öfver jorden ett visst antal talanger, som der förblifva begrafne, när ingen ting bidrager att utveckla dem, men som uppvakna, liksom ur en djup sömn, när en ibland dem händelsevis banar sig en ny väg. De som först störta sig deröfver, dela, för att så säga, sinsemellan detta nya rikes provinser; deras efterträdare hafva förtjensten af att odla dem och gifva dem lagar. Men det är en gräns för snillets upptäckter, likasom det är en gräns för eröfrares och resandes företag. De stora upptäckterna skänka odödlighet åt dem som gjort dem, och åt dem som fullkomnat dem; i det följande vinna män af snille, då de ej äga samma utvägar, ej samma framgång, och blifva nästan förvisade till vanliga menniskors class.

Till denna allmänna orsak måste man tillägga flera särskilda. Vid början af den stora revo-

revolution, hvarom jag talar, införde philosophen Pherecydes från Scyros, historieskrifvarena Cadmus och Hecatæus från Miletus, i sina skrifter bruket af prosan, som är tjenligare än poesien att befordra tankarnas omlopp. Vid samma tid hemförde Thales, Pythagoras och andre Greker, ifrån Egypten och några Österländska trakter, kunskaper, som de öfverflyttade på sina lärjungar. Under det dessa kunskaper i tysthet grodde i de scholor, som voro upprättade på Sicilien, i Italien och på Asiens kuster, sammanstötte allt till konsternas utveckling.

De, hvilka bero af inbillningsgåfvan, voro hos Grekerna förnämligast bestämda till festernas och templens försköning; de hade dessutom till föremål att fira folkens bedrifter, och deras namn, som segrat vid Grekernas offentliga kämpaspel. Utdelare af den ära, som de sjelfve dela, funno de under de år, som följde på det Persiska kriget, mera tillfälle att öfva sig, än förut.

Grekeland blef, sedan det en tid njutit ett välstånd, som ökade dess magt, lemnadt åt stridigheter, hvilka gåfvo en undransvärd verksamhet åt alla sinnen. Man såg på en gång i dess sköte föröka sig krig och segrar, rikedom och prakt, konstnärer och minnesvårdar; festerna blefvo mera lysande, skådespelen mera allmänna, templen betäcktes med målningar, trakterna omkring Delphi och Olympia med bildstoder. Vid den minsta framgång betalade fromheten eller, rättare, nationalfåfängan en gärd åt konstfliten, uppväckt för öfrigt af en

inrätt-

inrättning, som lände till konsternas förmån. Blef det frågan om att pryda en plats, en offentlig byggnad? flere konstnärer behandlade samma ämne: de utställde sina arbeten eller sina utkast; och företräde blef lemnadt den, som i största antal hos sig förenade allmänhetens röster. Högtidligare täflingar voro, till förmån för målarekonsten och musiken, inrättade i Delphi, i Corinthus, i Athen och på andra ställen. Grekelands städer, som förut ej kännt någon annan täflan, än vapnens, kände nu talangernas; de flesta ibland dem vunno ett nytt utseende, efter Athens exempel, som öfverträffade dem alla i prakt och herrlighet.

Pericles, i afsigt att sysselsätta ett folk, som var farligt för sina styresmän under fredens ledighet, beslöt att egna åt stadens försköning en stor del af de gärder, som bundsförvandterne erlade till krigets underhållande emot Perserna, och hvilka man dittills haft i förvar på fästningen. Han föreställde, att i det man lät dessa skatter komma i omlopp, skulle de bereda nationen öfverflöd för det närvarande och en odödlig ära för framtiden. Straxt uppfylldes verkstäderna, atelierna, de allmänna platserna, med en oändlig mängd arbetare och handtlangare, hvilkas arbeten leddes af insigtsfulla konstnärer efter Phidias' ritningar. Dessa arbeten, som ett stort rike ej skulle vågat företaga, och hvilkas verkställighet tycktes fordra en lång tidrymd, blefvo fullbordade af en liten republik inom några år, under en enda menniskas uppsigt, utan att en så undransvärd skyndsamhet skadade deras

skön-

skönhet och fasthet. De kostade omkring 3000 talenter (2,700,000 Sv. R:dr i silfver.)

Under det man derpå arbetade, förebrådde Pericles' ovänner honom, att förskingra statens inkomster. "Tänken J," sade han en dag till den allmänna statsförsamlingen, "att "kostnaden är för stor?" — "Alltför mycket "stor," svarade man. "Nå väl," inföll han, "den skall helt och hållet löpa för min räkning, "och jag skall inrista mitt namn på dessa min-"nesvårdar." — "Nej, nej," ropade folket, "må de uppbyggas på den allmänna skattkam-"marens bekostnad; och spar ingen ting för att "fullborda dem."

Smaken för konster började få inträde hos ett litet antal medborgare; för taflor och bildstoder hos rikt folk. Mängden dömmer om en stats styrka efter den prakt, som den utbreder. Deraf denna aktning för konstnärer, som utmärkte sig genom lyckliga djerfheter. Man såg somliga arbeta för intet åt staten, och man decreterade åt dem hedersbevisningar; andra, som riktade sig, antingen dermed att de bildade elever, eller utkräfde en gärd af dem, som kommo i deras atelier att beundra de mästerstycken, hvilka utgått från deras händer. Några, högmodige af det allmänna bifallet, funno en ännu mera smickrande belöning i känslan af sin öfverlägsenhet, och i den hyllning, hvilken de sjelfve hemburo sina talanger; de rodnade ej för att skrifva på sina taflor: "det skall vara lättare att tadla, än "att eftergöra." Zeuxis kom till en så stor rikedom, att, vid slutet af sin lefnad, han

bort-

bortskänkte sina taflor, under förevändning, att ingen kunde betala dem. Parrhasius hade en så hög tanka om sig sjelf, att han tillskref sig ett himmelskt ursprung. Med deras högmods yrsla förenade sig yrslan af den allmänna beundran.

Ehuru vetenskaperna blifvit idkade i god tid, och med lika så stor framgång, som konsterna, kan man påstå, att, med undantag af skaldekonsten, de funnit hos Grekerna mindre uppmuntran. Grekerne hafva visat aktning för vältaligheten och för historien, emedan den förra var nödvändig vid öfverläggningar om deras angelägenheter, och den sednare för deras fåfänga; men de öfriga litteraturens grenar hafva för sin tillvext att tacka mera sjelfva landets kraft, än styrelsens beskydd. Man finner i flera städer fäktare-skolor underhållna på det allmännas bekostnad, men ingenstädes några varaktiga inrättningar för snillets öfningar. Det är blott från en ringa tid tillbaka, som Arithmetikens och Geometriens studium utgör en del af uppfostran, och som man börjar att ej vidare förskräckas för Physikens läror.

Under Pericles blefvo philosophiska undersökningar strängt bannlysta af Athenienserna; och under det spåmän stundom bemöttes på ett utmärkt sätt, vågade philosopherne knappt anförtro sina lärosatser åt trogna lärjungar. De voro ej bättre emottagne hos andra folkslag. Öfverallt föremål för hat eller

förakt, undsluppo de fanatismens förföljelser endast dermed, att de höllo sanningen fängslad, och afunden endast genom en frivillig eller nödtvungen fattigdom. Mera tålde för det närvarande, äro de likväl ännu så noga bevakade, att, vid den minsta friare utflygt, philosophien skulle erfara samma skymfliga behandling som förut.

Man kan sluta af dessa betraktelser: 1:o att Grekerne ständigt mera hedrat de talanger, som tjena nöjena, än dem, som bidraga till undervisning. 2:o att physiska orsaker, mer än moraliska, haft inflytande på vetenskapernas framgång, moraliska mera än physiska på konsternas. 3:o att Athenienserne ej äga skäl att tillskrifva sig ensamt konsternas och vetenskapernas uppkomst, eller åtminstone fullkomnande. De hafva skapat det dramatiska skaldeslaget; de hafva ägt ryktbara talare, två eller tre historieskrifvare, ett ganska ringa antal skickliga målare, bildhuggare och architecter; men nästan i alla slag kan det öfriga Grekland uppställa emot dem en mängd af lysande namn. Jag vet till och med ej, om Atticas luftstrek är lika så gynnande för snillets skapelser, som Ioniens och Siciliens.

Athén är mindre talangernas vagga än hemvist. Dess rikedomar sätta det i stånd att använda dem, och dess insigter att värdera dem; dess festers glans, dess lagars mildhet, dess invånares talrikhet och böjliga ca-

rac-

racter skulle vara nog för att fästa inom dess murar menniskor, som äro fikna efter ära, och behöfva en skådeplats, medtäflare, och domare öfver sina talanger.

Pericles förband sig dem genom öfverlägsenheten af sitt anseende, Aspasia genom sitt umgänges behag: begge genom en upplyst aktning för deras förtjenster. Man kan ej jemföra Aspasia med någon annan än henne sjelf; Grekerne voro vida mindre förvånade öfver hennes skönhet och vältalighet, än öfver hennes snilles djuphet och behag. Socrates, Alcibiades, de berömdaste vetenskapsmän och konstnärer, de älskvärdaste Athenienser af bägge könen samlade sig hos detta besynnerliga fruntimmer, som talade med alla deras språk, och som tilldrog sig allas blickar och beundran.

Denna sällskapskrets blef mönstret för dem, som sedermera bildade sig. Kärleken till kunskaper, till konster och nöjen, som närmar menniskorna och förblandar stånden, lärde dem känna förtjensten af val i uttryck och maner. De som af naturen undfått gåfvan att behaga, ville behaga i sjelfva verket, och detta begär tillade åt talangen nya retelser. Snart urskilde man den belefvade sällskapskretsens ton. Som den till en del är grundad på godtyckliga anständighets-reglor, och den förutsätter finhet och lugn i sinnet, har den behöft längre tid att rena sig, och har aldrig kunnat intränga i alla stånds för-

hållanden. Slutligen blef belefvenheten, som i början ej var annat än ett uttryck af aktning, småningom äfven förställningens. Man hade omsorg om att slösa artigheter på andra, för att af dem erhålla ännu större, och att varsamt umgås med deras egenkärlek, för att ej blifva störd i sin egen.

DEN

DEN UNGA ANACHARSIS
RESA I GREKLAND,
I MEDLET AF FJERDE ÅRHUNDRADET FÖRE CHRISTI FÖDELSE.

1 Capitlet.

Afresa från Scythien. Euxinska sjön (Svarta Hafvet). Greklands tillstånd, sedan Athen var intaget, år 404 före Christi födelse, till den tid, då Anacharsis reste. Thraciska Bosporen. Ankomsten till Byzantium (Constantinopel).

Anacharsis, Scyth till nation, son af Toxaris, är författaren till detta arbete, hvilket han tillegnar sina vänner. Han börjar med att för dem framställa de orsaker, som förmådde honom att resa.

J veten, att jag härstammar ifrån den visa Anacharsis, så namnkunnig hos Grekerna och af Scytherna så ovärdigt bemött. Historien om hans lefnad och död ingaf mig ifrån min spädaste ungdom högaktning för den nation, som hedrat hans dygder, och aflägsnade mig ifrån den, som hade misskänt dem.

Denna afsmak blef ökad genom en Grekisk slafs ankomst, af hvilken jag blef

ägare.

ägare. Han var af en bland de förnämsta familjerna i Thebe uti Bœotien. Timagenes (så var denna Thebanens namn) förtjuste och förödmjukade mig genom sitt umgänges behag och sina kunskapers öfverlägsenhet. Grekernas historia, deras seder och regeringssätt, deras vetenskaper och konster, deras högtider och skådespel, voro det outtömliga ämnet för våra samtal. Jag frågade honom, jag hörde honom med hänryckning: jag hade nyss inträdt i mitt adertonde år: min inbillning gaf derjemte lifliga färgor åt hans rika taflor. Dittills hade jag icke sett annat än tält, hjordar och ödemarker. Ur stånd att hädanefter fördraga det kringvandrande lif jag fört och den djupa okunnighet, till hvilken jag var dömd, beslöt jag att öfvergifva ett climat, der naturen med möda försåg menniskans första behof, och att lemna en nation, som syntes mig icke äga andra dygder, än att icke känna alla laster.

Mot slutet af första året i 104:de Olympiaden afreste jag med Timagenes, åt hvilken jag nyss förut gifvit friheten. Sedan vi öfverfarit vidsträckta ödemarker, kommo vi till stranden af Tanais, nära det ställe, der han kastar sig i ett slags haf, kändt under namn af Mæotiska sjön eller träsket. Sedan vi der stigit om bord, begåfvo vi oss till staden Panticapæum, hufvudstaden i ett litet rike, som då styrdes af Leucon, en stor och ädelsinnad Prins, som mer än en gång hade skingrat sammansvärjningar och

vunnit segrar genom sitt mod och sin skicklighet.

Man omtalade efter honom ett yttrande, för hvilket jag ännu fasar. Hans gunstlingar hade genom falska anklagelser aflägsnat flera af hans vänner, och satt sig i besittning af deras förmögenhet. Sluteligen märkte han det: och när en af dem hade vågat en ny anklagelse, sade han till honom: "Olycklige, jag skulle låta döda dig, om icke sådane brottslingar, som du, voro nödvändiga för despoter."

Vi funno ett skepp från Lesbos färdigt att hissa segel. Cleomedes, som förde det, samtyckte att taga oss om bord. Under det vi inväntade dagen till afresan, gick jag till och från: jag kunde ej mätta mig med att se och återse fästningen, arsenalen, hamnen, skeppen, m. m. Mina känslor voro lifliga, mina berättelser målande; jag talade derom med hela verlden: så ofta något förvånade mig, skyndade jag att berätta det för Timagenes, såsom en upptäckt för honom ej mindre än för mig; jag frågade honom, om ej Mæotiska sjön var det största af alla haf; om ej Panticapæum var den skönaste stad i verlden?

Under loppet af mina resor, och i synnerhet i början, erfor jag dylika rörelser, så ofta naturen eller menniskofliten visade mig nya föremål; och när de voro danade att lyfta själen, så behöfde min beundran lätta sig genom tårar, dem jag icke kunde

åter-

återhålla, eller genom en glädjes ytterlighet, hvilken Timagenes ej kunde hämma.

Jag skall icke beskrifva de rörelser, af hvilka jag intogs, när vid utfarten ur den Cimmeriska Bosporen, det haf, som kallas Pontus Euxinus, småningom utbredde sig för mina blickar. Det är en omätlig bassin, nästan helt och hållet omgifven af berg, mer eller mindre aflägsna ifrån stranden, och hvari nära 40 floder från både Asien och Europa utgjuta sig. Dess längd är, säger man, 11,700 stadier (omkring 195 Svenska mil), dess största bredd 3,300 stadier (55 Sv. mil). På dess stränder bo nationer, som äro skillda till ursprung, seder och språk. Här och der, men i synnerhet på södra kusten, finner man Grekiska städer, grundlagde af Invånarena i Miletus, Megara och Athen, de flesta byggda på fruktbara och för handel tjenliga trakter. Till öster är Colchis, namnkunnigt af Argonauternas resa, hvilken fablerna hafva förskönat, och hvilken lärde Grekerna bättre känna dessa aflägsna orter.

De floder, som kasta sig i Pontus Euxinus, betäcka honom med is under stark köld, förmildra dess vattens bittra smak, föra dit en ofantlig mängd gyttja och växtämnen, som ditlocka fiskarne och göra dem feta. Den höljes ofta af tjocka dimmor och uppröres af våldsamma stormar. Den är icke djup, undantagande åt dess östra del,

der

der naturen har gräft afgrunder, hvilkas botten intet sänklod kan hinna.

Under det vi gungade på detta haf, sade Cleomedes till oss en dag, att han någon gång läst berättelsen om den yngre Cyri krigståg. Grekland har då sysselsatt sig med våra olyckor, sade Timagenes, som på detta krigståg blifvit gjord till fånge; de äro derigenom mindre bittra för dem, som haft det missödet att öfverlefva dem. Och hvilken är den hand, som uppdragit taflan deraf? Det är, svarade Cleomedes, en af härförarena, som återförde Grekerna till deras Fädernesland, Xenophon ifrån Athen. Ack! återtog Timagenes, för ungefär 37 år sedan skillde ödet mig ifrån honom; detta är den första underrättelse jag har om hans återkomst! Ack! hvad det skulle varit ljuft för mig, att återse honom efter en så lång frånvaro; men jag fruktar nog, att döden.....

Trösta er, sade Cleomedes, han lefver ännu. Gudarne vare lofvade, sade Timagenes. — Han lefver, han skall emottaga en krigsmans, en väns omfamningar, hvilkens lif han mer än en gång frälsat. — Utan tvifvel hafva Athenienserne öfverhopat honom med ärebetygelser? — De hafva drifvit honom i landsflykt, svarade Cleomedes, derför att han syntes vara Lacedæmonierna för mycket tillgifven. — Men i sin landsflykt drager han visst till sig hela Greklands blickar? — Nej! de äro alla fästade på Epaminondas i Thebe. — Epaminondas! Huru

gam-

gammal är han? Hvem är hans far? — Han är nära 50 år gammal, han är Polymnis son, och Caphisias bror. — Det är han, inföll Timagenes med rörelse, det är han sjelf.

Jag har känt honom från hans barndom. Hans anletsdrag äro ännu närvarande för mina ögon: blodsbanden förenade oss i god tid. Jag var blott några år äldre än han; han blef uppfostrad i kärlek till dygden. Aldrig gjorde någon hastigare framsteg i kropps- och snille-öfningar. Hans lärare voro icke tillräcklige för hans vettgirighet. Man förutsåg det inflytande han en dag skulle vinna på andra menniskor. Förlåt min otidiga nyfikenhet. Huru har han uppfyllt så sköna förhoppningar?

Cleomedes svarade: Han har upplyftat sin nation: och genom hans bedrifter, har den blifvit den första makten i Grekland. — O Thebæ! utropade Timagenes. O mitt fädernesland! Min barndoms lyckliga hemvist! Än mera lycklige Epaminondas! En ovillkorlig skakning hindrade honom att fortfara.

Efter några ögonblicks tystnad, frågade han huru en för Thebanerna så ärofull förändring blifvit verkställd? Ni väntar ej af mig, sade Cleomenes, en omständlig berättelse om allt det, som tilldragit sig efter eder bortresa. Jag vill fästa mig vid de förnämsta händelserna: de skola göra tillfyllest för att underrätta er om Greklands närvarande tillstånd.

Ni torde veta, att genom Athens intagande alla våra Stater befunno sig på visst sätt under Lacedæmoniernas ok: somlige blefvo tvungne att anhålla om deras förbund, de andre att emottaga det. Agesilai, Konungens i Sparta, lysande egenskaper och bedrifter, hotade dem med en långvarig träldom. För att derifrån befria sig, ingingo Thebæ, Corinthus, Argos och andra folkslag en mäktig liga, och samlade sina troppar på Coroneas fält i Bœotien (398 år före Christ. f.). De kommo der snart i handgemäng med Agesilai krigshär. Xenophon, som stridde vid sidan af denna Furste, sade att han aldrig sett en så mördande strid. Lacedæmonierna hade äran af segren, Thebanerne den att utan flykt hafva dragit sig tillbaka. De sistnämnde blefvo tvungne att erkänna Bœotiska städernas sjelfständighet.

Få år derefter (382 år f. Chr. f.) intågade Spartanen Phœbidas i Bœotien med en krigshär, och lät den lägra sig framför Thebæ. Staden var delad i tvenne partier, som hade hvardera en af de förnämsta öfverhetspersonerna i spetsen för sig. Leontiades, hufvudman för det partiet, som var Lacedæmonierna tillgifvet, förmådde Phœbidas, att bemäktiga sig stadens fästning, och lättade för honom medlen dertill. Det skedde under djup fred och i ett ögonblick, då Thebanerne utan fruktan och utan misstankar firade Ceres' fest.

Ett allmänt skrik upphöjdes i Grekland. Lace-

Lacedæmonierne skälfde af förtrytelse; de frågade med raseri, om Phœbidas fått befallning att begå sådan ogerning? Agesilaus svarar, att det är en härförare tillåtet att öfverskrida sina föreskrifter, när statens väl så fordrar. Leontiades befann sig då i Lacedæmon: han lugnade sinnena, i det han förbittrade dem emot Thebanerna. Det blef beslutadt, att man skulle hålla Thebes fästning besatt, och att Phœbidas skulle dömmas att böta en summa af 100,000 drachmer (15,000 Riksdaler i Silfver).

Således, sade Timagenes, i det han afbröt Cleomedes, drog Lacedæmon fördel af brottet och straffade den brottsliga! Och huru var då Agesilai förhållande? Man anklagade honom, svarade Cleomedes, att hafva varit den hemlige upphofsmannen till företaget och till det beslut, som hade fulländat orättvisan. Ni hade ingifvit mig högaktning för denna Prins, svarade Timagenes; men efter en sådan nedrighet. . . .

Stadna, sade Cleomedes, och vet, att den dygdige Xenophon ej har upphört att beundra, att högakta och älska Agesilaus. Jag sjelf har gjort flera fälttåg under denna Prins. Jag talar ej om hans skicklighet såsom anförare: Ni skall få se hans trophéer uppresta i flera provinser af Grekland och Asien. Men jag kan försäkra er, att han var tillbedd af soldaterna, med hvilka han delade mödor och faror; att på sina krigståg till Asien förvånade han barbarerna med

en·

enkelheten uti sitt yttre och högheten i sina tänkesätt; att vid alla tillfällen förvånade han oss genom nya drag af oegennytta, tarflighet, måtta och godhet; att han, utan att ihågkomma sin storhet, utan att frukta att de andra skulle glömma den, var lätt tillgänglig och på ett intagande sätt förtrolig, utan bitterhet, utan afund, alltid färdig att höra våra klagomål; ändtligen, den sträfvaste Spartan hade icke strängare seder; den älskvärdaste Atheniens hade aldrig mer behag i lynnet. Jag tillägger till detta lof endast ett drag: under dessa lysande eröfringar, hvilka han gjorde i Asien, var det alltid hans första omsorg att förmildra fångarnes öde och återgifva slafvarna friheten.

Ack! hvad betyda alla dessa egenskaper, svarade Timagenes, om han fördunklat dem med sitt bifall till den orättvisa, som utöfvades emot Thebanerna? Likväl, svarade Cleomedes, ansåg han rättvisan för den första af dygderna. Jag bekänner, att han kränkte den någon gång; och utan att vilja ursäkta honom, anmärker jag, att det skedde blott för hans vänners bästa, aldrig emot hans fiender. Han ändrade förhållande i afseende på Thebanerna, antingen han ansåg alla vägar lagliga för att nedslå en makt, som täflade med Sparta, eller han trodde sig böra omfatta tillfället att hämnas enskilta oförrätter. Han hade gjort sig till herre öfver alla passioner, undantagande en enda, som beherrskade honom, och som, rik-

tad

tad på de öfrigas bekostnad, hade blifvit tyrannisk, orättvis, och ur stånd att förlåta en förolämpning: det var en omåttlig kärlek till äran; och denna känsla hade Thebanerne mer än en gång sårat, i synnerhet när de tillintetgjorde det förslag han fattat att störta Persiska Konungen ifrån thronen.

Detta Lacedæmoniernas decret blef tidpunkten för deras fall. De fleste af deras bundsförvandter öfvergåfvo dem; och tre eller fyra år derefter afskuddade sig Thebanerne ett förhatligt ok. Några oförskräckte medborgare förstörde på en natt, och i ett ögonblick, envåldsmaktens anhängare; och när folket hade undersökt deras första bemödande, utrymde Spartanerne fästningen. Den unge Pelopidas var en af de första upphofsmännen till denna sammansvärjning.

All väg till förlikning befanns hädanefter afskuren för de tvänne nationerna. Agesilaus förde två gånger till Bœotien sina krigsmän, som voro vane att segra under hans befäl. Sedan Thebanerne i början låtit härja sina fält, försökte de sin styrka i skärmytslingar, som snart blefvo mångdubblade. Pelopidas förde dem hvar dag mot fienden, och lärde dem småningom att trotsa dessa Spartaner, hvilkas tapperhet och ännu mer hvilkas rykte de fruktade. Han sjelf, undervisad af sina fel och af Agesilai exempel, tillvann sig erfarenheten af en den skickligaste anförare i Grekland; och under ett af de följande fälttågen skör-

dade

dade han frukten af sina mödor och sina betraktelser.

Han stod i Bœotien; han framtågade mot Thebe (år 375 f. Christ.); en corps Lacedæmonier, mycket manstarkare än hans, hemtågade på samma väg: en Thebansk ryttare, som hunnit förut, och blifvit dem varse, tågande ur ett pass, skyndar till Pelopidas och ropar: ”vi hafve fallit i fiendens händer.” ”Och hvarföre skulle icke de hafva fallit i våra,” svarade Pelopidas. Ända till detta ögonblick hade icke någon nation vågat anfalla Lacedæmonierna med en lika styrka, ännu mindre med en underlägsen. Träffningen var blodig, segren länge oafgjord. När Lacedæmonierne hade förlorat tvänne Anförare och kärnan af sitt krigsfolk, gjorde de slutligen en öppning, utan att förlora sina leder, för att låta fienden genomtåga: men Pelopidas, som ville förblifva herre öfver slagfältet, störtar å nyo på dem, och njuter slutligen det nöjet att sprida dem utåt slätten.

Denna oväntade framgång förvånade Lacedæmon, Athen och alla Stater i Grekland. Trötta af krigets olyckor, beslöto de att i godo afgöra sina tvister; men Lacedæmonierne, dragne till sin undergång af ett slags yrselanda, befallte Konung Cleombrotus, som hade befälet öfver den Peloponnesiska arméen i Phocis, att föra den till Bœotien. Den var 10,000 man stark till fot och 1000 till häst. Thebanerne kunde ej uppställa e-

mot

mot dem mer än 6000 man till fot, och ett litet antal till häst, men Epaminondas var i spetsen för dem och hade Pelopidas under sig.

Man omtalade olycksbådande spådomar: han svarade, att det bästa af alla förebud var att försvara sitt fädernesland. Man anförde gynnande Gudasvar: han gjorde dem så gällande, att man misstänkte honom för att sjelf vara deras upphofsman. Hans troppar voro vane vid fältlefnaden och fulle af hans anda. Fiendens Rytteri, samladt nästan af slump, hade hvarken erfarenhet eller täflingslust.

Bägge härarne stodo på ett ställe uti Bœotien, kalladt Leuctra. Aftonen före drabbningen, under det att Epaminondas gjorde sina anordningar, orolig öfver utgången af ett fältslag, som skulle afgöra hans fäderneslands öde, blef det honom berättadt, att en utmärkt officer stilla aflidit i sitt tält: Gode Gudar! utropade han: "huru har man tid att dö vid ett sådant tillfälle!"

Dagen derpå (år 371 före Christ.) stod en drabbning, hvilken den Thebanska anförarens skicklighet för evigt skall göra minnesvärd. Cleombrotus omkom i striden: hans här blef slagen och tvungen att draga sig tillbaka i sitt läger.

Det första ryktet om denna seger uppväckte i Athen en oanständig afund emot Thebanerna. I Sparta återlifvade det dessa utomordentliga känslor, som Lycurgi lagar inprägla i alla hjertan. Folket var då för-

sam-

samladt vid högtidliga lekar, der menniskor af alla åldrar täflade om priset i brottande och andra gymnastiska öfningar. Vid budets ankomst anade Öfverhetspersonerna, att det var slut med Lacedæmon; och utan att afbryta skådespelet, läto de underrätta hvarje familj om den förlust den hade lidit, och förmanade mödrarna och hustrurna att i tysthet hålla inom sig sin sorg. Dagen derpå såg man dessa familjer med glädjen målad i ansigtet skynda till templen, till offentliga samlingsplatser, för att tacka Gudarna och lyckönska hvarandra att hafva gifvit fäderneslandet så modfulla medborgare. De andre vågade icke blottställa sig för allmänhetens blickar, eller visade de sig endast i bedröfvelsens och sorgens drägt. Skammens smärta och kärleken till fäderneslandet verkade så starkt hos de flesta ibland dem, att männerne icke kunde uthärda sina hustrurs blickar, och mödrarna fruktade sina söners hemkomst.

Thebanerne blefvo så högmodige öfver denna framgång, att Philosophen Antisthenes sade: "jag tycker mig se skolgossar helt högmodiga öfver att hafva slagit sina lärare."

Tvenne år derefter blefvo Epaminondas och Pelopidas utnämnde till Bœotarcher eller styresmän för det Bœotiska Förbundet. Med denna trogna följeslagare i mödor och ära intågade Epaminondas på Peloponnesus och spridde förskräckelse och förtviflan bland de folk, som voro Sparta tillgifna. Han

 förde

förde sin armée till Lacedæmon, med full föresats att angripa dess invånare i deras innersta boningar; men Agesilaus hade besatt höjderna i staden med troppar, vintren var långt framliden, Thebanerne saknade lifsmedel, Athenienserne och andra folkslag gjorde utskrifningar af krigsfolk till Lacedæmons bistånd: alla dessa skäl förmådde Epaminondas att draga sig tillbaka.

Det Bœotiska Förbundets styresmän äro icke i utöfning af sin makt längre än ett år; vid årets slut äro de skyldige att öfverlemna befälet åt sina efterträdare. Epaminondas och Pelopidas hade behållit det hela fyra månader öfver den i lagen föreskrifna tiden. De blefvo anklagade och ställde för rätta. Den sednare försvarade sig utan värdighet: han tog sin tillflykt till böner. Epaminondas framträdde för sina domare med samma lugn, som i spetsen för sin krigshär. ”Lagen fördömmer mig,” sade han till dem, ”jag förtjenar döden; jag utbeder mig blott en sak, att man ristar denna inskrift på min graf: Thebanerne hafva låtit döda Epaminondas, för det att han vid Leuctra tvang dem att angripa och besegra Lacedæmonierna, hvilka de förut icke vågade se i ansigtet; för det att hans seger frälste hans fädernesland och återgaf friheten åt Grekeland; för det att under hans befäl Thebanerne belägrade Lacedæmon, som ansåg sig mer än lyckligt att undslippa sin undergång; för det han återuppbyggde Messene och omgaf

det

det med starka murar." De närvarande upptogo med bifallsljud Epaminondas' tal, och domarena vågade icke dömma honom brottslig.

Afunden, som tillväxer under sina nederlag, trodde sig hafva funnit tillfälle att förödmjuka honom. Vid utdelningen af embeten fick segervinnaren vid Leuctra det uppdrag att vaka öfver gatornas renlighet och vidmakthållandet af stadens kloaker. Han upphöjde denna befattning och visade, såsom han äfven sjelf yttrat sig, att man ej bör dömma menniskorna efter deras embeten, utan embeten efter de menniskor, som bekläda dem.

Under de sex år, som sedan förflutit, hafva vi sett mer än en gång Epaminondas göra de Thebanska vapnen aktade på Peloponnesus, och Pelopidas föra dem till triumpher i Thessalien. Denne sistnämnde har sedan omkommit i en träffning; men Epaminondas föresätter sig att gifva Lacedæmon det sista slaget. Alla Greklands stater dela sig och bilda förbund; nästkommande vår skall afgöra denna stora tvist. Sådan var Cleomedes' berättelse.

Efter flera dagars lycklig segling kommo vi till den Thraciska Bosphoren, som skiljer Europa från Asien. På hvardera sidan af denna canal höjer sig landet såsom en amphitheater och visar de behagligaste och mest omvexlande utsigter. Man ser på höjderna minnesvårdar af folkens fromhet och tacksamhet; på stranden leende hus, lugna

 ham-

hamnar, städer och byar riktade af handeln, bäckar, som frambära sin gärd af vatten åt detta stora strömdrag. Vissa årstider äro dessa taflor upplifvade af en mängd fiskarebåtar och af skepp, som gå till Pontus Euxinus, eller som derifrån återföra varor.

Emot midten af canalen visade man oss det ställe, der Darius, Persernas Konung, lät på en skeppsbrygga öfverföra 700,000 man, med hvilka han tågade emot Scytherna. Sundet, som ej har mer än 5 stadiers bredd (500 famnar), är der sammanträngt af en udde, på hvilken står ett Mercurii tempel. Der kunna tvänne personer, stående den ena i Asien och den andra i Europa, lätt höra hvarandra. Strax derefter blefvo vi varse fästet och murarna i Byzantium, och inlupo i dess hamn.

---

2 Capitlet.

Byzantium. Resa från denna stad till Lesbos. Hellespontens sund. Grekiska Colonier.

Byzantium ligger på en udde, hvars skapnad är nästan triangelformig och hvars yttersta spets upptages af stadens fäste.

Utom ett Gymnasium och flera slags offentliga byggnader, finner man i denna stad alla de beqvämligheter, som ett rikt och talrikt folk kan förskaffa sig. Det samlar sig på en öppen plats, som är till-

räckligt stor att rymma en liten krigshär uppställd i slagordning. Det bekräftar der eller förkastar beslut af en Senat, mer upplyst än det sjelft. Denna orimlighet har förvånat mig i flera Greklands städer: och jag har ofta ihogkommit Anacharsis' ord till Solon: "hos eder är det de vise, som öfverlägga, och dårarne, som afgöra."

Sedan Cleomedes hade uträttat sina ärender i denna stad, gingo vi ur hamnen, och kommo in i Propontiden.

De haf, som vi öfverfarit, visade oss på sina stränder flera nybyggen, som af Greklands folkstammar blifvit anlagda. Andra sådana skulle jag finna vid Hellesponten och utan tvifvel äfven i de mest aflägsna haf. Hvilka voro orsakerna till dessa utflyttningar? Från hvilken sida utgingo de? Hafva colonierna bibehållit några förbindelser med sina moderstater? Cleomedes utbredde några chartor under mina ögon; och Timagenes skyndade sig att besvara mina frågor.

Grekland, sade han till mig, är en halfö, som i vester begränsas af det Ioniska, i öster af det Aegeiska hafvet. Det innefattar nu för tiden Peloponnesus, Attica, Phocis, Bœotien, Thessalien, Aetolien, Acarnanien, en del af Epirus och några andra små provinser. Det är der, som ibland flera blomstrande städer man i synnerhet utmärker Lacedæmon, Corinthus, Athen och Thebe.

Detta

Detta land är af en rätt medelmåttig vidd (omkring 1480 qvadratmil), i allmänhet ofruktbart och nästan öfverallt späckadt med berg. Vilda, som fordom bodde der, förenade sig af behofvet, och spridde sig, under de följande tiderna, åt olika trakter. Kastom en hastig blick på våra besittningars närvarande tillstånd.

I vester besitte vi de närbelägna öarna, t. ex. Zacynthus, Cephalonia, Corcyra; vi hafve till och med några nybyggen på Illyriens kuster. Längre bort hafve vi bildat talrika och mäktiga samfund i den södra delen af Italien och nästan öfver hela Sicilien. Ännu längre bort finner man Marseille (Massilia), grundlagdt af Phoceerna, moder till flera colonier, som blifvit anlaggde på de närbelägna kusterna.

I Africa höra under vårt välde den rika staden Cyrene, hufvudstaden för ett rike af samma namn, och staden Naucratis, belägen vid en af Nilens mynningar.

Går man tillbaka mot Norden, så finner man oss i besittning af nästan hela ön Cypern, öarna Rhodus och Creta, öarna i Aegeiska hafvet, större delen af Asiens stränder gent emot dessa öar, af Hellespontens stränder, samt flera kuster af Propontis och Pontus Euxinus.

Invånarne i Ionien och på flera öar i Aegeiska hafvet äro Athenienser till sin härkomst. Flere städer hafva af Corinthierna

blif-

blifvit anlaggde på Sicilien, och af Lacedæmonierna i stora Grekland *).

Öfverbefolkning i något district, äregirighet hos de styrande, kärlek till frihet hos enskilda, smittsamma och ofta återkommande sjukdomar, bedrägliga orakelsvar, obetänksamma löften, gåfvo anledning till flera utflyttningar; politiska eller handelsafsigter föranledde de senast inträffade. Både de ena och de andra hafva lagt nya länder till Grekland och i samhällsrätten infört naturens och förnuftets bud.

De band, som förena barn med dem, af hvilka de undfått lifvet, äga rum emellan colonierna och de stater, som grundlagt dem.

Moderstaten bör naturligtvis beskydda sina colonier, hvilka å deras sida anse för en pligt att skynda till dess hjelp, när den blir anfallen. Af dess hand få de ofta sina prester, öfverhetspersoner och generaler; de antaga eller bibehålla dess lagar, bruk och gudadyrkan; de skicka alla år till dess tempel förstlingen af sina skördar. Dess medborgare få hos dem första delen vid utdelningen af offerköttet, och främsta platserna i deras offentliga sammankomster. Dock äro colonierna fria i sitt beroende, såsom barn äro det i de hyllningar, hvilka de frambära åt föräldrar, värdiga deras ömhet. Men samma orsaker, som hos enskilda utsläcka na-

*) Så kallades den nedre delen af Italien, i anseende till Grekernas dervarande talrika colonier.
Öfvers. Anm.

naturens känslor, förorsaka beständigt oroligheter inom dessa familjer af städer.

De lagar, om hvilka jag nyss talat, förbinda ej andra colonier, än dem, som lemnat fäderneslandet på moderstatens befallning eller med dess tillåtelse: de andra, och i synnerhet de, som äro aflägsna, åtnöja sig med att bevara ett ömt minne af sin stamort. Se här det som Timagenes hade att säga mig om Grekiska coloniernas tillstånd.

Hellesponten var det tredje sundet, som jag fann på min väg, sedan jag lemnat Scythien. Dess längd är 400 stadier ($6\frac{2}{3}$ Sv. mil). Vi genomforo det på kort tid. Vinden var gynnande, farten snabb: stränderne vid denna elf, ty så kunde man kalla denna hafsarm, äro genomskurne af kullar och betäckte med städer och byar. Nära till staden Sestos är Heros torn. Från detta torn, säger man, kastade sig en ung Kärleksgudinnans prestinna i vågorna. De hade kort förut uppslukat Leander hennes älskare, som, för att begifva sig till henne, var nödsakad att simma öfver denna canal.

Här, sade man vidare, har sundet ej mer än 7 stadiers bredd. Xerxes, i spetsen för den fruktansvärdaste krigshär, gick der öfver hafvet på en dubbel brygga, hvilken han låtit anlägga. Här for han kort tid derefter tillbaka till Asien uti en liten fiskarebåt. På denna sidan är Hecubas, på den andra Ajax' graf. Se der den hamn, från hvilken

ken Agamemnons flotta begaf sig till Asien: och se der kusterna af Konung Priami rike.

Vi voro då vid slutet af sundet. Jag var helt och hållet uppfylld af Homerus och hans känslor: jag begärde med ifver, att man skulle sätta mig i land. Jag kastade mig på stranden. Jag såg Vulcanus utgjuta eldströmmar öfver den emot Achilles uppresta Scamanders fradgande böljor. Jag närmade mig stadsportarna, och mitt hjerta sönderslets af Andromaches och Hectors ömma afsked. Jag såg på berget Ida Paris tilldömma skönhetens pris åt Kärlekens Moder. Jag såg Juno ditlända: jorden log vid hennes ankomst: blomster uppsköto i hennes fjät: hon bar Kärleksgudinnans gördel. Aldrig förtjente hon bättre att kallas Gudarnas Drottning.

Men en så ljuf villa skingrades snart, och jag kunde ej känna igen de ställen, som blifvit odödliga genom Homeri poemer. Det är ej qvar något enda spår efter Trojas stad; äfven dess ruiner hafva försvunnit. Tilllandningar och jordbäfningar hafva helt och hållet förändrat denna trakts utseende.

Jag gick om bord på skeppet, och darrade af glädje, när jag förnam, att vår resa snart skulle slutas. Också funno vi oss dagen derpå midt emot Mitylene, en af de förnämsta städerna på Lesbos, och kort derefter inlupo vi i hamnen. Cleomedes fann på stranden sina anhöriga och vänner, som emottogo honom med det lifligaste utbrott af glädje.

---

3 Capitlet.

Lesbos, Pittacus, Alcæus, Sappho.

Lesbos är nöjenas, eller, rättare, det mest otyglade sjelfsvåldets hemvist. Invånarne hysa i moralen grundsatser, som låta böja sig efter behag. Ingen ting har, kan hända, så mycket förvånat mig under loppet af mina resor, som denna utsväfning och de öfvergående förändringar den verkade i min själ. Jag hade utan undersökning emottagit barndomens intryck, och mitt förnuft, bildadt efter tron och af andras efterdöme, fann sig hastigt såsom en främling ibland ett mera upplyst folk. Det rådde i denna nya verld en frihet i föreställningar och tänkesätt, som i början plågade mig; men småningom lärde mig karlarne att rodna för min nykterhet och qvinnorna för min blyghet. Mina framsteg voro mindre hastiga i umgängets och språkets belefvenhet; jag var såsom ett träd, hvilket man vill flytta ifrån en skog till en trädgård, och hvars grenar endast långsamt låta böja sig efter trädgårdsmästarens behag.

Under loppet af denna uppfostran sysslosatte jag mig med de namnkunniga personer, som Lesbos frambragt. Främst bland de utmärktaste namn vill jag sätta Pittacus, hvilken Grekland uppfört ibland sina visas antal.

Mer än två århundraden äro förflutna sedan hans död, och hafva endast tillagt en ny glans åt hans ära. Genom sin tapperhet och

och klokhet befriade han sitt fäderneslaud Mitylene ifrån envåldsherrar, som undertryckte det, från det krig, som det underhöll emot Athenienserna, och från de inhemska söndringar, af hvilka det var sönderslitet. När den makt, som Mitylene utöfvade öfver sig sjelft och öfver hela ön, nedlades i hans händer, emottog han den endast för att återställa freden i dess sköte och gifva det de lagar, som det behöfde. Ibland dem är en, som har förtjenat tänkares uppmärksamhet, den nämligen, som belägger med dubbelt straff förseelser, begångna i dryckenskap. Den syntes icke vara afpassad efter förbrytelsen, men det var nödvändigt att borttaga förevändningen af okunnighet för de utsväfningar, i hvilka Lesbierne af kärlek till vin störtade sig. Då lagstiftningsverket var slutadt, beslöt han att egna det återstående af sitt lif åt vishetens forskningar, och nedlade utan ståt sin oinskränkta makt. Man frågade honom orsaken dertill. Han svarade: det har förfärat mig att se Periander i Corinthus blifva sina medborgares tyrann, sedan han varit deras far. Det är mycket svårt att vara alltid dygdig.

Musiken och poesien hafva gjort stora framsteg på Lesbos: denna ö äger en musikskola, hvars början skulle sträcka sig tillbaka till de aflägsnaste tidehvarf, om man borde tro en viss sägen, hvilken jag nästan blyges att anföra. Orpheus, säger man, hvilkens sånger verkade så stora underverk, hade blifvit sliten i stycken af Bacchanter-

na, hans hufvud och hans lyra blefvo kastade i Hebrus, en flod i Thracien, och förda af hafvets vågor ända till Methymnas stränder. Under öfverfarten lät Orphei röst höra rörande ljud, som understöddes af lyrans, hvars strängar sakta rördes af vinden. Methymnas invånare begrofvo detta hufvud på ett ställe, hvilket man visade mig, och upphängde lyran i Apollos tempel. Guden ingaf dem, till belöning, smak för musik och lät en mängd af talenter ibland dem uppblomstra.

Lesbos har frambragt en hel kedja af goda musikaliska konstnärer, som hvar efter annan i arf öfverlemnat äran att öfverträffa de andra Grekerna i konsten att spela cittra. Namnen af Arion från Methymna och Terpander ifrån Antissa pryda denna talrika lista.

Den förstnämnde, som lefde för ungefär 300 år sedan, har lemnat en samling af skaldestycken, dem han sjöng vid ljudet af sin lyra. Sedan han uppfunnit eller åtminstone fullkomnat dithyramberna, lät han uppföra dem med ringdansar, ett bruk, som bibehållit sig ända till vår tid. Periander, envåldsherre i Corinthus, qvarhöll honom länge i denna stad. Han reste derifrån för att begifva sig till Sicilien.

När han derefter i Tarentum stigit om bord på ett Corinthiskt skepp, beslöto sjömännerne att kasta honom i hafvet, för att tillegna sig hans qvarlåtenskap. Han kastade sig sjelf i hafvet, sedan han förgäfves

för-

försökt att beveka dem med sin sköna sång. En Delphin hade mer känsla och förde honom, som det säges, till Tænariska udden.

Terpander lefde ungefär på samma tid, som Arion. Han tillade tre nya strängar åt lyran, som förut ej haft mer än fyra; författade för åtskilliga instrument sångstycken, som tjenat till mönster; införde nya rhythmer i poesien, och inlade en handling och följaktligen ett interesse i de hymner, som sökte priset vid de musikaliska täflingarna. Man är skyldig honom tack för det han genom noter bestämt den sång, som passar till Homeri poesier. Lacedæmonierne kalla honom företrädesvis den Lesbiske sångaren, och de andre Grekerne bibehålla för honom den djupa vördnad, hvarmed de hedra de talanger, som bidraga till deras nöjen.

Omkring 50 år efter Terpander blomstrade i Mitylene Alcæus och Sappho, bägge satte i första rangen ibland lyriska poeter. Alcæus var född med ett oroligt, häftigt, bullersamt lynne, som ådrog honom alla slags ledsamheter. Poesien, kärleken och vinet, tröstade honom derför. I sina första skrifter hade han utgjutit sitt hat emot tyranniet. Han besjöng sedan Gudarna, och i synnerhet dem som hafva nöjena i sin vård: han besjöng sina kärleksslågor, sina krigsmödor, sina resor och landsflyktens vedervärdigheter. Hans snille hade behof af att upplifvas af vinets omåttliga bruk, och det var i en slags yrsla, som han författade dessa

verk,

verk, hvilka väckt efterverldens beundran. Hans stil, alltid passande till det ämne han behandlar, har icke andra fel, än dem, som tillhöra det språk, hvilket talas på Lesbos. Han förenar behag med styrka, rikedom med bestämdhet och klarhet; han lyfter sig nästan till Homeri höjd, när det är frågan om att beskrifva slagtningar och att förskräcka tyranner.

Alcæus hade fattat kärlek för Sappho. Han skref till henne en dag: "Jag ville förklara mig, men blygseln håller mig tillbaka." "Din panna skulle ej behöfva rodna," svarade hon, "om ditt hjerta ej vore brottsligt."

Sappho sade: "Jag har fått på min lott kärleken till nöjet och kärleken till dygden. Utan denna är ingen ting så farligt, som rikedomen; och sällheten består i bägges förening." Hon sade äfven: "denna person är utmärkt för sitt utseende, den andra för sina inre egenskaper. Den förra synes skön vid första ögonkastet, den sednare synes det ej mindre vid det andra."

En dag anförde jag dessa uttryck och många andra dylika för en medborgare från Mitylene och tillade: Sapphos bild är präglad på edra mynt: J ären fulle af vördnad för hennes minne: huru vill man förlika de tänkesätt, hon nedlagt i sina skrifter, och de ärebetygelser, som J offentligen bevisen henne, med de förderfvade seder, man tillägger henne i hemlighet? Han svarade: vi kän-

känne icke nog hennes lefnadsomständigheter för att dömma derom *). Noga taladt, skulle man ej kunna sluta till något, som vore till hennes fördel, af den rättvisa hon gör dygden, och af den vi göre hennes snillegåfvor. När jag läser några af hennes sånger, vågar jag icke frikänna henne; men hon hade fiender: jag vågar icke fördömma henne.

Sappho var i högsta grad känslofull. Hon var då i högsta grad olycklig, sade jag. Hon var det utan tvifvel, svarade han. Hon älskade Phaon, af hvilken hon blef öfvergifven; hon gjorde fruktlösa försök att återföra honom; och då hon förtviflade att någonsin vidare blifva lycklig med honom och utan honom, så kastade hon sig ned ifrån Leucas och omkom i vågorna. Döden har ännu icke utplånat den fläck, som fästat sig vid hennes uppförande, och kanske skall den aldrig utplånas: ty afunden, som fäster sig vid lysande namn, dör för sanningen, men den lemnar efter sig smädelsen, som aldrig dör.

Sappho har författat hymner, oder, elegier och en mängd andra skaldestycken, de flesta på rhythmer, dem hon sjelf infört, alla utmärkta af lyckliga uttryck, med hvilka hon riktade språket.

Flera

*) Man bör anmärka, att allt det som berättas om Sapphos utsväfvande seder, finnes endast hos författare, som äro mycket sednare än den tid, på hvilken hon lefde.

Flera fruntimmer i Grekland hafva idkat skaldekonsten med framgång; men ingen har hittills kunnat upphinna Sappho; och bland andra poeter är det ganska få, som förtjena att föredragas för henne. Hvilken uppmärksamhet i val af ämnen och ord! Hon har skildrat allt hvad naturen visar mest leende. Hon har skildrat det med de valdaste färgor; och dessa färgor vet hon att efter behof så omvexla, att deraf alltid uppkommer en lycklig blandning af skugga och ljus. Hennes smak framlyser till och med i mechanismen af hennes stil. Der, genom en konst, som aldrig röjer någon möda, finner man inga pinsamma bultningar, inga våldsamma stötar emellan språkets elementer; och det finaste öra skulle knapt upptäcka uti något dess skaldestycke, från början till slut, några ljud, hvilka det ville borttaga. Denna förtjusande harmoni gör, att verserne i större delen af hennes arbeten flyta med mer behag och vekhet, än hos Anacreon och Simonides.

Men med hvilken snillets kraft rycker hon oss ej med sig, när hon beskrifver det förtjusande, det hänryckande och berusande i kärleken! Hvilka taflor! Hvilken värme! Beherrskad, såsom Pythia, af den Gud, som skakar henne, kastar hon på duken lågande uttryck. Hennes känslor nedstörta der såsom ett hagel af pilar, såsom ett eldregn, som går att förtära allt. Alla symptomer af denna passion få lif och personlighet, för

att väcka de starkaste rörelser i vår själ. Vi se henne svag, darrande, liksom träffad af ett åskslag, hvilket betager henne bruket af förstånd och sinnen, rodna, blekna, andas med möda, och lemna sig skiftevis åt de olika och stormande rörelserna af sin passion, eller snarare af alla passioner, som stöta mot hvarandra i hennes själ. Sådan är känslans vältalighet.

---

4 Capitlet.

Vistelse i Thebe. Epaminondas. Philippus i Macedonien.

Vi lemnade Mitylene med saknad. Efter en den lyckligaste öfverfart anlände vi till Chalcis; derifrån fortsatte vi vår resa, och nalkades snart den stora staden Thebe. Vid åsyn af stadens fästning kunde ej Timagenes längre återhålla sina snyftningar. Hoppet och fruktan målade sig ömsom i hans ansikte. Se här mitt fädernesland, sade han; se der lemnade jag far och mor, som älskade mig så ömt. Jag kan ej smickra mig med att återfinna dem. Men jag hade en bror och en syster: månn döden väl skonat dem? Dessa tankar, till hvilka vi oupphörligen återkommo, söndersleto ock min själ. Ack! huru njöt och deltog jag ej med honom i detta ögonblick! Huru beklagansvärd syntes han mig ögonblicket derefter! Vi anlände till Thebe, och de första underrättelserna

stötte dolken i min väns sköte. Sorgen öfver hans bortovaro hade störtat hans föräldrar i grafven. Hans bror hade stupat i en träffning: hans syster hade blifvit gift i Athen: hon var ej mer, och hade lemnat efter sig endast en son och en dotter. Hans sorg var bitter; men de bevis af deltagande och ömhet, hvilka han emottog af medborgare af alla stånd, och i synnerhet af Epaminondas, mildrade hans lidanden och gjorde honom på visst sätt skadeslös för sina förluster.

Vi sågo alla dagar denna namnkunniga Theban. Vi voro närvarande vid de samtal, som han hade med de mest upplysta män, med de skickligaste krigare. Ehuru han hade riktat sitt snille med alla slags kunskaper, så älskade han dock mera att höra, än att tala. Hans omdömen voro alltid riktiga och djupa. Vid vigtiga tillfällen, när det gällde att försvara sig, voro hans svar hastiga, kraftiga och träffande. Samtal roade honom oändligt, när det angick philosophiska och politiska ämnen.

Jag påminner mig med ett nöje blandadt med högmod, att jag lefvat förtroligt med den största man tilläfventyrs som Grekland frambragt. Och hvarföre icke gifva detta namn åt den härförare, som fullkomnade krigskonsten, fördunklade de namnkunnigaste anförares ära, och aldrig blifvit besegrad, utom af lyckan; åt en statsman, som gifvit åt Thebanerna en öfverlägsenhet, den de aldrig förut haft och den de förlorade vid hans död; åt fredsunderhandlaren, som all

tid

tid på sammankomsterna var de andra Greklands deputerade öfverlägsen, och som förstod att bibehålla i sitt fäderneslands, Thebes, förbund nationer, som voro afundsjuka på denna nya magts tillväxt; åt den, som var likaså vältalig, som de fleste af Atheniensernes talare, likaså tillgifven sitt fädernesland, som Leonidas, och rättrådigare kanske än sjelfva Aristides.

En trogen teckning af hans snille och hjerta vore det enda honom värdiga beröm. Men hvem skulle förmå framställa denna sublima philosophi, som upplyste och styrde hans handlingar; detta snille, så strålande af ljus, så rikt på utvägar; dessa planer, uppgjorda med så mycken klokhet, och verkställda med så mycken skyndsamhet? Huru ville man framställa denna själens jemnhet, denna renhet i seder, denna värdighet i umgängessätt, hans noggrannhet att akta sanningen, äfven i de minsta saker, hans mildhet, hans godhet, det tålamod, hvarmed han uthärdade oförrätter af folket, och äfven af några ibland sina vänner?

I en lefnad, der den enskilte mannen är ej mindre beundransvärd än den offentlige, skall det vara nog, att välja på höft några drag, som kunna tjena till att beteckna hans caracter i bägge dessa afseenden. Jag har anfört hans förnämsta bedrifter i första capitlet af detta arbete.

Hans hus var mindre torftighetens fristad, än dess helgedom. Den herrskade der med oskuldens rena glädje, med sällhetens

 orubbli-

orubbliga frid. Den herrskade der i ett så fullkomligt utblottadt tillstånd, att man har möda att tro det. Då Epaminondas var färdig att göra ett infall på Peloponnesus, måste han sjelf lägga hand vid det, som han behöfde för sin resa. Han lånte 50 drachmer ($7\frac{1}{2}$ Sv. R:dr i Silfver); och det var ungefär på samma tid, som han med förtrytelse afslog 50 guldstycken, hvilka en Thessalisk Prins hade vågat erbjuda honom. Några Thebaner försökte förgäfves att få dela sin förmögenhet med honom; men han lät dem dela med sig den äran att bispringa de nödställda.

Vi funno honom en dag med flera af sina vänner, hvilka han sammankallat. Han sade till dem: "Sphondrias har en dotter i den ålder, att hon kan bortgiftas. Han är för mycket fattig för att lemna henne hemgift. Jag har taxerat eder hvar och en särskildt efter edra tillgångar. Jag nödgas dröja några dar hemma hos mig; men det första jag går ut, skall jag föra till eder denna ädla medborgare. Det är skäligt att han af eder emottager denna välgerning och lärer känna dem han har att tacka derför." Alla gingo in på denna anordning och lemnade honom under tacksägelser för hans förtroende. Timagenes, oroad af hans föresats att vara inne, frågade honom om orsaken dertill. Han svarade uppriktigt: "jag måste låta tvätta min mantel." I sjelfva verket ägde han icke mer än en.

En

En stund derefter inträdde Micythus. Det var en ung man, hvilken han mycket älskade. ”Diomedon från Cyzicus har anländt,” sade Micythus. ”Han har vändt sig till mig för att få företräde hos dig. Han har förslag att göra dig på Persiska Konungens vägnar, hvilken uppdragit åt honom att till oss öfverlemna en betydlig summa. Äfven mig har han förmått att emottaga fem talenter.” ”Låt honom komma,” sade Epaminondas. ”Hör Diomedon,” sade han till honom, ”om Artaxerxes’ afsigter äro öfverensstämmande med mitt fäderneslands bästa, så behöfver jag ej hans skänker. Äro de det ej, så skulle allt det guld, som finnes i hans rike, ej kunna förmå mig att förråda min pligt. Du har dömt om mitt hjerta efter ditt; jag förlåter dig det, men lemna med det snaraste denna stad; jag fruktar att du kunde förderfva dess invånare. Och du Micythus! om du ej i detta ögonblick återlemnar de pengar du emottagit, så skall jag öfverlemna dig i lagens händer.” Vi hade aflägsnat oss under detta samtal, och Micythus gjorde för oss straxt derefter berättelsen derom.

Ifrig lärjunge af Pythagoras, sökte han att likna honom i tarflighet. Han hade nekat sig vinets bruk och förtärde ofta endast litet honung till sitt uppehälle. Musiken, den han hade lärt under de skickligaste mästare, roade honom någon gång på hans lediga stunder. Han var oöfverträfflig på flöjt;

och

och vid måltider, dit han var buden, söng han, när ordningen kom till honom, och beledsagade sin sång med Lyran.

Så artig han var i sällskap, så sträng var han, när det var nödigt att vidmagthålla anständigheten i hvad class som helst. En man af lägsta pöbeln och som var förderfvad genom utsväfning, hade blifvit qvarhållen i fängelse. Pelopidas sade till sin vän: "hvarföre har du vägrat mig att benåda honom, för att låta en allmän qvinna få honom till man?" "Det gjorde jag," svarade Epaminondas, "emedan det ej passade en karl sådan som du är, att lägga dig ut för en karl, sådan som han."

Aldrig sökte han, aldrig undanbad han sig embeten i staten. Mer än en gång tjente han såsom simpel soldat under anförare utan erfarenhet, hvilka genom ränker hade blifvit satte framför honom. Mer än en gång, då tropparne blifvit instängde i deras läger och bragte i yttersta nöd, anropade de honom om hjelp. Då ledde han operationerna, dref fienden tillbaka, och återförde krigshären i lugn, utan att komma ihåg den oförrätt han lidit af fäderneslandet, eller den tjenst han hade gjort det.

Han försummade ingen omständighet för att upplifva sin nations mod och göra den fruktansvärd för andra folkslag. Före sitt första fälttåg på Peloponnesus förmådde han några Thebaner att brottas med några Lacedæmonier, som voro i Thebe. De förre

fingo

fingo öfverhanden, och ifrån detta ögonblick begynte hans soldater att icke mer frukta Lacedæmonierna. Han hade sitt läger i Arcadien; det var vintertiden. Sändebud från en nästgränsande stat kommo och erbödo honom att flytta in i staden och bo der. Nej, sade Epaminondas till sina officerare, om de fingo se oss sitta framför elden, så skulle de taga oss för vanliga menniskor. Vi skole qvarblifva här oaktadt den kalla årstiden. Vittnen till våra brottningar och kroppsöfningar, skola de intagas af förvåning.

Daiphantus och Iollidas, tvänne anförare, som hade förtjent hans högaktning, sade en dag till Timagenes: J skullen beundra honom mycket mer, om J haden följt honom på hans fälttåg, om J haden lärt känna hans tågordning, hans läger, hans anordningar före drabbningen, hans lysande mod och hans själsnärvaro under träffningen; om J haden sett honom, ständigt verksam, alltid lugn, med ett ögonkast öfverse fiendens planer, ingifva honom en förderflig säkerhet, utsätta för honom mångfalldiga nästan oundvikliga snaror, sett honom på samma gång vidmakthålla den strängaste krigsaga i sin armée, genom oförutsedda medel väcka ifvern hos soldaterna, ständigt vara uppmärksam på deras samtal och i synnerhet på deras heder.

Genom en så deltagande uppmärksamhet tillvann han sig deras kärlek. Uttröttade,

de, uthungrade, äro de alltid färdige att verkställa hvad han befaller, att störta sig i faran. Denna paniska förskräckelse, som så ofta påkommer i andra arméer, är okänd uti hans. När de äro nära att försättas i en sådan, vet han att med ett ord förskingra den eller vända den till sin fördel. Vi voro nära att intåga på Peloponnesus: den fiendtliga hären kom och lägrade sig framför oss. Medan Epaminondas undersöker dess ställning, sprider ett åskslag förskräckelse ibland soldaterna. Offerpresten befaller att inställa marchen. Med förskräckelse frågar man Fältherren hvad ett sådant förebud betydde; att fienden har valt en elak plats till läger, ropade han med säker röst. Tropparnes mod återlifvades; och dagen derpå genombröto de passet.

Jag förbigår andra händelser, som tilldragit sig under mina ögon, och tillägger blott en anmärkning. Epaminondas, utan äregirighet, utan fåfänga, utan egennytta, upplyfte inom få år sin nation till den storhet, i hvilken vi hafve sett Thebanerna. Han gjorde detta från första början genom sina dygder och snillegåfvor. Medan han herrskade öfver sinnena genom öfverlägsenheten i snille och upplysning, rådde han efter sin vilja öfver andras passioner, emedan han var herre öfver sina egna. Men hvad som påskyndade hans framgång, det var hans caractersstyrka; hans sjelfständiga och högsinta själ var redan tidigt gramse på

det

det herravälde Lacedæmonierne och Athenienserne hade utöfvat emot Grekerna i allmänhet, och emot Thebanerna i synnerhet. Han svor dem ett hat, som han skulle hafva slutit inom sig: men allt sedan hans fädernesland anförtrodde honom omsorgen om dess hämnd, sönderbröt han nationernas bojor och blef inkräktare af pligt. Han uppgjorde den likaså djerfva som nya planen att anfalla Lacedæmonierna i sjelfva medelpunkten af deras välde, och att fråntaga dem denna öfverlägsna storhet, hvilken de innehaft i så många århundraden; han följde sin plan med ihärdighet, under förakt för deras makt, deras ära, deras bundsförvandter, deras fiender, hvilka med oroliga blickar sågo Thebanernes hastiga framsteg. Om icke döden hade slutat hans dagar midt i en triumph, som ej lemnade Lacedæmonierna någon utväg öfrig, så skulle han af Athenienserna fordrat räkning för de segrar de vunnit öfver Grekerna och, såsom han sjelf sade, riktat Thebanska stadens fäste med minnesmärken, som pryda Athens.

Vi hade ofta tillfälle att se Polymnis, Epaminondas' far. Thebanerne hade uppdragit åt honom att vaka öfver den unga Philippus, broder till Perdiccas, Konung i Macedonien. Pelopidas hade stillat oroligheterna i detta rike och tagit till gisslan denna unga Prins med 30 unga Macedoniska herrar. Philippus, ungefär 18 år gammal, förenade redan skicklighet med begäret att

be-

behaga. När man såg honom, förvånades man öfver hans skönhet, när man hörde honom, förvånades man af hans snille, hans minne, hans vältalighet och ett visst behag, som gjorde hans tal så förtjusande. Hans glädtighet lät någon gång undfalla sig yttranden, som aldrig hade något stötande. Mild, vänlig, ädelmodig, öfvad att urskilja förtjensten, kände han mer än någon konsten och nödvändigheten att ställa sig in hos folk. Pythagoréern Nausithous, hans lärare, hade ingifvit honom smak för vetenskaper, hvilken han bibehöll i hela sin lefnad; denne hade äfven gjort honom föreställningar om nykterhet, hvilka han sedermera glömde. Kärleken till nöjet framträngde midt igenom så många förträffliga egenskaper, men hindrade dock icke deras utöfning; och man förutsåg, att om denne unge Prins en dag uppsteg på thronen, skulle han hvarken af ärenderna eller af nöjena låta styra sig.

Philippus var jemnt hos Epaminondas: han utgrundade ur en stor mans snille hemligheten att sjelf blifva det en dag; han förvarade med särdeles håg hans tal äfvensom hans exempel; och det var uti denna förträffliga skola han lärde att styra sig, att höra sanningen, att återvända från sina villfarelser, att känna Grekerna, och bringa dem under sitt välde.

---

5 Capitlet.

Afresa från Thebe. Ankomst till Athen. Atticas invånare.

Vi togo afsked af Epaminondas med en sorg, den han sjelf delade, och begåfvo oss till Athen.

Jag har sagt ofvanföre, att Timagenes ej hade qvar af sin slägt flera än en systerson och en systerdotter, bosatta i Athen. Systersonen hette Philotas, och systerdottern Epicharis. Hon hade gift sig med en rik Atheniensare vid namn Apollodorus. Vi funno i hans hus alla nöjen och det bistånd vi kunde vänta oss af hans rikedomar och hans credit.

Athen är likasom deladt i tre delar: nämligen stadens fäste, byggdt på en klippa; sjelfva staden, anlagd rundt omkring denna klippa; hamnarne Phalera, Munychia och Piræeus. På stadsfästets klippa bosatte sig Athens första innevånare; det var den gamla staden.

Den nya stadens omkrets är 60 stadier (2 mil, 670 famnar *). Ifrån staden utgå tvenne långa murar, af hvilka den ena, som är 45 stadier (en mil, 870 famnar) räcker till hamnen Phalera; och den andra, som är 40 stadier (en mil, 280 famnar) till hamnen Piræeus. De mötas och nästan helt och hållet tillslutas i deras ändar af en tredje mur, som håller 60 stadier; och då de omfatta icke allenast dessa

*) Här menas Franska mil.

sa bägge hamnar jemte Munychia, som ligger midt emellan, utan äfven en hop af hus, tempel och minnesvårdar af alla slag, så kan man säga, att stadens hela omkrets är nära 200 stadier.

Gatorna i allmänhet äro icke räta. Större delen af husen äro små och föga beqväma. Uti några, som äro mera präktiga, kan man knappt se deras prydnader igenom en gård eller snarare en lång och smal ingång. På utsidan andas allt enfald, och främlingar söka vid första åsyn i Athen denna verldskunniga stad; men deras beundran tilltager småningom, när de ge sig tid att närmare beskåda dessa tempel, dessa pelaregångar, dessa offentliga byggnader, der alla konster täflat med hvarandra om äran att få försköna dem. Ilissus och Cephisus orma sig rundt omkring staden; och nära invid deras stränder har man inrättat offentliga promenader.

Attica är ett slags halfö i triangelform. Dess yta utgör 53,200 qvadrat-stadier (ungefär 4 qvadratmil). Detta lilla land, styckadt af berg och klippor, är ganska ofruktbärande i sig sjelft, och det är endast genom odling det ger arbetaren lön för hans mödor; men lagarna, näringsfliten, handeln och den ytterst rena luften, hafva så gynnat befolkningen, att Attica i dag är betäckt af byar och borgar, för hvilka Athen är hufvudstaden. Man delar Atticas invånare i tre classer. I den första äro medborgarne,

i den andra, främlingar som bosatt sig, i den tredje, slafvar.

Slafvar af alla åldrar och alla kön och alla nationer äro ett betydande föremål för handel i hela Grekland. Snikne slafhandlare föra dem oupphörligen ifrån ett ställe till ett annat, och hopa dem tillsammans såsom ringa handelsvaror på de offentliga platserna; och när det kommer någon köpare, så tvinga de dem att dansa i ring, på det att man må kunna dömma om deras styrka och vighet. Deras pris är olika efter deras egenskaper. Somlige värderas till 300 drachmer (150 R:dr B:co), andra 600 (300 R:dr). Men det finnes sådana som kosta mycket mer. De Greker, som falla i sjöröfvares händer, säljas i Greklands städer, och förlora sin frihet, ända till dess de äro i stånd att betala en dryg lösen. Plato och Diogenes pröfvade denna olycka; den förres vänner gåfvo 3000 drachmer (1500 R:dr) för att friköpa honom; den sednare qvarblef i slafveri och lärde sin husbondes söner att blifva dygdiga och fria.

Nästan uti hela Grekland är slafvarnas antal långt större än medborgarnes. Nästan öfverallt gör man sig all möda för att hålla dem i beroende. Man räknar ungefär 400,000 sådana i Attica. Det är slafvarne, som odla jorden, idka handslöjderna, arbeta i grufvorna och stenbrotten, och förrätta alla sysslor i husen. Man ser handtverkare använda mer än 50, af hvilka de draga en

be-

betydlig vinst. I månget handtverk inbringar en slaf i ren behållning 100 drachmer om året; i ett annat 120 drachmer.

Det har funnits sådana, som förvärfvat sig friheten derigenom att de stridt för staten, eller vid andra tillfällen gifvit sina husbönder prof af nit och tillgifvenhet, som ännu anföres såsom exempel. När de ej kunna erhålla den genom deras tjenster, köpa de den med en liten hopspard förmögenhet, den de få förvärfva, och hvilken de använda för att gifva skänker åt sina husbönder vid högtidliga tillfällen; till exempel när ett barn födes i något hus, eller då der hålles bröllop.

När de brista i sina skyldigheter, kunna deras herrar lägga dem i bojor, dömma dem att draga qvarnen, förbjuda dem äktenskap, eller skilja ifrån dem deras hustrur; men man får aldrig förgripa sig på deras lif. När man behandlar dem med grymhet, så tvingar man dem att rymma, eller åtminstone att söka sin fristad i Thesei tempel. I denna sista händelse begära de att få komma i en mindre sträng herres tjenst, och lyckas någon gång att undandraga sig oket af en tyrann, som missbrukade deras svaghet.

Det är vid ganska stort straff förbudet att slå en annans slaf, emedan våldsamhet är ett brott emot staten; och då slafvarne nästan icke hafva något som utmärker dem i det yttre *), skulle förolämpningen, utan den-

*) Slafvarne måste raka sitt hufvud; men de be-

denna lag, kunna träffa medborgaren, hvilkens person bör vara helig.

När en slaf är frigifven, insättes han icke i medborgarnes class, utan i de inflyttades; han hörer till den sednare genom sin frihet, till slafvarnes för den ringa aktning, i hvilken den står.

De inflyttade, till ett antal af omkring 10,000, äro främlingar, som med familie bosatt sig i Attica, af hvilka de fleste idka handtverk eller göra tjenst på flottan och beskyddas af Styrelsen, utan att deltaga uti den, frie och beroende, nyttige för staten, som fruktar dem, emedan den fruktar friheten skild från kärlek till fäderneslandet; föraktade af ett folk, som är stolt och miss unnar andra all utmärkelse som tillhör medborgaren.

De få välja sig ibland medborgarne en patron, som ansvarar för deras uppförande, samt betalar till allmänna skattkammaren en årlig skatt af 12 drachmer för hvarje husfader, och 6 drachmer för hvart barn. De mista sin egendom, när de icke uppfylla den första af dessa förbindelser, och sin frihet, när de bryta emot den andra; men om de göra staten utmärkta tjenster, så erhålla de skattfrihet.

Vid de heliga ceremonierna skiljas de genom särskilda förrättningar från medborgarne.

täckte det med en mössa. Deras kläder fingo icke räcka längre än till knäet; men många medborgare voro klädde på samma sätt.

garne. Karlarne måste då bära en del af offret, och qvinnorna hålla parasoler öfver de fria fruntimmerna; slutligen äro de blottställde för misshandlingar af folket och för stickande infall, hvilka man på scenen riktar emot dem.

De frigifne, inskrifne i samma class, äro underkastade samma skatt, samma beroende, samma ringhet. De som äro födde i träldom skulle ej kunna blifva medborgare; och hvar patron, som kan inför domstol öfverbevisa en slaf, den han frigifvit, att denne varit otacksam emot honom, äger makt att på stället låta återsätta honom i bojor, i det han säger till honom: var slaf, efter som du icke vet att vara fri.

Man är född medborgare, när man härstammar af en far och en mor, som sjelfve äro födde medborgare; och ett barn af en Atheniensare, som gifter sig med en utländska, får icke höra till något annat stånd, än sin moders.

De som äro Atheniensare genom adoption, njuta nästan samma rättigheter, som födde Atheniensare. När man i början behöfde befolka Attica, gaf man namnet medborgare åt alla dem, som kommo och bosatte sig der. När Attica var tillräckligt befolkadt, blef det af Solon icke beviljadt åt andra än åt dem, som flyttade dit med familie, eller som, för alltid drifne i landsflykt från deras land, sökte här en säker fristad. I följande tider blef det lofvadt åt

dem,

dem, som gjorde staten tjenster; och då ingen ting är så ärofullt, som att väcka en upplyst nations tacksamhet, så blef medborgarerätten, allt sedan den gafs till belöning för välgerning, ett föremål för ärelystnad hos envåldsregenterna, som gåfvo den en ny glans, då de erhöllo den; och en ännu större, då de icke erhöllo den. Fordom vägrad Perdiccas, Konung i Macedonien, som förtjente den; gifven sedan med större lätthet åt Evagoras, Konung på Cypern, åt Dionysius, Konung i Syracusa, och åt andra Furstar; var den mycket eftersökt, så länge Athenienserne strängt följde de lagar, som voro stiftade för att förekomma slöseri dermed. Ty det är ej nog, att man adopteras genom ett folksbeslut: detta beslut måste bekräftas af en folkförsamling, der sextusende medborgare gifva i tysthet sina röster; och detta dubbla val kan qväljas af den ringaste bland Athenienserna, inför en domstol, som har makt att ändra sjelfva folkets dom.

Man räknar ibland Atticas medborgare 20,000 vapenföra män, och staden Athén innehåller, utom slafvarna, mer än 30,000 innevånare.

---

6 Capitlet.

Sammankomst på Academien.

För några dar sedan var jag i Athen; jag hade redan hastigt genomgått de egna märk-

värdigheter den innehåller. När jag blef mera stilla, föreslog Apollodorus, min värd, att vi skulle gå till Academien, som ligger ej mer än 6 stadier ($\frac{1}{4}$ mil) ifrån staden. Det är en stor tomt, hvilken förut ägdes af en Atheniensisk medborgare vid namn Academus, och hvarest man nu ser ett Gymnasium och en trädgård, omgifven af murar.

Vi funno der Plato midt ibland sina lärjungar; jag kände mig intagen af den vördnad, som väckes af hans närvaro.

Fastän omkring 68 år gammal, bibehöll han ännu ett friskt utseende. Han hade af naturen fått en stark kropp. Hans långa resor försämrade hans helsa; men han återställde den genom en sträng diet; han hade ej qvar någon annan olägenhet, än en fallenhet för melancholi; en fallenhet, den han hade gemensam med Socrates, Empedocles och andra stora män.

Han hade regelbundna anletsdrag, allvarsamt utseende, ögonen fulla af mildhet, pannan öppen och kal, bredt bröst, höga axlar, mycken värdighet i åthäfvor, allvarsamhet i sin gång, och blygsamhet i sitt yttre.

Han emottog mig med lika mycken artighet, som enkelhet, och höll för mig ett så vackert loftal öfver Philosophen Anacharsis, att jag rodnade för det jag bar samma namn. Han uttryckte sig med långsamhet; men öfvertalandets behag tycktes strömma från hans läppar. Såsom jag sedan lärde känna honom närmare, så skall hans namn

före-

förekomma ofta uti min berättelse. Jag vill här endast tillägga några omständigheter, som Apollodorus då berättade mig.

Platos moder, sade han, var af samma slägt, som Solon, vår lagstiftare; och hans fader ledde sin härkomst ifrån Codrus, den siste af våra Konungar, död för omkring 700 år sedan. I hans ungdom voro alla hans stunder upptagne af målning, musik och de olika gymnastiska öfningarna. Som han af naturen ägde en stark och brinnande inbillningskraft, så skref han dithyramber, öfvade sig i Episka poesien, jemförde sina verser med Homeri, och uppbrände dem. Han trodde att Theatern skulle kunna ersätta honom för denna uppoffring: han författade några sorgespel; men under det att actörerna beredde sig att uppföra dem, lärde han känna Socrates, drog in sina arbeten, och egnade sig helt och hållet åt philosophien.

Han kände då ett starkt behof att vara nyttig för menniskorna; han beslöt att öka sina kunskaper och helga dem åt vår bildning. I denna afsigt begaf han sig till Megara uti Italien, till Cyrene i Egypten, och till alla orter, der menniskosnillet gjort några framsteg.

Han var ungefär 40 år gammal, när han företog resan till Sicilien för att se Ætna. Dionysius, Syracusas tyrann, önskade att få tala med honom. Samtalet gick ut på sällheten, rättrådigheten, den sanna storheten.

ten. När Plato påstod, att ingen ting är så lågt eller så olyckligt, som en orättrådig regent, så blef Dionysius het och sade till honom: ”Du talar som en tok.” ”Och du som en tyrann,” svarade Plato. Detta svar hade så när kostat honom lifvet. Dionysius tillät honom icke att stiga om bord på en galer, som återvände till Grekland, förrän han fordrat af Befälhafvaren, att han skulle kasta honom i hafvet, eller göra sig af med honom såsom med en usel träl. Han blef såld, återköpt och återförd till sitt fädernesland. Någon tid derefter, när Konungen i Syracusa, som icke var i stånd att känna samvetsagg, men likväl var mån om aktning hos Grekerna, skref till honom ett bref och bad Plato i sina samtal vara skonsam emot honom, så fick han ej annat svar än detta: ”Jag har ej tid att komma ihåg Dionysius.”

Vid sin återkomst antog Plato ett nytt lefnadssätt, hvilket han sedan aldrig ändrade. Han befattade sig aldrig med allmänna ärender, emedan vi, efter hans tanka, hvarken genom öfvertalande eller genom tvång kunne föras till det goda; men han har samlat den upplysning han fann spridd i de länder han genomfarit; och så mycket som möjligt förlikande det som var olika tänkt af de Philosopher, hvilka varit hans företrädare, sammansatte han deraf ett system, hvilket han framställde i sina skrifter och i sina samtal. Hans arbeten äro i form af samtal.

So-

Socrates är der den som förnämligast införes talande: och man påstår, att det är under skydd af detta namn han söker vinna förtroende för de idéer han sjelf upptänkt eller antagit.

Hans förtjenst har skaffat honom fiender; han har ådragit sig sådana sjelf, emedan han i sina skrifter brukar en stickande ironie emot flera namnkunniga författare. Likväl störa de icke det lugn, som underhålles i hans hjerta af hans framgång och hans dygder. Han äger verkligen dygder. Somliga har han fått af naturen, andra har han haft den styrkan att förvärfva sig. Han var af naturen häftig; för närvarande är han den mildaste, den tåligaste af menniskor: kärleken till äran och ett stort namn synes mig vara hans förnämsta eller hans enda passion. Jag föreställer mig, att han känner sjelf denna afund, för hvilken han ofta är ett föremål. Obenägen och förbehållsam emot dem, som gå samma väg som han, öppen och benägen emot dem han sjelf infört på denna bana, har han alltid lefvat med Socratis öfriga lärjungar i tvång eller ovänskap, med sina egna lärjungar i förtroende och vänskap; oupphörligt uppmärksam på deras framsteg, likaså mycket som på deras behof, ledande utan svaghet och utan stränghet deras böjelser till sedliga föremål, och rättande dem mer genom sitt exempel, än genom sina föreställningar.

Å sin sida drifva hans lärjungar vördnaden ända till hyllning och sin beundran

ända till fanatism. Du får sjelf se bland dem vissa, som söka hålla axlarna höga och runda, för att hafva någon likhet med honom. Se der de förnämsta dragen af hans lefnad och hans caracter. I det följande skall du blifva i stånd att dömma om hans lärdom, hans vältalighet och hans villomeningar.

När Apollodorus talat till slut, märkte han, att jag med förvåning betraktade tvänne rätt täcka fruntimmer, som hade smygt sig in ibland Platos lärjungar. Han sade mig, att kärleken till Philosophien hade fört dem till dessa ställen. På samma gång blef han varse min uppmärksamhet på en ung flicka, som hette Axiothea, och som, efter att hafva läst en dialog af Plato, hade öfvergifvit allt, till och med sitt köns drägt, för att komma och höra denna Philosophs föreläsningar.

Jag frågade honom sedan: hvem är den der unga magra och torra mannen, som håller sig nära Plato; han som läspar och har små ögon, fulla af eld? Det är, sade han, Aristoteles ifrån Stagira, son af Nicomachus, läkare och vän hos Amyntas, Konungen i Macedonien. Jag känner ingen, som har så mycket snille och lätthet att lära. Plato utmärker honom ibland sina öfriga lärjungar, och förebrår honom ej något annat, än att han är för mycket utsökt i sin klädsel.

Den som du ser utmed Aristoteles, fortfor Apollodorus, är Xenocrates ifrån Chalcedonien. Det är ett trögt hufvud och utan

be-

behaglighet. Plato råder honom ofta att offra åt Gracerna. Han säger om honom och Aristoteles, att den ene behöfver tyglas, och den andre sporras. En dag kom man till Plato och sade, att Xenocrates hade talat illa om honom. Jag tror det icke, svarade han. Man fortfor i sitt påstående, men han medgaf det icke: man erböd bevis. ”Nej, svarade han, det är omöjligt, att jag ej skulle vara älskad af någon, som är så innerligen älskad af mig.”

Huru heter då, sade jag, den der andra unga mannen, som synes mig hafva en så ömtålig helsa, och mellanåt lyfter på axlarna? Det är Demosthenes, sade Apollodorus. Han har vunnit en process emot sina förmyndare, som ville bedraga honom på en del af hans förmögenhet; han har sjelf utfört sin sak, fastän han knappt fyllt 17 år. Hans kamrater, utan tvifvel af afundsjuka öfver hans framgång, kalla honom orm, och slösa på honom andra försmädliga öknamn, hvilka han synes ådraga sig genom den hårdhet, som framlyser i hans caracter. Han vill egna sig åt lagfarenheten, och i denna afsigt besöker han Isæi skola hellre än Isocratis, emedan den förres vältalighet synes honom starkare än den sednares. Naturen har gifvit honom en svag röst, en kort andedrägt, ett obehagligt uttal; men den har begåfvat honom med en af dessa fasta caracterer, som retas af mötande svårigheter. Om han kommer hit, så är det

för

för att här inhemta på en gång philosophiens grundsatser och grunderna för vältaligheten.

Samma afsigt drager hit dessa trenne lärjungar, hvilka du ser nära intill Demosthenes. Den ene heter Æschines; det är den der unge mannen, så lysande af helsa: han är född af ringa stånd, och förrättade i sin barndom rätt låga sysslor, och emedan hans röst är vacker och klar, så fick han sedermera komma upp på theatern, der han likväl icke spelte andra än lägre roler. Han har behag i sitt snille och idkar poesi med någon framgång. Den andre heter Hyperides, och den tredje Lycurgus.

Alla de som af Apollodorus nu uppnämndes, hafva i följande tid utmärkt sig, somlige genom vältalighet, andre genom deras vandel, nästan allesammans genom ett oföränderligt hat mot träldomen.

Stundom läste Plato sina arbeten för sina lärjungar; stundom uppgaf han för dem en fråga, lemnade dem tid att öfvertänka den, och vande dem att noga bestämma de begrepp, som af dem fästades vid orden. I Academiens spatsergångar höll han vanligen sina föreläsningar; ty han ansåg spatserandet mera nyttigt för helsan, än de starka kroppsöfningarna i Gymnasium.

Jag såg en man komma dit, af omkring 45 års ålder. Han var utan skor, utan tunik, hade långt skägg, en käpp i handen, en ränsel öfver axeln och en mantel, under hvilken han höll en lefvande tupp, men som var utan fjädrar: han kastade tuppen midt

ibland

ibland sällskapet och sade: "Se der en Platos menniska." Straxt försvann han. Plato smålog. Hans lärjungar knorrade. Apollodorus sade till mig: Plato hade gifvit den definition på menniska, att hon är ett tvåfotadt djur utan fjädrar; Diogenes ville visa, att hans definition ej var riktig. Jag hade tagit denna okända, sade jag, för en af de der besvärliga tiggarne, hvilka man ej finner hos andra än rika och poliserade nationer. Han tigger verkligen ibland, svarade Apollodorus mig; men det är icke alltid af behof. Då min förundran ökades, sade han till mig: låtom oss gå och sätta oss under denna platan; jag skall berätta för dig hans historia med få ord. Vi satte oss så, att vi hade framför oss ett torn, som bär namn efter Timon menniskohataren.

Apollodorus fortfor: inemot samma tid, som Plato öppnade sin skola i Academien, inrättade äfven Antisthenes, en annan lärjunge af Socrates, sin skola på en kulle belägen på andra sidan af staden. Denne philosoph sökte i sin ungdom att pryda sitt yttre med en sträng dygd; och hans afsigter undföllo icke Socrates, som en dag sade till honom: Antisthenes, jag märker din fåfänga: den sticker fram genom hålen på din mantel. Emedan han lärt af sin mästare, att sällheten består i dygden, så satte han dygden uti förakt för rikedomar och vällust; och för att skaffa anseende åt sin grundsats, visade han sig offentligen med en käpp

i han-

i handen, en ränsel på ryggen, likt en af dessa olyckliga, som hos förbigående vilja väcka medlidande med sitt elände.

Diogenes visade sig nu i denna stad. Han hade blifvit landsförvist ifrån Sinope, sitt fäderneslând, emedan han, tillika med sin fader, hade blifvit anklagad för myntförfalskning. Efter mycken motsträfvighet lät Antisthenes honom få del af sina grundsatser, och Diogenes dröjde icke att öfverdrifva dem. Antisthenes sökte att rätta begären, Diogenes ville utrota dem. Den vise, om han ville blifva lycklig, borde, efter hans tanke, göra sig oberoende af lyckan, af menniskorna och af sig sjelf. Oberoende af lyckan, i det han trotsade hennes ynnest och ogunst; oberoende af menniskorna, i det han afskuddade sig fördomarna, sedvanorna, ja, till och med lagarna, om de icke voro öfverensstämmande med hans åsigter; oberoende af sig sjelf, i det han arbetade att härda sin kropp emot årstidernas våld och sin själ emot nöjets retelser. Han sade ibland: jag är fattig, kringirrande, utan fädernesland, utan skygd, tvungen att lefva blott för dagen, men jag sätter modet emot olyckan, naturen mot lagarna, förnuftet mot passionerna.

Ifrån dessa grundsatser, hvilka i sina olika följder kunna leda till den högsta fullkomlighet eller till de största oordningar, härleder sig föraktet för rikedomar, ämbeten, ära och utmärkelser, anständighet i umgängs-

gängslifvet, konster, vetenskaper och alla slags lifvets behag. Diogenes har uttänkt sig ett ideal af menniska, och söker det i-bland med en lyckta i handen; men en så-dan menniska, främmande för allt hvad som omgifver henne, otillgänglig för allt som förlustar sinnena, som säger sig vara verlds-medborgare, och icke vore medborgare i sitt fädernesland, en sådan menniska skulle va-ra lika olycklig som onyttig i poliserade samfund, och har icke en gång funnits förr, än samhällen uppkommit. Diogenes trodde sig hafva funnit en svag skugga af en sådan menniska hos Spartanerna. "Jag har icke sett menniskor på något ställe, sade han, men barn har jag sett i Lacedæmon."

För att i sin egen person teckna bilden af menniskan, sådan han tänkt sig henne, underkastade han sig de hårdaste prof och befriade sig från äfven det lindrigaste tvång. Du får se honom kämpa mot hungern, stil-la den med den gröfsta föda, trotsa den på de måltider, der öfverflödet råder, räcka nå-gon gång sin hand åt de förbigående, öfver natten innesluta sig i en tunna, blottställa sig för luftens våldsamheter i portiken utan-för ett tempel, rulla sig om sommaren i den heta sanden, gå om vintern barfotad i snön, tillfredsställa alla sina behof offentligen och på ställen som besökas af sämsta pöbeln; trotsa och fördraga åtlöje, anfall och oför-rätter; stöta antagna bruk, äfven i de likgil-tigaste saker, och dagligen åstadkomma upp-

trä-

träden, som, i det de väcka förståndigt folks förakt, allt för mycket afhölja för deras ögon de hemliga bevekelsegrunder, af hvilka de föranledas. Jag såg honom en dag, under en stark köld, halfnaken omfamna en bildstod af brons. En Lacedæmonier frågade honom, om han kände något ondt deraf. Nej, sade Philosophen. Hvad förtjenst är det då för dig, svarade Lacedæmoniern?

Diogenes har djuphet i snillet, fasthet i själen, glädtighet i caracteren. Han framställer sina satser med så stor klarhet och utvecklar dem med så mycken styrka, att man sett främlingar höra honom och på stället öfvergifva allt annat för att följa honom. Emedan han anser sig kallad att förbättra menniskorna, så har han ej för dem något slags skonsamhet. Hans system för honom att predika mot laster och missbruk; hans caracter att förfölja utan barmhertighet dem, af hvilka de bibehållas. Han riktar beständigt emot dem satirens pilar och ironiens, som äro ännu mer fruktansvärda. Den frihet, som råder i hans tal, gör honom omtyckt af folket. Han får vara med i bättre sällskap, emedan han der mildrar ledsnaden genom sina hastiga svar, som ibland äro lyckliga och ges på allting, emedan han tillåter sig allt. Ynglingar söka honom, för att täfla i skämt med honom och hämnas på hans öfverlägsenhet, genom skymfanden, hvilka han uthärdar med ett lugn, som förödmjukar dem. Jag har ofta sett honom förebrå dem uttryck och handlingar, som kommo

mo blygsamheten att rodna; och jag tror icke, att han sjelf öfverlemnat sig åt de utsväfningar, för hvilka hans fiender anklaga honom. Det oanständiga hos honom ligger i sättet att vara, mer än i sederna. Stora egenskaper, stora dygder, starka ansträngningar skola ej kunna af honom göra något annat än en besynnerlig man: och jag instämmer gerna uti Plato's omdöme, då han sade om honom: "Han är Socrates vansinnig."

I samma ögonblick sågo vi en man komma, som gick långsamt bredvid oss. Han syntes vara ungefär 40 år gammal. Han hade ett sorgligt och bekymradt utseende, och bar handen i manteln. Ehuru hans yttre var mycket enkelt, skyndade Apollodorus att gå emot honom med en vördnad, blandad af beundran och rörelse; och när han kom tillbaka och satte sig utmed mig, sade han: det är Phocion, och detta namn bör för alltid väcka i din själ föreställningen om sjelfva redligheten. Hans börd är icke lysande, men hans själ är oändligt hög. Han besökte i god tid Academien; der inhemtade han de höga grundsatser, som sedan hafva styrt hans uppförande, grundsatser, som äro inskrifna i hans hjerta och lika föränderliga som rättvisan och sanningen, ifrån hvilka de härflyta.

När han utgick ifrån Academien, tjente han under Chabrias, hvars häftighet han hejdade, och hvilken hade honom till största delen att tacka för segren vid Naxos.

Andra tillfällen hafva ådagalaggt hans skicklighet i krig. Under freden odlar han ett litet fält, som knappt skulle vara tillräckligt äfven för en man med de mest inskränkta begär; men för Phocion gifver det ett öfverskott, hvarmed han lindrar andras behof. Han lefver der med en maka värd hans kärlek, emedan hon är värd hans högaktning; der lefver han nöjd med sin lott och fäster hvarken blygd eller fåfänga vid sin fattigdom; han söker icke tjenster, men emottager dem, för att i dem uppfylla sina pligter.

Du skall aldrig få se honom hvarken le eller gråta, ehuru han är lycklig och känslofull; det kommer deraf, att hans själ rår på både glädjen och sorgen. Förskräcks icke öfver det dystra moln, hvaraf hans ögon synas förmörkade. Phocion är artig, belefvad och fördragsam med våra svagheter. Han är icke bitter och sträng emot andra än dem, som förderfva sederna genom sina efterdömen eller förstöra staten genom sina råd.

Efter Phocion kommo tvänne Atheniensare, af hvilka den ene var utmärkt genom en majestätlig växt och ett vördnadsbjudande yttre. Apollodorus sade till mig: han är son af en skomakare och måg åt Cotys, Konung i Thracien. Han heter Iphicrates. Den andre heter Timotheus och är son af Conon, hvilken är en af detta tidehvarfs största män.

Bägge hafva de stått i spetsen för våra arméer, och hafva under en lång följd af år upprätthållit statens ära; bägge hafva förstått att förena kunskaper med stora natursgåfvor, eftertanke med erfarenhet, list med mod. Iphicrates utmärkte sig framförallt genom den stränga disciplin han införde ibland våra troppar, genom den klokhet, som styrde hans företag, genom ett skarpsynt misstroende, hvarmed han alltid var på sin vakt emot fienden. Han hade mycket att tacka sitt rykte; också sade han i det han tågade emot barbarerna: "det är blott en ting jag fruktar, och det är att de torde icke hafva hört talas om Iphicrates."

Timotheus är mer verksam, mer tålig, kanske mindre skicklig att göra planer, men mera ståndaktig och mer beslutsam, då det kommer an på att verkställa. Hans fiender, som icke ville erkänna hans förtjenst, gjorde det till en anklagelse emot honom att han hade lycka. De läto afbilda honom sofvande uti ett tält, under det att lyckan sväfvar öfver hans hufvud och samlar kring honom städer fångade i ett nät. Timotheus såg taflan och sade skämtande: "hvad skulle jag icke då vara, om jag vore vaken!"

Iphicrates gjorde nyttiga förändringar i fotfolkets vapen: Timotheus har ofta riktat den uttömda skattkammaren genom det byte han tagit från fienden; ehuru det är sant, att han på samma gång riktade sig sjelf. Den förre har återuppsatt envåldsregenter på de-

ras throner, den sednare har tvungit Lacedæmonierna att till oss afstå väldet öfver hafvet. Bägge hafva de den gåfvan att vara talare. Iphicratis vältalighet är prunkande och tom; Timothei deremot mera enkel och öfvertygande. Vi hafve upprest stoder åt dem, och kan hända skole vi en dag drifva dem i landsflykt.

---

7 Capitlet.

Isocrates. Gymnasierna. Palæstrerna. Atheniensernas begrafningar.

En annan dag, i det ögonblick Apollodorus kom in till mig för att föreslå en spatsergång till Lyceum, sprang jag emot honom utropande: känner du honom? — Hvem? — Isocrates. Jag har läsit ett af hans tal: jag är förtjust deraf. Lefver han ännu? Hvar är han? Hvad gör han? — Han är här, svarade Apollodorus. Han undervisar i vältaligheten, och ehuru mer till åren än Plato, är han så frisk till kropp och själ, som någon kan vara. Han har förvärfvat sig stor förmögenhet genom sin vältalighet. Ett tal, som han tillegnade Nicocles, Cyperns Konung, förskaffade honom ifrån denne en skänk af 20 talenter (vid pass 18,000 R:dr i Silfver). I sin ungdom förstod han att förena philosophiens grundsattser med den finaste vällust.

Som

Som naturen gifvit honom blott en svag röst och en ytterlig räddhåga, har det händt, att han, med all sin skicklighet att inse statens verkliga interessen, men då han ej hade förmågan att försvara dem i allmänna sammankomsten, alltid varit våldsamt plägad af ambition och af omöjligheten att vara nyttig, eller, om man så vill, att vinna förtroende. Åsynen af talarestolen, från hvilken han visligen afhåller sig, grämer honom så djupt, att han icke mer bivistar folksammankomsterna.

Han tror sig omgifven af fiender och afundsmän, för det att författare, dem han föraktar, dömma om hans skrifter mindre fördelaktigt än han. Hans öde är, att oupphörligen sträfva efter äran, och att aldrig finna lugnet.

Till olycka för honom hafva hans arbeten, som annars äro fulla af stora skönheter, satt granskningen mäktiga vapen i handen; hans stil är ren och flytande, full af ljufhet och harmoni, någon gång prunkande och grann, men ibland också släpande, vidlyftig och öfverlastad af prydnader, som missklläda.

Hans vältalighet är icke passande för undersökningar från talarestolen eller vid domstolen: den sysselsätter sig mer med att förnöja örat, än att röra hjertat. Man blir ofta ledsen att se en aktningsvärd författare nedlåta sig till att vara ingen ting annat än en välljudande scribent, förringa sin konst

till den enda förtjensten att vara prydlig, ängsligt göra sina tankar beroende af orden, med en barnslig tillgjordhet undvika vocalernas sammanstötande, att icke hafva annat syftemål än att runda perioderna, ej annan utväg att i dem få symmetri emellan delarna, än att uppfylla dem med öfverflödiga uttryck och illa passande bilder. Emedan han icke gifver nog mångfalld åt formerna i sin vältalighet, så slutar han med att göra läsaren kall och väcka hans afsmak. Han är en målare, som gifver alla sina bilder samma drag, samma klädedrägt och samma ställning.

Större delen af hans tal röra de vigtigaste artiklar i moral och politik. Icke öfvertygar han, icke hänförer han: emedan han icke skrifver med värma, och emedan han synes mera uppmärksam på sin konst, än på de sanningar han förkunnar. Deraf kommer det kan hända, att envåldsregenterne, för hvilka han på visst sätt gjort sig till lagstiftare, hafva besvarat hans råd med belöningar. Han har skrifvit om Konungars pligter ett litet arbete, hvilket han låter gå omkring ifrån hof till hof. Dionysius, Syracusas Tyrann, fick det. Han beundrade författaren och ursäktade lätt föreställningar, som ej väckte samvetsagg i hans själ.

Isocrates har grånat under det han författade, polerade, återpolerade och omskref några ganska få verk. Hans loftal öfver Athen kostade honom, såsom det säges, tio

års

års arbete. Under all den tid, som detta mödosamma författande påstod, märkte han icke att han uppförde sin byggnad på grundvalar, som skulle komma den att ramla. Han lägger till grund, att vältalighetens väsende är att förstora små saker och förminska stora; han söker att visa sedermera, att Athenienserne hade gjort Grekland flera tjenster än Lacedæmonierne.

Oaktadt dessa brister, till hvilka hans fiender lägga ännu många andra, framvisa hans skrifter så många lyckliga vändningar och sunda maximer, att de skola tjena till mönster för dem, som hafva den gåfvan att kunna bilda sig efter dem.

När Apollodorus slutat att tala, begåfvo vi oss allesammans till Lyceum.

Athenienserne hafva tre Gymnasier, ämnade till ungdomens undervisning, nämligen Lyceum, Cynosarges, beläget på en kulle af detta namn, och Academia. De äro stora byggnader, omgifne af trädgårdar och en helig park. En öfverhetsperson, med namn af Gymnasiark, har tillsyn öfver Athens åtskilliga Gymnasier.

De öfningar, med hvilka man der sysselsätter sig, äro föreskrifne af lagarna, underkastade reglor, uppmuntras genom loford af lärarne, och ännu mer genom den täflan, som finnes emellan lärlingarna. De unga lärjungarne öfva sig i brottande, voltigerande, bollspel och kappspringning. Hela Grekland anser dessa kämpelekar för den

väsendtligaste delen af uppfostran, emedan de göra en man rörlig, stark, skicklig att uthärda krigets mödor och fredens lugn. I afseende på helsan, föreskrifvas de af Läkarne med framgång. I förhållande till krigskonsten kan man aldrig gifva ett högre begrepp om dem, än om man åberopar Lacedæmoniernas exempel. De hade tillförene sina kroppsöfningar att tacka för de segrar, som gjorde dem fruktade af andra folkslag; och i sednare tider har det varit nödvändigt, om man ville besegra dem, att först gå upp emot dem i gymnastik.

Men om förmonerna af denna konst äro högst betydliga, så äro missbruken det icke mindre. Medicinen och philosophien äro ense uti att fördömma dessa öfningar, då de utmatta kroppen, eller gifva själen mer vildhet än mod.

Man har efterhand vidgat och beprydt Lyceum. Dess murar äro riktade med målningar. Apollo är ställets skyddsgud; man ser hans bildstod vid ingången. Trädgårdarne, som äro prydde med alleer, blefvo förnyade på de sista åren af min vistelse i Grekland. Bänkar äro ställde under träden och bjuda vandraren att der hvila sig.

Sedan vi bivistat ynglingarnas öfningar och tillbragt några ögonblick i salarna, der man förehade ömsom allvarsamma, ömsom skämtsamma frågor, togo vi den vägen, som leder ifrån Lyceum till Academien. Apollodorus

dorus förde mig genom Hermesgatan och hade mig att gå in i Taureas' Palæstra.

Liksom Athen äger åtskilliga Gymnasier, så har det äfven flera Palæstrer, hvilka hafva nästan samma skapnad, som gymnasierna. Man öfvar barnen i de förra af dessa skolor, men i de sednare dem, som till sitt hufvudyrke äro Athleter.

Brottningen, voltigerandet, bollspelet, alla öfningarna i Lyceum afmålade sig för våra ögon under mer omvexlande former, med mer styrka och vighet å actörernas sida.

Ibland de olika grupper de utgjorde, utmärkte sig personer af den största skönhet, som förtjent att tagas till föresyn af konstnärerna; somlige med kraftfulla och starkt uttryckta tekningsdrag, såsom man föreställer Hercules; andre af mer lätt och mer behaglig växt, såsom man målar Achilles. De förre ämnade sig till brottnings- och knytnäfve-kamp, och hade ej annat syftemål än att öka sin styrka; de sednare, som bilda sig till mindre våldsamma öfningar, t. ex. kapplöpning, luftsprång, m. m. hafva ej annat syftemål, än att göra sig lätta.

Deras lefnadssätt är afpassadt efter deras bestämmelse. Det finnes sådane, som föra ett ganska tarfligt lefnadssätt; men de, som underkasta sig mödosamma prof, behöfva, för att återställa sina krafter, en myckenhet af starka födämnen, såsom stekt oxkött och fläsk. Om de icke deraf behöf-

va

va mer än tvänne minor om dagen, med bröd i proportion, så gifva de en hög föreställning om sin tarflighet. Men man nämner flera bland dem, som förtärde grufligt mycket deraf. Det säges, till exempel, att Theagenes ifrån Thasos på en dag åt upp en hel oxe. Samma bedrift tillskrifves äfven Milo ifrån Crotona: hans vanliga föda bestod af 20 minor kött, lika många minor bröd (omkring 18 skålp.) och 3 congier vin (omkring 15 pintes *). Ändtligen berättas det äfven, att Asydamas ifrån Miletus, då han satt vid Satrapen Ariobarzanis bord, ensam åt upp det aftonmål, som var tillagadt för nio gäster. Dessa händelser äro utan tvifvel öfverdrifne, men bevisa åtminstone den föreställning man gör sig om dessa slags Athleters glupskhet. När de kunna tillfredsställa den utan fara, vinna de en högst betydlig styrka: deras växt blir någon gång gigantisk; och deras motståndare intagas af förskräckelse eller träda ifrån banan, eller duka under för tyngden af dessa stora massor.

Den omåttliga födan tynger dem så, att de måste tillbringa en del af sitt lif i djup sömn. Snart vanställas alla deras drag af en omåttlig fetma; de anfallas af sjukdomar, som göra dem likaså olyckliga, som de alltid varit onyttiga för deras fädernesland: ty man kan ej dölja, att brottning, knytnäfvekamp och alla dessa kämpaspel,

som

*) En pinte väger tvänne skålp. af vanligt vatten.

som uppföras med så mycken ursinnighet vid de allmänna högtiderna, äro endast ett prålande skådespel, alltsedan tactiken blifvit bragt till fullkomlighet. Egypten har aldrig antagit dem, emedan de gifva blott en ovaraktig styrka. I Lacedæmon hafva olägenheterna af dem blifvit afhjelpte genom dess visa inrättning. I det öfriga Grekland har man trott sig förmärka, att om man låter barn genomgå gymnastik, så löper man fara att försämra deras skapnad och hämma deras växt; och i en högre ålder äro de, som hafva brottning till hufvudyrke, dålige stridsmän, emedan de icke äro i stånd att uthärda hunger, törst, nattvak, det minsta behof, eller det minsta afbrott i lefnadssätt.

När vi gingo ut från Palæstra, fingo vi höra, att Telaïra, gift med Pyrrhus, honom som var slägtinge och vän af Apollodorus, hade nyligen blifvit angripen af en sjukdom, som hotade hennes lif. Man hade sett vid hennes dörr qvistar af lager och acanth, hvilka efter bruket uppsättas utanpå hus, der en sjuk finnes. Vi skyndade genast dit. Slägtingarne voro sysslosatte omkring hennes säng och uppsände böner till Hermes, själarnes ledsagare; och den olycklige Pyrrhus emottog sin ömma makas sista farväl. Man var ändtligen i stånd att slita honom ifrån dessa ställen. Vi ville påminna honom de lärdomar han i går hade fått i Academien, lärdomar, så vackra, när man är lycklig, så otjenliga, när man är olycklig;

men

men han utropade: ”O philosophi! i går befallte du mig att älska min maka, i dag förnekar du mig att begråta henne!” ”Men dina tårar,” sade man till honom, ”skola icke uppväcka henne igen?” ”Ack! det är just det, som gör, att jag gråter desto mera.”

När hon hade tagit de sista andedragen, gaf hela huset genljud af klagorop och snyftningar. Kroppen blef tvättad, ingniden med välluktande saker och svept i en dyrbar klädning. På hennes hufvud, som var betäckt med en slöja, satte man en krans af blommor; i hennes händer lades en kaka af mjöl och honung för att stilla Cerberus, och i hennes mun ett litet silfvermynt af en eller tvenne oboler, som måste betalas till Charon. I detta tillstånd blef hon utställd till åskådning en hel dag i husets förgång.

Likbegängelsen utsattes till viss dag. Man skulle vara der före solens uppgång. Anhörige och vänner blefvo budne. Vi funno vid liket qvinnor, som uppgåfvo långa klagorop; några klippte lockar af sitt hår och lade dem vid Talaïras sida, såsom en pant af deras ömhet och sorg. Hon lades i en likkista af cypress och sattes på en vagn. Karlarne gingo före, qvinnorna efter; några hade rakadt hufvud, alla gingo med nedslagna ögon, voro klädde i svart, och främst gick en chorus af musici, som söngo sorgesånger. Vi begåfvo oss till ett hus, som Pyrrhus ägde vid Phalerus. Der voro hans fäders grafvar.

Bru-

Bruket att jorda lik var fordom allmänt ibland nationerna: att bränna dem blef i följande tider det rådande bruket hos Grekerna; nu för tiden anses det likgiltigt att nedsätta i jorden eller åt lågorna öfverlemna våra qvarlefvor. När Telaïras kropp var förtärd, uppsamlades askan af hennes närmaste anhöriga; och den urna, der den inneslöts, blef nedsatt i jorden.

Under ceremonien gjorde man gjutoffer af vin och kastade på elden några af Telaïras klädningar; man ropade hennes namn med hög röst, och detta farväl för evigt fördubblade de tårar, som hade oupphörligt strömmat från allas ögon.

Derifrån kallades vi till begrafningsmåltiden, under hvilken samtalet ej angick annat än Telaïras dygder. Den 9:de och 30:de dagen samlades ännu en gång hennes anhöriga, hvitklädde och bekransade med blommor, för att bevisa hennes vålnad en ny heder; och det fastställdes, att de skulle alla år på hennes födelsedag samla sig och tänka på hennes död, såsom om den nyss timat.

Lagstiftarne gåfvo begrafningshögtidligheterna en stämpel af helgd; de hyllade denna urgamla mening om själen, att, när den blifvit fri från kroppen, som endast tjenar henne till omklädnad, qvarstadnar den på stränderna af Styx, plågad af trängtan att hinna sin bestämmelse, och visar sig i drömmen för dem, som böra deltaga uti hennes öde, till dess de hafva bortfört de död-

liga

liga qvarlefvorna undan solens åsyn och luftens åverkan.

Deraf denna angelägenhet att förskaffa henne det lugn, hvarefter hon längtar; deraf den skyldighet en resande har sig ålagd, att med jord betäcka en död, den han finner på sin väg; deraf denna djupa vördnad för grafvarna och de stränga lagarna emot dem, som ofreda dem.

Deraf äfven det bruk, som iakttages emot dem, som omkommit på hafvet, eller som dött i främmande land, utan att man kunnat igenfinna deras kropp. Deras följeslagare ropa dem högt tre gånger vid namn, förrän de resa sin väg, och hoppas att medelst offer kunna hemkalla deras vålnader, åt hvilka uppresas någon gång cenotaphier (blindgrafvar), ett slags minnesvårdar öfver döda, nästan likaså vördade, som grafvarne.

---

8 Capitlet.

Resa till Corinthus. Xenophon. Slaget vid Mantinea. Epaminondas' död.

När vi kommo in i Grekland, fingo vi veta, att, som Eleenserna satt sig i besittning af ett litet ställe på Peloponnesus, vid namn Scillus, der Xenophon bodde, så hade han kommit till Corinthus med sina söner, för att bosätta sig der. Timagenes var

otå-

otålig att få se honom. Vi reste, och funno honom vid vår ankomst uti ett tempel, der han förrättade ett offer. Ceremonien var knappt fulländad, då Timagenes föll om hans hals och utan att kunna skilja sig derifrån, kallar honom med bruten röst sin anförare, sin räddare, sin vän. Xenophon såg på honom med förvåning och sökte att igenkänna anletsdrag, som icke voro honom främmande, men som icke mer voro honom bekanta. Slutligen utropar han: det är helt säkert Timagenes. Ack! hvilken annan än han skulle, efter så lång frånvaro, bibehålla så lifliga känslor? I detta ögonblick låter du mig röna huru ljuft det är att se vänner åter upplefva, från hvilka man trott sig vara skild för alltid. Hjertliga omfamningar följde på detta igenkännande, och under all den tid vi tillbragte i Corinthus, voro ömsesidiga upplysningar ämnet för deras täta samtal.

Född uti en stad i Attica och uppfostrad i Socratis skola, bar Xenophon i början vapen för sitt fädernesland; sedermera ingick han såsom frivillig i den härsmakt, som sammandrogs af den yngre Cyrus för att störta hans broder Artaxerxes, Konungen i Persien, ifrån thronen. Efter Cyri död fick han gemensamt med 4 andra af befälet det uppdrag, att anföra Grekiska tropparna; och det var då de verkställde denna sköna retraite, likaså beundrad i sitt slag, som en berättelse derom, hvilken han sjelf lemnat oss. Vid sin återkomst

komst gick han i tjenst under Agesilaus, Konung i Lacedæmon, hvars ära han delade, och hvars vänskap han tillvann sig. Någon tid derefter blef han af Athenienserna dömd till landsflykt, utan tvifvel af missnöje för det företräde han gaf Lacedæmonierna. Men af dessa sednare gafs honom Scillus till boningsställe. I denna lyckliga fristad hade han tillbragt flera år, och tänkte återvända, så snart oroligheterna på Peloponnesus blifvit stillade.

Vi lemnade denna stora man med mycken saknad. Hans tvänne söner foro med oss. De skulle tjena i den tropp, som Athenienserne sände till Lacedæmonierna.

Grekland var då helt nära ögonblicket af en statsförändring. Epaminondas stod i spetsen för en krigshär; hans seger eller nederlag skulle slutligen afgöra, om det tillhörde Thebanerna eller Lacedæmonierna att stifta lagar för de andra folken.

Han afreser: han söker förgäfves att öfverrumpla Lacedæmon; Agesilaus, understödd af den tappra Archidamas, sin son, slår honom tillbaka. Hans företag hade haft en så dålig framgång, att det fordrades en seger för att utplåna minnet deraf. Han tågar till Arcadien, der Greklands förnämsta styrka hade förenat sig. Man kom der till hand-

handgemäng (362 år före Christi födelse); Lacedæmonierne blefvo slagne; men Epaminondas, som länge värjt sig för döden och slagit många stridsmän till marken, föll, genomborrad af en pil, hvars jern fastnade i hans bröst.

Han andades ännu. Hans vänner och officerare förde bort honom till hans tält och smälte i tårar omkring hans säng. Fältet genljudade af smärtans och förtviflans rop. Läkarne hade förklarat, att han skulle dö, så snart jernet blefve utdraget utur såret. Han syntes orolig öfver slagets utgång; man sade honom, att Thebanerne hade segrat. "Det är godt," sade han, "jag har lefvat nog." Han frågade sedan efter Daïphantus och Iollidas, tvänne Generaler, hvilka han ansåg värdiga att fylla hans plats. Man sade honom, att de voro döde. "Råden då Thebanerna att göra fred," sade han. Sedan befallte han, att jernet skulle utdragas; och då en af hans vänner hade under förvirringen af sin smärta utropat: "du dör, Epaminondas.... o! att du åtminstone lemnat barn efter dig!" svarade han: "Jag lemnar efter mig tvenne döttrar, som aldrig dö: segren vid Leuctra och vid Mantinea."

Kort före Epaminondas hade Timagenes aflidit, denne så ömme vän, som fört mig till Grekland. Åtta dagar före slaget försvann han hastigt. Ett bref, som han lemnat hos Epicharis, sin systerdotter, lät oss veta, att han gick att förena sig med Epaminon-

nondas, med hvilken han förbundit sig till krigstjenst under sin vistelse i Thebe. Han skulle snart återkomma till oss för att aldrig lemna oss. Om Gudarne, tillade han, hafva annorlunda beslutit, så kommen ihog allt, hvad Anacharsis gjort för mig, och allt hvad J hafven lofvat mig att göra för honom.

Mitt hjerta sönderslets, då jag läste detta bref. Appollodorus tillät mig icke att följa min vän, att vara vittne till hans bedrifter och dö vid hans sida. Hans bild står alltjemnt för mina ögon. Det är 30 år sedan, men intet enda ögonblick har den varit förlorad för mig. Tvenne gånger har jag försökt att göra utkast till hans äreminne; tvänne gånger har det af mina tårar blifvit utplånadt.

Slaget vid Mantinea ökade sedermera oroligheterna i Grekland; men i första ögonblicket gjorde det slut på kriget. Athenienserne, som hade skickat en förstärkning till Lacedæmonierna, läto omsorgsfullt före deras borttagande borthemta från slagtfältet liken af dem de förlorat. Man brände dem på bål: benen hemfördes till Athen, och en dag utsattes, då begrafningsceremonien skulle för sig gå, vid hvilken alltid en af de högsta öfverhetspersonerna har uppsigten.

Man begynte med att under ett stort tält utställa till åskådande alla de likkistor, af cypress, i hvilka benen voro inneslutna. De som hade förluster att begråta, män och qvinnor, kommo dit mellanåt, gjorde gjutoffer

fer

fer och uppfyllde de pligter ömheten eller religionen ålaggt dem. Tre dagar derefter sattes likkistorna på lika så många vagnar, som tribus äro, och fördes långsamt genom staden till den yttre Ceramicus, der begrafningslekarne anställdes; man sänkte de döda i jordens sköte, sedan deras anhöriga och vänner för sista gången fuktat dem med sina tårar; en talare, utvald dertill af folket, uppträdde och höll åminnelsetal öfver dessa tappra krigare. Hvarje tribus utmärkte sina krigsmäns grafvar genom grafstenar, på hvilka man hade låtit rista deras eget, och deras fäders namn, stället der de voro födde och der de stupade.

---

9 Capitlet.

Om nuvarande styrelse i Athen.

Jag vill någon gång öfvergå ifrån ett ämne till ett annat, utan att säga till derom. Jag bör anföra skäl till mitt förfarande. Athen var min vanliga vistelseort; derifrån reste jag ofta med min vän Philotas, och vi återvände dit, sedan vi genomfarit de aflägsna eller närliggande länder. Efter återkomsten återtog jag mina undersökningar. Jag sysslosatte mig företrädesvis med något visst ämne särskildt. Sålunda är ordningen i detta arbete i allmänhet icke någon annan, än

den

den är uti den dagbok, om hvilken jag redan talat, och i hvilken jag till berättelsen om mina resor och om märkvärdiga händelser tillade sådana upplysningar, som jag inhemtade om vissa ämnen.

Jag har i min inledning gifvit ett kort begrepp om Atheniensernas styrelse, jag vill här utförligare beskrifva den.

Atticas städer och borgar äro delade i 174 landskap eller district, hvilka genom deras åtskilliga föreningar utgöra tio tribus. Hvarje år, mot sista dagarna af året, samla sig tribus särskildt för att tillsätta en Senat, bestående af 500 ombud, hvilka böra vara minst 30 år gamla. Hvar tribus tillsätter 50 sådana och gifver dem till medhjelpare 50 andra, ämnade att fylla de platser, som genom döden eller genom oordentlighet i uppförande blifva ledige. Så väl de förre som de sednare uttagas genom lottning. De nya Rådsherrarne måste undergå en sträng pröfning; ty det fordras oförvitliga seder hos män, som äro förordnade att styra de öfriga.

Senaten, som tillsättes af fullmäktiga från de 10 tribus, är af sig sjelf delad i 10 classer, af hvilka hvar och en i sin ordning har företräde och högre värdighet framför de öfriga. Denna företrädesrätt afgöres genom lottning, och tiden för densamma är inskränkt inom 36 dagars tid för de fyra första classerna, och inom 35 för de öfriga.

Den som är i spetsen för de öfriga kallas Prytaneernas class. Den underhålles på all-

allmän bekostnad på ett ställe, kalladt Prytaneum. Men då den är för talrik för att gemensamt utöfva de embetsgöromål, som äro den ålaggda, så fördelas den i 5 decurier, hvardera bestående af 10 proëdrer eller ordförande. De sju förra intaga i sju dagar främsta rummet, hvar och en i sin ordning; de öfriga uteslutas derifrån uttryckligen.

Den som innehar främsta rummet är att anse såsom Senatens högste man. Hans embetsgöromål äro så maktpåliggande, att man trott sig icke böra anförtro dem åt honom på längre tid än en dag. Han framställer vanligen öfverläggningsämnet; han kallar Senatorerna till omröstning; och har under den korta tiden af sin embetsutöfning i sin vård statens sigill, nycklarna till stadens fäste och till Minervas skatt.

Dessa olika befattningar, som alltid bero af lottning, hafva för afsigt, att bibehålla den fullkomligaste jemnlikhet mellan medborgarne och den största säkerhet i samhället. Det finnes icke någon Atheniensare, som icke kan blifva medlem och högste man i nationens första corps; det finnes icke någon, som kan genom förtjenster eller ränker missbruka en makt, som anförtros honom endast för några stunder. — De öfriga nio classerna eller kamrarna i senaten hafva likaledes en ordförande i spetsen.

Senaten förnyas alla år. Om man är nöjd med dess åtgärder, så får den en krona, efter ett beslut derom af folket. Den

får icke denna belöning, när den försummat att bygga galerer. De som utgöra Senaten, få, i egenskap af äreskänk, en drachma för hvar dag. Den sammanträder alla dagar, utom högtidsdagar och sådana, som anses för olyckliga. Prytanerna tillhör det att sammankalla den och att förbereda de ämnen, som skola komma under öfverläggning. Såsom Senaten föreställer tribus, så föreställa Prytanerne Senaten. Desse äro alltid tillsammans på ett ställe, kunna oupphörligen vara på vakt emot de faror, som hota fäderneslandet och om dem underrätta Senaten.

Under de 35 eller 36 dagar, som Prytanernas class är i utöfning af sitt embete, församlas folket fyra gånger: och dessa fyra sammankomster, som inträffa den 11, den 20, den 30, och den 32 dagen af Prytanien, kallas lagtima folksammankomster.

I den första stadfästas eller entledigas de embetsmän, som tillträdt en plats. Man besörjer om de garnisoner och befästa orter, som utgöra statens säkerhet, äfvensom man upptager vissa offentliga angifvelser, och slutar med att kungöra de indragningar af egendom, hvilka af domstolarna blifvit anbefallta. I den andra kan hvar och en medborgare, som laggt på altaret en oliveqvist, omvirad af de heliga bindlarna, fritt yttra sig öfver de ämnen, som angå förvaltning och styrelse. Den tredje är ämnad att emottaga härolder och sändebud, som förut inför Senaten uppvisat deras creditiv. Den fjerde afgör

gör religionssaker, såsom högtiderna, offren m. m. Utom dessa folkets sammankomster hållas urtima, då Staten är hotad af någon förestående fara. Man gifver folket en vanlig skänk af tre oboler.

Qvinnorna kunna icke bivista folkets sammankomster. Karlar under 20 år hafva icke heller rättighet dertill. Man förlorar den; så snart man fått en förnedrande fläck på sig; och en främling, som tillvällade sig denna rättighet, blefve straffad till lifvet, emedan han skulle anses hafva tillgripit den högsta makten, eller vilja förråda statens hemlighet.

Folkets sammankomst börjas ganska tidigt på morgon. Den hålles å Bacchi theater, eller på allmänna torget, eller på den stora plan, som ligger nära stadens fäste, och heter Pnyx. Det fordras sex tusende röster för att gifva laga kraft åt flera af folkets beslut. Likväl är man icke alltid i stånd att få sådana beslut; och så länge Peloponnesiska kriget varade, har man aldrig kunnat få ihop mer än 5000 medborgare i folkets allmänna sammankomst.

Man framställer ämnet för öfverläggningen, som vanligen innehålles uti ett förberedande beslut af Senaten, hvilket man uppläser med hög röst, hvarefter härolden utropar: ”Må de medborgare, som kunna gifva fäderneslandet ett godt råd, uppträda i talarestolen.”

Ehuru det ifrån detta ögonblick står hvar och en bland de närvarande fritt att uppstiga i talarestolen, så är det vanligen inga andra, än statens talare, som visa sig der. Desse äro tio genom snillegåfvor utmärkte medborgare, hvilka hafva sig särskildt uppdraget att försvara fäderneslandets bästa.

Folket gifver någon gång sin röst genom slutna sedlar, men oftare derigenom att de hålla händerna uppräckta. När man försäkrat sig om rösternas pluralitet, och ännu en gång för folket uppläst beslutet, utan att rop höjas deremot, så hemförlofvas folket af de ordförande. Sammankomsten upplöses med samma sorl, som allt ifrån början rådt under öfverläggningarna.

Senaten är folkets beständiga råd. De beslut, som utgå från Senaten och innan folket samtyckt, hafva af sig sjelfva nog kraft för att bestå under den tid Senaten innehar sin embetsutöfning; men för att äga en varaktig gilltighet, fordras, att de af folket stadfästas.

Obetydliga enskilda personer hafva uti de offentliga öfverläggningarna den inflytelse Senaten borde hafva. Somlige äro upprorsstiftare af den lägsta härkomst, som genom sin djerfhet draga mängden med sig; andre äro rike medborgare, som förleda den genom sin slösande frikostighet; de mest ansedde, äro vältalige män, som, försakande all annan sysslosättning, uppoffra

all

all sin tid till förvaltningen af allmänna ärendena.

De börja vanligen med att försöka sig vid domstolarna, och när de der utmärka sig genom en lycklig talegåfva, så inträda de på en ädlare bana, under förevändning att tjena sitt fädernesland, men oftast för att tjena sin äregirighet, och åtaga sig den mödosamma omsorgen att upplysa Senaten och leda folket.

Det fordras, att talaren uppträder i talarestolen med den trygghet och det anseende, som åtföljer en oförvitlig vandel. De, som i förra tiderna talade offentligen, beledsagade sitt tal endast med en ädel, lugn och okonstlad action, lik de dygder, som af dem utöfvades, och lik de sanningar, som de kommo att förkunna; och man påminner sig ännu, att Themistocles, Aristides och Pericles, nästan orörlige i talarestolen och med handen under manteln, verkade lika mycket genom värdigheten i sitt skick, som genom styrkan i sin vältalighet. De fleste talare äro långt ifrån att följa dessa mönster. Uti deras ansigtsdrag, deras skrik, deras åtbörder och klädsel, får man ej se annat än en förfärlig blandning af oanständighet och ursinnighet.

Men detta missbruk är blott ett litet märke af det nedriga i deras handlingssätt. Somlige sälja sin vältalighet och heder åt makter, som äro Athens fiender; andre hafva att befalla öfver rika medborgare, som

genom

genom undergifvenhet för tillfället hoppas uppstiga till de förnämsta platser; alla göra sig ett krig för deras ära och egennytta, eftersträfva äran och förmånen att leda det mest upplysta folk i Grekland och i hela verlden.

Deraf dessa ränker och söndringar, som gäsa oupphörligt inom samhället, och som utbryta med våld i dessa stormande folksammankomster. Ty folket, så krypande när det lyder, så förskräckligt när det befaller, förer med sig icke allenast det sjelfsvåld, som tillhör dess egna seder, utan äfven det som, efter dess tanke, åtföljer högsta makten. Alla dess känslor på detta ställe äro ytterliga, alla dess förbrytelser strafflösa. Talarne äro nästan lika så många hufvudmän för partier, och komma dit med förstärkning än af några bland krigsbefälet, hvilkas beskydd de fått, än af upproriska ibland gemenskapen, hvilkas ursinnighet de styra. Knappt äro de på stället, förrän de antasta hvarandra med oförrätter, som roa allmänheten, eller med qvickheter, af hvilka den förtjuses. Senatorerne, som äro ordförande i folkförsamlingen, öfverröstas snart af skriket, bifallsropen, gapskratten, likasom vakten spridd åt alla håll för att bibehålla ordningen, och slutligen äfven talaren, som ser sitt lagförslag falla genom samma små konster, som så ofta göra, att en piece misslyckas på Bacchi theater.

Det-

Detta folk, som har mycket lifliga och hastigt öfvergående känslor, förenar mer än alla andra folk de mest motsatta egenskaper, och just sådana, som lättast kunna missbrukas till dess förledande.

I Historien visar sig detta folk än såsom en gammal man, hvilken man kan narra utan fruktan; än såsom ett barn, hvilket man måste roa utan uppehåll; någon gång ådagaläggande stora själars upplysning och tänkesätt. Man ser det älska öfvermåttan nöjen och frihet, lugn och ära; förbländas af beröm som det får; förklara sitt bifall åt de förebråelser det förtjenar; vara nog skarpsinnigt för att vid första orden fatta ett förslag som framställes; för mycket otåligt för att afhöra de serskilda omständigheterna dervid och förese följderna deraf; låta sin öfverhet darra i samma ögonblick det förlåter sina hätskaste fiender; öfvergå med blixtens snabbhet ifrån vrede till medömkan, ifrån modlöshet till öfvermod, ifrån orättvisa till ånger; framför allt flygtigt och lättsinnigt ända till den grad, att i de allvarsammaste ärender, stundom äfven i de mest förtviflade omständigheter, ett enda ord yttradt tillfälligtvis, en lyckad qvickhet, den minsta sak, den minsta händelse, endast den var oförmodad, är tillräcklig till att förskingra dess fruktan eller vända det ifrån dess bästa.

På sådant sätt såg man fordom nästan en hel folkförsamling stiga upp och springa efter en liten fogel, som den unge Alcibiades,

des,

des, när han första gången talade offentligt, af oaktsamhet hade låtit flyga ur sin barm.

På sådant sätt hade ungefär vid samma tid talaren Cleon, för hvilken Athenienserne icke hade särdeles aktning, blifvit deras afgud, och lekte ostraffad med den gunst han tillvunnit sig. De voro samlade och väntade honom med otålighet; han kom slutligen för att be dem uppskjuta öfverläggningen till en annan dag, emedan han skulle gifva middag åt några från främmande ort ankomna vänner, och emedan han icke hade tid att tänka på statsärender. Folket steg upp, klappade händerna, och talaren fick härigenom blott mer förtroende.

Jag såg det sjelf en dag mycket oroligt öfver några fiendtligheter, som Philippus utöfvat, och som syntes bebåda ett nära förestående fredsbrott. I den stund sinnena voro mest upprörda, uppträdde i talarestolen en ganska liten och vanskaplig man. Det var Leon, sändebud från Byzantium, hvilken förenade med det obehagliga i utseendet, denna glädtighet och qvickhet, som behaga Athenienserna så mycket. Vid denna syn begynte de så gapskratta, att Leon icke kunde få ett ögonblicks tystnad. Slutligen sade han till dem: "Nå, hvad skullen J då göra, om J fingen se min hustru? Hon når mig knappt till knäna. Likväl, så små vi äro, om misshällighet uppstår emellan oss, så kan icke hela staden Byzantium hålla styr på oss." Denna qvickhet hade så

myc-

mycken framgång, att Athenienserne straxt beviljade de hjelptroppar han kommit att begära.

Slutligen har man sett dem låta uppläsa för sig bref från Philippus, som blifvit uppsnappade, förargas öfver innehållet, och ändå befalla, att man skulle hafva aktning för det bref Fursten skrifvit till sin gemål, och hvilket man återsände ouppbrutet.

Om någon ting kan vidmakthålla folkväldet, så är det hatet emellan enskilda, och den lätthet man har att förfölja en talare, som missbrukar det förtroende han fått. Man anklagar honom att hafva öfverträdt lagarna; och då denna anklagelse kan hänföras till personen, eller till naturen af hans lagförslag, så uppkomma deraf tvänne slags anklagelser, för hvilka han är oupphörligen blottställd.

Den förre har till syftemål att göra honom vanfräjdad i hans landsmäns ögon. Om han tagit skänker för att förråda sitt fädernesland, om hans lefnad är fläckad af någon vanära eller af brott, då är det hvar och en tillåtet att mot honom anställa en offentlig process. Om felet är litet, så dömmes han af Öfverheten till att böta en obetydlig summa; om det är stort, hänvises målet till en högre domstol; kan det bevisas, så undergår den öfverbeviste anklagade, utom andra straff, äfven det, att ej mer få uppstiga i talarestolen.

De

De talare, som genom ett ordentligt uppförande äro säkre för det förra slaget anklagelse, hafva icke mindre att frukta det sednare, hvilket kallas anklagelse för olaglighet.

Ibland denna mängd af beslut, hvilka man ser tid efter annan utgå, af Senaten och folket bekräftade, finnas sådana, som äro uppenbart stridande mot statens bästa, och som för vigtiga skäl ej borde få äga bestånd. I sådant fall är det af lagarna tillåtet den ringaste medborgare att inför Archonterna åklaga dem offentligen; men då folket icke kan ställas för rätta, så kan det ej bli process mot någon annan, än mot den talare, som föranledt dessa beslut; och i sjelfva verket är det mot honom man riktar anklagelsen för olaglighet. Man antager såsom grundsats, att, då han blandat sig i förvaltningen, utan att vara nödsakad dertill, så är han blottställd för endera af tvänne följder, antingen att hedras, när han lyckas, eller att straffas, när han misslyckas. Likväl måste man börja denna process inom året, om man vill att talaren skall blifva straffad; efter den tiden svarar han icke mer för sitt lagförslag.

Om anklagaren icke får femtedelen af rösterna, så nödgas han betala 500 drachmer till allmänna skattkammaren, och saken är slutad. Om den anklagade tappar, så kan han begära att man mildrar straffet, men han undviker ändå icke antingen landsflykt eller

af-

afsättning, eller stora böter. Det gifves icke någon talare, som icke darrar vid en sådan anklagelse; också sätter han allt i rörelse att förekomma dess följder. Böner, tårar, ett vanvårdadt yttre, krigsbefälhafvares beskydd, vältalighetens undflykter; allt begagnas af den anklagade, eller af hans vänner. Dessa medel lyckas allt för mycket, och vi hafva sett talaren Aristophon berömma sig att hafva undergått 75 anklagelser af detta slag, och att i dem alltid hafva triumpherat.

En enskild man, som föreslår en gammal lags afskaffande, bör på samma gång sätta en annan i dess ställe. Om den synes verkligen böra återkallas, nämner man förut fem talare, för att taga dess försvar. Emedlertid uppslås denna lag offentligen alla dagar, och äfven den lag man vill sätta i stället för den förra, på bildstoder, som stå för allas ögon. Hvar och en enskild jemförer fördelarna och olägenheterna af den ena och den andra. De äro samtalsämnet i sällskaperna: allmänhetens önskan bildas småningom, och visar sig vanligen i allmänna sammankomsten.

Likväl kan den ännu ingenting afgöra. Man nämner stundom ombud till ett antal af 1001, som utgöra en domstol, inför hvilken framträda, både han, som angriper den gamla lagen, och de som försvara den. När dessa ombud moget öfvervägt den nya lagen, bekräfta de den sjelfve, eller framlägga den

för

för folket, som genom sin omröstning påtrycker den maktens insegel.

---

10 Capitlet.

Öfverhetspersonerne i Athen.

Fastän folket efter Aristidis lag kan gifva öfverhetsembeten äfven åt den ringaste Atheniensare, så ser man det nästan alltid anförtro sådana embeten, som kunna hafva inflytelse på statens välfärd, endast åt de mest utmärkta medborgare. Folket förklarar sin vilja genom omröstning, eller genom lott.

Det första och vigtigaste öfverhetsembetet är Archonternas. Desse äro nio af de förnämsta medborgare, som fått sig uppdraget att icke allenast hålla ordning, utan äfven att i första instansen emottaga offentliga angifvelser och klagomål af förtryckta medborgare.

Tvänne pröfningar, den ena i Senaten, och den andra i Heliasternas domstol, måste föregå eller följa genast på deras utnämnande. Ibland andra villkor fordras, att de skola vara söner eller sonsöner af medborgare, att de skola hafva alltid vördat sina föräldrar, att de skola hafva burit vapen i fäderneslandets tjenst. De svärja slutligen att vidmakthålla lagarna och att vara otillgänglige för skänker.

Deras person måste, såsom alla öfverhetspersoners, hållas helig. Om någon, hvilken som helst, med våldsamhet eller oförrätt förolämpade dem, då de hafva på hufvudet en myrtenkrans, som är tecknet till deras värdighet, så skulle han förlora de flesta medborgerliga rättigheter, eller blifva dömd att betala en bötessumma; men de sjelfve måste också genom sitt uppförande förtjena den vördnad man gifver deras embete.

De tre förste Archonterne hafva hvar och en en särskild domstol, der de sitta tillika med tvänne bisittare, som de sjelfve valt. De sex sednare, kallade Thesmotheter, utgöra tillsammans blott en enda rätt. Åt dessa särskilda tribunaler öfverlemnas olika mål.

Archonterne hafva rättighet att genom lott tillsätta domare i de högre domstolarna. De hafva göromål och företräden, som äro gemensamma för dem. De hafva andra, som tillhöra blott en Archont särskildt. Till exempel den förste, som heter Eponymus, för det att hans namn sättes främst i handlingar och beslut, som utfärdas under hans tjensteår, bör i synnerhet sträcka sin omsorg till enkor och omyndiga; den andre eller Konungen, bör ifrån mysterier och heliga ceremonier afhålla sådana, som äro skyldige till ett mord; den tredje, eller Polemarchen, bör utöfva ett slags domaremakt öfver främlingar, som bosatt sig i Athen. Alla tre äro ordförande särskildt vid högtider och hög-

tid-

tidliga lekar. De sex sednare bestämma de dagar, då de högre domstolarne böra sammanträda; de gå rund om natten för att vidmakthålla ordning och lugn i staden; och föra ordet vid valet af flera underlydande Öfverhetspersoner.

Efter valet af Archonter väljas Strateger eller anförare för krigshären, Hipparcher eller anförare för rytteriet, tjenstemän, som förestå uppbörden, vårda de offentliga medlen, de som böra underhålla vägarna, och en mängd andra, som hafva mindre vigtiga göromål. Öfverhetspersonerna för nästan alla dessa förvaltningsgrenar äro till ett antal af tio, och man tillsätter en sådan för hvarje tribus.

En af de nyttigaste inrättningar i detta slag är en redovisningsdomstol, som består af tio embetsmän. Archonterne, Ledamöterne i Senaten, Areopagiterne, äfven helgedomens tjenare, med ett ord, alla de, som hafva haft något förtroende i förvaltningen, böra der inställa sig, somlige då de afträda från sin plats, andre på utsatta tider, somlige för att redovisa för de summor de emottagit, andre för att rättfärdiga sitt förhållande, andre slutligen för att allenast visa, att de icke hafva något att frukta för censuren.

De som vägra att inställa sig kunna icke vittna, icke lemna fäderneslandet, icke bekläda ett annat embete, icke få af allmänheten den krona, som beslutes åt öfverhets-

per-

personer, då de tjena med nit. De kunna äfven hänvisas till Senaten eller till andra domstolar, som stämpla dem med ännu förskräckligare märken af förnedring.

Sedan de afträdt från embetet, tillåtes det alla medborgare att lagföra dem.

---

11 Capitlet.

Domstolarne i Athen. Areopagen. Brott och straff.

Rättigheten att beskydda oskulden förvärfvas här icke genom börd eller rikedomar: den är hvarje medborgares fri- och rättighet. Dä de alla kunna bivista folkets sammankomster och afgöra om statens angelägenheter, så kunna de ock alla gifva sina röster i domstolarna och bestämma enskildas angelägenheter. Egenskapen att vara domare är då hvarken en befattning eller ett öfverhetsembete, den är ett förtroende för tillfället, aktningsvärdt för dess ändamål, men lågt genom de orsaker, som förmå den större delen af Athenienserna att befatta sig dermed. Den förledande vinsten gör dem trägna att besöka domstolarna, äfvensom folkets allmänna sammankomster. Man gifver dem 3 oboler på man för hvarje session; och denna lilla betalning gör för staten en årlig skatt af omkring 150 talenter

(410,000

(410,000 R:dr); ty domarenas antal är ofantligt och belöper sig till omkring 6000.

En Atheniensare, som är mer än 30 år gammal och lefvat oförvitligt, som ej är skyldig något till den allmänna skattkammaren, besitter de egenskaper, som fordras för att bekläda domarekall. Lotten afgör alla år, i hvilken domstol han får plats.

På sådant sätt blifva domstolarne fulltalige. Man räknar 10 öfver-domstolar: 4 för mord, 6 för andra mål, så väl hörande under criminal som civil lag. Dessa 10 öfverdomstolar, som bestå till större delen af 500 domare, och några af ett ännu större antal, hafva ingen verksamhet af sig sjelfva, utan sättas i gång af de nio Archonterna. Hvar och en af dessa andrager der de mål, om hvilka han fått kunskap, och är der ordförande under det de behandlas.

Den namnkunnigaste bland dessa särskilda domstolar är Heliasternes domstol, till hvilken föras alla vigtiga mål, som angå enskilda eller staten. Den består vanligen af 500 domare; och vid vissa tillfällen gifva Öfverhetspersonerne befallning att andra domstolar skola förena sig med Heliasternes, så att antalet af domare går ibland till 6000. De utlofva och bekräfta med ed, att de skola dömma efter senatens och folkets lagar och beslut, att de icke skola emottaga någon skänk, att de skola höra bägge parterna lika, att sätta sig med all makt emot dem, som ville göra det minsta försök emot nuvarande statsförfattning.

Areo-

Areopagen är den äldsta och ändå den rättvisaste af Athens domstolar. Senatorerne väljas för lifstid; deras antal är oinskränkt. Dit flyttas Archonterne, sedan deras öfnings-år äro slutade; men de måste i en högtidlig pröfning visa, att de uppfyllt sitt kall med lika så mycket nit som trohet.

Den aktning, denna domstol åtnjutit i så många århundraden, hvilar på förtjenster, som skola öfverföra den till följande århundraden. När oskulden nödgas der infinna sig, framträder den utan fruktan, och när de skyldige öfverbevisas och dömmas, afträda de, utan att våga beklaga sig.

Den vakar öfver sina medlemmars uppförande, och dömmer dem utan partiskhet, ibland äfven för obetydliga fel. En Senator blef straffad för det han hade strypt en liten fogel, som i förskräckelsen hade tagit sin tillflykt i hans barm. Detta skulle visa, att ett hjerta, som är tillslutet för ömheten, bör icke hafva makt öfver medborgares lif. Också äro denna domstols utslag ansedda såsom icke allenast vishets- utan äfven såsom menskarlighets reglor. Jag har sett en qvinna, anklagad för förgifning, släpas fram för denna domstol. Hon hade velat göra sig älskad af en man, den hon tillbad, och hade gifvit honom en kärleksdryck, af hvilken han dog. Man lät henne gå, emedan hon var mera olycklig än brottslig.

Man räknar dess första uppkomst ifrån Cecrops' tid; men den blef ännu mera lysan-

de genom Solon, som åt den uppdrog att vårda sederna. Den dömde då öfver nästan alla brott, alla laster, alla missbruk. Sjelfmord, förgifning, stöld, mordbrand, skörlefnad, försök att omstörta antingen Religions-systemet eller Stats-styrelsen väckte ömsom dess vaksamhet. Den kunde intränga i det inre af husen och förklara för farlig hvar och en onyttig medborgare, och för brottslig hvarje kostnad, som icke svarade emot tillgångarna. Emedan den använde den största omtanka på sedernas förbättrande, och ej brukade straff förr, än då föreställningar och hotelser icke verkade, så gjorde den sig älskad under utöfning af den oinskränktaste makt.

Ungdomens uppfostran blef det första föremålet för dess omsorger. Den anvisade medborgares barn den bana, de borde genomgå, och gaf dem ledare för att ledsaga dem. Man såg den ofta genom sin frikostighet öka tropparnes täflan och utsätta belöningar för enskilda, som i obemärkthet uppfyllde sitt stånds pligter. Under Persiska kriget var den så nitisk och ståndaktig uti lagarnas upprätthållande, att den gaf mer kraft åt styrelsen.

Denna inrättning, för härlig för att vara länge, ägde ej bestånd längre än omkring ett århundrade. Pericles lyckades att försvaga en makt, af hvilken hans egen inskränktes. För det närvarande utöfvar den icke någon egentligen så kallad domaremakt, utom

i af-

i afseende på hugg och slag och mord, gifna och föröfvade med öfverläggning, mordbrand, förgifning och några mindre svåra förbrytelser.

Areopagens domslut föregås af förskräckande ceremonier. De bägge parterne ställas midtibland blödande delar af offerdjur, göra en ed och bekräfta den medelst nedkallande af de rysligaste förbannelser öfver dem sjelfva och öfver deras familjer. Till vittnen kallas af dem de förskräckliga Eumeniderna, som ifrån ett närliggande tempel, der de hafva sin dyrkan, tyckas höra deras röst och göra sig färdiga att straffa menederna.

Efter dessa förberedelser hålles ransakning. Blott sanningen har der rätt att framträda för domarena. De frukta vältaligheten lika så mycket som lögnen. Advocaterne måste strängt bannlysa ur sina tal prydnader i stil och tonen af känsla. Förgäfves skulle rörelsen uttrycka sig i talarens ögon och åtbörder: Areopagen håller nästan alla sina sessioner om natten.

När målet är tillräckligt upplyst, aflemna domarena under tystnad sina röster uti tvänne urnor, af hvilka den ena kallas dödens urna och den andra benådningens. I den händelse rösterne äro lika å båda sidor, tillägges af en underlydande Embetsman Minervas röst till den anklagades befrielse. Man kallar den rösten så, emedan, efter gammal sägen, denna gudinna hade i samma domstol varit tillstädes, då Orestes skulle

 döm-

dömmas, och gaf då sin röst för att göra utslag i en sak, der domarenas röster voro lika många på hvardera sidan.

Folket, som ej mer har något att frukta af Areopagiternas makt, men ännu vördar deras vishet, lemnar dem någon gång frihet att öfverse dess egna domar. De händelser jag vill anföra, tilldrogo sig på min tid.

En medborgare, som var dömd att gå i landsflykt från Athen, vågade att der å nyo visa sig. Man anklagade honom inför folket, som trodde sig böra frikänna honom, på inrådan af en omtyckt talare. När Areopagen inhemtat kännedom om denna sak, gaf den befallning att gripa den brottsliga, förde honom å nyo fram för folket, och lät fälla honom.

Det var fråga om att utnämna ombud i Amphictyonernas sammankomst. Ibland dem, som af folket blifvit valda, var talaren Æschines, hvilkens uppförande hade lemnat några misstankar i sinnena. Areopagen, på hvilken skicklighet utan redlighet icke gör något intryck, skaffade sig underrättelse om Æschinis uppförande, och förklarade, att talaren Hyperides syntes mera värdig ett så hedrande uppdrag. Folket nämnde Hyperides.

Hvad straffen angår, som af dessa olika domstolar ådömmas, så kunna alla Atheniensare utan åtskillnad beröfvas lif, frihet, fädernesland, egendom och privilegier.

Med

Med dödsstraff straffas helgerån, ohelgelse af mysterierna, angrepp emot staten, och i synnerhet emot democratien; öfverlöpare, de som öfverlemna åt fienden en plats, en galér, en troppfördelning; med ett ord: alla anfall mot religion, styrelse, eller enskild mans lif.

Med samma straff belägges stöld, begången om dagen, när den öfverstiger i värde 50 drachmer ($22\frac{1}{2}$ R:dr); stöld nattetid, huru liten den ock må vara; stöld, som begås i bad, i gymnasier, äfven när summan är högst obetydlig.

Man aflifvar de brottsliga vanligen med rep, svärd eller gift: någon gång få de dö under käppslag: stundom kastas de i hafvet eller i ett svalg fullsatt med hvassa pikar, för att påskynda deras död; ty det är ett slags gudlöshet att låta dem dö af hunger.

Vissa fel försonas med flera års eller några dagars fängelse; andra måste försonas genom fängelse för lifstid.

Landsflykt är för en Atheniensare ett så mycket strängare straff, som han ingenstädes igenfinner sitt fäderneslands förmåner, och vänskapens undsättning ej kan förmildra hans olycka. En medborgare, som skänkte honom fristad, skulle vara underkastad samma straff.

Denna landsförvisning äger rum i tvänne märkliga fall: 1:o En man, som blifvit frikänd från ett mord emot sin vilja, måste

vara

vara borta ett helt år och icke återkomma till Athen, förr än han gifvit den dödes anhöriga nöjaktig upprättelse och renat sig genom heliga ceremonier. 2:o Den som anklagas inför Areopagen för ett mord med öfverläggning, och misströstar om sin sak efter första försvaret, kan, innan domarena företaga omröstningen, dömma sig sjelf till landsflykt och i fred aflägsna sig.

Man indrager till staten hans egendom; och hans person är i säkerhet, endast han icke visar sig, hvarken inom statens område, eller vid Greklands högtidligheter: ty i denna händelse är det tillåtet hvar och en Atheniensare att draga honom för rätta, eller att taga lifvet af honom. Detta af den grund, att en mördare icke bör njuta samma luft och samma fördelar, som njötos af den han bragt om lifvet.

Indraget gods går till en stor del till statscassan; dit komma äfven böter, sedan man afdragit tiondedelen för Minervas och femtedelen för några andra gudomligheters dyrkan.

Degradering beröfvar en man alla eller en del af hans rättigheter såsom medborgare. Stundom tillåter den icke en brottslig att visa sig i talarestolen, och att vara med i allmänna sammankomsten, att sitta ibland Senatorer eller Domare; stundom förbjuder den honom att gå in i templen och allt deltagande i heliga saker; ibland förbjuder den honom att visa sig på offentliga platser eller

att

att resa i vissa landskap; ibland afkläder den honom allt, gör honom medborgligen död, lemnar honom icke annat än tyngden af ett lif utan behag och en frihet utan utöfning.

Lagarna skilja ifrån befattningar och embeten den, som misshandlat sina föräldrar, samt den som fegt lemnat sin post eller sin sköld, och derigenom hölja de honom offentligen med en vanära, som tvingar honom att känna förebråelse.

---

12 Capitlet.

Athenienserues seder och medborgliga lefnad.

När tuppen gal, komma landtbyggdens innevånare in i staden med deras förråd under det de sjunga gamla visor. Vid samma tid öppnas bodarne med buller, och alla Athenienser äro i rörelse.

Ibland det lägre folket, äfven som vid arméen, ätes tvänne mål om dagen; men bättre folk åtnöjer sig med ett enda mål, hvilket af somliga tages vid middagstiden, af de flesta före solens nedgång. Eftermiddagen taga de några ögonblicks sömn, eller ock spela de tärning eller andra sällskapsspel. Vid lediga stunder på dagen, i synnerhet på morgonen, före middagen och om aftonen före måltiden, går man på stränder-

na

na af Ilissus och rundt omkring staden, för att njuta den ovanligt rena luften och de härliga utsigter, som på alla sidor framställa sig. Men vanligen begifver man sig till den offentliga platsen, som är det mest besökta stället i staden. Emedan allmänna sammankomsten ofta hålles der och emedan der är Senatens palats och den första Archontens tribunal, så dragas nästan alla dit af deras egna eller af det allmännas ärenden.

Rundt omkring denna platsen hafva parfymörer, guldsmeder, barberare, m. fl. deras försäljningsbodar, öppna för hela verlden, der man högljudt omtalar statsangelägenheter, familjehändelser, enskildas laster och löjligheter. Ifrån dessa samlingar, som utan uppehåll upplösas och förnyas, utgå tusende snillrika eller skarpa qvickheter emot dem, som visa sig på promenaden med vårdslöshet i klädsel, eller som icke frukta att der röja ett stötande högmod; ty detta folk är öfvermåttan skämtsamt, men använder ett slags skämt, som är så mycket fruktansvärdare, som det sorgfälligt döljer sin elakhet. Man finner ibland ett valdt sällskap och lärorika samtal i åtskilliga pelaregångar här och der i staden. Dessa slags mötesplatser måste hafva blifvit många hos Athenienserna. Deras omättliga smak för nyheter, en följd af deras själs-verksamhet och sysslolösa lefnad, tvingar dem att närma sig till hvarandra.

Deras lediga stunder upptagas ibland

af jagt och af gymnastiska öfningar. Att jag ej må nämna de allmänna baden, dit det kommer folk hoptals, och som tjena de fattige till fristad emot vinterkölden: vissa enskilda hafva sådana i deras hus. Bruket af bad har blifvit så nödvändigt för dem, att de hafva infört dem till och med på deras skepp. De gå i bad ofta efter promenaden, nästan alltid före måltiden. De komma derifrån doftande af vällukter, och dessa blanda sig med dem, hvarmed de låtit ingnida sina kläder, hvilka få olika namn efter olikheten af deras form och färger.

De fleste åtnöja sig med att öfver en tunik, som slutar midt på benet, bära en mantel, som betäcker dem nästan helt och hållet. Det anstår icke annat folk, än dem, som äro från landet eller utan uppfostran, att draga upp kläderna, som ej räcka längre än till knäet.

Många bland dem gå barfota; andra, vare sig i stad eller på resa, ibland äfven i processioner, betäcka hufvudet med en stor hatt med nedvikna kanter.

I sättet att ordna de särskilda delarna af klädseln bör manfolket hafva afseende på det anständiga, qvinnorna böra dermed förena prydlighet och smak. De bära 1:o en hvit tunik, som fästes med knappar på axlarna, och tillslutes nedom bröstet med en bred gördel och faller i lösa veck ned till hälarna. 2:o en kortare robe, som tilldrages öfver veka lifvet genom ett bredt band, och

ner-

nertill, på samma sätt som tuniken, är kantad med band eller remsor af olika färger, ibland försedd med ärmar, som skyla blott en del af armarna; 3:o en mantel, som stundom hopdrages i form af ett skärp, stundom, utslagen öfver kroppen, synes igenom sina lyckliga conturer endast vara ämnad att gifva en teckning af densamma. Den ersättes rätt ofta genom en lätt liten mantel. När de gå ut, kasta de en slöja öfver hufvudet.

Lin, bomull, och framför allt ull, äro de ämnen, som mest användas till Atheniensernas klädsel. Tuniken var fordom af linne; den är nu af bomull. Man gör för sommaren kläder, som äro mycket lätta. Om vintren bruka somlige stora rober, som man hemtar från Sardes. Tyget till dessa tillverkas i Ecbatana i Medien, och är fullsatt med stora ylletafsar för att afhålla kölden.

Man ser tyger glänsande af inväfdt guld; andra, på hvilka de skönaste blommor äro tecknade med deras naturliga färger; men dessa användas endast till de klädnader, med hvilka gudarnas bildstoder betäckas, eller till drägter åt actörerna på theatern. För att hindra hederliga fruntimmer att bruka dem, så bjuda lagarna, att de bäras af qvinnor, hvilkas lefnad är mindre väl känd.

De Atheniensiska fruntimren måla sina ögonbryn svarta och sätta på sina ansikten en blyhvittaktig färg med stark tillsats af rödt. De strö i håret, som bekransas af blommor, ett puder af gul färg, och allt

efter-

eftersom deras växt fordrar det, bära de mer eller mindre höga skor.

Instängda i sitt rum, beröfvas de nöjet att dela och öka behaget af de sällskap, som samlas hos deras män. Lagen tillåter dem icke att om dagen gå ut, utom i vissa fall, och icke eller att nattetid vara ute annorlunda än åkande och med fackla, som lyser dem. Men denna lag, bristfällig deruti att den icke kan tillämpas på alla classer, lemnar de lägre qvinnorna i en fullkomlig frihet, och har för de öfriga blifvit endast en vanlig anständighets-regel, en regel, som i trängande omständigheter eller under obetydliga förevändningar öfverträdes alla dagar. De hafva dessutom många lagliga skäl att gå ut ur sin enslighet. Särskilde högtider, i hvilka männerne icke få deltaga, gifva dem ofta anledning att vara tillsammans för sig sjelfva. Vid de offentliga högtidligheterna bivista de skådespelen och ceremonierna i templet. Men i allmänhet få de icke visa sig annorlunda, än åtföljda af Eunucher eller af slafvinnor, som tillhöra dem, och hvilka de till och med leja för att hafva ett talrikare följe. Om deras yttre icke är anständigt, så fällas de till stora böter af Öfverhetspersoner, som skola vaka öfver dem, och som låta skrifva deras dom på en liten tafla, hvilken uppsättes på en af platanerna vid den allmänna promenaden.

Ärebetygelser af ett annat slag ersätta dem ibland för det tvång, i hvilket de lefva.

va. Jag mötte en dag den unga Leucippe, hvars uppförande och hittills okända behag framlyste genom en slöja, som vinden mellanåt upplyfte. Hon var på hemvägen från Ceres' tempel med sin moder och några slafvinnor.

Athens ungdom, som följde hennes steg, sågo henne blott ett ögonblick, och dagen efter läste jag på dörren till hennes hus, på gathörnen, på trädens bark, på de mest öppna platser, dessa ord, skrifna med flera stilar: "Leucippe är skön: intet är så skönt som Leucippe."

Athenienserne voro tillförne så svartsjuka, att de icke tilläto sina hustrur visa sig i fönstret. Man har sedan insett, att denna öfverdrifna stränghet icke tjente till annat, än att påskynda det onda man sökte förekomma. En man, som nödgas förskjuta sin hustru, måste först gå till en domstol, i hvilken en af de högsta öfverhetspersonerna är ordförande. Samma domstol emottager klagomål af hustrur, som vilja skiljas från sina män. Der infann sig fordom den dygdiga och för mycket känslofulla Hyparete, Alcibiadis maka, efter långa strider mellan svartsjuka och kärlek. I detsamma hon med darrande hand framräckte den skrift, som innehöll hennes besvär, kom Alcibiades. Han tog henne under armen, utan att hon gjorde minsta motstånd, gick med henne öfver allmänna platsen under handklappningar af hela folket, och förde henne stilla hem till sig.

Det

Det stora antalet af sällskapsdamer, som af lagarna beskyddas, är ganska farligt för unga mäns seder. Utom denna stötesten hafva de äfven att ångra den tid de tillbringa i dessa olyckliga hus, der man håller spel, eller anställer tuppfäktningar, som ofta ge anledning till stora vad. De hafva präktiga vagnar; de underhålla ett stort antal hundar och hästar; och dessa kostnader, förenade med skrytet i deras klädsel, göra att deras fädernearf i deras händer snart förslöses.

Man går vanligen till fots, så i staden som på landet deromkring. Rikt folk betjena sig af vagnar och hästbårar, och de öfriga medborgarne underlåta icke att tadla och missunna dem bruket deraf; stundom hafva de efter sig en tjenare, som bär en fällstol, på det de må kunna sätta sig på den allmänna platsen och når som helst, så snart de äro trötte. Karlarne hafva, när de gå ut, nästan alltid en käpp i handen, qvinnorna rätt ofta en parasol.

Folket är af naturen tarfligt. Saltvaror och grönsaker utgöra den förnämsta födan. Alla de, som icke hafva något att lefva af, få hvar dag af den allmänna skattkammaren en eller tvänne oboler, som bestås dem af folket; men de erhålla äfven annan lindring i sin nöd. Vid hvarje nymåne låta de rika framsätta i gathörnen, Gudinnan Hecate till ära, lagad mat, hvaraf den ringare hopen får taga för sig.

Jag hade tagit en fullständig förteckning öfver födämnenas priser; jag har förlorat den: jag påminner mig endast, att vanliga priset på säd var 5 drachmer för hvar medimnus. En oxe af bästa slaget kostade ungefär 80 drachmer (36 R:dr), ett får femtedelen så mycket, som en oxe, det vill säga ungefär 16 drachmer; ett lamm 10 drachmer.

Man finner icke här så stora rikedomar samlade, som i Persien. Några få familler hafva riktat sig genom handel, med mera; de öfrige medborgarne tro sig äga en anständig förmögenhet, när deras egendom uppgår till 15 eller 20 talenter (4500 R:dr).

Ehuru Athenienserne hafva det odrägliga felet att tro förtal, innan de blifva riktigt underrättade, så äro de likväl icke elaka af annat än af lättsinnighet; och man säger vanligen, att när de äro goda, så äro de det mer än andra Greker, emedan deras godhet icke är en dygd af uppfostran.

Folket är der mer bullersamt än på andra ställen. I första classen af medborgare råder denna anständighet, som kommer en att tro, att en man har aktning för sig sjelf, och denna artighet, som väcker den föreställning, att han har aktning för andra. Den goda sällskapstonen fordrar anständighet i uttryck och det yttre; den vet att efter tillfälle och personer afpassa den uppmärksamhet, hvarmed man förekommer hvarandra å ömse sidor, och anser ett tillgjordt eller obetänksamt uppförande såsom ett tecken till

få-

fåfänga eller lättsinnighet; en tvär, undervisande och för mycket hög ton såsom ett bevis på dålig uppfostran eller bondaktighet. Den fördömer äfven infall af olynne, tillgjord otålighet, spotskhet och tycke för besynnerlighet. Den fordrar en viss lätthet i sederna, lika skild ifrån den artighet, som samtycker till allt, som ifrån denna förtretliga sträfhet, af hvilken ingen ting gillas. Men det, hvaraf den mest utmärkes, är ett fint och lätt skämt, som förenar anständighet med frihet, att man måste förstå att skona andra och vinna ursäkt för sig sjelf, hvilket få menniskor veta att använda och äfven få menniskor äro i stånd att inse.

Man finner i denna stad flera samfund, hvilkas medlemmar förbinda sig att bistå hvarandra inbördes. Är någon dragen för rätta, förföljes han af fordringsägare, så anropar han om hjelp dem, som höra till samma samfund. I förra händelsen följa de honom till domstolen, och tjena honom, när de påkallas, till biträde vid försvaret eller till vittnen. I den sednare händelsen gifva de honom på förskott de nödvändiga summorna, utan att fordra minsta ränta, och föreskrifva honom icke någon annan tid till återbetalningen, än den, då han återfår sin förmögenhet eller sitt förtroende. Brister han uti sina förbindelser, då han kunnat fullgöra dem, så kan han icke dragas för rätta, men förlorar heder och ära. Dessa föreningar, som förut skapade ädla och välgöran-

görande tänkesätt, bibehålla sig icke nu för tiden annars än genom orättvisa och egennytta. Den rike blandar sig der med de fattiga och öfvertalar dem att svärja falskt till deras fördel; den fattige blandar sig med de rika för att få någon rätt till deras beskydd.

Ibland dessa samfund finnes ett, hvars enda sysselsättning är att samla allahanda löjligheter och att roa sig med infall och qvickheter. Dess ledamöter äro till antalet 60, alla personer af mycken glädtighet och mycket snille; de samlas tid efter annan i Herculis tempel, för att der kungöra beslut inför en hop af vittnen, som dragas dit af det sällsamma i detta skådespel. Statens olyckor hafva aldrig afbrutit deras sammankomster.

Ibland löjligheter är det tvänne slag, som mångfaldiga denna domstols beslut. Man ser der personer, som öfverdrifva somlige den Attiska prakten och andra den Spartanska enkelheten. De förre äro mycket noga med att raka sig ofta, att ofta byta om kläder, att hafva rena och hvita tänder, att begjuta sig med luktvatten. De bära blommor i öronen, vridna käppar i händerna och fotsålor efter Alcibiadis uppfinning. Detta är ett slags skobonad, som Alcibiades först nyttjade, och ännu brukas af unga karlar, hvilka äro måne om sin klädsel. De sednare följa Lacedæmoniernas seder, och blifva derföre klandrade för Laconomanie. Deras hår

ned-

nedfaller löst på deras axlar; de utmärka sig genom en grof mantel, en enkel fotklädnad, ett långt skägg, en stor käpp, en långsam gång och, om jag vågar säga, genom allt hvad som tillhör enkelhet. De förre, hvilkas hela bemödande går ut på att väcka uppseende, äro vida mindre stötande, än de sednare, som vilja rakt tillvälla sig vår högaktning. Jag har sett qvicka personer behandla denna falska enkelhet såsom ett högmod. De hade rätt. Allt anspråk är en inkräktning; ty man tager andras rättigheter såsom egna anspråk.

---

13 Capitlet.

Om religionen, om andeliga tjenare, om de förnämsta förbrytelser emot religionen.

Den offentliga gudsdyrkan är grundad på denna lag: "hedra offentligt och enskildt landets Gudar och hjeltar. Offre hvar och en åt dem årligen efter sina tillgångar, och, efter antaget bruk, förstlingen af sina skördar."

Ifrån de allraäldsta tiderna hade hos Athenienserna föremålen för deras dyrkan ständigt tilltagit. De tolf förnämsta gudomligheterna blefvo dem meddelade af Egyptierna; och andra af Libyerna samt åtskilliga folkslag. Sedermera förböds det vid lifsstraff att dyrka främmande gudamakter, utan ett beslut af Areopagen, utverkadt ge-

nom de offentliga talarena. Efter ett århundrade har denna domstol blifvit mer efterlåten; Thraciens, Phrygiens och några andra barbariska nationers Gudar hafva gjort infall i Attica.

Det var i fordna tider ett vackert bruk, att genom minnesvårdar och högtidligheter helga minnet af Konungar och enskilda, som gjort menskligheten stora tjenster. Sådant är ursprunget till den djupa vördnad man bibehåller för heroerna. Ibland dessas antal räknas af Athenienserna Theseus, förste upphofsmannen till deras frihet; Erechteus, en af deras fordna Konungar; de, hvilka gjorde sig förtjente att gifva sina namn åt de tio tribus; äfven flera andra, ibland hvilka man bör utmärka Hercules, som räknas lika mycket till Gudarnas som till heroernas class.

Dessa sednares dyrkan skiljer sig hufvudsakligen ifrån Gudarnas, så väl i afseende på föremålet, som igenom de ceremonier man dervid iakttager. Grekerne nedkasta sig inför gudomligheten, för att erkänna sitt beroende, för att anropa dess beskydd och att tacka för dess välgerningar. De inviga tempel, altaren, skogar, och fira fester och lekar till heroernas ära, för att föreviga dem och påminna efterverlden om deras efterdömen. Man bränner rökelse på deras altaren, medan man på deras grafvar gjuter drickoffer för att gifva deras själar lugn. Också äro icke de offer, med hvilka man

hedrar

hedrar heroerna, egentligen en gärd till andra än till underjordens Gudar.

Man undervises uti hemliga läror i de Eleusinska, uti Bacchi och några andra gudomligheters mysterier. Men den rådande religion består helt och hållet uti det yttre. Den företer icke något lärosystem, eller någon offentlig undervisning, ingen sträng förbindelse att deltaga uti bestämda helger, eller en stadgad kyrka. Det är nog, för hvad tron angår, att synas öfvertygad, att Gudarne äro till, och att de belöna dygden både i detta och i det tillkommande lifvet; det är nog, för utöfningen, att mellanåt öfva några religiösa handlingar, t. ex. att visa sig uti templen vid högtidliga fester, och att frambära sina offer på de allmänna altaren.

Hopen låter gudaktigheten bestå endast i bön, i offer och reningar.

Somliga läsa sina böner med låg röst. Pythagoras ville, att man skulle läsa dem helt högt, på det man ej måtte begära något, hvaröfver man borde rodna. Verkligen vore det den bästa af alla reglor, att tala till Gudarna, såsom om menniskorna voro närvarande, och till menniskorna, såsom om Gudarne vore närvarande.

Jag blef ofta förvånad öfver det sköna i deras ceremonier. Detta skådespel är vördnadsbjudande. Den plats, som är framför templet, pelargångarne, som omgifva det, äro fulla af folk. Under förtemplet framträ-

da presterne till altaret. Sedan den tjenstförrättande sagt med hög röst: "låtom oss göra gjutoffer och bedja," är det en af undertjenarne som fordrar af de närvarande bekännelsen, om de äro beredde till den heliga förrättningen, och frågar: "af hvilka består denna folksamling?" De svara enhälligt: "af godt folk." "Iakttagen då tystnad," tillägger han. Derefter uppläsas böner passande för tillfället. Straxt derpå sjunga chörer af unga personer heliga hymner. Deras röster äro så rörande, och den snillrike poeten förstår så väl att välja ämnen tjenliga till att röra, så att större delen af de närvarande smälta i tårar. Men vanligen äro de heliga sångerna granna, och sådana att de snarare väcka glädje än sorg.

Tillförne frambar man åt Gudarna ej annat än jordfrukter; och man ser ännu i Grekland flera altaren, på hvilka det icke är tillåtet att offra djur. De blodiga offren infördes med svårighet. Menniskan fasade att sticka jernet i bröstet på ett djur, ämnadt till åkerbruk och som följde henne under hennes arbete: i en uttrycklig lag var det vid dödsstraff förbudet, och det allmänna bruket ålade henne att afhålla sig ifrån djurens kött.

Om den vördnad man hade för de gamla traditionerna vittnar en ceremoni, som ännu hvarje år förnyas. På en fest, helgad åt Jupiter, sätter man offer på ett altare, förbi hvilket man låter oxar gå fram.

Den

Den som rörer vid dessa offer måste offras. Unga flickor hålla vatten i kärl och Gudens tjenare verktygen till offret. Knappt har offertjenaren gifvit dödsslaget, förrän han intages af förskräckelse, låter yxan falla och tar till flykten. Hans medbrottslige äta emedlertid af offret, sy ihop dess hud, stoppa den upp med hö, spänna denna vanskapliga figur för plogen och gå att rättfärdiga sig inför de domare, som kallat dem att stå till rätta för sig. De unga flickorna, som skaffat vatten till verktygens slipande, kasta skulden på de personer, som verkligen hvässt dem; desse sednare på dem, som hafva slagtat offerdjuret; och desse på verktygen, hvilka dömas såsom upphofsmän till mordet och kastas i hafvet.

Denna hemlighetsfulla ceremoni är utomordentligt gammal och påminner om en händelse, som tilldrog sig på Erechtei tid. En arbetare, som hade laggt sitt offer på altaret, slog ihjäl en oxe, som uppätit en del deraf. Han tog till flykten, och yxan blef dragen för rätta.

När menniskorna lefde af jordfrukter, voro de alltid omtänkta att spara någon del deraf åt Gudarna. De iakttogo samma bruk, när de begynte att nära sig af djurkött; och det är kanske derifrån de blodiga offren kommit, hvilka i sjelfva verket äro en måltid ämnad åt Gudarna, och uti hvilka man låter de närvarande deltaga.

Kän-

Kännedomen om en hop religiösa bruk och sedvänjor utgör presternas kunskap. Än gjuter man vatten öfver altaret, än öfver offerdjurets hufvud; än är det honung eller olja. Mera vanligt är, att man begjuter dem med vin, och då bränner man på altaret ved af fikon, myrten, eller vinträd. Valet af offerdjur fordrar icke mindre uppmärksamhet. Offerdjuret bör vara utan vank, utan någon sjukdom: men alla djur äro icke lika passande till offer. I början offrade man endast sådana, af hvilka man tog sin föda, t. ex. oxar, får, getter, svin m. fl. Sedan offrade man hästar åt solen, hjortar åt Diana, hundar åt Hecate. Hvart landskap, hvart tempel, har sina bruk.

Man lägger på offerdjurets hufvud en kaka, sammanknådad af kornmjöl och salt; man rycker hår ur pannan och kastar det på elden; man bränner dess lår med kluffven ved m. m.

Man delar offret emellan Gudarna, presterna, och dem som hafva framburit det. Gudarnes andel förtäres af lågorna, presternas utgör en del af deras inkomst; den tredje andelen tjenar dem, som den undfå, till förevändning att gifva en måltid åt sina vänner. Hvar och en enskild kan göra offer på ett altare, som står vid ingången till hans hus, eller i ett huset tillhörande kapell.

Vidskepelsen herrskar med sådan makt öfver vårt sinne, att den gjort ett folk grymt, hvilket var det mildaste på jorden. Menni-

sko-

sko-offren voro tillförne nog vanliga hos Grekerna. De voro det nästan hos alla folkslag, och äro så ännu i dag hos några bland dem. De skola slutligen upphöra, emedan orimliga och onyttiga grymheter vika förr eller senare för naturen och förnuftet. Det som kommer att fortfara längre, är det blinda förtroende man sätter till yttre religiösa handlingar, emedan det skall alltid vara lättare att hafva offer än dygder.

En gång beklagade Athenienserne sig för Ammons Orakel deröfver, att Gudarne förklarade sig för Lacedæmoniernas sak, ehuru desse gåfvo dem endast få, magra och lytta djur till offer. Oraklet svarade, att alla Grekernas offer icke hade så mycket värde, som den ödmjuka och blygsamma bön, med hvilken Lacedæmonierne åtnöja sig att begära af Gudarna: det sanna goda. Jupiters orakel påminner mig ett annat, som icke mindre hedrar Apollos. En rik Thessalier var i Delphi och offrade med mycken ståt hundrade oxar, hvilkas horn voro förgyllda. Vid samma tillfälle var der en fattig innevånare från Hermione, som ur sin ränsel tog mellan fingrarna litet mjöl, och kastade det på elden, som brann på altaret. Pythia förklarade, att denna mannens offer var mer behagligt för Gudarna än Thessalierns.

Då vattnet renar kroppen, så tänkte man, att det på samma sätt renade äfven själen. Deraf tvänne slags reningar, somliga försonande, somliga förberedande.

Man

Man låter rena barnen straxt efter deras födelse; dem, som gå in uti templen; dem, som hafva begått ett mord, äfven emot sin vilja; dem, som äro straffade med vissa sjukdomar, hvilka anses såsom tecken till himmelens vrede, såsom pesten, sinnessvaghet, m. m., och slutligen alla dem, som vilja göra sig behagliga för Gudarna.

Denna ceremoni har oförmärkt blifvit lämpad till templen, altaren, alla de ställen, hvilka gudomligheten bör hedra med sin närvaro; städer, gator, hus, fält, alla de ställen, som af brott blifvit oskärade, eller till hvilka man ville draga himmelens ynnest.

Man renar Athen alla år. Så ofta Gudarnas vrede visar sig genom hunger, genom en smittsam sjukdom, eller andra olyckor, så söker man att afvända sådant ifrån sig och låta det falla på en man och en qvinna af hopen, hvilka underhållas af staten för att, då det behöfs, vara försoningsoffer, hvar och en på sitt köns vägnar. Man för dem kring gatorna vid instrumenters ljud, och sedan man gifvit dem några slag af spön, låter man dem gå ur staden. Tillförne dömdes de att brännas, och man spridde deras aska i vädret.

Det vatten man nyttjar till rening är vanligt vatten, i hvilket man neddoppar en eldbrand tagen på altaret, när man der brände offret.

Då elden renar metallerna, då salt och salpeter borttaga fläckar och bibehålla kropparna;

parna; då rök och behagliga lukter kunna skydda mot verkan af elak luft, så har man småningom kommit på den tanken, att dessa medel, och äfven andra, böra användas i de särskilda reningarna. Af denna anledning är det man sätter en hemlig kraft i den rökelse, som brännes i templen, och i de blommor, med hvilka man bekransar sig; på sådan grund är det ett hus återfår sin renhet genom svafvelrök och genom beständning med ett vatten, i hvilket man kastat några saltkorn. Hvar och en enskild kan frambära offer på ett altare, som står vid ingången till hans hus, eller i ett kapell inom huset.

I Atticas och det öfriga Greklands särskilda småstäder är en enda prest tillräcklig för att bestrida tjensten i ett tempel. Uti betydliga städer är tempeltjensten delad emellan flera personer, som utgöra ett samfund. Hufvudmannen är Gudens tjenare, som ibland har titel af Öfverste-prest. Under honom är Neokoren, hvilken det åligger att hafva tillsyn öfver de heliga orternas prydning och snygghet, och att stänka reningsvatten på dem, som gå in i templet; offrare, som slagta offerdjuren; offerskådare, som undersöka offerdjurens inälfvor; härolder, som ordna ceremonierna och hemförlofva menigheten. På vissa ställen gifver man namnet Fader åt den första ibland helgedomens tjenare, och namnet moder åt den första bland prestinnorna.

Pre-

Presterne förrätta gudstjensten i rika drägter, på hvilka man ser tecknade med guldbokstäfver de personers namn, som skänkt dem till templet. Denna prakt upphöjes ännu mer genom den gudomlighets attributer, hvars tjenare de äro. Sålunda är Ceres' prestinna bekransad med vallmoblommor och sädesax; och Minervas med ægiden, harnesket och en hjelm med fjäderbuske öfverst. Flera prestembeten tillhöra gamla och mäktiga hus, der de gå ifrån far till son. Andra bortgifvas af folket.

Till presternas och templens underhåll äro åtskilliga inkomstgrenar anslagne. Man afdrager först af confiscerade gods och bötesmedel tiondedelen åt Minerva, och femtiondedelen åt de andra gudomligheterna. Man helgar åt Gudarna tiondedelen af det byte, som tages från fienden. I hvarje tempel äro tvenne tempeltjenare, kände under namn af parasiter; och desse hafva rättighet att fordra ett mått korn af hvar och en landtbrukare inom det district, som blir dem anslaget, med ett ord, det är få tempel, som icke hafva hus och jordlotter. Dessa inkomster, till hvilka man bör lägga offer af enskilda, tjena till reparationer och till beprydande af heliga ställen, till bestridande af de utgifter, som fordras för offren, till presternes underhåll, hvilka nästan allesammans hafva arfvoden, boningsrum, och rättighet till offren.

Utom

Utom dessa fördelar är det presternes vinning att vidmakthålla templens helgd såsom fristäder; en helgd, som blifvit gifven icke endast templen, utan äfven de heliga lundarna omkring dem, och de hus eller kapell, som ligga inom deras omkrets. Man kan ej släpa ifrån dessa ställen en brottsling, icke en gång hindra honom att få sitt uppehälle. Denna rättighet, lika anstötlig för Gudarna, som indrägtig för deras tjenare, utsträckes ända till särskilda fristående altaren.

Presterne utgöra icke en egen och oberoende corps. De som tjena i särskilda tempel stå ej med hvarandra i något förhållande genom gemensamma fördelar: äfven de mål, som angå dem personligen, hänskjutas till de vanliga domstolarna.

Näst efter presterna bör man sätta dessa spåmän, hvilkas yrke är allmänt aktadt, och som de idka i Prytaneum. De påstå sig kunna läsa det tillkommande i foglarnes flygt och i offerdjurens inälfvor. De åtfölja krigshärarna; och af deras utslag, som ofta köpas för ett alltför högt pris, bero ofta styrelsers omhvälfningar och ett fälttågs operationer.

Vidskepelsens rike synes blifva varaktigt i Grekland. Hopen upptäcker förvånande tecken till Gudarnes vilja vid alla tillfällen, på alla ställen, i förmörkelser, i åskdunder, i naturens stora phenomener, i de mest tillfälliga händelser. Drömar, oväntad

syn af vissa djur, ryckningar i ögonlocken, susning för öronen, nysning, några ord tillfälligtvis yttrade, och så många andra likgiltiga händelser, hafva blifvit onda eller goda förebud. Finner du en orm i ditt hus, så uppres ett altare på samma ställe. Ser du en glada sväfva i luften, så fall hastigt på knä. Störes din föreställning af oro eller sjukdom, så visar sig Empusa för dig, det är en synbild utsänd af Hecate, och som antager alla slags skepnader, för att plåga de olyckliga. I alla sådana fall skyndar man till spåmännen, till tydarne.

Upplyste personer äro väl frie från större delen af dessa svagheter, men fästa sig icke dess mindre vid religionsbruken. Efter en lycklig framgång, i en sjukdom, vid minsta fara, efter en förskräckande dröm, göra de offer; ofta uppbygga de till och med kapell i det inre af sina hus.

Då den offentliga gudsdyrkan är föreskrifven genom en af grundlagarna, så åligger det öfverhetspersonerna att sätta sig emot alla nyheter, som synbart åsyfta att förstöra den. De underkasta sin granskning hvarken de fabelaktiga berättelserna om Gudarnas ursprung, eller de philosophiska meningarna om deras natur, ja, icke eller det mindre passande skämtet öfver handlingar, som tillskrifvas Gudarna; men de förfölja och låta straffa till lifvet alla dem, som tala eller skrifva emot deras tillvarelse; dem, som med förakt sönderslå deras stoder; dem,

med

med ett ord, som röja hemligheten af de genom Öfverheten erkända mysterierna. Hvar och en medborgare kan uppträda såsom anklagare och angifva den brottslige inför den andra i ordningen af Archonterna.

Det har händt, att den anklagade frälst sitt lif genom angifvande af sina medbrottslingar; men man har ändå gjort honom oskicklig att deltaga i offer, fester, skådespel, andra medborgerliga rättigheter. Med denna förnedrande utmärkelse följa ibland förskräckande ceremonier; nämligen förbannelser, som presterne i alla tempel afkunna högtidligen och på öfverhetens befallning. De vända sig då mot vester, och skakande sin purpurrobe offra de den brottslige och hans efterkommande åt de underjordiska gudamakterna. Man är öfvertygad, att Furierna då bemäktiga sig hans hjerta, och att deras raseri icke stillas, förr än hans slägt är utödd.

Det återstår nu endast att anföra de förnämsta domar, som af Athens domstolar blifvit fällde öfver brott emot Gudarna, under en tid af ungefär ett århundrade.

Poeten Æschylus blef anklagad för att hafva i en af sina tragedier blottat mysteriernas lära. Hans broder Aminias sökte att beveka domarena derigenom att han visade de sår han fått i slaget vid Salamis. Denna utväg skulle icke hafva lyckats, om Æschylus icke tydligt visat, att han icke

var

var invigd. Folket väntade vid domstolens utgång för att stena honom.

Philosophen Diagoras, ifrån Melos, anklagad för att hafva ohelgat mysterierna och nekat Gudarnas tillvarelse, tog till flykten. Man lofvade belöningar åt dem, som lemnade honom död eller lefvande; och det beslut, som öfverhöljde honom med vanära, blef ristadt på en brons-pelare.

Protagoras, en af de namnkunnigaste Sophister på sin tid, hade börjat ett af sina verk med dessa ord: "Jag vet icke, om Gudar finnas eller icke finnas till;" han blef lagförd såsom brottslig, och tog till flykten. Man uppsökte hans skrifter hos enskilda och lät bränna dem på den allmänna platsen.

Prodicus från Ceos blef dömd att tömma giftbägaren för det han hade påstått, att menniskorna hade upphöjt till rang af Gudar sådana väsenden, af hvilka de drogo någon nytta, såsom solen, månen, källorna.

Då Periclis motparti icke vågade uppenbart angripa honom, beslöt det att på en annan väg störta honom. Han var vän af Anaxagoras, som medgaf ett Högsta Väsende. I kraft af den lag, som var stiftad emot förnekare af Gudarnes tillvarelse, blef Anaxagoras kastad i fängelse. Han fick några röster mer än hans anklagare: men för dem hade han att tacka Periclis böner och tårar, af hvilken han förhjelptes från Athen. Utan sin beskyddares anseende skulle den

gudak-

gudaktigaste af philosopher hafva blifvit stenad såsom en Atheist.

Man torde här påminna sig hvad jag ofvanföre nämnt om domen emot Alcibiades. Någon tid derefter fälldes domen öfver Socrates. Och äfven för denna dom var religion endast en förevändning, såsom jag skall visa i det följande.

Athenienserne hafva lika litet öfverseende med helgerån. Lagarna utsätta dödsstraff för detta brott, och förneka den brottslige att få hederlig begrafning. Detta straff, som äfven af annars upplysta philosopher icke anses vara för strängt, utsträckes af Athenienserna, i deras missförstådda nit, äfven till de mest obetydliga fel. Skulle man kunna tro, att man sett medborgare dömas till döden, somlige för det de uppryckt en liten buske i en helig park; andra för det de dödat jag vet icke hvilken fogel, helgad åt Æsculapius? Jag vill anföra ett ännu mer förskräckande drag. Ett blad af guld hade fallit ned från Dianas krans. Ett barn tog upp det. Det var så ungt, att man måste sätta dess förstånd på prof. Man gaf det å nyo guldbladet, tillika med tärningar, barnskallra och ett stort stycke silfver. Barnet grep efter detta stycke, och domarena förklarade, att det hade nog förstånd för att vara brottsligt, och dömde det till döden.

---

14 Capitlet.

Resa i Phocis. Pythiske lekarne. Delphiska oraklets tempel. Agesilai död. Philippi uppstigande på Macedoniens thron.

Pythiske lekarne firas hvart fjerde år i Delphi uti landskapet Phocis.

Nyfikne att se denna högtidlighet, reste vi till Corinthiska Isthmus; och sedan vi gått om bord i Pagae, kommo vi in uti Crissas vik samma dag, som festen började *). Före och efter oss hade vi ett stort antal af lätta fartyg; vi landstego i Cirrha, en liten stad vid foten af berget Cirphis. Mellan detta berg och Parnassen löper en dal; der hållas kappränningarne med hästar och vagnar. Plistus framrinner der genom leende ängar, som våren klädde i sina färger. Efter att hafva besett Hippodromen, gingo vi en af de gångstigar, som föra till Delphi.

Staden visade sig likasom en amphitheater på sluttningen af berget. Vi igenkände redan Apollos tempel och denna ofantliga mängd af bildstoder, som äro tätt uppställde på särskilda planer, emellan de byggnader, som försköna staden. De fleste äro förgyllde öfverallt, och när den uppgående solens strålar falla på förgyllningen, så skiner den med en glans, som sprider sig vidt omkring. I detsamma såg man processioner långsamt framtåga öfver slätten och

höj-

*) Dessa lekar firades i tredje året af hvarje Olympiade (omkring den 14 April).

höjderna. De utgjordes af unga gossar och flickor, som tycktes bestrida hvarandra priset för prakt och skönhet. Ifrån bergens höjder, ifrån hafvets stränder, skyndade en oräknelig folkskara till Delphi. Himmelens klarhet och den behagliga luft man i detta climat andas, gåfvo nytt behag åt de intryck våra sinnen från alla håll emottogo.

Parnassen är en bergskedja, som sträcker sig långt mot norden och på dess södra ända slutas i tvänne spetsar, under hvilka ligger staden Delphi, som har endast 16 stadiers omkrets. Den försvaras icke af murar, utan af branter, som omgifva den på tre sidor.

Vi gingo upp till templet, som ligger i den öfre delen af staden. Det är omgifvet af en vid ringmur och fullt af dyrbara offer, gifna åt Gudomligheten. Folk och Konungar, som erhålla gynnande svar, sådane som vinna segrar, som blifvit befriade ifrån olyckor, af hvilka de varit hotade, tro sig vara skyldige att på dessa ställen uppresa minnesvårdar af sin tacksamhet. De enskilde, som blifvit krönte i Greklands offentliga lekar, de som äro sitt fädernesland nyttige genom tjenster, eller göra det namkunnigt genom förträffliga egenskaper, få inom denna samma ringmur ärofulla minnesvårdar. Der finner man sig omgifven af ett folk af hjeltar, der påminner allt om de märkvärdigaste händelser i historien, der lyser bildhuggeri-konsten med större glans

än uti alla Greklands öfriga landskap. Man kan icke gå ett steg utan att hejdas af konstens mästerverk.

Bland en stor mängd af minnesvårdar har man upprest flera små byggnader, dit folken och enskilde hafva burit betydliga summor, dels för att offra dem åt Guden, dels för att sätta dem i förvar såsom på ett säkert ställe. När det endast sättes i förvar, låter man derpå teckna namnet af dem, hvilka det tillhörer, på det de må kunna återtaga det vid infallande behof.

Vi beságo Atheniensernas, Thebanernes, Cnidiernas, Syracusanernas samt fleras skatter, och öfvertygades, att man icke tagit till för mycket, när man sade oss, att vi skulle finna mer guld och silfver i Delphi, än det kanske finnes i hela Grekland. Någon tid efter vår resa till Delphi togo Phoceenserne templet i besittning; och de saker af guld och silfver, som de läto hopsmälta, värderades till mer än 10,000 talenter (mer än 27 millioner R:dr).

Ifrån den heliga tempelgården kommo vi in uti templet. Denna byggnad är uppförd af en ganska vacker stenart; men frontispicen är af Parisk marmor. I templets innersta helgedom finnes en Apollos bild af guld, och detta gamla orakel, hvars svar så ofta afgjort väldens öde. Det var en slump man hade att tacka för dess upptäckande. Getter, som lupo bland Parnassens klippor, hade kommit nära till en håla, från hvilken

ken elaka dunster uppstego, och angrepos straxt, såsom det säges, af ovanliga rörelser och ryckningar. Herden och nejdens innevånare lupo till stället vid detta under, andades samma dunst, erforo samma verkningar, och talade i sin yrsel ord utan mening och sammanhang. Straxt tager man dessa ord för spådomar, och hålans dunst för en gudomlig ingifvelse, som upptäcker det tillkommande.

Flere tjenare äro anställde vid templet. Den förste, som möter främlingars ögon, är en ung man, ofta uppfödd i skuggan af altaren, alltid pligtig att lefva med den strängaste återhållsamhet och att vaka öfver snyggheten och prydligheten på de heliga rummen.

Propheterne hafva en högre befattning: de hålla sig nära Pythia, samla hennes svar, ordna och uttolka dem, och ibland anförtro dem åt andra tjenare, som sätta dem på vers.

De så kallade helige deltaga uti propheternas förrättningar. De äro till antalet fem. Detta prestembete är ärftligt inom deras familie, hvilken påstår sig leda sitt ursprung ifrån Deucalion. Qvinnor af en viss ålder hafva till göromål att aldrig låta den heliga elden släckna, hvilken de äro skyldiga att underhålla med granved. En mängd af offertjenare, augurer, aruspices, och undertjenare öka det majestätliga i gudstjensten, och äro knappast tillräcklige för främ-

lingars heliga nit, som komma till Delphi ifrån alla verldens trakter.

Medan man gaf oss upplysning om dessa saker, sågo vi en stor mängd af vagnar komma vid bergets fot och på den vägen, som kallas den heliga: dessa vagnar voro fulla af män, qvinnor och barn, som stego ned på marken, uppställde sig i leder och gingo fram till templet under sångers sjungande. De kommo från Peloponnesus för att till Guden frambära offer ifrån de folkslag som der bo. Theorien, eller Atheniensernes procession, följde tätt efter dem, och hade efter sig beskickningar ifrån flera andra städer; ibland dem utmärkte sig beskickningen från Chios, som bestod af hundrade unga gossar. De ställde sig rundt omkring templet, framburo sina offer, och söngo till Apollos ära hymner, beledsagade med dans.

I hvart ögonblick visade sig för oss märkvärdiga och hastiga uppträden. Huru skulle jag kunna beskrifva dem? Huru framställa dessa rörelser, dessa samljud, dessa rop, dessa höga ceremonier, denna stojande glädje, denna mängd af taflor, som, ställda den ena vid den andra, gåfvo hvarannan nytt behag? Vi fördes till skådeplatsen, hvarest man höll på att täfla i poesi och musik. Amphictyonerne förde ordet der. Desse hafva på åtskilliga tider inrättat lekar, som firas i Delphi; de hafva öfverinseendet öfver dem, de vidmakthålla der ordning och tilldöma kransen åt segervinnaren.

Flere

Flere poeter framträdde för att täfla. Prisämnet är en hymn till Apollo, hvilken hymn sjunges af författaren sjelf, som derjemte spelar på cithra. Behaget i rösten, och konsten att uthålla den genom harmoniska accorder, har sådant inflytande på domarenas och de närvarandes votum, att Hesiodus tillförne blef utesluten ifrån medtäflingen för det han icke ägde dessa bägge förmåner; att andre författare, som förenat dem i en utmärkt grad, derföre fått priset, änskönt de medfört arbeten, hvilka de icke sjelfve författat. De poemer vi hörde, voro mycket sköna. Den, som blef bekransad, fick så mångfalldiga handklappningar, att härolderne nödgades bjuda tystnad. Straxt såg man flöjtspelarne framträda.

Det ämne man vanligen gifver dem är Apollos strid med ormen Python. Man bör kunna igenkänna uti deras musik de fem hufvudsakliga omständigheterna vid denna strid. Den första delen är blott præludium eller inledning; i den andra börjas striden; i den tredje blir den starkare och slutas; i den fjerde hör man segerropen; i den femte ormens hväsande, innan han dör. Knappt hade Amphictyonerne tilldömt priset, förr än de begåfvo sig till stadium, der kapplöpningen skulle börjas. Man utsatte en krona till belöning för dem som fortast genomlupo banan; en annan för dem, som hunno genomlöpa den två gånger; en tredje

för dem, som ända till tolf gånger genomlupo den utan att stadna: detta kallas enkelt lopp, dubbelt lopp, och det långa loppet. På dessa olika öfningar sågo vi följa kapplöpning af barn, af män i vapenrustning, brottning, knytnäfvestrid och flera af dessa kämpeöfningar, hvilka vi skole närmare vidröra, då vi tale om de Olympiska spelen.

Ibland gaf man segervinnarne en summa penningar. När man har velat hedra dem som mest, har man gifvit dem blott en lagerkrans.

Vi spisade med Theorerne eller Atheniensernes sändebud. Några föresatte sig att rådfråga oraklet. Följande dagen skulle oraklet svara på deras frågor: ty man kan icke få tillträde till det samma utom på vissa dagar i året, och Phythia uppstiger icke på trefoten mer än en gång hvar månad. Vi beslöto att fråga henne, när ordningen kom till oss, endast af den enkla orsaken, att vi voro nyfikne och utan minsta förtroende till hennes svar.

Hela natten var Delphiska ungdomen spridd på gatorna och söng verser till deras ära, som nyss blifvit bekransade. Luften skallade af hela menighetens långa och stojande bifallsrop; hela naturen syntes deltaga uti segervinnarnes triumph. Dessa oräkneliga echo, som hvila i trakterna omkring Parnassus, väcktes hastigt af trumpeternas skall, fyllde berg och dalar med deras ljud,

flyt-

flyttade sig och förde långt bort de starka uttrycken af menighetens glädje.

Följande dagen gingo vi till templet; vi lemnade våra frågor skriftligen, och väntade till dess att lotten bestämt det ögonblick, då vi skulle kunna få tillträde till Pythia. Knappt hade vi derom blifvit underrättade, förrän vi sågo henne gå genom templet, åtföljd af några propheter, poeter och helige, som med henne inträdde i den innersta helgedomen. Sorgsen, nedslagen, syntes hon släpas såsom ett offer man förer till altaret. Hon tuggade lager; hon kastade på den heliga elden i förbigåendet några lagerblad blandade med kornmjöl; hon bar en lagerkrans på hufvudet; och öfver pannan hade hon en bindel.

Förr gafs det icke mer än en Pythia i Delphi; man tillsatte trenne sådana, när oraklet blef mera besökt; och det beslöts, att de skulle vara öfver 50 år gamla, sedan en Thessalier bortfört en af dessa prestinnor. De tjenstgöra hvar sin gång. Man väljer dem ibland Delphiska invånarne och i det lägsta ståndet. De äro vanligen fattiga flickor, utan uppfostran, utan erfarenhet, af mycket rena seder och inskränkt förstånd. De måste kläda sig enkelt, aldrig bruka välluktande essencer, och tillbringa sitt lif under heliga förrättningar.

Många främlingar gjorde sig färdiga att rådfråga oraklet. Templet var omgifvet af offer, som föllo under den heliga offerknifven,

ven, och hvilkas skri blandade sig med hymnernas sång. I allas ögon målade sig det otåliga begäret att få veta det tillkommande, jemte den förhoppning och den fruktan, som derifrån är oskiljaktig.

En af presterna företog sig att bereda oss. Sedan det heliga vattnet renat oss, offrade vi en tjur och en get. Om detta offer skulle vara täckeligt Gudarna, så fordrades, att tjuren skulle äta utan dröjsmål af det mjöl man satte för honom, och att man, efter att hafva kastat kallt vatten öfver geten, skulle se henne darra i lederna några ögonblick. Man sade oss icke något skäl till dessa ceremonier, men ju mer de äro oförklarliga, desto mer ingifva de vördnad. Då framgången ådagalaggt renheten i våra afsigter, gingo vi åter in i templet med lagerkrans på hufvudet och i händerna en qvist omvirad med ett hvitt ylleband. Med detta tecken framträda de bedjande till altaret.

Man förde oss in i ett capell, der man i ögonblick, som, efter hvad det påstås, icke äro förutsedda eller bestämda af presterna, får helt hastigt andas en högst behaglig lukt. Man är angelägen att låta främlingar anmärka detta under.

En stund efteråt kom presten att hemta oss, och förde oss in i den innersta helgedomen, som är ett slags djup håla, hvars väggar äro prydde med åtskilliga offer. Vi hade i början svårt att urskilja föremålen; rökel-

sen

sen och andra välluktande ämnen, hvilka man der ständigt lät brinna, uppfyllde det med en tjock rök. Midtuti rummet är ett hål, från hvilket den prophetiska ångan uppstiger. Man kommer till detta hål öfver en omärklig sluttning; men man kan icke se det, emedan det är öfvertäckt med en trefot, hvilken är så omlaggd med kransar och lagerqvistar, att ångan icke skulle kunna sprida sig utom den.

Pythia, öfvermåttan utmattad, vägrade att svara på våra frågor. Presterne, af hvilka hon var omgifven, använde ömsom hotelser och våldsamhet. Slutligen gaf hon efter för deras enträgenhet, satte sig på trefoten, sedan hon druckit af ett vatten, som rinner i det innersta af helgedomen och som, efter sägen, bidrar att upptäcka det tillkommande.

De starkaste färger skulle knappt förslå till att måla den ursinnighet, af hvilken hon anfölls en stund derefter. Vi sågo hennes bröst häfvas, hennes ansikte rodna och blekna; alla hennes lemmar skakades emot hennes vilja; men hon lät icke höra annat än klagorop och långa suckar. Snart brunno hennes ögon, hennes mun fradgades, hennes hår reste sig. Hon kunde hvarken uthärda den ånga, som qväfde henne, eller kasta sig ned ifrån trefoten, på hvilken presterne qvarhöllo henne: hon sönderslet sin bindel, och midt under de förskräckligaste klagorop uttalade hon några ord, hvilka prester-

sterne skyndade att uppteckna. De satte dem sedan i ordning och lemnade dem åt oss skriftligen. Jag hade frågat om jag skulle hafva den olyckan att öfverlefva min vän. Philotas hade, utan att öfverenskomma derom med mig, gjort samma fråga. Svaret var mörkt och tvetydigt. Vi refvo det i stycken, när vi gingo ut ur templet.

Vi voro då fulle af harm och medömkan; vi förebrådde oss med bitterhet det olyckliga tillstånd, uti hvilket vi försatt denna olyckliga. Hon innehar ett förhatligt kall, som redan kostat flera hennes likar lifvet. Presterne veta det. Likväl hafve vi sett dem med kall blod mångdubbla och åskåda de plågor, af hvilka hon öfverhopas. Ännu mer stötande är det, att en låg egennytta förhärdar deras hjertan. Utan denna ursinnighet hos Pythia skulle hon mindre rådfrågas och folkets frikostighet skulle vara mindre; ty det kostar skänker att få svar af Guden. De som vilja blott helt enkelt visa honom sin vördnad, måste åtminstone på altaret lägga kakor och andra offergåfvor; de som vilja veta det tillkommande, måste offra djur. Det finnes sådane, som, vid dylika tillfällen, ej rodna att visa det mest prunkande högmod.

Ehuru denna skatt året om pålägges det lättrogna folket och med stränghet uttages af presterna, hvilkas förnämsta inkomst den utgör, är den likväl vida mindre farlig, än den inflytelse deras svar hafva på Greklands

all-

allmänna ärender och på den öfriga verlden. Man må sucka öfver menniskoslägtets olyckor, när man betänker, att för pengar kunna fås svar af Pythia, och att på sådant sätt ett ord förestafvadt af mutade prester och uttaladt af en svag flicka, är tillräckligt för att upptända blodiga krig och sprida förstöring öfver ett helt rike.

Dagen derpå stego vi ned på slätten för att se kappränningen med hästar och vagnar. Hippodromen, så kallas det fält, som måste genomlöpas, är så stor, att man ibland får se der ända till fyratio vagnar bestrida hvarandra segren. Vi sågo tio sådana fara ut på en gång ifrån skranket; ganska få af dem återkommo; de andra sönderstöttes emot målstenen, eller i midten af farten.

Några dagar derefter stego vi upp till Castaliska källans ursprung; dess klara och angenämt friska vatten bildar vackra vattenfall i sluttningen af berget. Det framkommer starkt forssande emellan spetsarna af de klippor, som beherrska staden Delphi.

Derifrån fortsatte vi vår väg norr ut; och när vi kommit till Panopæum, en stad som är belägen på gränsen emellan Phocis och Bœotien, fingo vi se vagnar fulla af qvinnor, som stego ned på marken och dansade i ring.

Våra ledsagare igenkände dem, att de voro Atheniensiska Thyader. Dessa äro qvinnor, som blifvit invigda uti Bacchi myste-

sterier: de komma hvart år till Thyaderna i Delphi, för att med dem gå upp på Parnassens höjder och med lika ursinnighet fira denna Gudens orgier.

De utsväfningar, åt hvilka de öfverlemna sig, skola icke förvåna dem, som veta, huru lätt det är att uppdrifva de Grekiska qvinnornas lifliga och lågande inbillning. Mer än en gång har man sett ett stort antal sådana likt en ström öfversvämma städer och hela landskap, alla med utslaget hår och halfnakna, alla upphäfvande fasliga rop. Det hade icke fordrats mer än en gnista för att upptända en sådan låga. Några ibland dem anföllos hastigt af en yrsel, trodde sig drifvas af gudomlig ingifvelse och öfverflyttade snart denna ursinniga hänryckning på sina kamrater. När anfallet af yrseln var nära att lägga sig, blefvo de genom läkemedel och försoningsoffer fullkomligt återförda till lugn inom sig. Dessa farsoter inträffa mindre ofta, sedan upplysningen börjat stiga; men spår deraf finnas ännu qvar i Bacchi fester.

Vi fortforo att gå mellan berg uppstaplade öfver hvarandra och kommo till foten af berget Lycoreum, den högsta af alla Parnassens och kanske af hela Greklands bergsspetsar. Dit räddade sig, såsom det säges, innevånarne i dessa trakter, undan den flod, som inträffade på Deucalions tid. Vi företogo oss att uppklättra dit; men sedan vi fallit den ena gången tätt efter den andra,

dra, funno vi, att om det är lätt att komma upp till en viss höjd på Parnassen, är det dock mycket svårt att uppnå dess spets.

Under det vi bivistade de Pythiska lekarna hörde vi mer än en gång talas om Agesilai sista krig i Egypten: vid vår återkomst fingo vi höra, att han var död. Han hade vid 84 års ålder nått slutet af sin lefnad på en öde kust i Libyen, der en stark storm tvungit honom att löpa in med sin segrande flotta, efter ett krigståg till Egypten, af hvilket han hade skördat den största ära.

Tvenne år derefter tilldrog sig en händelse, på hvilken Athenienserne icke fästade uppmärksamhet, och som skulle förändra Greklands och den kända verldens utseende.

Perdiccas, Konung i Macedonien, hade omkommit med största delen af sin krigshär i en drabbning med Illyrierna; Philippus hans bror, hvilken jag sett såsom gisslan hos Thebanerna, blef utnämnd till förmyndare för denna Furstes son.

Macedonien var då nära sitt fall. Det var från alla sidor hotadt af mäktiga fiender. Philippus lyckades att rädda det genom sitt mäktiga snille. Spådomar, utspridde ibland menigheten, förkunnade, att detta rike skulle återfå sin glans under en son af Amyntas. Det var nations öfvertygelse, att, såsom det äfven var förklaradt af Gudarna, han och ingen annan borde styra Macedo-

nien,

nien, att han och ingen annan kunde försvara det, och derföre öfverlemnades åt honom högsta makten, som togs ifrån Perdiccas' son.

Uppmuntrad af detta val, förenade han en del af Pæonien med Macedonien: slog Illyrierna och stängde dem inom deras gamla gränsor. Någon tid derefter intog han Amphipolis, som var en af Atheniensernes colonier, jemte några andra städer, der de hade garnisoner. Athen, sysslosatt med ett annat krig, kunde hvarken förekomma eller hämnas dessa fiendtligheter, åt hvilka Philippus förstod att gifva en vacker färg genom fagra ursäkter.

Men ingenting ökade mer hans makt, än upptäckten af några guldgrufvor, hvilka han lät upptaga, och från hvilka han årligen hade mer än tusende talenter (mer än $2\frac{1}{2}$ millioner 200,000 R:dr). Detta guld använde han sedan till att besticka dem, som stodo i spetsen för staterna.

---

15 Capitlet.

Om Atheniensernas fester.

Grekernas första fester voro utmärkte af glädje och tacksamhet. Sedan man inbergat frukten af marken, samlades folken för att göra offer, och öfverlemna sig åt den glädje,

glädje, som födes af ymnigheten. Flere Atheniensernas fester hafva ännu tycke af detta ursprung. De fira vårgrönskans, sädesbergningens, vinskördens och de fyra årstidernas återkomst; och som dessa vördnadsoffer äro egnade åt Ceres eller Bacchus, så äro dessa gudamakternas fester talrikare än de öfrigas. I följande tider blefvo nyttiga och ärofulla händelser fästade vid vissa bestämda dagar, för att bevaras till efterverlden.

Folkhögtiderne återkomma hvart år, eller efter ett visst antal af år. Man gör skillnad emellan dem, som allt ifrån de äldsta tiderna varit inrättade i detta land, och dem som man sedermera lånt af andra folk. Somlige firas med högsta prakt. Jag har sett vid vissa tillfällen ända till 300 oxar föras med ståt fram till altaren. Mer än 80 dagar, borttagne för näringsfliten och landtarbetet, hafva blifvit tillbragte under skådespel, som fästa folket vid religionen och styrelsen. Det göres offer, som ingifva vördnad genom ceremoniernas ståt och prakt; processioner, i hvilka ungdomen af båda könen visar alla sina behag; theaterarbeten, som äro frukten af Greklands största snillen; danser, sånger, täflingar, i hvilka ömsom vigheten och snillegåfvorna lysa.

Dessa täflingar äro af tvänne slag: de gymniska, som hållas på stadium, och de sceniska, som uppföras på theatern. I de förra täflar man om priset för kapplöpning, brottning och andra gymnastiska öfningar; i

de sednare om priset för sång och dans; så väl de förra som de sednare utgöra de förnämsta festernas prydnad. Jag vill gifva ett begrepp om de sceniska.

Hvardera af de 10 tribus består en chorus och en hufvudman, af hvilken den anföres. Denne hufvudman, som kallas Choragus, bör vara minst 40 år gammal. Han väljer sjelf sina actörer, hvilka vanligen tagas ibland barn- och goss-åldern. Han är mån om att hafva en skicklig flöjtspelare för att styra deras röst, och en skicklig lärare för att ordna deras steg och deras åtbörder. Då det är nödvändigt att stadga den största jemnlikhet emellan de täflande, och då de tvänne lärarne ofta afgöra segern, så väljas de genom lottning af en bland statens förnämsta öfverhetspersoner, i de särskilda truppernas och samtliga Choragernas närvaro. Hvarje tribus är också angelägen att få den bästa poeten till de heliga sångernas författande.

Chorerne visa sig i högtidståg eller processioner; de ställa sig rundt omkring altaret och sjunga hymner under offringen; de begifva sig till theatern, der de, skyldige att upprätthålla sin folkstams ära, lifvas af den starkaste täflingsifver. Deras hufvudmän använda skänker och mutor för att vinna segren. Domare äro tillsatte för att tilldömma priset. Vid vissa tillfällen är det en trefot, som den segrande folkstammen låter viga uti ett tempel, eller uti en byggnad, som af dem blifver upprest.

Me-

Menigheten, nästan lika mån om sina nöjen som om sin frihet, väntar på domen öfver täflingen med samma oro och samma buller, som om det vore frågan om den vigtigaste af dess angelägenheter. Den ära, som deraf skördas, delas emellan den Chorus, som segrat, den folkstam, ur hvilken den är vald, den Choragus, som är dess hufvudman, och de lärare, som inöfvat den.

Allt hvad som rörer skådespelen är förutsedt och bestämdt genom lagarna. De förklara Choragens person och hans actörer för heliga under den tid festerne påstå; de bestämma antalet af de högtidligheter, i hvilka man uppförer för folket de olikartade lekar, efter hvilka det är så begärligt. Sådane äro ibland andra den Panatheaiska, den stora Dionysiska, eller stadens Dionysiska fest.

Den förra infaller i första månaden, som börjar sommarsolståndet. Den var inrättad, i de äldsta tider, till Minervas ära, blef förnyad af Theseus till åminnelse af föreningen emellan Atticas folkstammar. Den återkommer alla år; men hvart femte år firas den med mera ceremonier och ståt. Se här den ordning, man dervid följer, sådan jag anmärkte den, första gången jag var vittne dertill.

De folkstammar, som bebo Atticas småstäder, hade hoptals begifvit sig till hufvudstaden; de hade fört med sig en stor mängd af offerdjur, hvilka skulle offras åt Gudinnan. Jag gick om morgonen på stränderna

af Ilissus och såg der kappränning med hästar, deri söner af statens förnämsta medborgare täflade om äran att segra. Jag anmärkte det sätt, på hvilket större delen steg till häst; de satte venstra foten på ett slags krok, som satt fäst vid nedre ändan af deras pik, och svängde sig med vighet upp på sina springare. Icke långt derifrån såg jag andra ynglingar täfla om priset i brottning och åtskilliga kroppsöfningar. Jag gick till Odeum, och såg der flera musici inlåta sig i täflingar, som voro mera milda och mindre farliga. Somlige uppförde stycken på flöjt eller på cithra; andre söngo och beledsagade sin sång med ett af dessa instrumenter. En olivekrans, ett kärl fullt med olja, voro de pris, som tilldömdes segervinnarne. Sedan bekransade man de personer, åt hvilka folket, för deras nit, hade beviljat hederstecken.

Jag gick till tegelslagerierna för att se ett högtidståg, som var uppställdt utom murarna och begynte att gå framåt. Det bestod af medborgare af flera classer. De voro bekransade med blommor och utmärkte af skönhet. Der voro gråhårsmän, med ett vördnadsbjudande utseende, som höllo olivequistar i händerna; fullväxte män, som, väpnade med lansar och sköldar, syntes andas strid; gossar, som icke voro mer än 18 eller 20 år, och som söngo hymner till Gudinnans ära; vackra barn, klädda i en enkel tunik och prydda af deras naturliga

be-

behag; och slutligen flickor af Athens förnämsta familler, hvilkas anletsdrag, växt, gång, ådrogo sig allas blickar. Med händerna fasthöllo de på sina hufvuden korgar, som under ett grannt täckelse inneslöto heliga redskap, offerkakor och allt sådant, som kan tjena till offer. Medföljarinnor, som gingo tätt i deras fjät, höllo i den ena handen en uppslagen parasol öfver dem och i den andra en fällstol. Detta är en trältjenst, som pålägges de i Athen bosatta främlingarnes döttrar: en tjenst, uti hvilken äfven deras fäder och mödrar deltaga. I sjelfva verket buro de förre och de sednare på sina axlar kärl fulla af vatten och honung för att göra gjutoffer.

De voro åtföljde af åtta musici, af hvilka fyra spelte flöjt och 4 spelte lyra. Efter dem kommo rhapsoder, som söngo Homeri poemer, och dansörer i full rustning, hvilka ömsom anföllo hvarandra, och under flöjtmusik uppförde Minervas strid emot Titanerna.

Derefter såg man ett skepp komma, som tycktes föras utåt marken af vädret och af en oändlig mängd roddare, men som sattes i rörelse af ett machineri anbragdt inuti detsamma. På skeppet fladdrade ett segel af något tunnt tyg, på hvilket unga flickor hade i broderi föreställt Minervas seger emot dessa samma Titaner. Der hade de äfven, på styrelsens befallning, tecknat några hjeltar, hvilkas bedrifter hade förtjent att

sättas bland Gudarnas storverk. Ty hos Athenienserna äro de offentliga inrättningarne minnesvårdar för dem, som väl tjent staten, och lärdomar för dem, som skola tjena den. Detta tåg gick med långsamma steg, under flera Öfverhetspersoners ledning. När det hunnit till den Pythiska Apollos tempel, nedtog man det på skeppet uppspända seglet, och begaf sig till stadens fäste, der det sattes i förvar uti Minervas tempel. På aftonen lät jag föra mig till Academien för att bese kapplöpningen med fackla. Banan är icke mer än sex eller sju stadier lång; flere ynglingar äro på denna längd uppställde på lika afstånd. När allmänhetens rop gifvit tecknet, antänder den förste sin fackla på altaret och bär den, springande, till den andra, som på samma sätt öfverlemnar den åt den tredje, och så vidare, den ene efter den andra. De, som låta den slockna, få icke längre vara med i kapplöpningen. De, som sakta sin fart, öfverlemnas åt hopens gäckeri eller hårdare behandling. För att vinna priset fordras att hafva genomlupit alla samtliga platserna. Detta slags täfling upprepades många gånger. Den förändras efter festernas beskaffenhet.

Flere dagar af året äro helgade åt Bacchi dyrkan. Hans namn genljuder ömsom i staden, i Piræei hamn, på landtbygden, i småstäderna. Jag har mer än en gång sett hela staden försänkt i den största rusighet; jag har sett hopar af Bacchanter och Bacchan-

tin-

tinnor, bekransade med murgrön, med fenkolsört och poppel, springa af och an, dansa, tjuta på gatorna, åkalla Bacchus med barbariska rop, med sina naglar och tänder sönderslita offerdjurens råa inelfvor, hålla ormar i sina händer, infläta dem i håret, sätta dem såsom gördlar omkring sig, och genom dessa slags underverk förskräcka allmänheten och väcka dess uppmärksamhet.

Dessa taflor återkomma till en del i en fest, som firas vid vårens början. Staden blir då full af främlingar, som komma för att vara vittnen vid lekarna och skådespelen, men framförallt vid en procession, som föreställer Bacchi triumph. Man ser der samma medfölje, som denne Gud, efter sägen, hade, när han inkräktade Indien; Satyrer, Pangudar, män, som föra bockar för att offras; andra, som rida på åsnor, i likhet med Silenus; somliga förklädde till qvinnor, andra som bära otuktiga sinnebilder uppsatta på långa stänger, och som sjunga hymner af det oanständigaste innehåll: med ett ord, alla slags personer af båda könen, de flesta höljda med hjorthudar, och gömda under en mask, bekransade med murgrön, druckna eller ställande sig såsom sådana; oupphörligen blandande sina rop med instrumenternas buller; somliga skickande sig såsom vansinnige, och öfverlemnande sig åt alla raseriets våldsamma rörelser; andra, uppförande ordentliga och krigiska dansar, men hållande krukor i stället för sköldar, och

svän-

svängande sig på samma sätt, som de kastspjut de hafva i sina thyrser, med hvilka de någon gång anfalla åskådarne.

Midt ibland dessa hopar af ursinniga actörer komma de från folkstammarna utsände chörerne framtågande i en skön ordning: många unga flickor af de utmärktaste i staden gå med nedslagna ögon, klädda i all sin grannlät och hållande på sina hufvuden heliga korgar, som, utom förstlingen af frukterna, innehålla kakor af åtskilliga skapnader, saltkorn, murgrönsblad och andra mystiska sinnebilder.

Taken, som äro byggda i afsatser, äro betäckta af åskådare och i synnerhet af qvinnor, större delen försedda med lampor och bloss, för att upplysa tåget, som nästan alltid går nattetid, och stadnar i gathörnen och på de öppna platserna, för att göra gjutoffer och slagta offerdjur till Bacchi ära. Dagen helgas åt åtskilliga lekar.

Så länge festerna påstå, är den minsta våldsamhet emot en medborgare ett brott, och all lagsökning af borgenärer är förbuden. De påföljande dagarna straffas med stränghet alla de förbrytelser och oordningar man derunder begått.

Qvinnorna allena deltaga uti Adonisfesten och uti den som, under namn af Thesmophorier, firas till Ceres' och Proserpinas ära: så väl den förre som den sednare åtföljas af ceremonier, hvilka jag redan beskrifvit mer än en gång. Om de sednare

vill

vill jag blott nämna ett ord. Den återkommer alla år om hösten och räcker flera dagar.

Ibland saker, vid hvilka det är värdt att fästa sin uppmärksamhet, såg jag Atheniensiska fruntimren, hustrur och flickor, begifva sig till Eleusis, der tillbringa en hel dag i templet, sittande på marken, under iakttagande af en sträng fasta. Hvarföre denna återhållsamhet, sade jag till en af dem, som haft inseende vid festen? Hon svarade mig: derföre, att Ceres icke njöt någon föda, medan hon sökte sin dotter Proserpina. Jag frågade vidare: hvarföre buren J böcker på hufvudet, när J gingen till Eleusis? — De innehålla de lagar, hvilka vi tro oss hafva fått af Ceres. — När J gingen uti denna lysande procession, der luften skallade af edra sånger, hvarföre förden J med er en stor korg på en vagn förespänd med fyra hvita hästar? — Den innehöll ibland andra saker äfven säd, för hvars odlande vi hafve att tacka Ceres. Det är af samma skäl vi bäre vid Minervas fest korgar fulla med ull, emedan hon lärt oss att spinna den. Det bästa sättet att vara tacksam för en välgerning är att ständigt minnas den, och att stundom derom påminna välgöraren.

---

16 Capitlet.

Om Atheniensernes boningshus och måltider.

De flesta hus bestå af tvänne våningar: en öfre för fruntimmerna, en nedre för manfolket. Man räknar öfver tiotusende hus i Athen.

En stor del af dessa hafva bakom sig en trädgård, och framföre en liten gård eller oftare ett slags pelaregång, och innerst uti den är husets port, hvilken stundom lemnas åt en Eunuchs vård. Der finner man ömsom en Mercurii bild, för att afhålla tjufvar, ömsom en hund, den de frukta mycket mer, och nästan alltid ett altare till Apollos ära, till hvilket husägaren vissa dagar kommer och anställer offer.

Man visar för främlingar de hus, der Miltiades, Aristides, Themistocles och sista århundradets störste män hafva bott. Ingenting utmärkte dem förut; nu för tiden lysa de, i motsats emot de palats, som personer utan namn och förtjenster haft den oblygheten att uppföra utmed dessa anspråkslösa boningar. Sedan smaken för byggnader kommit in, så göres alla dagar af konsterna allt för att gynna och utvidga den. Man har beslutat att göra gatorna räta, att skilja de nya husen i tvänne hufvudbyggnader, att uti jordvåningen inrätta mannens och hustruns boningsrum; att göra dem mer beqväma genom

nom en klok indelning, och mera lysande genom de mångfalldiga prydnader man tillsätter.

Sådan var den våning Dinias bebodde, en af Athens rikaste och vällustigaste innevånare. Han förde en prakt och yppighet, som snart förstörde hans förmögenhet. Hans hustru Lysistrate visade sig aldrig annorlunda än på en vagn förespänd med 4 hvita hästar ifrån Sicyon. På samma sätt som andre Atheniensare lät han betjena sig af en kammarjungfru och underhöll i staden en mätress.

Jag bad honom en dag visa mig sitt hus. Han förde mig genom en lång och smal gång, som bar rakt till fruntimmersrummen. Att gå in dit, är förbudet för manfolk, undantagande anhöriga och sådana som komma i mannens sällskap. Efter att hafva gått öfver en gräsplan omgifven af trenne portiker, kommo vi till en tämmeligen stor byggning, i hvilken Lysistrate var, och till henne blef jag införd af Dinias.

Vi funno henne sysslosatt att brodera en klädning, men ännu mer sysslosatt med tvänne dufvor ifrån Sicilien och en liten hund från Malta, som lekte omkring henne. Lysistrate var ansedd för en af de vackraste fruar i Athen, och sökte att bibehålla detta anseende genom sin smak i klädsel. Hennes svarta hår var välluktande af essencer och föll i stora lockar utför hennes axlar; guldörhängen utmärkte sig i hennes öron, pär-

lor

lor på hennes hals och armar, juveler på hennes fingrar. Icke nöjd med naturens färger, hade hon lånat andra af konsten, för att visa sig med rosens och liljans glans. Hon bar en hvit klädning, sådan som vanligen brukas af förnäma fruntimmer.

Toiletten fästade mina blickar. Jag såg der tvättfatt och kanna af silfver, speglar af åtskilliga ämnen, nålar för att dela håret, hårtång för att krusa det, band mer eller mindre breda för att uppbinda det, hårnät för att insvepa det, gult puder för att beströ det; åtskilliga slags armband och örhängen; dosor, med rödt eller hvitt smink, och svart för att måla ögonbrynen, samt allt sådant som fordras för att hålla tänderna rena m. m. Dinias visade mig slutligen sitt och sin hustrus portrait.

Det märktes, att jag blef förvånad öfver möblernas prakt. Dinias sade till mig, att som det var hans nöje att se utländska handtverkares konstflit och öfverlägsenhet, så hade han låtit göra stolarna i Thessalien, sängmattorna i Corinthus, örngåtten i Carthago; och när min förvåning tilltog, log han åt min enfaldighet och tillade, för att ursäkta sig, att Xenophon kom till krigshären med en sköld ifrån Argos, ett harnesk från Athen, en hjelm från Bœotien och en häst ifrån Epidaurus.

Vi gingo till manbyggnaden. Midt uti den funno vi en gräsplan omgifven af fyra pelargångar, hvilkas murar voro öfverdragne

ne med stuck och panelade med snickarearbete. Dessa pelargångar tjente till communication mellan flera rum eller salar, till större delen prydda med omsorg. Guld och elphenben förhöjde möblernas glans, tak och väggar voro prydda med målningar.

Samma yppighet Dinias visade i sitt hus, rådde äfven vid hans bord. Jag vill taga ur min dagbok beskrifningen öfver den första aftonmåltid, till hvilken jag blef buden med min vän Philotas.

Vi gingo in i matsalen: man brände der rökelse och andra välluktande saker. På skänkbordet hade man framsatt kärl af oförgyldt och förgyldt silfver, somliga riktade med dyrbara stenar.

Slafvar gjöto rent vatten öfver våra händer och satte kransar på våra hufvuden. Vi valde genom lottning hvilken som skulle vara kung på kalaset. Han skulle aflägsna sjelfsvåld, utan att inskränka friheten; bestämma när man skulle dricka i långa tag; föreslå skålarna och göra de lagar åtlydda, som äro antagne i dryckeslag. Lotten föll på Demochares.

Rundt omkring ett bord, som flera gånger var aftorkadt med en svamp, intogo vi våra platser på dynor, hvilkas öfverdrag voro purpurfärgade. Sedan man tillställt Dinias uppsats på hela anrättningen, så förvarade vi förstlingen deraf åt Dianas altare. Hvar och en af oss hade tagit sin uppassare med sig. Dinias uppassades af en neger,

en

en af dessa Æthiopiska slafvar, hvilka de rike skaffa sig med stor kostnad, för att skilja sig från andra medborgare.

Jag vill icke till alla omständigheter beskrifva en måltid, som hvart ögonblick gaf oss nya prof på Dinias' rikedom och slöseri. Det kan vara nog att gifva ett begrepp om det hela.

Man böd oss först flera slag snäckor och musslor; somliga sådana som de komma ur hafvet, andra kokade i aska eller stekta i panna; de flesta kryddade med peppar och kummin. Man framsatte derjemte kokta ägg, både af höns och påfågel; de sednare anses för bättre; köttkorf, grisfötter, vildsvinslefver, lammhufvud, kalfkrås, spenmagen af en so, kryddad med kummin, vinättika och sylphium; kramsfogel, hvarpå slogs en helt varm sås, bestående af rifven ost, olja, vinättika och sylphium. Man böd vid andra inrättningen det utsöktaste, som finnes af villbråd, tamd fogel, och i synnerhet af fisk: frukter utgjorde tredje anrättningen.

Ibland denna mängd af mat, som erböds våra blickar, hade hvar och en af oss frihet att välja det som kunde bäst smaka ens vänners gom och sända det till dem.

Vid början af måltiden tog Demochares en pokal, läppjade på den helt litet, och lät den sedan gå ur hand i hand. Vi smakade på vinet, hvar och en i sin ordning. Denna första drick anses såsom ett tecken och en underpant af den vänskap, som bör

före-

förena gästerna. Andra pokaler kommo straxt efter och rättades efter de skålar, Demochares föreslog, än för en, än för en annan, och hvilka vi straxt besvarade.

Man älskar i Grekland sådana vinsorter, som äro milda och välluktande. På vissa ställen förmildrar man dem, derigenom att man lägger i vinfatet mjöl knådadt med honung; nästan öfverallt blandar man deruti välluktande kryddor, frukter och blommor.

Efter måltiden drucko vi nästan utan uppehåll. Sedan Demochares hade föreslagit åtskilliga skålar, tog han en lyra, och medan han stämde den, talade han med oss om det bruk, som alltid varit gängse, att blanda sång med bordets nöjen. Fordom, sade han, söngo alla gästerne på en gång och instämde i ett. Sedermera blef det antaget, att hvar och en skulle sjunga, när ordningen kom till honom, och hålla i handen en qvist af myrten eller lager. Det är sannt, att glädjen var mindre bullrande, men den var ock mindre liflig. Man inskränkte den ännu mer, då man förenade lyran med rösten. Då blef det flera af gästerna, som nödgades iakttaga tystnad.

Bordsångerna innehöllo i början endast uttryck af tacksamhet, eller vishetsläror. I dem firade man, och vi fire ännu, Gudarna, hjeltarna, och medborgare som varit nyttiga för sitt fädernesland. Till dessa så allvarsamma ämnen lade man sedan vinets

lof;

lof; och poesien, som måste teckna det med de lifligaste färger, målade på samma gång denna förvirring i tankar, dessa stormande rörelser man erfar med sina vänner vid åsynen af vinet, som fradgas i pokalerna. Deraf så många bacchanaliska visor, som här och der inblanda minnesreglor, än om sällheten, än om dygden, än om kärleken och vänskapen. I sjelfva verket är det till dessa bägge känslor själen med nöje återkommer, när den ej mer kan återhålla den glädje, af hvilken den genomtränges.

Flera andra hafva öfvat sig i detta slags poesi; några hafva deruti utmärkt sig. Alceus och Anacreon hafva gjort den allmänt känd. Den fordrar icke ansträngning, emedan den icke är vän af anspråk. För att prisa Gudarna och hjeltarna, kan man använda prakt i uttryck och tankar; men det tillhörer endast Gracerna och yran, att måla känslan och nöjet.

Öfverlemnom oss åt den glädje detta lyckliga ögonblick ingifver, tillade Demochares; sjungom allesamman på en gång, eller hvar i sin ordning, och tagom i våra händer lager- och myrtenqvistar.

Vi lydde straxt hans befallning; och efter flera sånger, passande för tillfället, uppstämde hela chorus uti Harmodii och Aristogitons sång. Demochares beledsagade med lyran mellanåt; men hastigt intagen af en ny enthusiasm, utropade han: min upproriska lyra vägrar sig åt så höga ämnen: hon spar sina samljud för den, som var vinets och

kär-

kärlekens sångare. Hör huru dess strängar vid minnet af Anacreon blifva dallrande och gifva mer harmoniska ljud! O mine vänner! må vinet rinna i stora vågor! Förenen edra röster med min och följen tonernas omvexling.

Drickom, besjungom Bacchus; han finner behag i våra dansar, han finner behag i våra sånger. Han förqväfver afunden, hatet och bekymren; åt de förföriska gracerna och de förtjusande kärleksgudarna gaf han lifvet. Älskom, drickom, besjungom Bacchus!

Vise i våra dårskaper, rike i våra nöjen, låtom oss trampa under fötterna jorden med dess fåfänga storhet, och i den ljufva yrsel, som i detta sköna ögonblick genomströmmar vår själ, drickom och besjungom Bacchus.

Bäst det var hörde vi ett starkt sorl vid porten och sågo Callicles, Nicostratus och andra ynglingar, som förde till oss danserskor och flöjtspelarinnor, med hvilka de hade spisat aftonmåltid. Straxt uppstego de fleste af gästerna ifrån bordet och begynte dansa. Ty Athenienserne älska denna öfning med så mycken passion, att de anse det för en oartighet att icke öfverlemna sig åt den, när tillfället så fordrar.

Theotimus, som gått ut ur salen, återkom ett ögonblick efter, åtföljd af taskspelare och dessa gyckelmakare, som på allmänna platser roa menigheten med sina bländverk.

verk. Sedan man tagit af bordet, begynte de sina konster. Dessa lekar, af hvilka några roade mig utan att behaga, utfördes nästan alla under musik af flöjt. För att lyckas, fordrades att förena behag med noggrannhet i rörelserna.

---

17 Capitlet.

Om Atheniensernas uppfostran.

Ändamålet med uppfostran är att gifva kroppen så mycken styrka den bör äga, och själen så mycken fullkomlighet den kan emottaga. Den börjas hos Athenienserna vid barnets födelse, och slutar icke förr än vid dess tjugonde år.

Apollodorus, i hvars hus jag bodde, skulle snart få en arfvinge af sin hustru Epicharis. Under de 40 första dagarna af hennes hafvande tillstånd fick hon icke gå ut. Man sade henne sedan ofta, att hennes lefnadssätt och helsa kunde verka på hennes barns kroppsbeskaffenhet, hvarföre hon borde äta god och födande mat, och underhålla sina krafter genom lindriga promenader.

Vid hennes sons Apollodori födelse såg jag ömheten och glädjen lysa i alla hans anhörigas ögon; jag såg, att man satte öfver husets ingång en olivkrans, en sinnebild af åkerbruket, till hvilket menniskan är ämnad.

nad. Om det varit en dotter, så hade ett ylleband blifvit satt i stället för kransen, för att utmärka det slags arbete, hvarmed qvinnorna böra sysselsätta sig. Detta bruk, som påminner om gamla sederna, förkunnar allmänheten, att den fått en ny medborgare; fordom antydde den en husfaders och en matmoders pligter.

Fadren har rättighet att döma sina barn till att få lefva eller dö. Straxt efter födseln läggas de för hans fötter. Om han tar dem i sin famn, så äro de frälsta från döden. När han icke är nog rik för att uppfostra dem, eller när han misströstar om att kunna bättra vissa lyten i deras skapnad, så vänder han bort ögonen; man går då långt bort för att utsätta dem, eller döda dem. I Thebe är detta barbari förbudet af lagarna; det tillstädjes eller tåles nästan uti hela det öfriga Grekland. Philosopher gilla det; andre, ehuru i sanning motsagde af de strängaste moralister, tillägga, att en mor, redan omgifven af en alltför talrik famille, har rättighet att döda det barn hon bär i sitt sköte.

Huru kunna upplysta och känslofulla nationer så våldföra naturen? Det kommer deraf, att som hos dem medborgarnes antal är bestämdt genom sjelfva statsförfattningen, så äro de icke måna om att öka folkmängden; det kommer deraf, att, som ännu hos dem hvar medborgare är soldat, så tager ej fäderneslandet någon del uti en menniskas

 öde,

öde, hvilken aldrig någonsin skulle blifva detsamma nyttig, och för hvilken det ofta skulle vara nödvändigt.

Man badade barnet i ljumt vatten, efter Hippocratis råd. Sedan lade man det att sofva uti en pilkorg, sådan som nyttjas för att skilja säden från agnarna. Detta är förebud till en stor rikedom eller talrika efterkommande.

Fordom var en moder, äfven af den högsta rang, icke frikallad ifrån att sjelf amma sitt barn. Nu för tiden anförtror hon denna heliga skyldighet åt en slafvinna. Men för att godtgöra hvad som brister i dennas börd, fästes hon vid huset, och de flesta ammor blifva vänner och förtrogna åt de flickor de uppfödt.

Emedan Lacedæmons ammor äro mycket välkända i Grekland, hade Apollodorus skaffat sig en sådan, och anförtrodde åt henne sin son. När hon emottog gossen, aktade hon sig väl för att linda honom och fängsla hans lemmar genom inrättningar, hvaraf man betjenar sig i ett visst land; och hvilka ofta icke tjena till annat än att motarbeta naturen.

För att i god tid vänja en gosse vid kölden, åtnöjde hon sig att skyla honom med några lätta kläder; ett bruk, som finnes hos Celterna.

Femte dagen bestämdes till gossens rening. En qvinna tog honom på sina armar och sprang, åtföljd af allt husfolket, flera gånger omkring den eld, som brann på altaret.

Som många barn dö af convulsioner straxt efter födelsen, så afbidar man den sjunde, och någon gång den tionde, dagen för att gifva dem namn. Apollodorus sammankallade sina samt sin hustrus slägtingar och vänner, och sade i deras närvaro, att han gaf sin son namnet Lysis efter sin fader; ty enligt bruket uppnämnes äldste sonen efter sin farfar. Denna ceremoni åtföljdes af ett offer och en måltid. Den gick några dagar före en ceremoni, som var ännu mera helig: nämligen hans intagning uti Eleusinska mysterierna. Athenienserne hafva den öfvertygelsen, att denna intagning gifver stora förmoner efter döden, och skynda sig derföre att låta deras barn intagas.

Fyrationde dagen uppsteg Epicharis från sin barnsäng. Det var en högtidsdag i Apollodori hus. Sedan desse bägge makar hade af deras vänner emottagit nya bevis af deltagande, fördubblade de sin omsorg om sonens uppfostran.

Så snart gossen kunde stå på benen, lät Deidamia (så hette amman eller guvernanten) honom gå, alltid tillreds att räcka honom en hjelpsam hand. Aldrig nyttjades våldsamma medel för att hindra honom gråta. Hon var i synnerhet uppmärksam på de första intryck han emottog; intryck, som ibland äro så starka och varaktiga, att spår deraf qvarblifva i caracteren hela lifvet igenom. Och det är verkligen ogörligt, att en själ, som i barndomen alltid jagas af o-

grundade förskräckelser, kan annat än blifva mer och mer svag för den räddhåga, vid hvilken hon fått vänja sig. Deidamia undanröjde för sin fosterson alla förskräckande föremål i stället för att mångdubbla dem genom stryk. Man satte sig emot hans nycker, utan att påminna honom om hans beroende, och man straffade hans fel, utan att misshandla, då man rättade honom.

Efter förståndigt folks råd, bör man ej pålägga barn under de fem första åren något arbete, som träget sysselsätter dem. Endast deras lekar böra roa och lifva dem. Denna tid, som egnas åt kroppens tillväxt och stadga, förlängdes af Apollodorus med ett år för hans son; ej förr än i slutet af det sjette året satte han honom under en ledares eller en pedagogs vård. Det var en slaf i förtroendetjenst, som hade att följa honom på alla ställen, och i synnerhet till de lärare, som skulle gifva honom första undervisningen i vetenskaperna. Men innan han lemnade sin son i hans händer, lät han försäkra honom om medborgarerätt, derigenom att han lät inskrifva honom uti en af de tre curierna eller brödraskapen, af hvilka hvar folkstam är sammansatt.

Apollodorus skickade sin son alla dagar till skolorna. Lagen befaller, att dessa skola öppnas vid solens uppgång och tillslutas vid dess nedgång. Hans ledsagare förde honom dit om morgonen och hemtade honom derifrån om aftonen.

Ibland

Ibland de lärare, åt hvilka man anförtror Athens ungdom, är det icke sällsynt, att man finner män af utmärkt förtjenst. Sådan var tillförene Damon, som gaf Socrates undervisning i musiken, och Pericles i politiken. En sådan var på min tid Philotimus. Han hade studerat i Platos skola och förenade en sund Philosophiens upplysning med insikter i vetenskaperna.

Cursen för studierna innefattar musiken och gymnastiken, det vill säga, allt som har sammanhang med själens och kroppens öfningar. I denna indelning är ordet musik taget i ganska vidsträckt bemärkelse.

Att känna bokstäfvernas skapnad och betydelse, att skrifva dem vackert och lätt, att gifva stafvelserna den rörelse och det tonljud, som dem tillkommer, var det första arbetet för den unga Lysis. Man förmanade honom att noga iakttaga punctuation, till dess man kunde gifva honom reglorna för den. Han läste ofta Æsopi fabler; ofta uppläste han verser, hvilka han kunde utantill.

I första början, när Lysis talade eller läste, eller declamerade något arbete, förvånades jag öfver den stora vigt han lade på sättet att styra sin röst, än för att omvexla dess böjningar, än för att hejda den på en stafvelse, eller att påskynda den på en annan. När jag betygade min förundran för Philotimus, vederlade han den på följande sätt:

Våra

Våra första lagstiftare insågo lätt, att man borde genom inbillningen tala till Grekerna, och att man bevekte till dygd mer genom känslan än genom föreskrifter. De förkunnade oss sanningar, klädda i poesiens och musikens behag. Vi lärde våra pligter i våra barndomsnöjen; vi söngo Gudarnas välgerningar och hjeltarnas dygder. Våra seder förmildrades genom lock och lek; och vi kunna berömma oss nu för tiden deraf, att Gracerna sjelfva åtagit sig omsorgen att bilda oss.

Det språk, vi tala, synes vara deras verk. Hvilken mildhet! Hvilken rikedom! Hvilken harmoni! Trogen tolk af snille och hjerta, är det på samma gång genom rikheten och dristigheten i sina uttryck tillräckligt för alla våra tankar, och kan, när så behöfves, ikläda dem lysande färger, som det genom sin melodi ingjuter öfvertygelsen i vår själ. Jag vill icke så mycket förklara för dig, som fastmer lära dig att gifva akt på denna språkets verkan.

Vi anmärka trenne väsendtliga egenskaper hos detta språk; dess bokstafsljud, dess tonljud och dess rörelse.

Hvarje bokstaf, serskildt eller i förening med en annan bokstaf, låter höra ett ljud; och dessa ljud äro olika genom mildhet eller hårdhet, styrka eller svaghet, klarhet eller dunkelhet. Jag anger för Lysis dem, som behaga örat och dem som stöta det: jag gör honom uppmärksam på, att ett öppet,

fullt

fullt och starkt ljud har mer verkan än ett ljud, som är nära att dö på läpparna eller att gå sönder mot tänderna; och att det gifves en viss bokstaf, som, om den ofta återkommer, förorsakar ett obehagligt hvisslande, så att man sett författare med stränghet bannlysa den ur sina arbeten.

I skrift äro accenterne fästade vid orden, och Lysis skiljer utan svårighet de stafvelser, på hvilka rösten bör höjas eller sänkas. Men då graderna af höjning och sänkning icke kunna utsättas genom tecken, så vänjer jag honom att taga de böjningar, som bäst passa till ämnet eller omständigheterna. Du torde hafva märkt, att hans intonation vinner dag från dag nya behag, emedan den blir mera riktig och mera omvexlande.

Stafvelsernas uthållning mätes genom en viss tidsutdrägt. Somliga utdragas med mer eller mindre långsamhet, andra skynda att komma fram med mer eller mindre hastighet. Sätt tillsammans flera korta stafvelser, och du skall, äfven emot din vilja, föras bort af talets hastighet: sätt i deras ställe långa stafvelser, och du skall hejdas af deras tyngd: sätt dem tillsammans i det förhållande de hafva till hvarandra genom deras uthållning, och du skall se din stil lyda alla din själs rörelser och beteckna alla de intryck, jag bör dela med henne. Se der hvad som utgör denne rhytm, denna takt, mot hvilken man ej kan fela utan att stöta örat. Med

ett ord, af den mångfalld naturen, passionerna och konsten gifvit röstens öfningar, uppkomma ljud, som äro mer eller mindre behagliga, mer eller mindre klara, mer eller mindre hastiga.

När Lysis kommit mer för sig, skall jag visa honom, att det bästa sättet att välja dem är att sätta dem i contrast emot hvarandra; ty contrasten, utaf hvilken uppkommer jemnvigt, är i hela naturen, och i synnerhet i de härmande konsterna, den förnämsta källan till ordning och skönhet. Jag skall visa honom genom hvilken lycklig jemnvigt man kan försvaga eller förstärka dem. Till stöd för reglorna skola exempel användas. Han skall uti Thucydides' arbeten igenkänna en melodi, som är kärf, mäktig, full af ädelhet, men vid de flesta tillfällen blottad på behaglighet; i Xenophons arbeten en följd af samljud, hvilkas behag och vekhet utgör en egenhet hos de Gracer, af hvilka de lifvas; i Homeri arbeten en anordning, som alltid är mästerlig, alltid omvexlad. Se, när han talar om Penelope, huru de mildaste och skönaste ljud förena sig för att utveckla skönhetens harmoni och klarhet. Behöfver han måla vågornas buller, då de bryta sig mot stranden, så förlängas hans uttryck och blifva starkt dånande. Vill han måla Sisyphi plågor, hur han evigt arbetar att vältra en klippa upp till spetsen af ett högt berg, hvarifrån den straxt rullar ned tillbaka, så har hans stil först en långsam,

tung

tung och tröttande gång, men rusar sedan fram, störtar sig såsom en ström; med ett ord, han är den mest harmoniska af skalder, och i hans penna blifva ljuden färger och bilderna verklighet.

Vi undervisa icke våra lärjungar i främmande språk, antingen af förakt för andra nationer, eller emedan de behöfva all sin tid att lära vårt eget. Lysis känner egenskaperna af de elementer, af hvilka det består. Hans böjliga organer uppfatta lätt de finare skillnader, hvilka ett öfvadt öra upptäcker i ljudens natur, i deras uthållning, i deras olika grader af höjning och spänning.

Begrepp, som torde synas dig kanske onyttiga, äro nödvändiga i en styrelse, der gåfvan att tala väl får ett oändeligt värde af yttre egenskaper, af hvilka den åtföljes; i synnerhet hos ett folk, hvars lynne är mycket lättsinnigt, och hvars känslor äro mycket ömtåliga; hvilket ibland förlåter talaren, om han sätter sig emot dess vilja, men aldrig, om han sårar dess öra.

Det var ungefär vid denna tid jag reste till Egypten: före min afresa, bad jag Philotimus genom bref lemna mig underrättelse om det följande af denna uppfostran, och efter hans dagbok vill jag nu fortsätta berättelsen derom.

Lysis fick efter hand olika mästare. Han lärde sig att sjunga med smak och att beledsaga sin sång med lyran. Apollodorus satte mycket värde på arithmetiken, för det

att

att den, jemte annan nytta den medför, ökar skarpsinnigheten och bereder förståndet till kännedomen af geometrien och astronomien. Lysis studerade den första af dessa vetenskaper, och lät äfven gifva sig ett ungefärligt begrepp om de tvenne sednare.

Denne yngling brann af begär att vinna insikter; men Apollodorus förlorade ej ur sikte denna tanke af en Konung i Lacedæmon: att man bör icke lära barn annat än det, som kan vara dem nyttigt i framtiden, icke eller denna andra regel: att okunnigheten är bättre än en mängd af kunskaper utan reda hopade i förståndet.

Vid samma tid lärde Lysis sig att simma öfver floderna och att tämja en häst. Dansen gaf honom en vacker gång och behag åt alla hans rörelser. Han infann sig flitigt på Gymnasium i Lyceum. Barnen börja deras öfningar i god tid, ibland till och med vid 7 års ålder. De fortsätta dem ända till det tjugonde året. Man vänjer dem först att tåla köld, hetta, alla årstidernas skiftande väderlek; sedan att kasta klot af olika storlek, att kasta dem emellan hvarandra. Denna lek och andra dylika äro blott förberedelser till de mödosamma prof, som man låter dem undergå i den mån deras styrka tilltager. De springa i djup sand, kasta spjut, hoppa öfver en graf eller en målsten, hållande blymassor i händerna, kastande i luften eller framför sig trissor af sten eller brons: de genomlöpa en eller flera

gån-

gånger rännarebanan på stadium, ibland betäckte med tunga vapen. Det som mest sysselsätter dem är brottningen, knytnäfvekampen, och de olika täflingar, hvilka jag vill beskrifva, när jag kommer att tala om Olympiska spelen. Lysis, som lade sig derpå med ifver, nödgades vara måttlig i dessa kroppsöfningar och mildra deras verkan genom snilleöfningar, till hvilka hans far återförde honom beständigt.

Om aftonen, när han kommit hem igen, söng han ömsom och spelte tillika på lyra, ömsom sysselsatte han sig med ritning; ty på några år har det bruket inkommit, att låta barn af fria föräldrar lära sig rita. Ofta läste han i sin fars och mors närvaro böcker som kunde undervisa eller roa honom. Apollodorus åtog sig då att vara en af dessa Grammatici, hvilka, under namn af Critici, lära att reda mörka ställen i en författares text; Epicharis åter fullgjorde det, som tillhörer ett fruntimmer af smak: hon lärde honom att värdera arbetets skönheter. Lysis frågade en dag, huru man dömde om en boks värde. Aristoteles, som var närvarande, svarade: ”om författaren säger allt det han bör, om han icke säger annat än det han bör, och om han säger det så som han bör.”

Hans föräldrar vande honom till denna ädla belefvenhet, för hvilken de voro mönster. Begär att behaga, lätthet i umgängssätt, jemnhet i caracter, höflighet att lemna

sin

sin plats åt äldre personer, anständighet i åtbörder, i det yttre, i uttryck, i sätt att vara, allt var föreskrifvet utan tvång och verkställdt utan besvär.

Hans far förde honom ofta ut att jaga fyrfotade vilda djur, emedan denna jagt är en afbild af kriget; någon gång till att jaga foglar, men alltid på ouppodlad mark, för att icke förstöra jordbrukarens förhoppningar.

Han tog någon undervisning af en fäktmästare, han skaffade sig insigt i tactiken. Men om han borde försvara sitt fädernesland, så borde han äfven upplysa det. Logik, Rhetorik, Moral, Historia, Lagfarenhet och Politik sysselsatte honom efter hvartannat.

Lärare, som taga betalning, åtaga sig att undervisa i dem, och sätta högt pris på deras undervisning. Man berättar följande drag af Aristippus. En Atheniens bad honom fullända sin sons uppfostran. Aristippus begärde 1000 drachmer (450 R:dr). ”Men, invände fadren, för samma summa kan jag få en slaf.” ”Du får två sådana, svarade philosophen: först din son, och dernäst den slaf, du tänkte sätta till hans vårdare.”

Studium af moralen kostar aldrig Lysis tårar. Hans far hade satt till hans Lärare sådana, som undervisade honom igenom deras uppförande, och icke genom otidiga föreställningar. Han var ganska noggrann i valet af böcker, som handla derom, emedan

deras

deras författare till större delen äro föga fasta i sina grundsatser, eller endast hafva falska begrepp om våra pligter. En dag uppläste Isocrates för oss ett bref, som han längre tillbaka skrifvit till Demonicus. Denne var en ung man, som lefde i Cypriska Konungens hof. Brefvet, som var fullt af snille, men öfverlastadt med antitheser, innehöll sede- och lefnads-reglor, bragta i form af tänkespråk och afpassade efter olika omständigheter i lifvet. Jag vill anföra några af dem.

"Var mot dina föräldrar, som du skulle önska att dina barn en dag måtte blifva emot dig. Föreställ dig, att du har hela verlden till vittne i dina hemligaste gerningar. Hoppas aldrig, att straffbara handlingar kunna förblifva dolda; kanske skall du kunna dölja dem för andra, men aldrig för dig sjelf. Använd dina lediga stunder att höra de visas tal. Öfverlägg långsamt, verkställ hastigt. Trösta den lidande dygden: väl använda välgerningar äro en skatt för en ädel man. Om du kommer att bekläda ett vigtigt embete, så bruka aldrig elakt folk; och när du en gång nedlägger det, laga att det sker med större samkad ära än förvärfvade rikedomar."

Några dagar derefter hade Aristoteles den godheten att bära till oss flera arbeten, hvilka han hade i utkast eller fullt färdiga, och som till större delen handlade om moralen. Han uppläste och förklarade dem.

Se

Se här hvad han säger om de bevekelse-grunder, hvilka böra oryggligen fästa oss vid dygden.

Betraktom henne, säger han, i hennes förhållanden till oss och till andra. Den dygdige har sitt största nöje uti att bo och lefva med sig sjelf. Man skall icke finna i hans själ hvarken det samvetsagg eller de häftiga rörelser, som oroa den lastfulla. Han är lycklig genom hogkomsten af det goda han gjort, och genom hoppet om det goda han kan göra. Han njuter sin aktning, i det han erhåller aktning af andra; han tyckes vara verksam endast för dem; han skall åt dem afstå de mest lysande embeten, om han är öfvertygad, att de kunna bättre förestå dem än han. Hela hans lif består i handling, och alla hans handlingar uppkomma af någon serskild dygd. Han är derföre i besittning af sällheten, hvilken icke är någonting annat än en oafbruten kedja af handlingar enliga med dygden.

Jag nämde nyss den sällhet, som tillhör det verksamma och åt samfundspligterna helgade lifvet. Men det finnes en annan af högre art, som är ensamt förbehållen åt det lilla antal visa, hvilka långt ifrån verldens stoj öfverlemna sig åt vetenskapslifvet. Som de afklädt sig allt hvad vi hafva dödligt, och endast på afstånd höra passionernas gny, så är allting frid i deras själ, allt stilla tystnad, utom den del af själen, som har rätt att der befalla, denna del af gudomlig-

he-

heten, man må kalla den tanke, eller hvad annat som hälst, det som oupphörligen sysselsätter sig med att tänka öfver gudomlighetens natur och tingens väsende. De som aldrig höra annat än dess röst, äro i synnerhet älskade af Gudomen; ty om det är sannt, som vi hafva all anledning att tro, att den tager del i hvad som sker i verlden, med hvilka ögon bör den ej se dem, som efter dess föresyn sätta sin sällhet endast i betraktandet af de eviga sanningarna.

I de samtal man höll för Lysis, förnöjde Isocrates hans öra, upplyste Aristoteles hans förstånd, och Plato upptände hans själ. Den sistnämnde förklarade ömsom för honom Socrates' lära, ömsom utvecklade för honom planen till sin republik; vid andra tillfällen lärde han honom känna, att det icke finnes någon verklig upphöjning, ingen fullkomlig sjelfständighet, utom i en dygdig själ. Ännu oftare visade han honom utförligt, att sällheten består uti att känna det högsta goda, hvilket ej är något annat än Gud. Således, då andra philosopher icke gifva dygden annat till belöning, än allmän aktning och detta lifvets flygtiga lycksalighet, gaf Plato den ett ädlare stöd. Dygden, sade han, kommer af Gud. Du kan icke uppnå den på annat sätt, än derigenom att du lär känna dig sjelf, lär dig visheten, och aktar dig sjelf högre än det som tillhörer dig. Följ mig, Lysis. Din kropp, din skönhet, dina rikedomar tillhöra dig, men äro

icke

icke du. Menniskan är helt och hållet i sin själ. För att veta, hvad hon är och hvad hon bör göra, fordras det, att hon skådar sig i sitt förnuft, i denna del af själen, der en stråle af den gudomliga visheten lyser, detta rena ljus, som småningom skall föra hennes blickar till den källa, från hvilken det utgått. När de hunnit dit, och när hon fått skåda denna eviga urbild af alla fullkomligheter, då skall hon förnimma det vara sitt högsta åliggande, att i sig sjelf afbilda dem och att göra sig lik Gudomligheten, åtminstone så mycket en så svag afbild kan närma sig till en så skön förebild. Gud är måttet på all ting; intet annat är godt, intet annat att värdera i verlden än det, som har någon likhet med Gudomen. Den är högst vis, helig och rättvis. Det enda medlet att likna den och att vara den behaglig är att göra sig fullkomligt vis, rättvis och helig.

Så hög är den bestämmelse, till hvilken du är kallad. Ställ dig derföre ibland dem, som, efter de visas utsago, genom sina dygder förena himmelen med jorden, Gudarna med menniskorna. Må din lefnad framställa det system, som af alla är för dig det lyckligaste och för andra det skönaste af alla skådespel, det af en själ, i hvilken alla dygder hafva fullkomlig öfverensstämmelse med hvarandra.

Jag har ofta talat med dig om de slutföljder, som härledas utur dessa sanningar, hvil-

hvilka sammanlänkas, om jag skall våga ett sådant uttryck, genom förnuftsskäl af jern och diamant; men jag bör påminna dig, förrän jag slutar, att lasten icke allenast förnedrar vår själ, utan äfven förr eller senare öfverlemnas till det straff, den förtjent.

Gud, såsom man sagt före oss, genomfar verlden och håller i sin hand all tings början, fortvarande och slut. Rättvisan går i dess spår färdig att straffa de förbrytelser, man begått emot den gudomliga lagen. Den ödmjuke och återhållsamme finner sin sällhet uti att följa henne; den fåfänge aflägsnar sig ifrån den, och Gud öfverlemnar honom åt hans passioner. För en tid synes han vara något i hopens ögon, men snart drabbar honom hämnden, och om den skonar honom i denna verlden, så förföljer den honom med så mycket större raseri i den andra. Det är således icke i höghetens sköte och i menniskornas omdömen vi böre söka att utmärka oss; det är inför denna fruktansvärda domstol, som skall med stränghet dömma oss efter döden.

Lysis var sjutton år gammal: hans själ var full af passioner, hans inbillningskraft liflig och stark. Han uttryckte sig med lika så mycket behag, som lätthet. Hans vänner underläto aldrig att upphöja dessa förmåner, och underrättade honom så väl genom deras exempel som genom deras skämt om det tvång, i hvilket han hade lefvat än-

da till denna tid. Philotimus frågade honom en dag, hvad han tänkte om en ung man, som i sitt tal och i sin klädsel icke visade den aktning man är skyldig samfundslifvet. Alla hans kamrater gifva honom sitt bifall, sade Lysis. Och allt förståndigt folk fördömer honom, svarade Philotimus. Men, återtog Lysis, menar du med dina förståndiga, dessa gubbar, som veta ej af något annat än deras gamla bruk, och som utan medlidande med våra svagheter skulle vilja att vi föddes åttio år gamla? De tänka på ett sätt och deras barnbarn på ett annat. Hvem skall döma dem? Du sjelf, sade Philotimus. Utan att här påminna om våra grundsatser i afseende på den vördnad och ömhet vi äro skyldige dem, som gifvit oss lifvet, så vill jag antaga, att du skulle nödgas resa i aflägsna länder; skulle du då välja en väg, utan att veta om den är farbar, om den icke går genom omätliga ödemarker, om den icke bär till barbariska nationer, om den icke på vissa ställen ofredas af röfvare? Det skulle vara oförståndigt att blottställa sig för sådana faror. Jag skulle taga en vägvisare. — Lysis! märk, att de gamle hafva kommit till målet af den bana du skall genomlöpa, en bana, som är så svår och så farlig. Jag förstår dig, sade Lysis. Jag blyges för mitt misstag.

Lysis brann af begär att en dag komma i spetsen för styrelsen. Hans fader berömde hans afsigt, men lät honom tillika se vid-

den

den af de kunskaper, som fordras för en statsman. Lysis förskräcktes deröfver, men blef icke modfälld. Aristoteles underviste honom om naturen af de olika styrelsesätt, som lagstiftarne tänkt sig. Apollodorus om förvaltningen, om krigsmakten och handeln så hos hans egen nation, som hos andra folkslag. Det blef beslutet, att sedan hans uppfostran var fulländad, skulle han resa till alla de folkslag, som voro i något vigtigt förhållande med Athenienserna.

Jag vill säga blott ett ord om flickornas uppfostran. Allt efter deras olika stånd lära de sig att läsa, skrifva, sy, spinna, bereda den ull, af hvilken man förfärdigar kläderna, och att bestyra om hushållet. De, som höra till statens förnämsta familler, få en mera utsökt uppfostran. Emedan de vid tio års ålder och ibland vid sju, visa sig vid de heliga ceremonierna, somliga bärande på sina hufvuden de heliga korgarna, andra sjungande hymner, eller uppförande dansar, så vänjas de förut af serskilda lärare att rätt leda sin röst och sina steg. I allmänhet förmanas döttrarna af sina mödrar att uppföra sig förståndigt; men ännu mer yrka de såsom en nödvändighet, att hålla sig raka, att draga axlarna tillbaka, att knyta till om barmen med ett bredt band, att vara ytterst måttliga i mat och dryck, och på allt sätt förekomma en fetma, som skulle skada en vacker växt och behaget i rörelserna.

---

18 Capitlet.

Fortsättning om Atheniensernas seder.

Jag har nämnt ofvanföre, att vissa stunder på dagen samlades Athenienserne på allmänna platsen, eller i de bodar, som ligga rundt omkring den. Jag begaf mig ofta dit, antingen för att få höra nytt, eller för att studera detta folks caracter.

En dag mötte jag der en af stadens förnämsta, som gick med stora steg. Hans fåfänga ägde icke sin like i något annat än hans hat emot demokratien. Af hela Homerus mindes han blott denna tanke: ingenting är så farligt, som att hafva för många herrar.

Han hade nyss lidit en liten skymf: Nej! sade han i raseri, antingen måste den karlen eller jag lemna staden, ty det är nu intet möjligt att längre hålla ut dermed: om jag sitter i någon domstol, så öfverhopas jag der af en hop processmakare eller af skrikande advokater. I allmänna sammankomsten kommer en karl, som ingenting är, smutsig och illa klädd, och har den oförskämdheten att sätta sig vid min sida. Våra talare äro köpte af detta folk, som dagligdags sätter i spetsen för allmänna ärenderna sådana personer, som jag ej ville sätta i spetsen för mina enskilda. Nu sist var det frågan om att välja en anförare; jag stiger upp, jag talar om de tjenster jag bestridt vid krigshären; jag visar mina ärr, och man

väl-

väljer en karl utan erfarenhet och utan insikter. Theseus, som införde jemnlikhet, är orsaken till allt detta onda. Mer rätt hade Homerus; ingenting är så farligt, som att hafva många herrar. I det han sade dessa ord, stötte han högfärdigt undan dem han fann i sin väg, vårdade sig knappt att helsa på någon. Om han tillät någon af sina clienter att komma sig nära och tala med sig, så var det blott för att högt påminna om de tjenster han gjort densamma.

Jag besökte alla de sällskaper jag såg omkring allmänna platsen. De bestodo af folk af alla åldrar och stånd. Tält skyddade dem för solhettan.

Jag satte mig bredvid en rik Atheniensare vid namn Philander. Hans parasit Crito sökte att roa honom med öfverdrifvet smicker, och att muntra honom genom qvickheter af det elaka slaget. Då han befallte tystnad, så gaf han förtjust sitt bifall när Philander talade, och satte en flik af sin mantel för munnen, för att ej gapskratta, när Philander lät undfalla sig någon dum qvickhet. Se, sade han till honom, hur alla menniskor fästa ögonen på dig; i går uti pelargången slutade man aldrig att berömma dig; frågan var om den hederligaste karlen i staden, vi voro mer än trettio; allas röster nämnde dig enhälligt. — Då sade Philander, hvem är den der karlen jag ser der nere, som är klädd i en så lysande drägt och åtföljes af trenne slafvar, är det icke Apollo-

dorus,

dorus, son af Pasio, den der rika Bankörn? Det är just han, svarade parasiten. Hans högfärd är stötande, och han kommer icke mer ihog att hans far varit slaf. Och den der andre, fortfor Philander, som går efter honom så rak? Hans far hette först Sosia, och som han varit med i krigshären, så lät han kalla sig Sosistratus *). Hans moder är från Thracien. Sonen är en skälm, dock icke så stor som Hermogenes, Corax och Thersites, som prata med hvarandra fyra steg ifrån oss. Den förste är så snål, att hans hustru äfven om vintern icke får bada sig i annat än kallt vatten.

Under det jag vände mig bort för att se på ett tärningsspel, kom till mig en man, som syntes hafva något mycket angeläget, och sade: har du hört nyheten? Nej, svarade jag. — Hvad, du vet den ej? Jag är förtjust att få berätta dig den. Jag har den af Nicerates, som kommer från Macedonien. Konung Philippus har blifvit slagen af Illyrierna; han är fången, han är död. Huru? är det möjligt? — Ingen ting är så säkert. Jag mötte nyss trenne af våra Archonter, jag såg glädjen målad på deras ansikten. Men nämn dock intet derom och framförallt säg intet, att du hört det af mig. Han lemnade mig straxt för att meddela denna hemlighet åt hela verlden.

Den der tillbringar sin tid med att hopsmida nyheter, sade en tjock Atheniensare,

som

*) Sosia är ett slafnamn. Sosistratus en friboren mans namn.

som hade satt sig bredvid mig. Han sysselsätter sig icke med annat än med sådant som icke angår honom. För mig är mitt husliga lif tillräckligt. Jag har en hustru, som jag älskar mycket: och han höll nu för mig ett loftal öfver henne. I går afton kunde jag icke äta hemma med henne, jag var buden till en af mina vänner; och han gaf mig en beskrifning på måltiden. Jag kom hem rätt förnöjd. Men jag har i natt haft en dröm, som oroar mig; och så berättade han för mig sin dröm. Sedan sade han mig, något sömnigt, att staden hvimlade af främlingar; att folket nu för tiden icke gick upp emot forntidens folk; att matvarorna fingos för godt pris; att man kunde hoppas god årsvext, om det blefve regn. Efter att hafva frågat mig, hvilken dag det var i månaden, steg han upp för att gå hem att spisa med sin hustru.

Hvad? sade till mig en Atheniensare, som straxt kom efter, hvilken jag länge hade tittat efter, har du tålamod att höra den der tråkiga person? Hvarföre gjorde du icke såsom Aristoteles? En storpratare fick i honom och tröttade honom genom underliga berättelser. Nå väl, sade han till honom, är du icke förvånad? Det som förvånar mig, svarade Aristoteles, är att någon har öron att höra på dig, när man har fötter för att komma ifrån dig. Jag sade honom då, att jag hade en sak att meddela honom, och jag ville omtala den för honom.

Men

Men han hindrade mig vid hvart ord. Ja, jag vet hvarom det är fråga; jag skulle kunna omtala saken från början till slut; fortfar, glöm intet någon omständighet; bra, nu är du der, just det der är det. Se bara, hvad det var nödvändigt att samråda derom. Till slut sade jag honom, att han beständigt föll mig i talet; jag vet det, svarade han; men jag har ganska stort behof af att få tala. Men jag liknar ändå intet den der mannen, som nyss lemnade dig. Han talar utan eftertanka, och jag tror mig vara fri från den förebråelsen. Ett bevis derpå är det tal jag sist höll på folkets allmänna sammankomst: du var intet der; jag vill läsa upp det för dig. Vid dessa ord ville jag begagna Aristoteles' råd. Men han följde mig, alltjemnt talande, alltjemnt declamerande.

Jag trängde mig in uti en folkhop, som slutit sig omkring en spåman, hvilken beklagade sig öfver Atheniensernas otro, när vi fingo se Diogenes komma. Han kom från Lacedæmon. "Hvarifrån kommer du," frågades han af någon. "Ifrån manfolkets boning till qvinfolkets," svarade han. "Var det mycket folk på Olympiska lekarna?" sade en annan till honom. "Mycket åskådare, men litet menniskor." Dessa svar fingo handklappningar. Och i ögonblicket såg han sig omgifven af en mängd Atheniensare, som sökte att framlåcka af honom något infall. "Hvarföre," frågade någon honom, "äter du

du på torgplatsen?" "Derföre att jag är hungrig på torgplatsen." En annan gjorde honom denna fråga: "huru kan jag hämnas på min fiende?" "Derigenom att du blir dygdigare." "Diogenes," sade en tredje till honom, "man gör mycket narr af dig." "Men jag tar det intet åt mig." En främling, som var född i Myndus, ville veta huru han funnit den staden. "Jag gaf innevånarne sade han, det rådet, att de skulle stänga igen stadsportarna, på det att staden icke måtte springa bort." Det är så verkligen, att staden är ganska liten, men har mycket stora portar. Parasiten Crito hade stigit upp på ett åkdon, och frågade honom, hvarföre man kallade honom hund. "Derföre att jag smeker dem, som gifva mig äta, skäller på dem, som icke ge mig, och biter elakt folk." Parasiten fortfor: "hvilket djur är det farligaste?" "Ibland vilda djur smädaren, ibland husdjur smickraren."

Vid dessa ord gapskrattade de kringstående. Parasiten försvann, och anfallen fortforo med mera värma. "Diogenes, hvarifrån är du," sade någon till honom. "Jag är verldsmedborgare," svarade han. "Åh nej, inföll en annan, han är från Sinope; invånarne hafva dömt honom att lemna staden." "Och jag har dömt dem att vara qvar der." En ung man, af vackert utseende, som stigit fram, nyttjade ett uttryck, hvilket gjorde, att en af hans vänner, jemnårig med honom, rodnade. Diogenes sade till den

sed-

sednare: "haf mod, min son! detta är dygdens färg." Och i det han vände sig till den förra: "skäms du intet, att draga ut en blyklinga utur en elphenbensskida?" Den unge mannen blef vred och slog honom en örfil. Utan att bli ond sade han: "Åh du lär mig en sak, den, att jag behöfver hjelm." Straxt efter frågar man honom, "hvad nytta har du skördat af din philosophi?" "Som J sen, den att vara beredd på alla händelser."

I detsamma, medan Diogenes ännu icke tänkte lemna platsen, fick han öfver sitt hufvud vatten, som kastades ifrån öfre delen af ett hus; när några närvarande syntes beklaga honom, sade Plato, som af en händelse gick förbi: "Viljen J att edert medlidande skall gagna honom, låtsen icke se honom."

Jag fann en dag i Jupiters portik några Athenienser, som täflade om philosophiska ämnen. Nej, sade sorgset en gammal lärjunge af Heraclitus, jag kan ej betrakta naturen utan en hemlig fruktan. De oskäliga djuren lefva beständigt uti ett krigs- eller förstörings-tillstånd; de som lefva i luften, i vattnet, på jorden, hafva fått styrka eller list endast för att förfölja och förstöra hvarandra. Jag sjelf slagtar och uppäter det djur jag födt med mina egna händer, under förväntan att stygga maskar skola i sin ordning uppäta mig.

Jag hvilar min blick på mera leende taflor, sade en ung anhängare af Democri-

tus.

tus. Slägtenas ebb och flod bekymrar mig lika litet, som den periodiska omvexlingen af hafvets vågor och trädens löf. Hvad betyder det, om de eller de varelserna komma eller bortgå? Jorden är en skådeplats, som i hvart ögonblick byter om decorationer. Kläder hon sig icke alla år i nya blommor, nya frukter? De atomer, af hvilka jag är sammansatt, skola, efter att hafva varit upplöste, en dag återförenas, och då skall jag åter upplefva under annan skapnad.

Ack! sade en tredje, den grad af kärlek eller hat, glädje eller sorg, som intager oss, verkar alltför mycket på vårt omdöme. Sjuk, ser jag uti naturen endast ett system af förstörelse, frisk, endast ett system af ny framalstring.

Naturen är både det ena och det andra, sade en fjerde. När verlden utgick ifrån chaos, borde de tänkande varelserna smickra sig deröfver, att den Högsta Visheten skulle värdigas upptäcka för dem orsaken till deras tillvarelse; men den inneslöt hemligheten inom sitt eget bröst, och, ställande sitt tal till de underordnade orsakerna, uttalade hon endast dessa tvenne ord: förstören, frambringen igen! Dessa ord hafva för alltid bestämt verldens öde.

Jag vet icke, fortfor den förste, om det är för ro skull eller för något allvarsamt ändamål, vi af Gudarna blifvit skapade; men det vet jag, att den största olycka är att födas, den största lycka att dö. Lifvet, sade

de Pindarus, är endast en skuggas dröm; en hög bild, som med ett enda drag tecknar helt och hållet menniskans intet. Lifvet, sade Socrates, bör endast vara en betraktelse öfver döden; underliga paradox, att föreställa sig, att vi nödgas lefva för att lära oss dö.

Menniskan födes, lefver och dör i ett och samma ögonblick; och i detta så flyktiga ögonblick, hvilka sammanstötande lidanden? Hennes inträde i lifvet förkunnas med skrik och tårar; i barndomen och ungdomsåldern, lärare, som tyrannisera henne, pligter, af hvilka hon öfverhopas; derpå kommer en förskräcklig rad af besvär och mödor, tärande bekymmer, bittra sorger, strider af alla slag; och allt detta slutas genom en ålderdom, som borttager minnet deraf.

Man behöfver blott gifva akt på henne. — Menniskans dygder äro endast ett utbyte af hennes laster; hon undandrager sig den ena blott för att lyda den andra. Försummar hon sin erfarenhet, är hon ett barn, som alla dagar börjar att födas; rådfrågar hon den, så är hon en åldersman, som beklagar sig att hafva lefvat för länge.

Hon hade framför djuren tvänne utmärkta fördelar, förutseendet och hoppet. Hvad har naturen gjort? Hon har grymt förgiftat dem genom räddhågan.

Hvilken tomhet i allt hvad hon gör! Hvilka omvexlingar och stridigheter i hennes

nes böjelser och afsigter! Jag frågar: hvad är menniskan?

Det vill jag säga er, sade en ung näsvis man, som i detsamma inträdde. Han framdrog något, som han hade under sina kläder, en liten bild af träd eller papp, hvars lemmar lydde trådar, på hvilka han drog eller släppte efter, såsom han ville. Dessa trådar, sade han, äro passionerna, som draga oss än hit än dit; se der allt hvad jag vet om saken; och han gick sin väg.

Vårt lif, sade en af Platos lärjungar, är på samma gång ett lustspel och ett sorgespel; under den förra åsigten kan det icke hafva någon annan knut än vår dårskap; under den sednare ingen annan upplösning än döden; och som det delar bägge dessa dramernas natur, så är det blandadt af både nöje och sorg.

Samtalet förändrades oupphörligt. Den ene nekade verkligheten af rörelse, den andre verkligheten af de object, som omgifva oss. Allt utom oss, sade en, är bara synvilla och osanning, allt inom oss endast villfarelse eller sjelfbedrägeri. Våra sinnen, våra passioner, vårt förnuft förvillar oss; kunskaper, eller snarare toma meningar, slita oss ur okunnighetens lugn, för att öfverlemna oss åt en plågsam ovisshet; och själens njutningar hafva tusen gånger bittrare omskiften än sinnlighetens.

Jag vågade taga till ordet. Menniskorna sade jag, blifva mer och mer upplysta.

Bör

Bör man icke förmoda, att, sedan de genomgått alla villfarelser, skola de slutligen upptäcka hemligheten af de mysterier, med hvilka de nu plåga sig? Och vet ni hvad som händer? svarade man mig. När denna hemlighet är på vippen att uppdagas, anfalles naturen hastigt af en förskräcklig sjukdom. En öfversvämning, en eldsvåda förstörer nationerna, med minnesvårderna af deras vishet och fåfänga. Dessa förskräckliga plågoris hafva ofta förstört vårt jordklot; vetenskapernas fackla har mer än en gång släckts och blifvit tänd å nyo: vid hvarje omhvälfning hafva några få bland de lefvande blifvit förskonade af slumpen, och desse sammanknyta tråden af slägtfortplantningen, och se der ett nytt slägte af olyckliga under en lång följd af århundraden, mödosamt sysselsatte med att förena sig i ett samfund; att gifva sig lagar, uppfinna konster, att fullkomna sina kunskaper, till dess att en annan förstöring uppslukar dem i glömskans djup.

Jag förmådde icke längre uthärda ett samtal så besynnerligt och så nytt för mig. Jag gick med skyndsamhet från portiken; och utan att veta hvart jag gick, kom jag till stränderna af Ilissus. Det var då för att vinna en så obehaglig upplysning, som jag hade lemnat mitt fädernesland och mina anhöriga! Alla menniskosnillets bemödanden tjena då icke till annat än att visa, att vi äro de mest ömkansvärda af varelser! . . . .

Så

Så var min själ upprörd af de sorgligaste tankar, de bedröfligaste känslor, när jag blef varse på afstånd Phocus, son af Phocion, Cresippus son af Chabrias, åtföljde af några ynglingar, med hvilka jag var bekant. Jag hann knappt återfå bruket af mina sinnen; de kommo till mig och nödgade mig att följa sig.

Vi gingo till den allmänna platsen; man visade oss epigrammer och visor emot dem, som stodo i spetsen för allmänna ärenderna, och man afgjorde, att Lacedæmons styrelse var den bästa. Vi begåfvo oss till skådeplatsen; man spelte der nya piecer, hvilka vi uthvisslade, och som lyckades. Vi stego till häst. Efter återkomsten, badade vi och spisade sedan afton med danserskor och flöjtspelerskor. Jag glömde portiken och den storm, som upprört min själ; jag öfverlemnade mig utan återhåll åt nöjet och sjelfsvåldet. Vi tillbragte en del af natten med att dricka, och den andra hälften med att springa på gatorna och ofreda de gående.

---

19 Capitlet.

En Atheniensares Bibliothek. Philosophiska afdelningen.

Pisistratus hade för tvänne århundraden tillbaka inrättat ett bibliothek åt sig, hvilket

han

han gjorde offentligt, och hvilket blef sedermera bortfördt af Xerxes och flyttadt till Persien. På min tid var det flera Atheniensare, som ägde boksamlingar. Den betydligaste tillhörde Euclides. Han hade fått det af sina förfäder; han förtjente att äga det, emedan han kände dess värde.

När jag inträdde der, öfvergick mig en rysning af förvåning och nöje. Jag befann mig midt ibland Greklands lärdaste snillen. De lefde, de andades i sina verk, som stodo uppställda omkring mig. Sjelfva deras tystnad ökade min vördnad. En samling af alla jordens regenter skulle icke förefallit mig mera vördnadsbjudande. Efter en stund utropade jag: ack, huru mycket kunskaper äro icke förnekade Scytherna! Sedermera har jag mer än en gång sagt: huru mycket kunskaper onyttiga för menniskorna!

Jag vill icke här tala om alla de ämnen, man nyttjat att skrifva på. Get- och fårskinn, åtskilliga sorter väf brukades efter hand; sedan nyttjades papper af inre barken på en planta, som växer i Egytens träsk eller midtuti det stillastående vatten, hvilket Nilen lemnar efter sin öfversvämning. Man gör deraf rullor, i hvilkas yttersta ända sitter en liten sedel fästad, som innehåller bokens titel. Skriftdragen äro gjorda blott på ena sidan af hvar rulle; den är delad i flera afdelningar eller sidor, för att så mycket lättare kunna läsas.

Vissa, som till yrket äro bokskrifvare, tillbringa sin tid med att afskrifva arbeten, som falla i deras händer; och andra enskildta åtaga sig samma besvär af begär att öka sina insigter. Demosthenes sade mig en dag, att han, för att bilda sin styl, hade med egen hand åtta gånger afskrifvit Thucydides. Derigenom blifva exemplaren många; men för afskrifningskostnaden blifva de aldrig mycket allmänna; och detta gör, att upplysningen sprider sig så långsamt. En bok blir ännu mera sällsynt, när den utkommer i ett aflägset land, och när den afhandlar ämnen, som ej kunna förstås af alla. Jag har sett Plato, oaktadt han underhöll brefväxling med flera personer i Italien, med mycken svårighet erhålla vissa arbeten i philosophien, och betala hundrade miner (4500 R:dr) för tre små afhandlingar af Philolaus.

Athens bokhandlare kunna icke göra sig samma möda, eller göra sådana förskott. De förse sig vanligen blott med böcker, som äro för nöje, af hvilka de sända en del till närliggande trakter och ibland äfven till de Grekiska colonier, som äro anlaggda på kusterna af Euxinska sjön. Vurmen att skrifva gifver oupphörligen ny näring åt denna handel. Grekerne äro öfvade i alla lärdomsgrenar. Man kan sluta dertill af de åtskilliga underrättelser jag vill lämna om Euclides' bibliothek.

Jag skall börja med philosophiska afdelningen. Den gick ej längre tillbaka, än

till Solons tidehvarf, hvilken lefde för ungefär 250 år sedan. I förra tider hade Grekerna theologer, och alldeles inga philosopher. Föga bekymrade om att studera naturen, samlade och utspridde poeterna genom sina arbeten de osanningar och vidskepelser, som rådde hos folket. Men vid denna lagstiftares tid, och inemot 50:de Olympiaden (ungefär år 580 före Christi födelse), blef det hastigt en oväntad förändring i sinnena. Thales och Pythagoras lade grunden till sin philosophi, Cadmus ifrån Miletus skref historien på prosa; Thespis gaf tragedien, och Susarion comedien dess första form.

Thales från Miletus i Jonien, en af Greklands sju visa, föddes i första året af 35 Olympiaden (omkring år 640 före Christi födelse). I börjar bestridde han med utmärkt heder de värf, till hvilka han genom sin börd och sina insigter var kallad. Behofvet af kunskap förmådde honom att resa till främmande nationer. Vid sin återkomst egnade han sig uteslutande åt naturens studerande och förvånade Grekeland genom förutsägande af en solförmörkelse; han undervisade det och meddelade det de insigter han förvärfvat sig i Egypten uti Geometri och Astronomi; han lefde fri; han njöt i fred sitt anseende, och dog utan saknad. I hans ungdom hade hans mor enträget föreställt honom att han borde gifta sig; hon gjorde honom å nyo samma föreställning flera

ra år derefter. Första gången sade han: det är för tidigt. Sednare gången: det är för sent.

Man har flera svar af honom, hvilka jag vill anföra, emedan de kunna gifva ett begrepp om philosophien, och visa, med hvilken bestämdhet den tidens vise sökte att besvara de frågor, som framställdes för dem.

Hvad är det skönaste af allt? Verlden; ty den är ett verk af Gud. — Det vidsträcktaste? Rymden, emedan den innefattar allt. — Det starkaste? Nödvändigheten, emedan den råder öfver allt. — Det svåraste? Att känna sig sjelf. — Det lättaste? Att gifva råd. — Det sällsyntaste? En tyrann, som hinner till ålderdomen. — Hvad är skilnaden emellan att lefva och att dö? Det är det samma. — Hvarför dör du då icke? Emedan det är det samma. — Hvad är det som kan trösta oss i olyckan? Åsynen af en ovän, som är mera olycklig än vi. — Hvad fordras för att lefva oförviteligt? Att icke göra hvad man klandrar hos andra. — Hvad fordras för att vara lycklig? En sund kropp, tillräcklig förmögenhet, upplyst förstånd m. m.

Ingen ting är så vidt bekant, som Pythagoras' namn, ingen ting så litet kändt, som hans lefnads-omständigheter. Det är sannolikt, att han i sin ungdom undervistes af Thales och Pherecydes från Scyros, att han sedan vistades länge i Egypten, och att han, om ej genomreste öfra Asiens länder,

åtminstone ägde några begrepp om de vetenskaper der idkades. Det djupa i Egyptiska mysterierna, de Orientaliska Vises långa forskningar hade för hans lågande inbillningskraft lika så mycket behag, som det hos de flesta antagna stränga lefnadssättet hade för hans fasta caracter.

Då han vid sin återkomst fann sitt fädernesland förtryckt af en tyran, gick han att långt bort ifrån träldomen bosätta sig i Crotona uti Italien. Der upptänkte han ett uppfostringssystem, som, för att gifva själen förmåga att inse sanningen, borde göra den oberoende af sinnligheten. Han inrättade der denna ryktbara schola, som ända till dess sista tider utmärkt sig ibland de andra philosophiska secterna.

På slutet af sin lefnad och i en hög ålderdom hade han den smärtan, att se sitt verk nästan förstördt af de förnämsta Crotonska invånarnes afund. Tvungen att taga till flykten, irrade han ifrån stad till stad, ända till det ögonblick, då döden slöt hans olyckor, tystade afunden och återställde åt hans minne de ärebevisningar, som vid ihågkomsten af hans förföljelse blefvo öfverdrifna.

Joniska scholan leder sitt ursprung från Thales; den Italienska sitt ifrån Pythagoras. Dessa bägge scholor hafva bildat andra, hvilka alla frambragt stora män. Euclides, som samlat deras skrifter, hade indelat dem efter de olika philosophiska systemerna.

Efter några afhandlingar, kanske orätt tillegnade Thales, såg man arbeten af dem, som omfattat hans lära och efter hvarandra förestått hans schola. Desse äro Anaximander, Anaximenes, Anaxagoras, som först undervisade i philosophi i Athen, Archelaus, som var Socratis lärare. Deras arbeten handla om verldens danande, om tingens natur, om geometrien och astronomien.

De följande afhandlingarna hade mycket sammanhang med moralen. Ty Socrates, likasom hans lärjungar, hafva mindre sysselsatt sig med naturen i allmänhet, än med menniskan i synnerhet. Socrates har icke lämnat något skrifteligt efter sig, utom en hymn till Apollo och några Æsopi fabler, hvilka han satte på vers, medan han var i fängelse. Jag fann hos Euclides dessa bägge små skrifter, och de arbeten, som utgått ur denna Philosophs schola. De äro nästan alla i form af dialog, och Socrates är der den förnämsta person, som införes talande, emedan afsigten är att der förvara hvad han talat — Jag såg Platos dialoger, och Alexamenes', som voro äldre än Platos, jag såg Xenophons, Æschines', Critons, Simons, Glaucons, Simmias', Cebes', Phædons, Euclides' dialoger, jag menar den Euclides, som grundlade scholan i Megara, hvilken nu för tiden förestås af Eubulides, hans lärjunge.

Utur Italienska scholan har ett mycket större antal af författare utgått, än utur den Joniska; utom många afhandlingar, som till-

egnas

egnas Pythagoras, men icke synas vara äkta, innehöll Euclides' bibliothek nästan alla de philosophers skrifter, som hafva följt eller förändrat hans lära.

Sådan var Empedocles ifrån Agrigentum. Invånarne i denna stora stad tillbödo honom kronan, men han ville häldre införa jämnlikhet ibland dem. Med snillegåfvor, i hvilka han kom nära Homerus, gaf han poesiens behag åt de abstractaste ämnen och förvärfvade sig ett så stort namn, att han på sig fästade Grekernas blickar, när de voro församlade i de Olympiska spelen. Han sade till Agrigentinerna: J fiken efter nöjen, såsom J skullen dö i morgon: J byggen hus, såsom J skullen aldrig dö.

Sådane voro äfven Epicharmus, en snillrik man, såsom de fleste Sicilianare äro, hvilken ådrog sig Konung Hieros onåd, emedan han haft ett oanständigt uttryck vid ett tillfälle, då denna Furstes gemål var närvarande, och ovänskap af de andra philosopherna, för det han i sina comedier utspridt det hemliga i deras dogmer; Ocellus från Lucanien, Timeus ifrån Locri, mindre lysande författare, men mera djupe och mera bestämde än de föregående; Archytas ifrån Tarentum, namnkunnig genom vigtiga upptäckter i Mechaniken; Philolaus ifrån Crotona, en af de första bland de Greker, som läto jorden röra sig omkring verldens medelpunkt; Eudoxus, hvilken jag ofta sett hos Plato, och som var på en gång geometer,

astro-

astronom, medicus, lagstiftare; utan att tala om en Ecphantus, en Alcmæon, en Hippasus och en hop andra, så äldre som nyare, hvilka lefvat i obemärkthet och blifvit namnkunige efter deras död.

En af hyllorna fästade min uppmärksamhet. Den inneböll en mängd af böcker i philosophien, alla författade af fruntimmer, hvilka till större delen voro anhängare af Pythagoras' lära. Jag fann der en afhandling om visheten af Perictione, ett arbete lysande af en klar metaphysik. Euclides sade mig, att Aristoteles satte mycket värde på den och tänkte låna derifrån begrepp om naturen af det väsendtliga och det tillfälliga.

Han tillade, att Italienska scholan hade öfver jorden utspridt mer upplysning än den Joniska, men att den hade råkat på afvägar, för hvilka dess medtäflarinna naturligtvis skulle akta sig. De tvänne män, som voro deras grundläggare, satte verkeligen stämpeln af sitt snille på sina arbeten. Thales, utmärkt genom en djup tankekraft, hade till lärjungar visa, som utforskade naturen på enkla vägar. Hans schola slöt med att frambringa Anaxagoras och den sundaste theologi; Socrates och den renaste moralen. Pythagoras, beherrskad af en stark inbillningskraft, instiktade en sekt af andäktiga enthusiaster, som i början icke sågo något annat i naturen än proportioner och harmonier, sedan öfvergingo från ett slags diktad

före-

föreställning till ett annat, och framalstrade Eleatiska scholan och den abstraktaste metaphysik.

Philosopherne af denna sistnämnda scholan kunna delas i tvenne classer; somliga, sådana som Xenophanes, Parmenides, Melissus, Zeno, lade sig på Methaphysik; de andra, såsom Leucippus, Democritus, Protagoras, m. fl. sysslosatte sig med Physik.

Eleatiska scholan leder sitt ursprung från Xenophanes ifrån Colophon i Italien. Drifven ifrån sitt fäderneslànd, hvilket han besungit i sina verser, kom han att bosätta sig på Sicilien, der han, för att underhålla sin familj, icke hade någon annan utväg än att för allmänheten sjunga sina poesier, såsom de första philosopherna gjorde. Han fördömde hasardspel, och när han af någon derföre blef ansedd såsom svag till förståndet och full af fördomar, svarade han: "Jag är af alla den svagaste emot handlingar, för hvilka jag skulle behöfva rodna."

Parmenides, hans lärjunge, tillhörde en af de äldsta och rikaste familjer i Elea. Han gaf sitt fädernesland så förträffliga lagar, att öfverhetspersonerna läto hvarenda medborgare årligen svärja på att lyda dem. Sedermera, mätt af anseende och makt, öfverlemnade han sig helt och hållet åt philosophien och tillbragte sin återstående lefnad i stillhet och forskning. De fleste af hans skrifter äro på vers.

Zeno

Zeno från Elea, som var hans lärjunge och blef af honom upptagen i sons ställe, såg en tyran upphäfva sig i en fri stad, tillställde en sammangaddning emot honom, och dog utan att hafva velat upptäcka sina medvetande. Denne philosoph aktade allmänheten lika högt, som han aktade sig sjelf. Hans själ, som var så modig i faran, kunde icke tåla smädelsen. Han sade: "För att vara likgiltig vid det onda man säger om mig, borde jag hafva varit likgiltig äfven vid det goda man yttrat."

Leucippus afvek ifrån Zenos sin lärares grundsatser, och meddelade sina åt Democritus från Abdera i Thracien.

Denne sednare var född förmögen; men han behöll för sig blott en del af sin förmögenhet, för att resa, efter Pythagoras' exempel, hos de folk, som Grekerne anse för barbarer, och som hade vettenskaperna i sitt förvar. Vid hans återkomst voro hans behof inskränkta till det blott nödvändiga, och fylldes af hans broder, som blifvit riktad med det som denne gifvit från sig; och för att förekomma verkan af en lag, som nekade begrafning åt hvar och en medborgare, om han förskingrat sitt fädernearf, uppläste Democritus i Abderitiska folkets närvaro ett arbete, som tillvann honom deras aktning och beundran. Han tillbragte sitt öfriga lif uti ett djupt lugn; lycklig, emedan han hade en stor passion, hvilken han

alltid kunde tillfredsställa, den att öka sin kunskap genom sitt tänkande, och att öka andras genom sina skrifter.

Protagoras, född af fattiga föräldrar och nödsakad att tjena som träl, upptäcktes och uppfostrades af Democritus, som utvecklade och utvidgade hans snille. Han är den samme Protagoras, som blef en af de mest lysande sophister i Athen, der han bosatt sig; han gaf lagar åt Thurierna i Italien, skref i philosophien, blef anklagad för atheism och landsförvist ifrån Attica. Hans arbeten blefvo strängt eftersökta i enskildtas hus och brända på allmänna platsen.

En besynnerlighet har alltid förvånat mig, och jag vet icke om den bör tillskrifvas tidsomständigheterna eller menskliga förståndets natur. Det är, att, så snart i en stad uppträder en man af snille eller ypperliga egenskaper, ser man der straxt snillen och talanger, som utom honom, kanske aldrig skulle hafva blifvit utvecklade. Cadmus och Thales i Miletus, Pythagoras i Italien, Parmenides i Elea, Æschylus och Socrates i Athen, hafva i dessa olika länder, så till sägandes, skapat ättföljder af snillen, ifriga att uppnå eller att öfverträffa deras förebilder. Sjelfva Abdera, denna lilla stad, ända hittills så allmänt känd för invånarnes dumhet, hade knappt frambragt Democritus, när den såg Protagoras framträda, och denne sednare skall ersättas af en medborgare ifrån samma stad, af Anaxarchus, som redan visar de största anlag.

Ibland

Ibland de författare, som skrifvit i philosophien, bör jag icke förbigå den mörka Heraclitus ifrån Ephesus; ty detta namn har han förtjent genom sin mörka stil. Denne man hade en dyster caracter och ett odrägligt högmod. Han begynte med att bekänna, att han visste ingen ting, och slöt med att säga, att han visste allt. Ephesierne ville sätta honom i spetsen för sin styrelse; han vägrade det, och var förolämpad deraf, att de drifvit hans vän Hermodorus i landsflykt. De begärde att få lagar af honom, han svarade, att de voro för mycket förderfvade. Sedan han blifvit förhatlig för allt folk, gick han från Ephesus och drog sig till de närliggande bergen: der födde han sig endast med vilda örter och hade intet annat nöje af sina tanköfningar, än att värre hata menniskor.

När Socrates slutat läsa ett arbete af Heraclitus, sade han till Euripides, af hvilken han fått låna det: "Det jag förstår är förträffligt, jag tror att äfven det öfriga är det, men man är i fara att drunkna der, om man icke är lika så skicklig, som en dykare från Delos."

Efter dessa namnkunniga författares arbeten följde många andra, hvilkas författare äro mindre kända. Medan jag lyckönskade Euclides, att hafva en så rik samling, såg jag inträda i bibliotheket en man, vördnadsvärd genom sitt utseende, sin ålder, sina åthäfvor. Hans hår låg utslaget öfver

hans

hans axlar; hans panna var omgifven af ett diadem och en krans af myrten. Det var Callias hierophanten eller Ceres' öfverste prest, Euclides' förtrogne vän. Euclides var så artig och föreställde mig för honom och sade honom allt godt om mig. Efter några ögonblicks samtal återvände jag till mina böcker. Jag genomgick dem med en förtjusning, som Callias märkte. Han frågade mig, om jag skulle hafva lust att få något begrepp om den lära de innehålla? Jag vill svara, sade jag till honom med värme, såsom förut en af mina förfäder svarade Solon: "Jag har lemnat Scythien, öfverfarit omätliga landssträckor, och trottsat Euxinska Sjöns vågor, endast för att komma hit och lära mig något hos eder." Sagdt och gjordt! jag går icke mer härifrån: jag vill sluka edra visas skrifter; ty utan tvifvel får man af dem lära vigtiga sanningar för menniskornas sällhet. Callias smålog öfver mitt beslut, och kanske ömkade mig derför.

När du genomgår denna ofantliga samling, sade han till mig, der det starkaste ljus lyser midt ibland det största mörker, der det högsta vanvett är förenadt med den djupaste vishet, der menniskan har ådagalaggt förnuftets svaghet och styrka, kom då ihog, min son! att naturen är betäckt med en kopparslöja, att hela tidehvarfs förenade bemödanden icke skulle kunna upplyfta blott det nedersta af detta täckelse, och att philosophens vetande består uti att skönja gränsen der mysterierna begynna, och hans vishet uti att vörda den.

Vi hafve i våra dagar sett Gudomlighetens tillvarelse förkastas eller betviflas, en tillvarelse så länge intygad af folkslagens öfverensstämmande tro. Några philosopher neka den rent af; andra förstöra den genom sina grundsatser: de irra sig alla, som vilja utgrunda naturen af detta oändeliga väsende, eller förklara dess verkningar.

Fråga dem: hvad är Gud? De skola svara: Gud är det som har hvarken början eller slut. — Gud är en ren ande. — han är en mycket fin materie: han är luften; han är en eld begåfvad med tanke, — han är verlden. — Nej: Han är själen i verlden, med hvilken han är förenad såsom själen med kroppen. — Han är den enda grundorsaken. — Han är grundorsaken till det goda, materien är grundorsaken till det onda. — Allt sker genom underordnade orsaker . . . . . . O! min son! tillbed Gud och sök icke att lära känna honom.

Fråga dem: hvad är verlden? De skola svara: allt det som ständigt varit till. Således är verlden evig. — Nej, den är icke evig, det är materien, som är evig. — Denna materie kunde emottaga alla former och hade icke någon viss. Den hade en form, den hade flera former, den hade oändligt många former; ty den är icke annat än vattnet, än luften, än elden, än elementerna, än en sammansättning af atomer, en oändelig mängd af oförstörbara grundämnen, likartade beståndsdelar, genom hvilkas förening alla arter af ting uppkomma. Denna

mate-

materie var utan rörelse i chaos; tanken meddelade den sin verkan, och verlden framkom. Nej, den hade en oregelbunden rörelse. Gud genomträngde den med en del af sitt väsende och ordnade den; och så kom verlden till. — Nej, atomerna rörde sig i det toma, och verlden blef resultatet af deras tillfälliga förening. — Nej, det gifves icke i naturen flera än tvänne elementer, som hafva frambragt och vidmakthålla allt; jorden och den eld, af hvilken jorden lifvas. — Nej, till de fyra elementerna bör läggas kärleken, som förenar deras delar, och hafvet, som åtskiljer dem . . . . O! min son! Använd din tid icke till att lära känna verldens ursprung, men att som sig bör uppfylla den lilla plats du der innehar.

Fråga dem sluteligen: hvad är menniskan? De skola svara dig: Menniskan visar samma phenomener, samma motsägelser, som verlden, af hvilken hon är ett sammandrag. Denna grundorsak, hvilken man i alla tider gifvit namn af själ och tanke, är ett väsende, som ständigt är i rörelse. — Den är ett tal, som röres af sig sjelft. — Den är en ande, säger man, som har ingen ting gemensamt med kropparna. — Men om det så är, hvem kan känna dem? Den är snarare en mycket fin luft — en mycket verkande eld — en flamma, som utströmmat ifrån solen — en del af æthern, ett mycket lätt vatten — Den är en blandning af flera elementer. — Den är en samling

atomer af eld och spherisk form, liknande dessa fina delar af materie, hvilka man ser röra sig i solskenet; den är ett enkelt väsende. — Nej, den är sammansatt; den är sammansatt af flera grundämnen, den är sammansatt af flera motsatta egenskaper. — Den är blodet, som rinner i våra ådror; denna själ är utspridd i hela kroppen; den har sitt säte endast i hjernan, endast i hjertat, endast i bröstet; den dör med oss. — Nej, den dör icke, utan gifver andra kroppar lif; den förenar sig med verldssjälen . . . . O! min son! styr din själs rörelser, och sök icke att lära känna dess väsende.

Sådan är den allmänna teckningen af de philosophiska meningarna. Denna rikedom af idéer är endast en verkelig fattigdom, och denna hop af skrifter du har för dina ögon, denna förmenta skatt af höga kunskaper, är verkeligen endast en förödmjukande samling af motsägelser och misstag. Sök der icke några systemer med likformighet och samband i alla deras delar; sök der icke klara framställningar, eller förklaringar, som kunna tillämpas på hvart och ett phenomen i naturen. Nästan alla dessa författare äro begripliga, emedan de äro för mycket bestämda; de kunna begripas, emedan de af fruktan att stöta allmänhetens meningar, framställa sin lära i metaphoriska uttryck, eller sådana, som strida emot deras grundsatser; sluteligen derföre, att de eftersträfva att förstås, för att komma

ifrån

ifrån svårigheter, hvilka de icke förutsett, eller hvilka de icke kunnat upplösa.

---

20. Capitlet.

Fortsättning om Bibliotheket. Astronomie.

Det öfriga af Callias tal utelemnar jag. Men när han slutat tala gick han bort. Då ställde Euclides sitt tal till mig och sade: länge har jag på Sicilien låtit efterfråga ett arbete af Peton från Himera. Han medgaf flera verldar, och ej det allenast: han vågade äfven bestämma deras antal. Vet du, hur många han räknade? 303. Efter Egyptiernas exempel jemnförde han verlden med en triangel: sextio verldar äro på hvar sida: de hundrade tjugutre öfriga på de tre vinklarna. Underkastas de en långsam rörelse, sådan som hos oss brukas i vissa dansar, uppnå de hvarandra och komma på hvarandras plats med långsamhet. Midt uti triangeln är sanningens fält; der, uti en djup orörlighet, sitta tingens förhållanden och urbilder, alla de tings, som hafva varit, och deras, som skola blifva. Rundt omkring dessa rena väsenden är evigheten, utur hvars sköte tiden utströmmar, hvilken, lik en flod, som aldrig uttorkar, utflödar och fördelar sig i dessa många verldar.

Dessa föreställningar liknade Pythagoras' talsystem, och jag förmodar . . . . Jag afbröt Euclides. Innan edra philosopher hade

hade frambragt så många långt aflägsna verldar, hade de utan tvifvel lärt sig att på det fullständigaste känna den, hvilken vi bebo? Jag föreställer mig, att på vår himmel icke finnes en kropp, hvars natur de icke bestämt, tillika med dess storlek, skapnad och rörelser.

Du kan dömma derom, svarade Euclides. Föreställ dig en cirkel, ett slags hjul, hvars omkrets är 28 gånger så stor som jordens, och innesluter en ofantlig massa af eld i dess ihålighet. Ifrån hjulsnafvet, hvars diameter är lika stor med jordens, utströmma floder af ljus och upplysa verlden. Sådan är den föreställning man kan göra sig om solen. Du kan göra dig begrepp om månen, om du antar dess omkrets 19 gånger så stor som jordklotets. Vill du hafva ännu enklare förklaring? De eldpartiklar, som stiga upp från jorden, förena sig om dagen uti en punkt på himmelen, för att der bilda solen; om natten förena de sig i flera punkter och förvandlas till stjernor. Men då dessa utdunstningar snart förtäras, så förnyas de oupphörligen, för att gifva oss hvarje dag en ny sol, hvarje natt nya stjernor. Äfven har det händt, af brist på näringsämnen, att solen på en hel månad icke återtändt sitt ljus. Det är denna orsak, som tvingar henne att gå omkring jorden. Om solen vore orörlig, skulle hon snart uttömma de dunster, af hvilka hon har sin föda.

Jag hörde Euclides; jag såg på ho-

nom med förvåning, och sade slutligen: man har omtalat för mig ett folk i Thracien, så obildadt, att det icke kunde räkna längre än till fyra. Skulle det vara från detta folk J hemtat dessa underliga föreställningar? Nej, svarade han mig, de anföras efter flera af våra mest namnkunniga philosopher, ibland andra Anaximander och Heraclitus, af hvilka den förre lefde tvänne århundraden före oss. Man har sedan sett mindre orimliga föreställningar framträda, men de voro lika osäkra; några hafva till och med uppbragt allmänheten. Anaxagoras, i våra fäders tid, hade påstått att månen var en jord, ungefär lika med vår, och att solen var en sten i glödgning. Han misstänktes för gudlöshet och nödgades lemna Athen.

Underliga föreställningar uppstodo i Pythagoras' schola. Du skall få se, i detta arbete af Hicetas från Syracusa, att allt är stillastående på himmelen, stjernorna, solen och äfven månen. Jorden allena röres hastigt omkring sin axel; och åstadkommer derigenom de phenomen, i hvilka himlakropparne visa sig för våra ögon. Men för det första kan icke månens orörlighet förenas med dess phenomen; dernäst, om jorden gick omkring på sig sjelf, så skulle en kropp, som uppkastas mycket högt, icke falla ned på samma punkt, ifrån hvilken den uppgick. Emedlertid bevises motsatsen af erfarenheten. Slutligen, huru vågade man att med brottslig hand rubba

det

det lugn, i hvilket jorden är, hon som i alla tider varit ansedd såsom verldens medelpunkt, Gudarnes helgedom, naturens altare, knut och enhet? Också börjar Philolaus i denna andra afhandlingen med att på elden öfverflytta de heliga rättigheter, hvilka han fråntagit jorden. Denna himmelska eld, som blifvit verldens eldstad, intager medelpunkten. Rundt omkring den rulla beständigt tio klot, fixstjernornas, solens, månens och de fem planeternas, vår jord och en annan jord, som ej kan ses med våra ögon, ehuru den är oss nära.

Solen har endast ett lånadt sken; den är blott en spegel eller ett klot af kristall, som sänder oss ljuset från den himmelska elden.

Plato ångrar ibland, att han i sina arbeten icke följt detta system; men det är icke grundadt på observationer, utan blott på sannolika skäl. Eldens väsen, — så säga dess anhängare, — är renare än jorden, och bör vara i verldens medelpunkt, såsom på den förnämsta platsen.

Euclides fortfor: vi hafve gjort mycket långa förnuftsbevisningar, ganska få observationer, ännu mindre upptäckter. Om vi hafve några riktiga begrepp om himlakropparna, så hafve vi dem af Egyptier och Chaldéer; de hafva lärt oss att inrätta taflor, som bestämma tiden för våra allmänna högtidligheter och för landtarbetena. På uppsättandet af dessa taflor hafva astronomer arbetat i tvänne århundraden.

Jag betygade Euclides min förundran deröfver, att Grekerne, begåfvade med så mycket snille, hade varit nödsakade att resa långt bort och af andra nationer begära upplysning. Men, sade jag, edra kunskaper må hafva kommit ifrån hvilken källa som helst, kan du då gifva mig ett ungefärligt begrepp om astronomiens närvarande tillstånd hos eder?

Euclides tog då en spher, och påminte mig bruket af alla de cirklar, af hvilka den består. Han visade mig en himmels-charta, och vi igenkände de förnämsta stjernor, som äro fördelade på de olika constellationerna. Alla himlakropparna, tillade han, gå på en dag ifrån öster till väster omkring verlds-polerna. Utom denna rörelse hafva solen, månen och de fem planeterna en, genom hvilken de komma från vester till öster på vissa tider.

Solen genomlöper ecliptikans 360 grader på ett år, hvilket, efter Metons beräkning, innehåller 365 $\frac{5}{19}$ dagar; men Eudoxus har redan bevisat, efter Egyptiska astronomer, att solåret består af 365 $\frac{1}{4}$ dagar. Hvart och ett månens omlopp varar 29 dagar, 12 timmar, 45 m. o. s. v. De tolf månens omlopp utgöra således 345 och något litet mer än en tredjedels dagar. Vårt borgerliga år och äfven månåret förene vi med solåret genom 7 skottmånader, hvilka vi, inom 19 års förlopp, tillägge vid 3:dje, 5:te, 11:te, 13:de, 16:de och 19:de året.

Jag utelemnar de frågor jag gjorde Euclides

Euclides angående Atheniensernas Calendarium; jag vill endast anföra hvad han sade mig om sättet att indela dagen. Af Babylonierna, fortfor han, fingo vi lära att dela dagen i 12 delar, större eller mindre, efter olika årstider. Dessa delar, eller timmar, utmärkas för hvarje månad på solvisarne genom skuggans längder, svarande mot hvarje stund på dagen. Du vet att i sjelfva verket för den eller den månaden solvisarestiftets skugga förlänges till så och så många skuggstreck, och bestämmer före eller efter middagen den eller den stunden på dagen, att, när det är frågan om att bestämma en tid att råkas på, för morgon eller för afton, så behöfve vi blott visa på till exempel det 10:de, 12:te skuggstrecket: och slutligen att derifrån kommit detta uttryck: hvilken skugga är det?

Månen lånar sitt sken af solen: den döljer för oss denna himlakroppens ljus, när den är emellan honom och oss: den förlorar sitt, när vi äro emellan dem bägge. Månförmörkelser och solförmörkelser förvåna icke mer folket, och våra astronomer säga dem förut.

Planeterne hafva olika år: och de himlakroppar, som irra i djurkretsen, röra sig icke af sig sjelfva; de röras af högre spherer, eller af dem, till hvilka de höra.

Man bevisar i astronomien, att vissa himlakroppar äro större än jorden; men jag vet icke, om solens diameter är nio gån-

ger

ger större än månens, såsom Eudoxus har påstått; m. m.

Efter långa resor på himmelen kommo vi till jorden. Jag sade till Euclides: vi hafve icke hemtat stora sanningar från en så lång resa; vi skole utan tvifvel vara lyckligare, utan att gå utur vår boning; ty det ställe, der menniskorna bo, bör vara dem fullkomligt bekant.

Euclides frågade mig, huru en så tung massa, som jorden, kunde hålla sig i jemnvigt midt i luften? Denna svårighet har aldrig förvånat mig, sade jag. Kanske är det med jorden på samma sätt, som med stjernorna och planeterna. Han fortfor: för att hindra dem ifrån att falla ned, har man vidtagit försigtighetsmått, och starkt fästat dem vid spherer, fastare än kristallen, men lika genomskinliga; sphererna gå omkring, och himlakropparna med dem; men vi se icke omkring oss någon stödjepunkt, på hvilken man kunde låta jorden hvila. Hvarföre faller hon icke djupt in uti det fluidum, af hvilket hon är omgifven? Såsom somlige säga, derföre, att luften icke omgifver henne på alla sidor, derföre att jorden är såsom ett berg, hvars grundvalar eller rötter utsträcka sig oändeligt in uti rymden; vi innehafve spetsen deraf, och vi kunne sofva der i trygghet. Andre afplatta dess undre del, på det att hon må kunna hvila på så mycket flera luftpelare, eller flyta ofvanpå vattnet.

Men först är det nästan bevist, att hon

är

är af spherisk form. Derjemte, om man väljer luften för att bära henne, så är den mycket för svag; väljer man vattnet, så frågas, hvarpå det stödjer sig? Våra physici hafva funnit i dessa sednare tider en enklare väg till att skingra vår fruktan. De säga: i kraft af en allmän lag för alla tunga kroppar, sträfva de till en enda punkt. Denna punkt är verldens medelpunkt, jordens medelpunkt; derföre måste jordens delar, i stället för att aflägsna sig från denna medelpunkt, sluta sig till hvarandra, för att komma den närmare och närmare.

Deraf är det lätt att inse, att de menniskor, som bo rundtomkring detta klot, och förnämligast de, som kallas antipoder, kunna utan svårighet hålla sig qvar, ehvad läge man gifver dem. Och tror du då, sade jag, att det verkligen gifves sådana, som stå med sina fötter midt emot våra? Jag vet det icke, sade han. Ehuru flere författare lemnat oss beskrifningar öfver jorden, så är det visst, att ingen genomfarit den, och att man ännu icke känner mer än en liten del af dess yta. Man må skratta åt deras gissning, när man ser dem påstå, utan minsta bevis, att jorden är på alla sidor omgifven af oceanen, och att Europa är lika stort som Asien.

Jag frågade Euclides, hvilka länder Grekerna kände? Han ville hänvisa mig till de Historici jag hade läst; men jag var så enträgen, att han fortfor så här: Af Pythagoras och Thales delades först himmelen i fem

zoner;

zoner; tvänne iskalla, tvänne tempererade, och en som går längs efter æqvatorn. I sista århundradet använde Parmenides samma indelning på jorden: den är utsatt på den spher du har för ögonen.

Endast på en liten del af jordklotets yta kunna menniskorna lefva: den starka kölden och hettan har icke tillåtit dem att bosätta sig i de trakter, som ligga nära till polerna och dagjemningslinien: endast i de tempererade klimaten hafva de förökat sig; men det är orätt, att man på flera geographiska chartor gifver en cirkelform åt den landsträcka, som af dessa klimat upptages; den bebodda jorden sträcker sig mindre långt från söder till norr, än från öster till vester.

I norr ifrån Euxinska sjön hafve vi Scythiska nationer. Somliga odla jorden, andra fara af och an i deras vidsträckta områden: längre bort bo åtskilliga folkslag, ibland andra anthropophager . . . som icke äro Scyther, inföll jag genast. Jag vet det, svarade han mig, och äfven våra Historici hafva gjort skillnad emellan dem. Bortom detta barbariska folk föreställe vi oss omätliga ödemarker.

I öster hafva Darii eröfringar lärt oss känna nationer, som sträcka sig ända till Indus. Man påstår, att på andra sidan af denna flod ligger en landsträcka, lika så stor som det öfriga Asien. Det är Indien, hvaraf en ganska llten del lyder under Persiska Konungarna, som derifrån få alla år en betydlig skatt i guldsand. Det öfriga är okändt.

I nord-

I nordost, ofvanför Caspiska hafvet, finnas flera folkslag, hvilkas namn man låtit komma till oss med det tillägg, att somliga sofva sex månader oupphörligt, att andra icke hafva mer än ett öga, slutligen, att andra hafva getfötter; du kan af dessa berättelser dömma om våra kunskaper i geographien.

Åt västra sidan hafve vi framträngt ända till Hercules' stoder, och vi hafve en oredig föreställning om de nationer, som bebo Iberiens kuster; det inre af landet är oss alldeles okändt. Bortom stoderna öppnar sig ett haf, som kallas det Atlantiska, och som, efter utseendet, sträcker sig ända till Indiens östra delar. Det besökes endast af skepp ifrån Tyrus och Carthago: men äfven de våga icke aflägsna sig ifrån landet; ty sedan de genomfarit sundet, gå de förra ned emot södern och följa längs efter Africanska kusten; de sednare vända mot norden och gå att utbyta sina varor emot Cassiteridernas tenn: hvarest dessa öar äro belägna, är icke bekant för Grekerna.

Flera försök hafva blifvit gjorda för att utvidga vår geographi mot södern. Man påstår, att skepp utrustades med Phenicisk besättning, på befallning af Necos, som regerade i Egypten för omkring 250 år sedan, att de foro från Arabiska viken, kringseglade Africa och återkommo tvänne år derefter till Egypten genom Cadirs sund (nuvarande Cadix). Man tillägger, att andre seglare hafva kringfarit denna del af verlden;

den; men om man också antager, att dessa försök verkligen blifvit gjorda, så hafva de icke haft några följder: handeln kunde icke ofta göra så långa och farliga resor, om icke med förhoppningar, som svårligen kunna uppfyllas. Man åtnöjde sig sedan att besöka både östra och västra kusterna af Africa: på de sednare anlade Carthaginienserne rätt många colonier. Hvad det inre beträffar af detta vidsträckta land, så hafve vi hört talas om en väg, som går igenom det helt och hållet ifrån staden Thebae i Egypten ända till Hercules' stoder. Man försäkrar äfven, att det finnes flera stora nationer på denna del af jorden, men det är blott deras namn man vet omtala; och du föreställer dig väl, efter hvad jag sagt dig, att de icke bebo den heta zonen.

Våra mathematici påstå, att jordens omkrets är 400,000 stadier (15120 lieus *): jag vet icke, om denna beräkning är riktig; men det vet jag visst, att knappt fjerdedelen af denna omkrets är oss bekant.

---

21. Capitlet.

Aristippus.

Dagen efter detta samtal gick ett rykte, att Aristippus ifrån Cyrene anländt; jag hade aldrig sett honom. Sedan Socrates, hans lärare, var död, reste han bland åtskilliga natio-

*) Beräknas nu för tiden till 5400 Tyska mil.

nationer, hos hvilka han förvärfvade sig ett lysande namn; flera ansågo honom såsom en nyhetsmakare i philosophien, och anklagade honom att vilja fastställa den onaturliga föreningen emellan dygd och vällust; likväl omtalades han såsom en man af mycket snille.

Så snart han kommit till Athen, öppnade han sin schola; jag smög mig dit med hopen; jag såg honom sedan enskildt, och se här ungefär det begrepp han gaf mig om sitt system och sitt lefnadssätt.

Medan jag ännu var ung, fördes jag af Socrates' rykte till honom och qvarhölls af hans sköna lära; men den fordrade försakelser, af hvilka jag icke var mäktig; jag trodde mig utan afvikelse från hans grundsatser kunna upptäcka efter mitt begrepp en mera beqväm väg för att komma till målet för mina önskningar.

Han sade oss ofta, att, som vi icke kunne känna de yttre tingens väsen och egenskaper, hände det oss i hvarje ögonblick, att vi togo det goda för det onda och det onda för det goda. Denna anmärkning förvånade min tröghet; ställd emellan föremålen för min fruktan och mitt hopp, borde jag välja, men kunde icke dervid rätta mig efter dessa föremåls utseende, som är så osäkert; icke eller efter mina sinnen, hvilkas vittnesbörd är så bedrägligt.

Jag gick till mig sjelf, och förvånades öfver detta behag för nöjet, detta obehag

för

för plågan, hvilket naturen nedlaggt i mitt hjerta, såsom tvänne säkra kännbara tecken, hvilka underrättade mig om hennes afsigter. Och i sanning, om dessa böjelser äro brottsliga, hvarföre har naturen gifvit mig dem? Om de icke äro brottsliga, hvarföre skulle de icke tjena till rättelse för mitt val?

Jag hade sett en tafla af Parrhasius, hört ett sångstycke af Timotheus: borde jag då veta, hvaruti färgerna och ljuden bestå, för att rättfärdiga den förtjusning jag känt? Och var jag icke berättigad att sluta, att denna musik och denna målning åtminstone för mig hade en verklig förtjenst.

Sålunda vande jag mig att bedömma föremålen efter de behagliga eller obehagliga intryck de gjorde på min själ, att såsom nyttiga eftersträfva sådana, som gåfvo mig behagliga känslor, att såsom skadliga undfly sådana, som åstadkommo en motsatt verkan. Glöm icke, att när jag utesluter både de sensationer, som bedröfva själen och dem som göra henne glad, så låter jag sällheten endast bestå uti fortfarande ljufva intryck, som sätta henne i rörelse utan att trötta henne, och hvilka jag kallar vällust; hvarmed jag vill uttrycka det behagliga uti detta tillstånd.

Jag vill säga dig min hemlighet och upptäcka för dig nästan alla menniskors hemlighet. Samfundspligterne äro i mina ögon endast en beständig byteshandel: jag tar icke ett steg utan att vänta mig fördelar tillbaka, jag utbjuder i handel mitt snille, min upplysning, min tjenstaktighet och min ar-

tig-

tighet; jag gör icke mina likar någon orätt; jag visar dem aktning, när jag bör, jag gör dem tjenster, när jag kan, jag lemnar dem deras anspråk, och ursäktar deras svagheter. De äro icke otacksamma: mina utsatta summor hafva alltid återkommit med tämmeligen stort intresse.

Det enda jag trott mig böra borttaga äro dessa former, som kallas finhet i känslor, ädelhet i förfarande. Jag hade lärjungar: jag fordrade arfvode af dem. Socrates' schola blef förvånad och skrek högt; den märkte icke att den gjorde ingrepp i handelsfriheten.

Första gången jag hade företräde hos Dionysius, Konungen i Syracusa, frågade han mig, hvad jag ville göra på hofvet, efter jag kommit dit? Jag svarade: jag vill tillbyta mig din ynnest emot mina kunskaper, mina behof emot dina. Han emottog anbudet, och snart utmärkte han mig ibland de öfriga philosopher, af hvilka han var omgifven.

Jag afbröt Aristippus. Huru anser du då vänskapen? Såsom den skönaste och den farligaste af himmelens gåfvor, svarade han. Dess behag är ljuft, dess omskiften förskräckliga; och vill du att en vis man skall blottställa sig för sådana förluster, hvilkas bitterhet skulle förgifta det återstående af hans lif? Du skall af tvänne följande drag finna, med hvilken återhållsamhet jag öfverlemnar mig till denna känsla. Jag var på ön Ægina. Jag fick veta, att Socrates, min älskade

Lära-

Lärare, hade blifvit dömd till döden, att han hölls i fängelse, att domens verkställande skulle uppskjutas en månad, och att det var hans lärjungar tillåtet att besöka honom. Om jag kunnat utan olägenhet bryta hans bojor, så skulle jag hafva skyndat till hans hjelp, men jag kunde ej göra något för honom, utan qvarblef på Ægina. Det är en följd af mina grundsatser; när mina vänners olycka icke kan hjelpas, så spar jag mig den plågan att se dem lida.

Jag hade knutit närmare vänskap med Æschines, hvilken, likasom jag, var en lärjunge af denna stora man. Jag älskade honom för hans dygder; kanske äfven derföre, att han stod i förbindelse hos mig, kanske ännu mer för det han hade mer tycke för mig, än för Plato. Vi blefvo ovänner. Någon sade till mig: hvad har det nu blifvit utaf denna vänskap, som förenade eder med hvarandra? Den slumrar, svarade jag; men det står i min makt att väcka den. Jag gick till Æschines: Vi hafve begått en dårskap, sade jag till honom; tror du mig vara så förderfvad, att jag icke förtjenar förlåtelse? Aristippus svarade: du öfverträffar mig i allt: jag hade orätt, och du gör första steget. Vi omfamnade hvarandra, och jag blef befriad från den lilla oro, som denna kallsinnighet förorsakade mig.

Om jag icke bedrager mig, fortfor jag, så följer det af ditt system, att man bör tillåta förbindelser för syns skull, och utdömma den vänskap, som gör oss känslofulla

för

för andras lidande. Utdömma, svarade han, och besinnade sig. Välan! Jag skall säga med Euripides' Phædra: det är du, som uttalat detta ord, icke jag.

Aristippus visste, att man gjort honom misskänd hos Athenienserna: men han var alltid färdig att svara på de förebråelser man gjorde honom; han bad mig enträget att gifva honom tillfälle att rättfärdiga sig.

Man anklagar dig, sade jag till honom, att hafva smickrat en tyrann; hvilket är ett förskräckligt brott. Han sade mig, jag har förklarat för dig den afsigt, som förde mig till Syracusas hof. Jag antog der rôl af hofman, men bortlade icke rôlen af hederlig karl; jag gaf bifall åt den unga Dionysii goda egenskaper; jag berömde icke hans fel, men tadlade dem icke; jag hade icke rättighet dertill; jag visste allenast, att det är lättare att tåla dem, än att förbättra dem.

När det icke angick hans styrelse, talade jag med frihet, ibland med obetänksamhet. Jag bad honom en dag om något för en af mina vänner; han hörde mig icke. Jag föll till hans knän; man räknade mig det till ett brott. Jag svarade: är det mitt fel, att den här mannen har sina öron vid fötterna?

Under det jag fruktlöst bad honom att bevilja mig en nådegåfva, fann han för godt att tillbjuda en sådan åt Plato, som icke emottog den. Jag sade helt högt: Konungen äfventyrar icke att göra sig utfattig. Han gifver

gifver åt dem, som icke vilja hafva, och nekar dem, som vilja hafva.

Ofta förelade han oss problemer, men afbröt oss straxt och skyndade att sjelf upplösa dem. Han sade en gång; låt oss undersöka någon philosophisk fråga: börja. Rätt gerna, sade jag, endast du behagar tala ut och låta mig höra hvad det är du vill veta. Han blef förtörnad och vid aftonmåltiden lät han sätta mig vid nedre ändan af bordet. Dagen derpå frågade han mig, huru jag funnit denna plats? Jag svarade: utan tvifvel ville du att denna plats skulle för några ögonblick vara den förnämsta af alla.

Man förebrår dig äfven, sade jag till honom, det tycke du hafver för rikedomar, ståt, god mat, qvinnor, välluktande saker och allt slags sinnlighet. Den är mig medfödd, och jag har trott, att, om jag tillfredsställde den med återhållsamhet, så skulle jag på en gång tillfredsställa naturen och förnuftet; jag begagnar lifvets njutningar; jag umbär dem med lätthet: man har sett mig på Dionysii hof klädd i purpur, annars stundom i Milesiska yllekläder, stundom i en grof mantel.

Dionysius behandlade oss efter våra behof. Han gaf Plato böcker; han gaf mig pengar, som icke stadnade så länge i mina händer, att de kunde smutsas. Jag lät betala för en rapphöna 50 drachmer, och sade till någon, som deröfver förargades: skulle icke du för den hafva betalt en obolus (5 sols)?

Jo

Jo visst. Nå väl, jag sätter icke större värde på dessa 50 drachmer.

Jag hade samlat en viss summa för min resa i Libyen: min slaf, som bar den, kunde icke följa mig; jag befallte honom att kasta på vägen en del af denna så tunga och så obeqväma metall.

En tillfällig händelse beröfvade mig ett landtställe, som jag älskade rätt mycket: en af mina vänner sökte att trösta mig deröfver. Var intet ängslig, sade jag. Jag äger tre andra, och är mer nöjd med det jag har qvar, än jag är ledsen öfver det jag har förlorat; det passar endast barn att gråta och kasta bort sina leksaker, för det man borttagit en enda från dem.

I likhet med de strängaste philosopher, öfverlemnar jag mig åt lyckan såsom ett klot, hvilket hon kan rulla efter behag, men hvilket icke lemnar henne något tag och aldrig skulle kunna fasthållas. Kommer hon och sätter sig vid min sida? Jag räcker henne händerna; skakar hon sina vingar för att flyga upp, så återlemnar jag hennes skänker och låter henne fara: hon är en flygtig qvinna, hvars nycker roa mig ibland, men aldrig nedslå mig.

Jag kan aldrig bättre försvara min lära, än genom mina handlingar. Dionysius lät tre vackra sällskapsflickor komma, och tillät mig att välja en af dem. Jag förde bort dem allesamman, under förevändning, att Paris fick för dyrt betala att han gaf företrädet åt en af de tre gudinnorna. På vä-

gen, tänkte jag, att deras behag icke voro af så mycket värde, som den tillfredsställelsen att besegra mig sjelf; jag lät dem gå hem till sig, och återvände i ro hem till mig.

Aristippus! sade jag då, du vänder upp och ned på alla mina begrepp; man påstod att din philosophi icke kostade något bemödande; att en vällustens anhängare kunde utan återhåll öfverlemna sig åt alla sinnliga nöjen. Hvad? svarade han, du kan hafva tänkt, att en man, som icke anser något så väsendtligt, som moralvetenskapen, som har åsidosatt geometrien och äfven andra vetenskaper, emedan de icke omedelbart åsyfta rättelse för sederna, att en författare, af hvilken Plato icke blygts att mer än en gång låna tankar och grundsatser, med ett ord, att en Socrates' lärjunge skulle hafva öppnat scholor för liderlighet i de flesta af Greklands städer, utan att emot sig uppreta äfven de mest förderfvade öfverhetspersoner och medborgare?

Jag har framställt för dig min lära; jag medgifver, såsom enda medlet till sällhet, sådana rörelser, af hvilka vår själ röres på ett behagligt sätt; men jag vill, att man dämpar dem, så snart man märker att de hos henne åstadkomma oro och oordning; och i sanning, ingenting visar så mycket mod, som att på en gång sätta gräns för försakelserna och för njutningarna.

Antisthenes var på samma gång som jag Socrates' lärjunge: han var af naturen alfvarsam och sträng, jag glad och fördragsam.

Han

Han fördömde nöjet och vågade icke mäta sig med de passioner, som kasta oss i en ljuf matthet: jag fann mer fördel uti att besegra dem, än att undvika dem: och oaktadt deras knot och klagan, förde jag dem efter mig såsom slafvar, hvilka borde tjena mig och hjelpa mig att bära lifvets börda. Vi gingo motsatta vägar, och se den frukt vi hafve skördat af våra bemödanden: Antisthenes trodde sig lycklig, emedan han ansåg sig vis: jag anser mig vis, emedan jag är lycklig.

---

22 Capitlet.

Resa i Bœotien; Trophonii grotta; Hesiodus; Pindarus.

Man reser mycket säkert i hela Grekland; der finnes värdshus i de förnämsta städer och på de stora vägarna, men man prejas der skamlöst. Emedan landet är nästan öfver allt betäckt med berg och backar, så nyttjar man åkdon endast för små farter; äfven måste man ofta nyttja brinkhakar. Man bör välja mulåsnor till långväga resor och taga med sig några slafvar, för att bära sakerna.

Utom det att Grekerne gerna väl bemöta främmande, finner man i de förnämsta städerna Proxener, som åtaga sig denna omsorg. Desse äro stundom enskildte perso-

ner, i handelsförbindelse eller gästförvandtskap med enskildte i en annan stad; stundom hafva de en offentlig befattning, och erkännas för agenter åt den stad eller nation, som genom ett högtidligt beslut valt dem med bifall af det folk, hvilket de tillhöra; sluteligen finnas sådane, som förestå ärender på en gång åt en främmande stad och åt några af dess innevånare.

Proxenen i en stad skaffar derstädes rum åt sändebuden, han följer dem öfverallt och begagnar sig af sitt anseende för att skaffa dem framgång i deras underhandlingar; åt dem af stadens invånare, som resa, skaffar han de förmåner, som bero af honom. Vi erforo denna hjelp i flera Greklands städer.

Vi reste från Athen i de första dagarna af månaden Munychion, tredje året af 105:te Olympiaden. (Vid våren af år 357 före Christi födelse). Samma afton kommo vi till Oropus, en rätt svår väg, men som var beskuggad på några ställen af lagerskog. På ett afstånd af 30 stadier finner man på en höjd staden Tanagra, Corinnas födelseort. Vi sågo hennes graf på det högsta stället i staden och hennes portrait uti gymnasium. När man läser hennes arbeten, frågar man, hvarföre de i poetiska täflingarna blefvo så ofta föredragna framför Pindari; men när man ser hennes portrait, frågar man, hvarföre de icke alltid vunno företrädet?

Vi foro ifrån Tanagra, och sedan vi rest 200 stadier kommo vi till Platæa, en

fordom mäktig stad, men som nu begrafves under sina ruiner. Derifrån fortsatte vi vår väg genom den lilla köpingen Leuctra och staden Thespiæ, fram till ett ställe, som heter Asera. En smal stig förde oss till Musernas heliga lund. Under det vi gingo upp till den, stadnade vi på bräddarna af källan Aganippe, sedan vid Lini stod, hvilken var en af Greklans äldsta poeter.

Snart kommo vi in uti sköna alléer och trodde oss flyttade till Musernas lysande palats: der förkunnar sig verkeligen deras makt och deras inflytelse på ett utmärkt sätt genom de minnesvårdar, som pryda dessa ensliga ställen och synas gifva dem lif. Deras bildstoder, arbetade af åtskilliga konstnärer, visa sig ofta för åskådarens ögon. Här äro Apollo och Mercurius i tvist om en lyra, der lefva ännu namnkunnige poeter och musici, Thamyris, Arion, Hesiodus och Orpheus, omkring hvilken stå flera bilder af vilda djur, framlockade af hans behagliga röst.

På alla sidor stå der en mängd tripoder af brons, en ädel belöning åt de snillen, som i poetiska och musikaliska täflingar vunnit kransen. Segervinnarne sjelfve hafva helgat dem på dessa ställen. Ibland dem utmärkte sig den Hesiodus vunnit i Chalcis på Eubœa. Tillförne kommo Thespierne dit alla år, för att utdela dessa slags belöningar och fira fester till Musernas och Kärleksgudens ära.

Ofvan-

Ofvanför skogen framflyter mellan blomsterrika stränder en liten å kallad Permessus, källan Hippocrene och Narcissi källa, i hvilken det påstås, att denne yngling dog af kärlek, i det han fortfor att beständigt betrakta sin bild i denna källans lugna vatten.

Vi voro då på Helicon, på detta berg, så vidt bekant för sin rena luft, sina många källor och fruktbärande dalar, sin svala skugga och de sköna gamla träd, af hvilka det är betäckt. Landtfolket i trakten försäkrade oss, att örterna der äro så helsosamma, att ormarne, sedan de deraf ätit, icke mer hafva något gift.

Muserna herrska på Helicon. Deras historia företer endast orimliga traditioner, men deras namn gifva tillkänna deras ursprung. Det är verkeligen sannolikt, att de första poeterna, intagne af naturens skönhet, sluteligen känt behof att åkalla skogarnas, bergens, källornas Nympher, och att de, ledde af den smak för allegori, som då var allmän, gåfvo dem namn efter den inflytelse de kunde hafva på snille-alstren. De kände från början icke flera än trenne Muser: Melete, Mneme, Aoide: det är: förberedelsen eller eftertankan, hvilken måste vara med vid arbetets företagande, minnet, som förevigar lysande bedrifter, och sången, som beledsagar berättelsen. I den mån verskonsten gjorde framsteg, personifierades hennes caracter och verkningar. Musernas antal tillväxte, och de namn, som de då fingo, hade afseende på poesiens behag, dess

him-

himmelska ursprung, dess sköna språk, de nöjen och den glädje hon skänker, den sång och dans, som förskön a dess glans; den ära, hvarmed den bekrönes. Med dem förenades sedermera Gracerna, som böra försköna poesien, och Amor, som ofta är föremål för den *).

Dessa föreställningar föddes uti ett barbariskt land, i Thracien, der midt ibland okunnigheten hastigt uppträdde Orpheus, Linus och deras lärjungar. Muserna dyrkades der på berget Pieria; derifrån utsträckte de sina eröfringar, bosatte sig efter hand på Pindus, Parnassus och Helicon, på alla ensliga ställen, der de, som målade naturen, omgifne af de mest leende bilder, uppvärmdes af den gudomliga ingifvelsen.

Vi lemnade dessa ljufva friståder och begåfvo oss till Lebadia för att se Trophonii grotta, ett af Greklands mest bekanta Orakler. En obetänksamhet af Philotas hindrade oss ifrån att stiga ned i den.

En afton, när vi spisade hos en af de förnämsta i staden, föll samtalet på underverk, som skett i denna hemlighetsfulla grotta. Philotas lät förstå, att han hade några tvifvelsmål, och anmärkte, att dessa förvånande hän-

*) Erato betyder *älskvärd*; Urania, *den himmelska*; Calliope kan betyda *det sköna språket*; Thalia, *den lifliga glädjen, och framför allt den, som råder vid gästabud*; Melpomene, *den som är road af sång*; Polymnia, *sångernas mångfalld*; Terpsichore, *den som finner behag i dans*; Chlio, *äran*.

händelser vanligen endast voro naturliga verkningar. Jag var en gång i ett tempel, tillade han, gudens bild syntes betäckt af svett: folket ropade på underverk; men jag märkte sedan, att bilden var gjord af ett träd, som hade den egenskapen att svettas mellanåt. Knapt hade han uttalat dessa ord, förrän vi sågo en af gästerna blekna och efter några ögonblick gå ut. Det var en af Trophonii prester. Man rådde oss att icke blottställa oss för hans hämnd, derigenom att vi fördjupade oss i ett underjordiskt hvalf, hvars gångar endast af dessa prester voro kände.

Några dagar derefter fingo vi den underrättelsen, att en Theban skulle gå ned i grottan; vi begåfvo oss till berget, åtföljde af några vänner, och hade för oss en mängd af invånare från Lebadia. Vi kommo snart till Trophonii tempel, hvilket ligger midt i en skog, som likaledes är helgad åt honom.

Trophonius var en architekt, som tillika med sin broder Agamedes byggde Templet i Delphi. Somlige säga, att de der gjorde en hemlig utgång, för att om nätterna stjäla bort de skatter, som der sattes i förvar; och att, när Agamedes hade blifvit fångad i en snara, som med flit var utlagd, så hade Trophonius, för att förekomma alla misstankar, afhuggit hans hufvud, och blifvit någon tid derefter uppslukad af jorden, som öppnade sig under hans fötter. Andre påstå, att, när de bägge bröderne hade fulländat templet, bådo de Apollo om en belö-

ning,

ning, att Guden svarade dem, att de skulle få den sju dagar derefter, och att när sjunde dagen var förliden, funno de döden i en stilla sömn. Underrättelserna äro icke mindre olika om orsakerna, hvarföre Trophonius förtjent att dyrkas såsom gudomlighet: nästan alla föremål för Greklands dyrkan hafva ett ursprung, som det är omöjligt att utleta och onyttigt att undersöka.

Den vägen, som går från Lebadia till Trophonii grotta, är omgifven af tempel och bildstoder. Denna håla, gräfd litet ofvanför den heliga skogen, visar sig för ögat såsom ett slags förhus omgifvet med en balustrad af hvit marmor, på hvilken obelisker af brons stå uppreste. Derifrån kommer man in i en grotta huggen med hammare, åtta cubiti (armbågslängder) hög och fyra cubiti bred: der är grottans öppning; man stiger ned på en stege; och när man kommit till ett visst djup, finner man endast en ganska trång öppning; der måste man först in med fötterna, och när man med mycken möda kommit in med den öfriga kroppen, känner man sig med en ströms hastighet bortföras till det innersta af det underjordiska hvalfvet. När det är frågan om att komma upp derifrån, så kastas man upp med fötterna förut, och det med en lika kraft och lika hastighet. Kakor af honung, hvilka man måste hålla i händerna, hindra en att känna efter de hemliga krafter, som äro använde för att påskynda ned och uppfarten; men för att aflägs-

na all misstanka om bedrägeri, föregifva presterne, att hålan är full af ormar, och att man skyddar sig för deras bett derigenom att man kastar åt dem dessa honungskakor.

Man får icke gå ned i grottan annan tid än om natten, ej förr än efter långa förberedelser och efter en sträng pröfning. Tersidas, så hette den Thebanen, som kom att rådfråga oraklet, hade tillbragt några dagar i ett capell, helgadt åt lyckan och den goda Genien, nyttjat kallt bad, afhållit sig från vin och alla de saker, som ritualen föreskrifver, och lefvat af de offerdjur han sjelf medfört.

Vid nattens början offrades en gumse, och sedan presterne beskådat hans inelfvor, såsom de gjort vid de föregående offren, förklarade de, att Trophonius emottog Tersidas' offer och skulle svara på hans frågor. Man förde honom till stränderna af floden Hercyne, der tvänne unga gossar af 13 års ålder gnedo honom med olja och förrättade på honom åtskilliga tvagningar; derifrån fördes han till tvänne bredvid liggande källor, af hvilka den ena kallas Lethens och den andra Mnemosynes källa: den förra utplånar minnet af det förflutna, den andra inpräglar i själen hvad man ser och hör i hålan. Han infördes sedan ensam i ett capell, der en gammal bild af Trophonius fanns. Tersidas ställde till honom sina böner, och gick fram åt hålan klädd i en linnedrägt. Vi följde honom vid det svaga skenet af de bloss, som boros framför honom: han gick in i grottan och försvann utur vår åsyn.

Medan

Medan vi väntade på hans återkomst, hörde vi på de andra åskådarnes samtal; bland dem funnos flere, som hade varit i det underjordiska hvalfvet; somlige sade, att de icke sett något, men att oraklet mundteligen gifvit svaret; andre hade tvärtom ingenting hört, men hade haft syner, som tjente till att upplysa deras tvifvelsmål.

Vi tillbragte natten och en del af följande dagen med att höra deras berättelser: af dem sammanlaggde kunde vi lätt sluta, att tempeltjenarne på hemliga vägar kommo in i det underjordiska hvalfvet, och att de förenade våld med bländverk för att uppröra deras inbillning, som kommo att rådfråga oraklet.

De qvarstadna i det underjordiska hvalfvet kortare eller längre tid: somliga återkomma icke förr än efter tvänne nätter och en dag. Det var middag. Tersidas syntes icke till, och vi gingo af och an omkring grottan. En timma derefter sågo vi hopen springa med larm till balustraden: vi följde med, och blefvo varse denne Theban, som af presterna hölls under armarna och sattes på en stol, kallad Mnemosynes stol; der skulle han säga, hvad han hade sett och hört i detta underjordiska hvalf. Han var betagen af förskräckelse, hans ögon hade slocknat och han kände icke igen någon: sedan man af hans mun samlat några afbrutna ord, hvilka man ansåg såsom oraklets svar, fördes han af sitt folk i den goda Geniens och Fortunas capell. Der

hem·

hemtade han sig småningom; men hade ej qvar mer än ett oredigt minne af sin vistelse i det underjordiska hvalfvet, och kanske ett skräckfullt intryck efter den fasa han kännt; ty man rådfrågar icke detta orakel ostraffadt. Större delen af dem som återkomma från den underjordiska hålan behålla under hela deras lifstid en viss sorgsenhet, som af ingenting kan öfvervinnas, och som gifvit anledning till ett ordspråk, man har om en, som är mycket sorgsen: han kommer från Trophonii håla. Ibland de många orakler, som finnas i Bœotien, är ej något, i hvilket bedrägeriet öfvas mera groft och uppenbart: också är det icke något Orakel, som mera flitigt besökes.

Ifrån Lebadia kommo vi till Thebæ, efter att hafva befarit skogar, backar, fruktbara fält och flera små strömmar. Denna stad är icke allenast Bœotiens bålverk, utan kan äfven sägas vara dess hufvudstad. Den är omgifven med murar och försvarad med torn. Man kommer dit genom sju portar: dess omkrets är 45 stadier. Stadens fäste ligger på en höjd, der Thebes första invånare bosatte sig, och från hvilken en källa uppspringer, som från äldsta tider varit ledd in i staden genom underjordiska canaler. Man finner här, på samma sätt, som uti de flesta Greklands städer, en theater, en öfningsplats för ungdomen och en allmän plats. Staden är mycket befolkad; dess invånare äro, såsom Athens invånare, indelade uti tre classer: den första innefat-

tar

tar medborgare, den andra främlingar i landet bosatta, den tredje trälarna.

Ibland Thebanernes lagar finnas några som förtjena att anföras. En förbjuder upphöjelse till öfverhetsembete för alla medborgare, som icke tio år förut upphört med minuthandel. En annan ålägger målare och bildhuggare att böta, om de icke behandla sitt ämne på ett anständigt sätt; genom en tredje är det förbudet att utkasta nyfödda barn, såsom det sker i några andra Grekiska städer. Det åligger fadren att uppvisa dem för öfverheten och bevisa, att han sjelf icke är i stånd att uppfostra dem; öfverheten lemnar dem för en liten summa åt den, som vill blifva deras ägare, hvilken sedan sätter dem ibland sina trälar. De fångar, som genom krigslyckan fallit i Thebanernas händer, få af dem utlösas, så framt icke desse fångar äro födde i Bœotien; ty då låta de döda dem.

Bœotien är fruktbarare än Attica, och frambringar mycket säd af förträfflig beskaffenhet. Genom dess hamnars lyckliga läge äro invånarne i stånd att handla, å ena sidan med Italien, Sicilien och Africa, och å andra sidan med Ægypten, Cypern, Macedonien, Hellesponten.

Luften är mycket ren i Attica, och mycket tung i Bœotien, ehuru detta sednare land skiljes från det förra endast genom berget Citheron: denna olikhet synes frambringa en motsvarande i sinnesarten, och besanna hvad philosopherne anmärkt om clima-

maternas inflytelse; ty i allmänhet hafva Bœotierne hvarken detta genomträngande förstånd, eller denna liflighet, som utmärker Athenienserna; men det kan väl vara, att man bör tillskrifva detta mer uppfostran, än naturen.

Dock bör man iske tro, att Bœotien har varit ofruktsamt på snillen: flere Thebaner hafva gjort heder åt Socrates' schola. Epaminondas var icke mindre utmärkt genom sina kunskaper, än genom sina militära talanger. Jag har på min resa träffat många kunniga personer, ibland andra Anaxis och Dionysidorus, hvilka författade en ny historia om Grekland. Sluteligen är Bœotien det land, der Hesiodus, Corinna och Pindarus sågo dagen.

Hesiodus har lemnat ett stort namn och värderade arbeten. Emedan man antagit, att han varit samtidig med Homerus, hafva några trott, att han var Homeri medtäflare: men Homerus kunde icke hafva medtäflare.

Hesiodi, äfvensom de flesta gamla Grekiska författares, theogoni är endast en väfnad af orimliga föreställningar eller obegripliga allegorier.

Traditionen hos de folk, som äro boende vid Helicon, förkastar de arbeten, som tillskrifvas honom, med undantag likväl af en Epistel ställd till hans broder Perses, för att uppmana honom till arbete. Han åberopar för honom deras fars exempel, som förskaffade sin familj hvad den behöfde, derigenom att han flera gånger blottställde

sitt

sitt lif på ett handelsfartyg, och på slutet af sin lifstid lemnade staden Cuma i Æolis, och bosatte sig vid Helicon. Utom rätt sunda tankar om menniskornas pligter, men rätt bedröfvande öfver deras orättvisa, har Hesiodus i denna skrift inlaggt många föreskrifter för åkerbruket, så mycket mer märkvärdiga, som ingen författare före honom skrifvit något rörande denna konst.

Han reste icke, och idkade poesien ända till en hög ålder. Hans präktiga och välljudande stil fägnar och behagar örat, och har tycke af denna forntida enfald, som icke är annat än ,ett riktigt förhållande emellan ämne, tankar och ord.

Hesiodus öfverträffade i ett slags poesi, som ej fordrar mycken höghet; Pindarus i den, som fordrar den största. Den sednare blomstrade vid Xerxes' krig och lefde omkring 65 år.

Han fick undervisning i poesi och musik af åtskilliga lärare, och i synnerhet af Myrtis, ett fruntimmer af utmärkta snillegåfvor; ännu mera namnkunnigt för att hafva räknat Pindarus och den sköna Corinna bland sina lärjungar. Desse bägge lärjungar voro i nära förbindelse med hvarandra, åtminstone genom kärlek till vitterhet; Pindarus, yngre än Corinna, ansåg det för sin skyldighet att rådfråga henne. Lärd af henne, att poesien bör rikta sig af mythers diktade föreställningar, begynte han en af sina sånger på det här sättet: Skall jag besjunga floden Ismenus, nymphen Melia, Cadmus,

Her-

Hercules, Bacchus m. fl.? Alla dessa namn voro åtföljda af epitheter. Corinna gick ut och sade i det samma: "Du har tagit en kornsäck för att beså ett åkerfält; men i stället för att så med handen, har du i första steget uttömt hela säcken."

Han öfvade sig i alla slag poesi och fick sitt anseende förnämligast genom de hymner man begärde af honom, antingen för att hedra gudarnes fester eller för att upphöja segervinnarnes ära uti Greklands spel.

Ingenting kan vara så besvärligt, som ett sådant göra. Den gärd af lof man fordrar af poeten bör vara färdig på utsatt dag; han har alltid samma taflor att måla, och ständigt är han i fara att komma för mycket öfver eller för mycket under sitt ämne; men Pindarus var genomträngd af en känsla, som icke rönte något af dessa hinder, och som sträckte hans utsigt vida bortom den gräns, inom hvilken vår inneslutes.

Hans starka och oberoende snille röjer sig endast genom oregelbundna, stolta och häftiga rörelser. Om Gudarne äro föremålet för hans sång, lyfter han sig såsom en örn ända till foten af deras throner; äro menniskorna hans ämne, störtar han sig på rännarebanan såsom en yster springare; i himlarna, på jorden far han fram, att man så må säga, såsom en ström af höga bilder, vågade metaphorer, starka tankar, och tänkespråk strålande af klarhet.

Hvar-

Hvarföre ser man denna flod ibland öfversvämma sina bräddar, återgå inom sin bädd, uppstiga derutur med mera våldsamhet, gå dit igen för att stilla fullända sitt lopp? Derföre, att Pindarus då liknar lejonet, som kastar sig flera gånger på aflägsna stigar och icke hvilar sig förr än det gripit sitt byte; derföre, att han likasom med lejonets roflystnad jagar efter ett föremål, som synes och försvinner för hans blickar. Han hastar, han flyger i ärans spår, han oroas af behof att visa den för sin nation. Då den icke framstår nog starkt i de segervinnare han besjunger, går han att söka den ibland deras förfäder, i deras fädernesland, hos lekarnas instiktare, öfver allt, der någon stråle deraf framlyser; och då har han den hemligheten att förena den med den strålkrans han sätter på sina hjeltar: vid deras åsyn faller han i en yrsel, som af ingenting kan hejdas; han förliknar deras glans vid solens; den man, som samlat dem, sätter han på sällhetens höjd; om denne man förenar rikedomar med skönhet, sätter han honom till och med på Jupiters thron; och för att bevara honom för högmodet, skyndar han att påminna honom, att han är klädd i en dödlig kropp, och att jorden snart skall blifva hans sista klädnad.

Ett så ovanligt språk var enligt med tidehvarfvets anda. De segrar Grekerne nyligen vunnit öfver Perserna, hade å nyo öfvertygat dem, att ingen ting mer upplyfter själen, än utmärkta bevis af allmän aktning. Pindarus begagnade sig af denna omständig-

het, sammanhopade de kraftfullaste uttryck, de grannaste bilder, och syntes låna åskans röst för att säga Greklands stater: Låten icke denna heliga eld utslockna, af hvilken våra hjertan uppvärmas; uppväcken allt slags täflan; hedren allt slags förtjenst; vänten icke annat än handlingar af mod och storhet af den, som lefver blott för äran. Till Grekerna, församlade på Olympiska fälten, sade han: sen dessa athleter, som, för att i eder närvaro erhålla några oliveblad, underkastat sig så svåra mödor. Hvad skolen J icke då göra, när det gäller att hämnas edert fädernesland?

Oaktadt det djupa i tankarna och den skenbara oordningen i hans stil, vinna dock hans verser bifall vid alla tillfällen. Allmänheten beundrar dem utan att förstå dem, emedan det för henne är nog att lifliga bilder fara såsom blixtar hastigt förbi hennes ögon, och att ståtliga och bullrande ord dundra mångfaldigt för hennes förvånade öron; men de upplyste kännarne skola alltid sätta författaren ibland de förnämsta lyriska poeter; och redan anföra philosopherne hans tänkespråk och vörda hans anseende.

Det återstår för mig att gifva någon kännedom om hans lefnad och caracter. Den förnämsta har jag hemtat utur hans skrifter, der Thebanerne försäkra, att han tecknat sig sjelf. "Det var en tid, då en låg egennytta icke orenade poesiens språk. Må andra nu för tiden bländas af guldets glans; må de långt utvidga sina besittningar; jag

sätter

sätter värde på rikedomar, endast då de, styrda och förskönade af dygderna, sätta oss i stånd att hölja oss med en odödlig ära. Mina ord äro aldrig skilda från mina tankar. Jag älskar mina vänner, jag hatar min fiende, men jag anfaller honom aldrig med smädelsens och satirens vapen. Afunden får af mig endast ett förakt, hvaraf den förödmjukas; i stället för all hämnd öfverlemnar jag henne åt det sår, som fräter dess hjerta. Aldrig skola den rädda och missunsamma falkens vanmäktiga rop hindra den djerfva örnen, som sväfvar i luften."

"Hvem kan midt i glädjens och sorgernas ebb och flod, som strömmar öfver de dödligas hufvud, hoppas att njuta en beständig sällhet? Jag har kastat ögonen omkring mig, och då jag sett, att man är lyckligare i medelmåttan, än i andra förhållanden, har jag beklagat mäktiga mäns öde, och bedt Gudarna att icke låta mig digna under tyngden af en sådan lycka; jag går enkla vägar: nöjd med mitt stånd och älskad af mina medborgare, är hela min äregirighet att behaga dem, utan att försaka den rättigheten att fritt förklara mig öfver anständiga saker och äfven sådana som icke äro det. Under denna sinnesförfattning nalkas jag med lugn ålderdomen; och när jag kommer till lifvets mörka gräns, skall jag vara lycklig, om jag öfverlemnar åt mina barn det dyrbaraste arf, det af ett godt namn och rykte."

Pindari önskningar blefvo uppfyllde; han lefde i lugnets och ärans sköte. Det är

sant, att Thebanerne dömde honom till böter, för det att han berömt Athenienserna, deras fiender, och för det att Corinnas arbeten fem gånger vunno företräde framför hans i de poetiska täflingarna. Men på dessa öfvergående stormar följde snart klara dagar. Athenienserne och alla Greklands nationer öfverhopade honom med ära. Äfven Corinna gjorde hans öfverlägsna snille rättvisa. I Delphi, under Pythiska lekarna, nödsakad att efterkomma en oändelig mängd åskådares begäran, satte han sig, bekransad med lagrar, på en upphöjd stol, fattade sin lyra och uppstämde dess förtjusande toner, som framkallade från alla håll utrop af beundran och utgjorde den skönaste prydnad för festen. Sedan offret var fulländadt, bjöds han af Apollos prest högtidligen till offermåltiden. Också hade oraklet genom en lysande och ny utmärkelse gifvit befallning att aflägga åt honom en del af den förstling, som offrades till templet.

Bœotierne hafva mycket tycke för musiken; nästan alla lära sig att spela flöjt. Sedan de vunnit slaget vid Leuctra, öfverlemna de sig med mera ifver åt bordets nöjen. De hafva förträffligt bröd, mycket grönsaker och frukter; villbråd och fisk i så stor mängd, att de kunna utföra deraf till Athen.

Vintren är mycket kall i hela Bœotien, och nästan odräglig i Thebæ; snö, blåst och brist på ved göra vistelsen derstädes då likaså ohygglig, som den är behaglig

om

om sommaren, så i afseende på den milda luft man der andas, som på det ganska friska och kyliga vatten, hvaraf der finnes öfverflöd, och genom den leende utsigten öfver fält, som länge bibehålla sin grönska.

Thebanerne äro modige, stolte, tilltagsne och fåfänge: de öfvergå hastigt ifrån vrede till anfall, ifrån förakt för lagarna till förgätenhet af menskligheten. Den minsta fördel gifver anledning till skriande orättvisor, och det minsta förevändningskäl ger anledning till mord. Qvinnorna äro stora, väl växta och merendels ljusletta: deras gång är ädel, deras klädsel tämligen smakfull. Inför allmänheten betäcka de sitt ansigte på ett sådant sätt, att de icke låta synas mer än ögonen: deras hår är uppbundet i knut på hufvudet, och deras fötter inprässade i purpurfärgade skor, hvilka äro så små, att fötterne blifva nästan helt och hållet obetäckte; deras röst är oändeligt mild och känslofull; männernas är sträf, obehaglig och på visst sätt afpassad efter deras caracter.

Man skulle förgäfves söka dessa drag hos en corps af unga krigare, hvilka man kallar den heliga phalangen: de äro till antalet 300, tillsammans uppfostrade och uppfödde på stadens fäste på allmän bekostnad. En flöjts melodiska ljud styrer deras öfningar och äfven deras nöjen. För att hindra deras styrka att urarta till blindt raseri, inplantar man i deras själar den ädlaste och lifligaste känsla.

Hvar

Hvar krigare måste välja sig inom corpsen en vän, med hvilken han blifver oskiljaktigt förenad. Allt hans högmod består uti att behaga honom och förtjena hans högaktning, att dela hans nöjen och besvär under loppet af hans lefnad; hans mödor och hans faror i striderna. Om han vore i stånd att icke hafva nog aktning för sig sjelf, så skulle han akta sig sjelf i en vän, hvilkens förebråelse är för honom den största plåga, och hvilkens beröm är den käraste njutning. Denna nästan öfvernaturliga förening gör att de föredraga döden framför vanäran, och kärleken till äran framför allt annat godt. En af dessa krigare blef i den starkaste striden omkullstörtad och föll med ansigtet mot jorden. När han såg en fiendtlig soldat färdig att stöta svärdet i ryggen på honom, reste han sig och sade: "vänta, stöt värjan i bröstet på mig: min vän skulle få skämmas för mycket, om man kunde misstänka, att jag blifvit dödad under flykten." Denna corps af krigare hade Thebanerne att tacka för nästan alla de fördelar de vunno öfver Lacedæmonierna.

---

23. Capitlet.

Resa i Tessalien; Amphictyonerne. Trollqvinnorna. Dalen Tempe.

När man går ifrån Bœotien genom passet Termopylæ, kommer man in i Thessali-

en.

en. Der funno vi först den lilla staden Anthela, namnkunnig genom ett Ceres' tempel, och genom Amphictyonernes sammankomst der alla år.

I de aflägsnaste tiderna ingingo tolf nationer i norra Grekland, såsom Dorierne, Jonierne, Phocéenserne, Bœotierne, Thessalierne m. fl. ett förbund, för att förekomma de olyckor, som äro följder af krig. Det blef beslutadt, att de skulle hvart år sända ombud till Delphi: att de brott, som voro begångna emot Apollos tempel, der de aflagt deras eder, och alla sådana brott, som äro stridande emot folkrätten, hvilken de borde försvara, skulle hänskjutas till denna Rätt; att hvar och en af de tolf nationerna skulle äga att genom sina ombud afgifva tvänne röster, och förbinda sig att låta utföra denna höga domstols beslut.

Detta förbund, som, enligt någras påstående, stiftades af Amphictyo, hvilken regerade i dessa trakter, blef bekräftadt genom en ed, hvilken allt sedan ständigt förnyas. De förenade nationerna säga: "Vi svärje, att aldrig förstöra de amphictyoniska städerna; att aldrig, hvarken i fred eller krig, afleda de källor, som äro nödvändiga för dessa städers behof; om någon makt vågar företaga det, så skole vi tåga emot den, och förstöra dess städer. Om gudlöse borttaga offergåfvorna ifrån Apollos tempel, så svärje vi att bruka fötter, armar, röst och alla våra krafter emot dem och deras medbrottsliga."

Den-

Denna domstol är till ännu i dag nästan i samma skick, som den först inrättades. Parternes ombud undersöka saken, och domarena fälla domen efter flesta rösterna; de pliktfälla de brottsliga nationerna; efter lemnadt anstånd faller den andra domen, som fördubblar plikten. Om de icke lyda, så har Domstolen makt att påkalla hjelp för verkställandet af dess beslut och att emot dem väpna hela amphictyoniska förbundet, det vill säga en stor del af Grekland. Den har äfven rättighet att skilja dem från Amphictyoniska förbundet, eller föreningen af dem som hafva templet gemensamt; men mäktiga nationer underkasta sig icke alltid sådana beslut.

Man hade sagt oss, ati vi skulle finna många trollqvinnor i Thessalien, i synnerhet i Hypate. Vi sågo der verkeligen flera qvinnor af ringare folket, hvilka kunde, som det sades, städja solen i dess lopp, draga ned månen till jorden, uppväcka eller stilla stormar, återkalla döda till lif, eller störta lefvande i grafven.

Huru hafva sådana tankar kunnat smyga sig in i menniskornas sinnen? De, som anse dem för nya, påstå, att i sista århundradet en Thessalisk qvinna vid namn Aglaonice hade lärt sig att förutsäga månförmörkelser, och tillskrifvit sin trolldom att phenomenet inträffade, samt att man deraf dragit den slutsats, att samma medel skulle vara tillräckligt för att upphäfva alla naturens lagar. Men man omtalar en annan Thessalisk

salisk qvinna, som i de heroiska tiderna ägde öfver denna himlakropp en oinskränkt makt; och många verkliga händelser bevisa tydligen, att trollkonsten från lång tid tillbaka kommit in i Grekland.

Föga angelägen att uppleta dess ursprung, ville vi under vår vistelse i Hypate lära känna dess verkningar. Man förde oss hemligt till några gamla qvinnor, hvilkas fattigdom var lika ytterlig, som deras okunnighet: de skröto, att de hade tjusningsmedel emot bett af skorpioner och ormar, att de hade andra för att göra en ung makas eldighet svagare, och komma hjordar och bien att dö ut. Vi sågo några, som arbetade på figurer af vax; de öfverhopade dem med förbannelser, stucko in nålar i deras hjerta, och utställde dem sedan i åtskilliga qvarter af staden. De personer, hvilka man i dem afbildat, intogos af förskräckelse vid denna syn, ansågo sig dömda till döden, och denna fruktan förkortade någon gång deras lif. Sluteligen öfverraskade vi flera af dessa qvinnor under det de hastigt kringrullade ett hjul, och uttalade hemlighetsfulla ord, för att återföra unga älsklingar, som öfvergifvit sina älskarinnor.

Thessalien var Hjeltarnas hemvist och skådeplatsen för de största bedrifter. Der visade sig Centaurerne och Lapitherne, der landstego Argonauterne, der dog Hercules, der föddes Achilles, der lefde Pirithous, dit kommo krigare från de aflägsnaste länder för att utmärka sig genom vapenbragder.

Achæ-

Achæerne, Æolierne, Dorierne, från hvilka Lacedæmonierne och andra Greklands mäktiga nationer leda sitt ursprung.

Thessalerne kunna uppställa 6000 man till häst och 10,000 till fots, utan att räkna bågskyttarna, som äro förträfflige, och hvilkas antal man kan öka efter behag; ty detta folk vänjer sig ifrån barndomen att skjuta med båga. Ingenting är så namnkunnigt, som Thessaliska cavalleriet: det är icke allenast fruktansvärdt genom sitt rykte; hela verlden är ense derom, att det är nästan omöjligt att uthärda dess anfall.

Man säger, att de varit de första som känt konsten att pålägga hästen betsel och föra honom i striden; man tillägger, att deraf uppkom den inbillning, som fordom fanns i Thessalien, om folk som voro hälften menniskor, hälften hästar, och kallades Centaurer. Denna fabel beviser åtminstone ridtens uråldrighet hos dem; och deras kärlek för denna öfning är helgad genom ett bruk, som iakttages vid deras giftermål. Efter offer och andra vanliga ceremonier skänker brudgummen åt sin brud en springare i full krigsrustning.

Thessalierne emottaga främlingar med prakt. Yppigheten lyser i deras klädsel och i deras hus: de älska öfvermåttan prakt och att äta väl; deras bord anrättas både utsökt och slösande, och de danserskor, hvilka de der emottaga, skulle icke behaga dem, om de icke afklädde sig nästan all slöja af blygsamhet.

Ifrån

Ifrån de äldsta tiderna odlade de poesien: de påstå, att hos dem föddes Thamyris, Orpheus, Linus och så många andra, som lefde i heroernas tid, med hvilka de delade ära; men efter denna tid hafva de icke frambragt någon författare, någon namnkunnig konstnär. Det är ungefär ett och ett halft århundrade, sedan Simonides fann dem känslolösa för sina förtjusande verser. I sednare tider hafva de varit mera läraktigt uppmärksamme på Rhetorn Gorgias' föreskrifter; ännu tycka de mest om den prunkande vältalighet, för hvilken han utmärkte sig, men hvilken icke rättat de falska begrepp de hade om rättvisa och dygd.

De hafva så mycken smak och så mycken aktning för dans, att de i de ädlaste ämnen nyttja ordasätt, som tillhöra denna konst. Fältherrar och öfverhetspersoner kallas på vissa ställen anförare för dansen.

På jagt äro de pligtige att icke ofreda storkarna. Jag skulle icke nämna denna omständighet, om man icke fällde dem, som döda dessa foglar, till samma straff, som mördare. Förvånade öfver en så underlig lag, frågade vi, af hvilken anledning den blifvit stiftad; och man sade oss, att storkarne hade renat Thessalien från ovanligt stora ormar, som fordom oroade landet, och att man utan denna lag snart skulle hafva blifvit nödsakad att öfvergifva det, liksom innevånarne i en viss stad i Thessalien, jag minns ej dess namn, hade blifvit tvungne att flytta derifrån för mängden af mullvadar.

Dalen Tempe.

Vi voro otålige att komma till Tempe. Detta namn är gemensamt för flera dalar, som man träffar i denna Canton, och utmärker i synnerhet den, som bildas på det sätt, att bergen Olympus och Ossa stöta till hvarandra: detta är den enda vägen att komma från Thessalien till Macedonien. Vi begåfvo oss till Larissa och stego om bord på Peneus.

Dalen sträcker sig ifrån sydvest till nordvest; dess längd är 40 stadier, dess största bredd omkring $2\frac{1}{2}$ stadier; men denna bredd minskas ibland, så att den icke synes vara mer än 100 fot.

Bergen äro betäckta med popplar, plataner, askträd af en förvånande skönhet. Ifrån bergens fot framströmma källor af ett christallklart vatten; och från mellanrymden emellan deras toppar kommer en sval luft, hvilken man andas med en hemlig vällust. Floden Peneus, som flyter midtemellan, visar sig öfverallt såsom en stilla kanal, och på vissa ställen kringflyter han små öar, och förevigar deras grönska. Grottor, som gå in i bergens väggar, grässlätter på ömse sidor af floden, synas vara en fristad för hvilan och nöjet. Det som mest förvånade oss, var en viss ordning i fördelningen af de prydnader, som försköna dessa ensliga orter. På andra ställen är det konsten, som bemödar sig att härma naturen; der skulle man säga, att naturen vill härma konsten.

sten. Lagrarne och åtskilliga slags buskar tillskapa af sig sjelfva löfsalar och häckar, och göra en skön contrast emot den gröfre skogen vid foten af Olympus. Klipporna äro skylda af ett slags murgrön, och träden prydas af växter, som slingra sig omkring deras stammar, fläta sig omkring deras grenar och nedfalla i festoner. Med ett ord: allt visar på dessa sköna ställen den mest leende natur. Åt alla håll synes ögat andas svalka och själen hemta nya lifsandar.

Grekerne hafva så lifliga känslor, de bebo ett så varmt climat, att man icke bör förvånas öfver den förtjusning de känna vid åsynen och äfven vid hågkomsten af denna härliga dal; till den målning jag nyss gjort deraf bör tilläggas, att dalen är om våren alldeles besådd med blommor, och att en oändelig mängd foglar der låta höra sina toner, åt hvilka ensamheten och årstiden tyckas låna en mera öm och rörande melodi.

Emedlertid följde vi långsamt Peneus i dess lopp; och mina blickar, änskönt dragne åt många behagliga föremål, återkommo beständigt till denna flod. Än såg jag dess vågor skina fram mellan löfven af de träd, som beskugga dess stränder; än gick jag närmare till stranden och såg, huru stilla floden framskred med sina böljor, som syntes underhålla hvarandra och gingo sin gång utan buller och utan svårighet. Jag sade till Amyntor, vår vän och ledsagare: sådan är bilden af en ren och lugn själ; dess

dyg-

dygder födas den ena af den andra; de verka alla samfält och utan buller. Lastens fiendtliga skugga sätter dem endast i större dag genom sin motsats. Amyntor svarade mig: jag vill visa dig en afbild af äregirigheten och de olyckliga följderna den åstadkommer.

Derpå följde han mig till ett af berget Ossas trånga pass, der det säges, att Titanernas strid emot Gudarna föreföll. En häftig ström störtar der utför en bädd af klippor och skakar den genom sina våldsamma fall. Vi kommo till ett ställe, der dess starkt sammanträngda vågor sökte att genombryta ett pass. De stötte emot hvarandra, reste sig i höjden, och föllo vrålande ned i ett svalg, hvarifrån de åter kastades upp med nytt raseri, för att krossas emot hvarandra i luften.

Min själ var syselsatt med detta skådespel; när jag upplyftade ögonen omkring mig, fann jag mig innesluten emellan tvänne svarta berg, som ända från högsta toppen allt igenom voro genomskurna af djupa afgrunder. Vid deras spetsar foro moln långsamt af och an ibland sorgliga träd eller qvarstodo hängande på deras ofruktbara grenar. Nedanföre såg jag naturen i förstöring: de sönderfallna bergen voro betäckta med det som från dem nedrasat, och visade endast hotande och vildt hopstaplade klippor. Hvilken makt har då lossat de band, af hvilka dessa ofantliga massor sammanhöllos? Var det nordanvindarnas raseri? Var det en om-

omstörtning på jordklotet? Var det verkeligen Gudarnas förskräckliga hämnd emot Titanerna? Jag vet det icke; men i denna förskräckliga dal borde inkräktare skåda taflan af de förstöringar, med hvilka de plåga jorden.

Då vi gingo utur denna dal, fingo vi se det skönaste af alla skådespel. Det är en slätt, betäckt af hus och träd, der floden, hvars bädd blifvit bredare och dess lopp stillare, synes mångfaldigas af otaliga slingringar. På några stadiers afstånd synes Thermaiska viken; bortom den synes halfön Pallane, och långt bort berget Athos, som begränsar denna präktiga utsigt.

Vi återvände dagen derpå till Larissa, och några dagar derefter hade vi tillfälle att se en tjurfäktning. Jag hade sett sådana i åtskilliga Grekiska städer; men Larissas invånare visa deruti mer färdighet, än de andra folkslagen. Skådeplatsen var straxt utom staden: man lät flera tjurar på en gång komma fram, och lika många personer till häst, som förföljde dem och stucko dem med ett slags kastspjut. Det hör till saken, att hvar ryttare måste hålla sig till en tjur och rida vid hans sida, anfalla och undvika honom ömsom, och när han uttömt djurets styrka, måste han fatta det i hornen och kasta det till marken, utan att sjelf stiga af hästen. Ibland kastar han sig på djuret, som fradgas af raseri, och oaktadt de häftiga skakningar han får erfara, kastar han det till marken, inför en oändelig mängd åskådare, som fira hans triumph.

Det

Det var redan höst. Som denna årstid är vanligen mycket vacker i Thessalien och räcker länge, så gjorde vi några resor till de närmaste städerna; men i det ögonblick då vi skulle afresa, beslöto vi att fara genom Epirus, och togo vägen åt Gomphi, en stad, som ligger vid floden af berget Pindus, hvilket skiljer Thessalien från Epirus.

---

24. Capitlet.

Resa i Epirus. Dodonas Orakel. Språng ifrån Leucas.

På visst sätt skiljes Epirus ifrån det öfriga Grekland genom berget Pindus i öster och Ambracias vik i söder. Ibland de floder, som vattna Epirus, märker man isynnerhet Acheron, som faller uti en insjö af samma namn, och Cocytus, hvars vatten har en obehaglig smak: icke långt derifrån är ett ställe, som kallas Aornus eller Avernus, hvarifrån uppstiga ångor, som förskämma luften. På dessa drag igenkänner man lätt det land, der man i äldsta tiderna laggt underjorden. Emedan Epirus då var det yttersta af kända länder åt vester, så ansågs det vara mörkrets land; men i samma mån, som verldens gränsor utflyttades åt samma sida, förändrades äfven afgrundens läge och förlades småningom åt Italien och Iberien, alltid på de ställen, der dagens ljus syntes slockna.

Utom

Utom några Grekiska colonier, anlagde i åtskilliga district af Epirus, urskiljer man i detta land fjorton gamla nationer, bland hvilka den mest namnkunniga är Molossernas, hvilka ifrån nio århundraden tillbaka lyda under furstar af samma nation.

I sista århundradet skedde en stor förändring uti Molossernas statsförfattning. En af deras Konungar lemnade vid sin död blott en son efter sig. Nationen, öfvertygad att ingenting kunde vara så af vigt för henne, som denna unga Prinsens uppfostran, uppdrog vården derom åt visa män, som uppgjorde en plan att uppfostra honom långt ifrån nöjen och smicker. De förde honom till Athen; och i en stat med fritt regeringssätt fick han lära sig Konungars och undersåtares ömsesidiga pligter. Återkommen till sina stater, gaf han ett stort exempel; han sade till folket: jag har för vidsträckt makt, jag vill inskränka den. Han inrättade en senat, lagar och öfverhetsembeten. Snart blomstrade lärdom och vetenskaper genom hans omsorg och hans efterdöme. Molosserne, af hvilka han var tillbedd, förmildrade sina seder och fingo öfver de barbariska nationerna i Epirus det öfvervälde, som upplysningen medför.

Dodonas Orakel.

Staden Dodona ligger uti en af de nordliga delarna af Epirus. Der finner man Jupiters tempel och Greklands äldsta orakel.

Detta orakel leder sitt upphof allt ifrån den tid, då invånarne i dessa länder hade endast ett oredigt begrepp om Gudomligheten; och likväl sträckte de redan sina oroliga blickar in i det tillkommande; så sannt är det, att begäret att känna detta, är en af menniskosjälens äldsta sjukdomar, likasom det är en af de farligaste. Jag tillägger, att det ges en annan, som är icke mindre gammal hos Grekerna; det är, att tillskrifva öfvernaturliga orsaker, icke allenast naturens verkningar, utan äfven de bruk och inrättningar, hvilkas ursprung man icke känner. Gör man sig mödan att följa kedjan af deras traditioner, så finner man, att de alla gå ut på underverk. Ett sådant fordrades utan tvifvel för att inrätta Dodonas orakel; se här, huru templets prestinnor berätta det.

En dag bortflögo tvenne svarta dufvor från staden Thebe i Ægypten, och stadnade, den ena i Libyen, den andra i Dodona. Denna sednare satte sig i en ek, och uttalade högt och tydligt dessa ord: ”Här skolen J inrätta ett orakel till Jupiters ära.” Den andra dufvan ålade Libyens invånare att göra det samma, och bägge ansågos hafva tolkat Gudarnas vilja. Ehuru orimlig denna berättelse är, så synes den äga en verklig grund. Egyptiska presterna påstå, att tvänne prestinnor fordom förde deras heliga bruk till Dodona, äfven som till Libyen; och uti de gamla Epirotiska folkstam-

mar-

marnas språk har samma ord betydelse af en dufva och en gammal qvinna.

Dodona ligger vid foten af berget Tomarus, ifrån hvilket utgå en hop källor, som aldrig uttorka. Det har fått sitt anseende och sina rikedomar af de främlingar, som komma att rådfråga oraklet. Jupiters tempel och de pelaregångar, af hvilka det är omgifvet, äro prydda med oräkneliga bildstoder.

Icke långt ifrån detta tempel finnes en källa, som alla dagar uttorkar vid middagstiden och stiger till sin största höjd vid midnatt; som dagligen småningom till- och aftager ifrån det ena till det andra af dessa tillstånd. Man säger, att den visar ett ännu mera besynnerligt phenomen. Ehuru dess vatten är kallt och släcker tända bloss, när de doppas deruti; så tänder det släckta bloss, när de hållas på visst afstånd derifrån.

Tre prestinnor hafva den befattningen, att förkunna oraklets svar; men Bœotierne böra emottaga dem af några bland de i templet tjenstgörande presterna. När detta folk en gång rådfrågade oraklet om ett företag som det tillärnade, svarade prestinnan: "Begån ett brott emot gudamakten, och i skolen lyckas." Bœotierne, af misstanka att hon gynnade deras fiender, kastade henne straxt i elden, och sade: "Om Gudinnan bedrager oss, förtjenar hon döden; om hon säger sanningen, så lyde vi oraklet, då vi begå ett brott emot gudamakten." De tvänne andra prestinnorna trodde sig böra rätt-

färdiga sin olyckliga kamrat. Efter deras tanke hade oraklet helt enkelt befallt Bœotierna att borttaga de heliga tripoder, hvilka de hade i deras tempel, och föra dem till Jupiters tempel i Dodona. På samma tid blef det beslutadt, att de icke mer skulle framdeles svara på Bœotiernas frågor.

Gudarne upptäcka på flera sätt sina hemligheter för detta templets prestinnor. Ibland gå de i den heliga skogen, sätta sig vid det prophetiska trädet, och äro uppmärksamma än på suset af löfven, som af vädret sättas i rörelse, än på grenarnes sus, då de skakas af vinden. Vid andra tillfällen ställa de sig vid brädden af en källa, som framväller vid detta trädets fot, och lyssna till det sorl, som uppkommer genom porlandet af dess flygtande vågor. De uppfatta med mycken skicklighet graderna och skilnaderna i de ljud, som nå deras öron; de anse dem såsom förebud till kommande händelser, de uttyda dem efter de reglor de hafva gjort sig, och ännu oftare efter deras interesse, som rådfråga dem.

De följa samma method för att uttyda det skrammel, som uppkommer genom sammanstötandet af flera kopparkittlar, som hänga omkring templet. Desse sitta hvarandra så nära, att man behöfver blott slå till en för att sätta dem alla i rörelse. Prestinnan, uppmärksam på ljudet som fortlöper, ökas eller minskas, förstår att draga en hop förutsägelser af denna orediga harmoni.

Men

Men detta är ändå ej allt. Nära templet äro tvänne pelare; på den ena står ett kärl af koppar, på den andra, bilden af ett barn, som håller en piska med tre små bronskedjor, hvilka äro böjliga och slutas hvar och en med en knapp. Emedan staden Dodona är mycket blottställd för blåst, slå dessa kedjor på kärlen nästan oupphörligt, och åstadkomma ett ljud, som räcker länge; prestinnorna kunna beräkna dess längd, och begagna sig deraf efter sina afsigter.

Man rådfrågar äfven oraklet genom lottning. Lotterna äro sedlar eller tärningar, som på slump tagas utur en urna, i hvilken de ligga. En dag, då Lacedæmonierne hade valt denna utväg för att få veta utgången af ett fälttåg, hoppade Molossiska Konungens apa på bordet, kullstjelpte urnan, kringspridde lotterna, och prestinnan, förskräckt, utropade, att Lacedæmonierne, långt ifrån att eftersträfva segren, endast borde tänka på sin räddning. Efter återkomsten till Sparta, kungjorde sändebuden denna nyhet, och aldrig någonsin frambragte en händelse så stor förskräckelse bland detta folk af krigare.

Sådana voro de berättelser man gjorde oss om detta orakel. Emedlertid nalkades vintren, och vi beredde oss att lemna detta land. I Ambracia stego vi om bord på ett handelsfartyg, som gick till Naupacte, beläget i Crissa-viken. Vi hunno snart halfön Leucas, skild från fasta landet genom ett smalt näs. Vi sågo matroser, som, för att icke fara omkring halfön, med armstyr-

ka

ka förde sina farkoster öfver denna landtunga. Emedan vårt fartyg var stort, togo vi det beslut att stryka förbi de västra kusterna af Leucas, och kommo till dess yttersta ända, som utgöres af ett mycket högt berg, afskuret på toppen. På Leucas spets är ett Apollos tempel, som af sjöfolk igenkännes och helsas på afstånd. Der fingo vi se ett uppträde, som kunde ingifva den största förskräckelse.

Språnget från Leucas.

En stor mängd af båtar lade sig rundtomkring bergets fot, och mycker folk försökte att uppnå spetsen. Somlige stadnade vid templet, andre klättrade på utstående hörn af klippan, likasom för att vara vittnen till en ovanlig händelse. Deras rörelser utmärkte ej något olyckligt, och vi voro uti en fullkomlig säkerhet, då vi hastigt fingo på en aflägsen klippa se flera af dessa menniskor gripa en ibland sig och kasta honom i hafvet, under det glädjerop upphäfdes både på bergen och från båtarna. — Denne man var betäckt med fjädrar; man hade derjemte fästat vid honom foglar, som med sina utslagna vingar hejdade hans fall. Knappt var han fallen i hafvet, förr än båtsmän skyndade att hjelpa honom, upptogo honom utur sjön och slösade på honom all den omsorg man kan fordra af den ömaste vänskap. Jag blef i första ögonblicket så förvånad, att jag utropade: Ack! Barbarer! leken i så

med

med menniskors lif? Men de, som voro på fartyget, roade sig åt min förundran och min förtrytelse. Till slut sade en person ifrån Ambracia till mig: detta folket firar alla år på samma dag Apollos fest, och brukar då åt denna guden gifva ett försoningsoffer, och att samla på offrets hufvud allt det onda, hvarmed det hotas. Man väljer till detta ändamål en man, som är dömd till lifsstraff. Han omkommer sällan i vattnet; och sedan man frälst honom derifrån, förvises han för alltid ifrån Leucadiska landet.

Du skall blifva mycket mer förvånad, tillade Ambracioten, när du får höra den underliga mening, som stadgat sig ibland Grekerna: nämligen, att språnget från Leucas är ett mäktigt medel emot en ursinnig kärlek. Man har mer än en gång sett olyckliga älskande komma till Leucas, uppstiga på detta berg, i Apollos tempel göra offer, förbinda sig genom ett formeligt löfte att kasta sig i hafvet, och störta sig deruti sjelfva.

Man påstår, att några blefvo botade från det onda de ledo. Men då de flesta af dem, som gjort detta försök, icke togo några försigtighetsmått för att göra deras fall mindre hastigt, så hafva de nästan alla satt lifvet till; och qvinnor hafva ofta varit ömkansvärda offer derföre.

Man visar vid Leucas Cariska Drottningen Artemisias graf. Intagen af en häftig passion för en ung man, som icke besvarade hennes kärlek, öfverföll hon honom i söm-

sömnen och utstack hans ögon. Straxt drefs hon af ångren och förtviflan till Leucas, der hon omkom i vågorna, oaktadt all möda man gjorde sig att rädda henne.

Sådant var äfven den olyckliga Sapphos slut. Öfvergifven af sin älskare Phaon, kom hon hit för att söka en tröst i sitt lidande, och fann endast döden. Dessa exempel hafva satt språnget från Leucas i ett så elakt rykte, att man icke mer ser älskande genom obetänksamma löften förbinda sig att efterfölja dem.

Efter fyra dagars segling kommo vi till Naupacte. Dagen efter togo vi ett litet skepp, som förde oss till Pagæ, och derifrån kommo vi tillbaka till Athen.

---

25 Capitlet.

Resa till Megara, Corinthus, Sicyon och Achaja.

Vi tillbragte vintren i Athen och afbidade med otålighet det ögonblick, då vi skulle företaga våra återstående resor. Vi hade besett Greklands norra provinser. Det återstod för oss att genomresa dem, som utgöra Peloponnesus. Vi begåfvo oss på vägen vid vårens återkomst. (år 356 före Ch. föd).

Me-

Megara.

Sedan vi öfverfarit floden Eleusis, kommo vi inom Megariska området, som skiljer Atheniensiska staterna ifrån de Corinthiska. Man finner der några få större och mindre städer. Megara, som är hufvudstaden, var länge lydande under Konungar. Folkväldet fortfor der, ända till dess att folktalarne, för att behaga allmänheten, förmådde den att taga ifrån de rika deras skatter och dela sins emellan. Då blef oligarchiska styrelsesättet infördt: i vår tid har folket återtagit sin makt.

I denna stad finnes en namnkunnig schola i philosophien. Euclides, dess grundläggare, var en af Socrates' mest nitiska lärjungar; oaktadt afståndet emellan orterna, oaktadt dödsstraff var af Athenienserna utsatt för hvar och en Megarens, som vågade öfverstiga deras gränsor, såg man honom mer än en gång gå bort om aftonen förklädd till qvinna, tillbringa några ögonblick med sin lärare, och återvända vid dagens gryning. De undersökte tillsammans, hvaruti det sanna goda består. Socrates, som riktade sina undersökningar endast åt detta håll, brukade blott enkla medel för att uppnå det; men Euclides, för mycket bekant med Parmenides och Eleatiska scholans skrifter, tog sedan sin tillflykt till abstractionernas väg, som är ofta farlig, och ännu oftare stänger sig sjelf. Hans grundsatser äro tämmeligen öfverensstämmande med

Platos:

Platos: han sade, att det sanna goda bör vara ett, alltid det samma, alltid lika sig sjelft. Det blef sedan nödvändigt att förklara dessa olika egenskaper; och det, som af allt i verlden är vigtigast för oss att veta, var det svåraste att förstå.

Hvad som bidrog att förmörka denna philosophi, var den redan antagna methoden, att emot en sats sätta en motsats, och att åtnöja sig att länge sammanhålla dem emot hvarandra. Ett medel, som man då upptäckte, bidrog ofta till att öka oredan; jag menar reglorna för syllogismen, hvilkens förskräckliga och oförutsedda slag nedfälla en fiende, som icke är nog öfvad att afvärja dem. Den metaphysiska finheten stödde sig snart på Logikens bedrägerier, orden intogo sakernas ställe, och de unga lärjungarne inhemtade i scholorna endast bitterhetens och motsägelsens anda.

Euclides införde den i sin, kanske utan att vilja det; ty han var af naturen saktmodig och tålig: hans bror, som trodde sig hafva orsak att beklaga sig öfver honom, sade till honom en dag i sin hetta: Jag vill dö, om jag ej får hämnd. Och jag, svarade Euclides, om jag ej förmår dig att åter älska mig. Men han var för ofta svag för nöjet att mångdubbla och besegra svårigheterna, och förutsåg icke, att grundsatser, som ofta skakas, förlora en del af sin styrka.

Eubulides ifrån Miletus, hans efterträdare, förde sina lärjungar på stigar, som voro ännu mera slippriga och slingrande.

Eucli-

Euclides öfvade snillet, Eubulides skakade det med våldsamhet. Bägge hade de mycket kunskaper och upplysning. Jag borde nämna derom, innan jag talar om den andra.

Vi funno honom omgifven af ynglingar, uppmärksamma på alla hans ord, och till och med på de minsta tecken han gaf. Han talade med oss om sättet, huru han inöfvade dem, och vi märkte, att han tyckte mer om att gå anfallsvis än försvarsvis till väga. Vi bådo honom ge oss skådespelet af en drabbning; och under det man gjorde tillredelserna dertill, sade han, att han upptäckt flera slag syllogismer, alla af en förundransvärd hjelp för att förklara ideerna. En art kallades förtäckt, en annan, skallig, en tredje ljugande, och så vidare.

Jag vill försöka några af dem i eder närvaro, tillade han; de skola åtföljas af en strid, sådan J önsken se: bedömmen dem icke lättsinnigt, det finnes deribland sådana, som stoppa för de bästa snillen, och sätta dem i svårigheter, från hvilka de hafva mycken möda att undkomma.

I samma ögonblick visade sig en figur, betäckt ifrån hufvudet till fötterna. Han frågade mig, om jag kände den. Jag svarade, nej. Välan, fortfor han, se här huru jag gör slutsatsen: Du känner icke denna menniskan; men denna menniskan är din vän, således känner du icke din vän. Han fällde ned täckelset, och jag såg verkeligen en ung Atheniens, med hvilken jag var mycket god vän. Eubulides vände sig

straxt

straxt derpå till Philotas. Hvem är skallig? sade han till honom. — Det är en som icke har hår. — Men om han har qvar ett, är han ändå skallig? — Visst. — Om han har qvar 2, 3, 4? Han utsträckte denna kedja af tal rätt långt, ökade den alltid med en enhet, till dess att Philotas sluteligen mente, att den ifrågavarande mannen icke mer vore skallig. Välan, svarade Eubulides, ett enda hår är tillräckligt för att vara skallig man, och likväl har du från början försäkrat om motsatsen. Du finner väl, tillade han, att man kan bevisa på samma sätt, att ett enda får är tällräckligt för att utgöra en hjord, ett enda korn för att utgöra en skäppa m. m. Vi syntes så förvånade öfver dessa tvetydigheter och brydde öfver vårt förhållande, så att alla lärjungarne brusto i gapskratt.

Emedlertid sade den outtröttlige Eubulides till oss: se här sluteligen den svåraste knuten att upplösa. Epimenides har sagt, att alla Cretenser äro lögnare; men han var Cretens sjelf: således har han sagt osannt; således äro Cretenserne icke lögnare; således har icke Epimenedes ljugit; således äro Cretenserne lögnare. Knappt hade han talat ut förr, än han hastigt ropade: till vapen, till vapen, anfallen och försvaren Epimenides' osanning.

Vid dessa ord blef hans öga eldadt, hans åtbörd hotande. Bägge parterne träda fram, anfalla hvarandra, tillbakastöta hvarandra, låta regna öfver hvarandra ett hagel

af

af syllogismer, sophismer och paralogismer. Snart tilltjocknar mörkret, lederna blandas om hvarandra, segervinnare och besegrade genomsticka hvarandra med deras egna vapen, eller falla i samma snaror. Skymfande ord korsa hvarandra i luften och qväfvas sluteligen af de genomträngande rop, som skalla i salen.

Striden skulle börjas å nyo, när Philotas sade till Euclides, att man å begge sidor var mindre angelägen att fastställa en mening, än att nedrifva motståndarens; hvilket är ett dåligt sätt att räsonnera: å min sida gjorde jag honom uppmärksam derpå, att hans lärjungar syntes mer ifrige att skaffa seger åt osanningen, än åt sanningen; hvilket är ett farligt sätt att handla. Han ämnade svara mig, när man tillsade oss, att våra vagnar voro färdiga. Vi togo afsked af honom, och när vi foro derifrån, beklagade vi, att sophisterne missbrukade sitt snille och sina lärjungars anlag.

För att komma tillbaka till Corinthiska näset, förde oss vår ledsagare öfver höjder på en hålväg, huggen i klippan, mycket smal och svår, högt öfver hafvet, på ryggen af ett berg, som sträcker sitt hufvud till himmelen. Det är det namnkunniga bergpass, der man säger, att Sciron uppehöll sig, han som plundrade resande och störtade dem i hafvet, och som Theseus lät undergå samma dödssätt.

Ingenting är så förskräckande, som denna öfverfart vid första påseendet; vi vågade

de icke låta våra blickar stanna öfver djupet; vågornas dån tycktes säga oss, att vi i hvart ögonblick sväfvade emellan lif och död. Snart vande vid faran, njöto vi med nöje ett så intagande skådespel. Häftiga vindar foro öfver spetsen af de klippor vi hade till höger, hvinade öfver våra hufvuden, delade sig i hvirflar, föllo lodrätt ned på åtskilliga punkter af hafsytan, uppkastade den, och gjorde den skummande af fradga på vissa ställen, då den dessemellan förblef jemn och lugn.

Den väg vi följde, sträcker sig omkring 48 stadier i längd, ömsom höjande och sänkande sig ända till Cromyon, en Corinthisk hamn och skans, som ligger 120 stadier från deras hufvudstad. Vi fortforo att följa hafvets strand på en beqvämare och skönare väg och kommo till ställen, der näset icke är mer än 40 stadier bredt; der hafva folken på Peloponnesus stundom funnit för godt att förskansa sig, när de fruktat ett infall; det är äfven der de fira sina Isthmiska lekar, bredvid ett tempel och en tallskog, helgade åt Neptunus.

Staden Corinthus är belägen vid foten af ett högt berg, på hvilket man uppfört ett citadell. Åt söder försvaras den af sjelfva berget, som der är utomordentligt brant. Ganska starka och höga försvarsverk skydda den på de andra sidorna. Dess omkrets håller 40 stadier; men som murarne löpa ut på bergets sidor, och gå omkring citadellet,

dellet, så kan man säga, att hela omkretsen är 85 stadier.

Denna stad förskönas af många heliga och verldsliga, gamla och nya byggnader. Man visade oss tvänne Medéas barns graf. Corinthierne sleto dem ifrån altaret, der denna olyckliga mor hade satt dem, och stenade dem till döds. Till straff för detta brott, kom en farsot och bortryckte deras barn i vaggan, ända till dess de hörsammade oraklets röst och förbundo sig att alla år fira en fest åt offren för deras raseri. Jag trodde, sade jag då, på Euripides' ord, att denna Prinsessa hade dödat dem sjelf. Jag har hört sägas, svarade en af de närvarande, att poeten lät köpa sig för en summa af 5 talenter (13500 R:dr), hvilka han fick af våra öfverhetspersoner: huru det än må vara, hvartill tjenar det att dölja saken? Ett gammalt bruk bevisar tydeligen, att våra fäder voro brottsliga; ty det är för att återkalla och godtgöra deras brott, som våra barn måste, ända till en viss ålder, hafva hufvudet rakadt och bära svart drägt.

Corinthus är fullt af magasiner och handtverkerier; man tillverkar der, ibland annat, sängtäcken, som äro eftersökta af andra nationer. Der samlas, med stor kostnad, taflor och bildstoder, af goda mästare; men ända till närvarande tid har icke Corinthus frambragt någon af dessa konstnärer, som göra Grekland så mycken heder: antingen det icke har för konstens mästarverk någon annan smak än yppighetens, eller der-

derföre att naturen, då den förbehållit sig rättigheten att sätta snillet på hvad plats den behagar, lemnar de styrande omsorgen att uppsöka dem och bringa dem i dagen. Emedlertid värderas här vissa arbeten i brons och ler, hvilka tillverkas i denna stad. Den äger icke några koppargrufvor. Den koppar der fås från utländningar, blandas af arbetarne med litet guld eller silfver och sammansättes till en metall, som är skinande och nästan oangriplig för rost. De förfärdiga deraf bröstharnesk, hjelmar, små bilder, drickeskärl, vaser, mindre aktade för ämnet, än för arbetet, större delen riktade med löfverk och andra prydnader, utarbetade med grafstickel. Med lika sinnrikhet eftergöra de samma prydnader på lerarbeten.

Denna stad har blifvit nederlagsplats för Asien och Europa. Vi sågo på stranden uppstaplade ris af papper, och segel komna från Egypten, Libyens elphenben, Cyrenes koppar, Syriens rökelse, Phœniciens dadlar, Carthagos tapeter, korn och ost från Syracusa, päron och äplen från Eubœa, slafvar från Phrygien och Thessalien, att jag ej må nämna en mängd andra saker, som dageligen anlända till Greklands hamnar, och i synnerhet till Corinthus. Vinningslystnaden förer hit utländska handlande och i synnerhet Phœniciske: och de högtidliga lekarna på Isthmus samla dit en oändelig mängd af åskådare.

Corin-

Corinthiska fruntimmerna äro utmärkta för deras skönhet: karlarne för begär efter vinning och förströelser. De förstöra sin helsa med bordets nöjen; kärleken är hos dem endast ett tygellöst sjelfsvåld; de hafva kommit så långt, att de äro blott den rikaste, vekligaste och svagaste nation i Grekland.

Sicyon ligger endast på ett litet afstånd från Corinthus. Vi foro öfver flera floder för att komma dit. Detta landskap, som frambringar säd, vin och olja i öfverflöd, är ett af de skönaste och rikaste i Grekland.

Vi besökte staden, hamnen, stadsfästet. Sicyon skall i nationernas historia lysa genom sin omsorg att upparbeta konsterna. Jag skulle vilja bestämma mycket noga, i hvilken mån det bidragit till målare-konstens uppkomst, till bildhuggeri-konstens utveckling; men jag har redan anfört något derom; konsterna framskrida i hela århundraden på obemärkta vägar; en stor upptäckt är endast en förening af många små, som gått förut; och då det är omöjligt att följa dessa på spåren, så är det nog att märka dem, som äro de tydligaste, och att inskränka sig inom några resultat.

Teckningen fick sitt upphof af en slump, bildhuggeriet från religionen, måleriet från de andra konsternas framsteg.

Ifrån de äldsta tiderna tillbaka var det någon, som hittade på att följa och på marken eller på en mur afrita den skugga, som en af solen eller af något annat sken be-

besträlad kropp kastade från sig; man lärde sig deraf att gifva tillkänna objecternas form genom enkla drag.

Ifrån ännu längre tider tillbaka ville man upplifva folkets andakt, derigenom att man ställde för dess ögon symbolen eller bilden för dess dyrkan. Först framsatte man för deras ögon en sten eller en trädstubbe: snart tog man den utvägen att afrunda öfre ändan till skapnaden af ett hufvud; sluteligen uthålkade man lineer, för att föreställa fötter och armar. Sådant var bildhuggeri-konstens tillstånd hos Egyptierna, när de öfverförde henne till Grekerna, som länge åtnöjde sig att härma deras mönster. Derifrån detta slags stoder, hvilka man träffar så ofta på Peloponnesus, och som förete blott ett fotstycke, en pelare, en pyramid med ett hufvud ofvanpå; och ibland visa händer, som endast äro tecken till händer, och fötter, som icke äro skilde ifrån hvarandra. De Mercurii stoder, hvilka man kallar Hermer, äro en lemning af detta bruk.

Egyptierne skryta med att hafva uppfunnit bildhuggeri-konsten, för mer än tiotusend år sedan; målarekonten på samma tid, eller åtminstone sextusen år förr, än den blef känd af Grekerna. Desse, vida skilde ifrån att tillegna sig den förra konstens upphof, tro sig hafva rättmätiga anspråk på den sednares. För att förlika dessa skilda anspråk, bör man skilja emellan tvenne slags måleri: det som åtnöjde sig med att upphöja en teckning genom färgor, som påla-

pålades hela och utan afbrott; och det, som efter långa bemödanden har hunnit att troget härma naturen.

Egyptierne hafva upptäckt det förra. Man ser verkeligen i Thebais färgor rätt lifliga, och i en mycket aflägsen forntid pålaggda, på omkretsen af grottor, som tjente kan hända till grafvar, på taken i templen, på hieroglypherna, och på bilder af djur och menniskor. Dessa färgor, ibland riktade med guldblad, fästade med fernissa, bevisa tydligt, att målarekonsten i Egypten icke var annat än, snart sagdt, konsten att illuminera.

Det är sannolikt, att Grekerne vid Trojanska kriget icke kommit just längre; men emot första Olympiaden (år 776 för Chr. f.), utmärkte sig konstnärerne i Sicyon och Corinthus, hvilka redan visat i deras ritningar mera sinnrikhet genom försök, af hvilka man förvarat åminnelsen, och som förvånade genom deras nyhet. Medan Dædalus från Sicyon åtskilde händer och fötter på bildstoderna, färglades ansigtsdragen af Cleophanthus från Corinthus.

Han brukade brändt och rifvet tegel; ett bevis att Grekerna icke då kände någon af de färgor, hvilka man nu för tiden nyttjar till att uttrycka lifsfärgen. Vid den tid, då slaget vid Marathon stod, utgingo målarekonsten och bildhuggeriet ur deras långvariga barndom; och snabba framsteg hafva fört dem till den storhet och skönhet, i hvilken de visa sig nu för tiden.

Nästan i våra dagar har Sicyon frambragt Eupompus, stiftare af en tredje schola i målarekonsten; före honom kände man endast den Atheniensiska och den Joniska. Utur hans schola hafva redan namnkunnige konstnärer utgått, Pausanias ibland andra, och Pamphilus, som förestod den under vår vistelse i denna stad. Hans talenter och hans anseende förde till honom ett stort antal af lärjungar, som betalade honom en talent (2700 R:dr), innan de emottogos; han förband sig å sin sida att i tio år gifva dem undervisning, grundad på en förträfflig theori, och vitsordad af den framgång hans arbeten haft. Han tillstyrkte dem att vinnlägga sig om lärdom och vetenskaper, i hvilka han sjelf var mycket bevandrad.

Efter hans råd befallte Sicyons öfverhetspersoner, att öfning i ritande skulle derefter ingå uti medborgarnes uppfostran, och att de sköna konsterna icke mer skulle lämnas i trälars händer; de andra städerna i Grekland, väckta af detta exempel, började att efterfölja det.

Vi kände tvänne af hans lärjungar, som sedan hafva gjort sig ett stort namn, Melanthus och Apelles. Han gjorde sig stor förhoppning om den förra, men ännu större om den sednare, som lyckönskade sig att hafva en sådan läromästare; Pamphilus lyckönskade sig snart, att hafva bildat en sådan lärjunge.

Sedan vi tillbragt några dagar i Sicyon, kommo vi in uti Achaja, och begåfvo oss till Ægira, som ligger omkring 12 stadier från hafvet. Under det vi besågo dess märkvärdigheter, berättade man oss, att fordom, när invånarne icke kunde med tillräcklig styrka möta Sicyons invånare, som kommit för att anfalla dem, påfunno de att samla en stor hop getter, bundo påtänd torrved vid deras horn och drefvo dem framåt om natten; fienden trodde, att det var Ægiras bundsförvandter, och drogo sig tillbaka.

Längre fram kommo vi in uti en grotta, der ett Orakel genom lottkastning uppenbarade det tillkommande. Utmed en Hercules' stod ligger en stor hög tärningar, på hvilka hvar sida har ett särskildt märke; man tar fyra utan att välja, och kastar dem på ett bord, hvarpå samma märken äro tecknade med deras uttydning; detta orakel är lika säkert och besökt, som de andra.

Ännu längre fram besågo vi ruinerna vid Helice, som fordom låg tolf stadier ifrån hafvet, men i våra dagar är förstördt af en jordbäfning. Dessa fasliga olyckor tilldrogo sig i synnerhet på orter, som ligga nära hafvet; de förebådas ofta af förskräckande tecken: man ser regn från himmelen i flera måander öfversvämma landet, eller väntas förgäfves; solen förlorar sitt sken, eller blifver röd, såsom en brinnande koleld; häftiga stormar härja fälten; eldfåror lysa i luften, och andra phenomener, som föregå en förskräcklig olycka.

Efter

Efter Helices olycka, erinrade man sig åtskilliga järtecken, af hvilka den varit förebådad. Huru det än må förhålla sig dermed, men efter starka och häftiga stötar, den ena efter den andra, ända till dess det blef dager, vardt staden i grund förstörd, och begrafven under hafvets vågor, som stego öfver sina gränsor.

På vägen till Patræ foro vi genom många större och mindre städer; ty Achaja är mycket bebodt. I Pharæ sågo vi på allmänna platsen trettio i fyrkant huggna stenar, hvilka dyrkas såsom lika många gudomligheter, men hvilkas namn jag förgätit. Vid dessa stenar står en Mercurius, som slutas i fodralform och är omsvept med ett långt skägg, midt emot en Vestas stod, som är omgifven af en rad bronslampor. Man underrättade oss, att Mercurius gaf orakelsvar, och att man intet behöfde mer än säga honom några ord i örat för att få dessa svar. I detta ögonblick kom en landtman för att rådfråga honom; denne måste offra rökelse åt gudinnan, gjuta olja i lamporna och påtända dem, lägga på altaret ett litet mynt, gå fram till Mercurius, fråga honom helt sagta, tilstoppa öronen i det han gick från stället, och sedan uppfatta de första ord han fick höra, och hvilka borde upplysa hans tvifvelsmål. Folket följde honom, och vi gingo hem till oss.

Innan vi kommo till Patræ, landstego vi uti en vacker skog, der flere ynglingar öfvade sig i springande. I en af alléerna

na mötte vi ett barn, af 12 eller 13 års ålder, klädt uti en vacker drägt och bekransadt med sädesax. Vi tillfrågade det, och det sade: i dag är högtiden åt Bacchus Æsymnetes, han heter så. *) Alla barn i staden begifva sig till stranden af Milichus. Der skola vi ställa oss i procession, för att gå till detta Dianas tempel, som du ser der nere; vi skola nedlägga denna krans för Gudinnans fötter, och sedan vi tvagit oss i bäcken, skola vi taga en krans af murgrön, och gå till Bacchi tempel, som ligger derbredvid. Jag sade: hvarföre är denna krans af ax? — På sådant sätt pryddes våra hufvuden, då vi skulle offras på Dianas altare. — Huru? Blefven i offrade? — Du har då icke hört historien om den vackra Melanippus och den sköna Cometho, Gudinnans prestinna? Jag vill berätta den för dig.

De älskade hvarandra så högt, att de sökte hvarandra dagligen; och äfven när de icke voro tillsammans, sågo de hvarandra. Slutligen begärde de af sina föräldrar att få gifta sig med hvarandra, och dessa voro nog elaka för att neka det. Efter en liten tid kom stor hungersnöd och mycken sjukdom i landet. Man frågade oraklet. Det svarade, att Diana var förtörnad deröfver, att Melanippus och Cometho blifvit makar just i hennes tempel, natten till hennes högtid, och att man, för att blidka henne, alla år skall offra åt henne en ung gosse och

en

*) Ordet Æsymnetes betyder Konung, i de äldsta tiderna.

en ung flicka af den största skönhet. Sedermera lofvades oss af oraklet, att detta barbariska bruk skulle upphöra, så snart en okänd skulle föra hit en viss bild af Bacchus; den kom, man uppställde bildstoden i detta tempel, och offret ersattes genom procession och de heliga bruk, hvilka jag omtalt. Farväl, främling.

Denna berättelse, som bekräftades af förståndigt folk, förvånade oss så mycket mindre, som man i lång tid ej kände bättre medel att afvända himmelens vrede, än att på altaren utgjuta mennisko-blod, och i synnerhet en ung flickas. Riktig var den slutledning, som bestämde valet; men den utgick ifrån den afskyvärda principen, att Gudarne röras mer af offrens värde, än af deras afsigt, som frambära dem. När denna olyckliga villfarelsen en gång fått insteg, så borde man efter hand offra åt dem jordens skönaste alster, och de präktigaste offerdjur; och då menniskors blod är dyrbarare än djurs, så utgöt man en flickas blod, hvilken förenade ungdom, skönhet, börd, med ett ord, alla de förmåner, som af menniskor högst aktas.

Sedan vi hade beskådat minnesvårdarna i Patræ och i en annan stad, kallad Dymæ, så foro vi öfver Larissus, och kommo in i Elis.

---

26. Capitlet.

Resa i Elis. De Olympiska spelen.

Elis är af alla Peloponnesiska landskap det ömnigaste och mest befolkade. Dess fält, nästan alla bördiga, äro betäckta med arbetsamma trälar; åkerbruket blomstrar der, emedan styrelsen har för odlare den aktning, som desse nyttige medborgare förtjena: de hafva bland sig domstolar, som afdömma deras mål i högsta instansen, och äro icke tvungne att afbryta sitt arbete, för att komma till städerna, att tigga en orättvis eller alltför länge uppskjuten dom.

När vi anlände till Elis, mötte vi en procession, som begaf sig till Minervas tempel. Den utgjorde en del af en ceremoni, uti hvilken ungdomen i Elis täflat om priset för skönhet. Segervinnarne fördes i triumph; den förste, med heliga bindlar omkring hufvudet, höll de vapen, som helgades åt Gudinnan; den andre förde offerdjuret; en tredje hade att föra andra offer.

Jag har ofta sett i Grekland sådana täflingar, så för gossar, som för hustrur och flickor. På samma sätt har jag, hos aflägsna folkslag, sett qvinnor deltaga i offentliga täflingar, likväl med den skilnad, att Grekerne tilldömma priset åt den skönaste, och barbarerne åt den dygdigaste.

Ingenting gifver åt detta landskap större glans, än de Olympiska spelen, som hvart fjerde år firas till Jupiters ära. Hvar

stad i Grekland har högtider, som sammanföra dess invånare; fyra stora högtider församla alla Greklands folkslag: dessa äro de Pythiska eller Delphiska, de Isthmiska eller de Corinthiska, de Nemeiska, och de Olympiska. Jag har talat om de förra uti min resa i Phocis; jag vill uppehålla mig vid de sista, och med tystnad förbigå de öfriga, emedan de erbjuda allesamman ungefär samma skådspel.

De Olympiska spelen, instiktade af Hercules, blefvo efter ett långt afbrott återställda, på inrådan af den namnkunniga Lycurgus, och genom föranstaltande af Iphitus, envåldsregent öfver ett landskap i Elis. Man skulle fira dem för 106:te gången, då vi kommo till Elis. (Om sommaren år 356 före Christi födelse).

Alla invånarne i Elis beredde sig till denna heliga högtid. Man hade redan kungjort det beslut, som inställer alla fiendtligheter. Om någon väpnad styrka under tiden intågade i detta heliga land, skulle hvar man vara dömd att plikta tvänne miner, (omkring 90 R:dr).

Eleenserne hafva i fyra århundraden haft styrelsen öfver de Olympiska spelen. Dem tillhör det att aflägsna konstgrepp och ränker, att vidmakthålla rättvisa i domsluten, att ifrån deltagande i täflingen utestänga de nationer, som äro främmande för Grekland, och äfven de Grekiska städer, som äro anklagade för att hafva brutit emot de författningar man gifvit för upprätthållande

af

af ordning under högtiden. De hafva ett så högt begrepp om dessa författningar, att de fordom skickade sändebud till Egyptierna, för att af denna nations Visa få veta, om man ej förglömt något vid deras uppsättande? Jo, en väsendtlig omständighet, svarade de sednare: så snart Eleenserne äro domare, så borde Eleenserne vara uteslutne ifrån täflan. Oaktadt detta svar, tillåtas de än i dag att deruti deltaga, och flere af dem hafva vunnit priset, utan att domarnes oväldighet blifvit satt i fråga. Likväl har man, för att ytterligare försäkra sig om deras oväldighet, tillåtit Athleterna att vädja till Olympiska senaten emot det beslut, som beröfvar dem kransen.

Vid hvarje Olympiad väljas, genom lottning, domare eller ordförande vid lekarna: de äro till antalet åtta, emedan man tar en af hvar folkstam. De samlas uti Elis förr än lekarna firas, och under en tid af tio månader underrätta de sig omständeligen om det kall de böra utöfva; de undervisas derom under tillsyn af öfverhetspersoner, som äro vårdare och uttydare af de författningar, om hvilka jag talat. För att förena erfarenhet med föreskrifter, så öfva de under samma mellantid de Athleter, som kommit för att låta inskrifva sig, för att täfla om priset för kapplöpning och de flesta öfningar till fots.

Sedan vi sett allt det, som föreföll oss märkvärdigt, både i Elis och i Cyllene, afreste vi till Olympia.

Jupi-

Jupiters tempel, som ligger inom denna stad, byggdes i sista århundradet af en skicklig architect vid namn Libon. Det är deladt genom pelare i tre längder. Der, likasom i förtemplet, finnas många offergåfvor, hvilka af gudaktigheten och tacksamheten blifvit helgade åt Guden; men långt ifrån att fästas vid dessa föremål, falla blickarne hastigt på Jupiters stod och thron. Detta mästarverk af Phidias och af bildhuggeri-konsten gör vid första påseendet ett intryck, som blir djupare, ju mer arbetet betraktas.

Jupiters bild är af guld och elphenben; och, ehuru den är sittande, räcker den nästan upp till taket af templet. I högra handen håller den en Victoria, (segergudinna) som äfven är af guld och elphenben; i den venstra en spira, arbetad med smak, rik af åtskilliga slags metaller, och med en örn öfverst. Fotklädnaden är af guld, likasom manteln, på hvilken man graverat djur och blomster, i synnerhet liljor.

Thronen hvilar på fyra fötter, och äfven på mellanpelare af samma höjd som fötterne. De dyrbaraste ämnen, de ädlaste konster hafva bidragit till att försköna den. Den är hel och hållen lysande af guld, elphenben, ebenholtz och ädelstenar, öfver allt prydd med målningar och half-upphöjdt arbete.

Vid Jupiters fötter läser man denna påskrift: *Arbetad af Phidias, Atheniensare, son till Charmides.* Utom sitt namn ville konst-

nären

nären föreviga äfven minnet af Pantarces, sin unga sköna vän, och ristade hans namn på ett af Jupiters fingrar.

Man kan icke komma thronen så nära, som man skulle önska. På visst afstånd hindras man af en balustrad, som går rundtomkring, och som är prydd med förträffliga målningar af Panæni hand, en lärjunge och slägting af Phidias. Det är den samme, som tillika med Colotes, en annan lärjunge af denna stora man, fick utföra de förnämsta delarna af detta underbara verk. Det säges, att, när Phidias hade det färdigt, borttog han täckelset, hvarmed han hade skylt det, och rådfrågade allmänhetens smak, samt rättade sig efter dess råd.

Man förvånas öfver företagets storhet, ämnets dyrbarhet, arbetets förträfflighet, den lyckliga öfverensstämmelsen emellan alla delarna; men man är ännu mer förvånad öfver det sublima uttryck konstnären förstått gifva åt Jupiters hufvud. Gudomligheten sjelf synes der hafva sin stämpel med all maktens glans, med den djupaste visdom, den huldaste godhet. Förut föreställdes Gudarnes fader af konstnären med vanliga anletsdrag, utan ädelhet och utmärkande caracter: Phidias var den förste, som uppnådde, för att så säga, det gudomliga majestätet, och förstod gifva folken ny orsak till vördnad, då han för dem försinnligade det de hade dyrkat. Utur hvilken källa hade han då hemtat dessa höga idéer? Poeter skulle säga, att han hade stigit upp

till

till himmelen, eller att Guden hade stigit ned på jorden: men han svarade på ett mera enkelt och ädelt sätt, när man gjorde honom samma fråga: han anförde Homeri verser, der poeten säger, att en blick af Jupiter var nog för att skaka Olympen. Dessa verser uppväckte i Phidias' själ bilden af det sannt sköna, detta sköna, som endast af snillet fattas, och frambragte derigenom den Olympiska Jupiter; och, hvad öde den religion må få, som är rådande i Grekland, så skall den Olympiske Jupiter alltid tjena konstnärerna till mönster, när de villja värdigt föreställa det högsta väsendet.

Eleenserne känna värdet af det konstverk de äga; de visa ännu för främlingar Phidias' verkstad. De hafva med välgerningar öfverhopat denna stora artistens efterkommande, och åt dem uppdragit att vidmakthålla bildstoden i all dess glans.

Ifrån Jupiters tempel gingo vi till Junos tempel; det är mycket äldre än det förra. Större delen af de bildstoder man der ser, så i guld som i elphenben, röja en konst, som ännu är grof, fastän de icke äro öfver 300 år gamla.

Bredvid detta tempel firas lekar, under inseende af sexton fruntimmer, som väljas utur Eleensernas åtta stammar, och äro högaktade både för deras dygd och börd. Dessa underhålla tvänne musikchörer för att sjunga hymner till Junos ära: dessa brodera den granna slöja eller duk, som vises utslagen på högtidsdagen, och af dessa tilldöm-

mes

mes Eleensiska flickorna priset för kapplöpning. Så snart tecknet är gifvet, kasta sig dessa unga täflarinnor in på rännarebanan, nästan halfklädda och med håret fladdrande öfver deras axlar; den som vinner segren, får en olivekrans, och den ännu mer smickrande tillåtelsen, att sätta sin afbild i Junos tempel.

När vi gingo derifrån, genomvandrade vi gångarna på templets heliga förgård. Emellan plataner och oliveträd, af hvilka dessa ställen beskuggas, visade sig för oss, åt alla håll, colonner, tropheer, triumphvagnar, bildstoder i otalig mängd, af brons och marmor; somliga för Gudarna, andra för segervinnarne; ty ärans tempel är öppet endast för dem, som hafva rätt till odödligheten.

Under det vi beundrade dessa bildhuggeriarbeten, och der följde denna konstens utveckling och senaste bemödanden, gjorde tolkarne för oss långa berättelser, och omtalade för oss anecdoter om de personer, hvilka de visade oss i afbild. Sedan de fästat våra blickar på tvenne segervagnar af brons, af hvilken Gelon, Syracusas Konung, satt på den ena, och Hieron, hans broder och efterträdare, på den andra, så tillade de: här, bredevid Gelon, sen J Cleomedes' stod; denne Athlet hade den olyckan att döda sin fiende under det de täflade i brottning, och blef till straff derföre af domarne förklarad förlustig sin belöningskrans, hvaröfver han sörjde till den grad, att han för-

lorade

lorade förståndet. Någon tid derefter gick han in uti ett hus, hvaruti ungdomen undervisades, omfattade en pelare, som uppbar taket, och kullstörtade den. Nära sextio barn omkommo under husets ruiner.

Sen här bilden af en annan Athlet, vid namn Timanthes. På sin ålderdom öfvade han sig alla dagar att skjuta med båge; en resa han gjorde, tvang honom att inställa denna öfning: han ville vid sin återkomst återtaga den; men när han såg att hans styrka var försvagad, tillagade han sjelf sitt bål åt sig och kastade sig i lågorna.

Detta sto, som i sen, fick namn af vinden, för sin ojemförliga snabbhet. En dag när det sprang i kappränning, och reds af Philotas, så föll han utaf; men det fortsatte sitt lopp, rände omkring målkäglan, kom fram till domarne och stadnade der. Desse tilldömde dess ägare kransen, och tilläto honom att låta i bild här föreställa sig och medlet till sin seger.

Denne brottningskämpe hette Glaucus; han var ung och arbetade i åkren. Hans far märkte med förvåning, att han, för att slå fast plogjernet, som lossnat ifrån plogen, brukade handen i stället för hammare. Han tog honom med sig hit, och anmälte honom till fäktning med cæstus. Glaucus, anfallen af en motståndare, som använde ömsom vighet och styrka, var på vägen att duka under, när hans far ropade till honom: slå till, min son, såsom på plogen; straxt fördubblade ynglingen sina slag, och blef utropad för segervinnare.

Se här Theagenes, hvilken uti Greklands särskilda lekar, som det sades, vann priset 1200 gånger, än i brottande, än i andra öfningar. Den stod, som efter hans död upprestes åt honom i hans födelseort Thasos, väckte ännu afund hos en medtäflare till Theagenes; denne kom hvar natt för att mätta sin harm på stoden, och skakade den så med sina stötar, att den störtade ned och krossade honom: bildstoden fördes för rätta, och kastades i hafvet. När hungersnöd sedan hade plågat staden Thasos, frågades oraklet af invånarne, och det svarade, att de hade vanvårdat Theagenes' minne. Man beslöt, att han skulle dyrkas såsom en gudomlighet, sedan man först upptagit utur sjön och åter upprest den stod, i hvilken han afbildades.

Den här andra Athleten bar sin bildstod på axlarna och satte den sjelf hit på stället. Det är den namnkunnige Milo; han, som i kriget emellan invånarne uti hans fädernesland och Sybariterna, ställdes i spetsen för tropparna och vann en utmärkt seger; han visade sig i slaget med en klubba och sådana attributer, som påminte om Hercules. Han triumpherade ofta i våra och uti de Delphiska lekarna; der lät han ofta se sin ofantliga styrka. Ibland ställde han sig på en kastskifva, hvilken man hade oljat, på det att den skulle vara så mycket mer slipprig, och de starkaste stötar kunde icke bringa honom ur stället: ibland tog han i handen ett granatäpple, och utan att

det sönderkramades, höll han det så hårdt, att de starkaste athleter icke kunde åtskilja hans fingrar för att fråntaga honom det; men hans älskarinna förmådde honom att gifva med sig. Man berättar ännu om honom, att han gick öfver stadium, bärande en oxe på axlarna; att när han en dag var i ett hus med Pythagoras' lärjungar, räddade han deras lif derigenom, att han upprätthöll den pelaren, på hvilken taket hvilade, hvilket var nära att ramla; sluteligen, att han på sina gamla dagar blef ett rof för vilda djur, emedan hans händer fastnat uti en trädstubbe, som man med kilar klufvit till en del, och hvilken han sökte vidare bryta i tu.

Vi sågo sedan pelare, på hvilka man hade inristat förbundstraktater emellan åtskilliga folk i Grekland: man hade förvarat dem på dessa ställen, för att göra dem mera heliga. Men alla dessa traktater hafva blifvit brutna tillika med de eder, som försäkrade om deras bestånd; och de pelare, som ännu finnas, bevittna en förskräcklig sanning, nemligen, att hyfsade folkslag aldrig äro så trolösa, som när de lofva att lefva i fred med hvarandra.

Emedlertid kommo folken hoptals till Olympia. — Öfver sjö och land, från alla håll af Grekland, från de aflägsnaste länder var man angelägen att begifva sig till denna högtid, hvars folkrikhet och ståt oändeligt öfverträffa andra högtidligheter, ehuru den saknar en behaglighet, genom

hvil-

hvilken den skulle blifva mer lysande. Qvinnorna få icke bivista den; utan tvifvel för det att Athleterne äro nakne. Den lag, som utesluter dem derifrån, är så sträng, att om de våga öfverträda den, så störtas de utför en klippa. Emedlertid är för prestinnorna i templet en plats utsedd, och de kunna öfvervara vissa öfningar.

Den första dagen af denna högtid inträffar på nionde dagen i månaden hecatombæon, som börjar vid nymånen efter sommarsolståndet: den påstår i fem dagar: vid slutet af den sista, som är den, då fullmånen infaller, sker det högtidliga utropandet af segervinnarne. Högtiden börjas om aftonen genom flera offer, hvilka man offrar på altaren, uppresta till åtskilliga Gudomligheters ära; dels i Jupiters tempel, dels i trakterna deromkring. Alla voro prydda med festoner och blomsterband.

Ceremonierna räckte långt in på natten, och gingo för sig under instrumenters ljud, vid månens klara sken, och med en ordning och prakt, som ingaf på en gång förundran och vördnad. Vid midnatten, så snart ceremonierna voro slutade, hastade de fleste af de närvarande, med en brådska, som fortfor under hela högtiden, till rännarebanan, att taga sig plats der, för att bättre njuta åskådandet af de lekar, som skulle börjas med morgonrådnaden.

Den Olympiska banan delas i tvänne delar, hvilka äro Stadium och Hippodromus. Stadium är en stenläggning, 600 fot lång, och af en motsvarande bredd: der ske kapplöpningarne, der hållas äfven de fleste täflingarne. Hippodromen är ämnad till kappränning med vagnar och hästar.

Täflingarnas ordning har mer än en gång omvexlat: den allmänna regel, som för det närvarande följes, är att helga morgonstunderna till så kallade lätta öfningar, såsom de åtskilliga kapplöpningarna; och eftermiddagen till så kallade tunga eller starka, såsom brottning, knytnäfveskamp m. m.

Vid dagens första gryning begåfvo vi oss till stadium. Det var redan fullt af Athleter, som förberedde sig till striden, och omgifvet af en mängd åskådare; andre i ännu större mängd ställde sig om hvarandra på den höjd, som ligger såsom en amphitheater ofvanför rännarebanan. Vagnar flögo på slätten; trumpeternas skall, hästarnes gnäggande, blandade sig med allmänhetens rop; och när våra ögon kunde draga sig ifrån detta skådespel, när vi med den allmänna glädjens stojande rörelser jemförde naturens stillhet och tystnad, hvilket intryck erforo icke då våra själar af himmelens klarhet, luftens behagliga svalka, och Alpheus, som på detta ställe liknar en präktig canal, och dessa bördiga fält, som förskönades af solens första strålar.

En stund derefter sågo vi Athleterna afbryta sina öfningar och förfoga sig till den heliga tempelgården. Vi följde dem dit, och funno i Senatens samlingsrum de åtta styresmännen öfver lekarna, präktigt klädda och med alla tecken af deras värdighet. Der, vid foten af en Jupiters stod och på offrens blodiga lemmar, bådo Athleterne till Gudarna, att de skulle vara deras vittnen, att de i tio månader öfvat sig till de strider de nu skulle företaga. Äfven lofvade de att icke bruka knep, och att uppföra sig med heder: deras fäder och lärare gjorde samma ed.

Efter denna ceremoni kommo vi tillbaka till stadium. Athleterne inträdde inom det skranket, som är framför detsamma, afklädde sig der helt och hållet, togo halfstöflor på fötterna, och läto gnida sig med olja öfver hela kroppen. Lägre ämbetsmän syntes åt alla håll, dels på banan, dels emellan åskådarnes många rader, för att der bibehålla ordning.

När de ordförande intagit sina ställen, utropade en härold: "kapplöparne på Stadium framträda." Snart visade sig desse i ett stort antal, och ställde sig i ett led, efter den ordning, som lotten dem anvisat. Härolden utropade deras och deras fäderneslands namn. Om dessa namn hade blifvit lysande genom föregående segrar, helsades de med fördubblade handklappningar. Sedan härolden tillagt: "Kan någon förebrå dessa Athleter att hafva burit bojor, eller fört en oordentlig lefnad?" Det blef en djup tyst-

nad,

nad, och jag kände mig rörd af det deltagande, som satte alla hjertan i rörelse, och hvilket man icke känner vid andra nationers skådespel. I stället för att i början af täflingen se karlar af sämre hopen, färdiga att bestrida hvarandra några oliveblad, såg jag nu endast fria män, som, genom hela Greklands enhälliga samtycke, åtagit sig deras fäderneslands ära eller skam, och blottställde sig för förakt eller heder, inför en samling af flera tusende åskådare, hvilka med sig hemförde segervinnarnes och de besegrades namn. Hopp och fruktan stodo tecknade i åskådarnes oroliga blickar; de blefvo lifligare i samma mån man nalkades det ögonblick, då de skulle skingras. Detta ögonblick kom. Trumpeten gaf tecknet: kapplöparne sprungo ut, och i ögonblicket voro de vid målstenen, der lekarnes ordförande höllo sig. Härolden utropade namnet Porus från Cyrene, och tusende munnar upprepade det.

Det pris han erhöll, är det största och mest lysande af dem, som vid Olympiska lekarna tilldömmas, emedan loppet på det enkla stadium är det äldsta bland de kapplöpningar, som tillåtas vid denna högtid. Det har i följande tider blifvit förändradt på flera sätt. Vi sågo det hvart efter annat utföras, först af barn, som knappt uppnått det tolfte året, och sedan af män, som sprungo med en hjelm, en sköld och i ett slags halfstöflar.

Föl-

Följande dagarna framkallades andra kämpar, att genomlöpa det dubbla stadium, det vill säga, att de skulle hinna fram till målet, springa om målstenen, och återkomma till den punkt, ifrån hvilken de utlupit. Desse sednares plats intogs af Athleter, som tolf gånger genomlupo banans längd. Några täflade i flera af dessa öfningar och vunno mer än ett pris. Ibland händelser, som mer än en gång väckte allmänhetens uppmärksamhet, sågo vi kapplöpare försvinna och draga sig undan åskådarnes försmädelser; andra, som, då de voro nära att upphinna målet för deras önskningar, hastigt stupade på ett slipprigt ställe. Man gjorde oss uppmärksamma på sådana, hvilkas fjät knappt syntes i stoftet. Tvänne Crotoniater höllo länge åskådarnes sinnen spända: de hunno om sina medtäflare rätt långt; men när den ene af dem stötte till den andra, så att han föll omkull, höjde sig ett allmänt rop emot honom, och han gick miste om segrens lön; ty det är uttryckligen förbudet att bruka sådana medel för att vinna den: man tillåter endast åskådarne att genom deras rop uppmuntra de kapplöpare, för hvilka de hafva deltagande.

Segervinnarne kunde icke bekrönas förr än i de sista dagarna af högtiden; men vid slutet af deras bana fingo de, eller snarare togo de, en palm, som var dem ämnad. Detta ögonblick var för dem början till flera triumpher. Alla menniskor skyndade att få se dem, att lyckönska dem; deras föräl-

drar,

drar, deras vänner, deras landsmän, utgöto tårar af ömhet och glädje, upplyftade dem på sina axlar, för att visa dem för åskådarne, och öfverlemnade dem åt hela allmänhetens handklappningar, hvilken med fulla händer strödde blomster öfver dem.

Dagen derpå gingo vi tidigt till Hippodromen, der kappränningen med hästar och vagnar skulle ske. Endast rikt folk kan anställa dessa täflingar, emedan de verkeligen fordra ganska stora kostnader. Alldenstund de, som eftersträfva priset, icke behöfva sjelfve deltaga i täflingen derom, så äro ofta Furstar och Stater ibland de täflande, och anförtro sin ära åt skickliga kapprännare. På segrare-listan finnes Thero, Konung i Agrigentum; Gelon och Hiero, Konungar i Syracusa; Archelaus, Konung i Macedonien; Pausanias, Konung i Lacedæmon, och många andra; likaså flera Greklands städer. Det inses lätt, att sådane rivaler måste uppväcka den lifligaste täflan. De visa sig med en prakt, som enskilde söka att likna, och som de stundom öfverträffa. Man påminner sig ännu, att i de lekar, der Alcibiades fick kransen, kommo i denna namnkunniga Atheniensares namn sju vagnar på rännarebanan, och att tre af dessa vagnar vunno första, andra och fjerde priset.

Under det vi väntade på tecknet, bad man oss med uppmärksamhet betrakta en delphin af brons, ställd vid början af banan, och en örn af samma metall, laggd på

ett

ett altare midt på skranket. Snart sågo vi delphinen sänka sig och gömma sig i jorden, örnen höja sig med utsträckta vingar och visa sig för åskådarne; ett stort antal af ridande störtade fram på Hippodromen, foro förbi oss med blixtens hastighet, vände omkring målstenen, som står vid ändan, somliga sakta sin fart, andra öka den, till dess en af dem, genom fördubblad ansträngning, hade lemnat efter sig sina medtäflare bedröfvade.

Sedan Athleter, hvilka ännu icke voro öfver barndomsåren, tillryggalagt samma bana, uppfylldes den af en mängd vagnar, som kommo efter hvarandra; de voro förspände med tvänne hästar i ena körningen, med tvänne i en annan, och sluteligen med fyra hästar i den sista, som är den mest lysande och den ärofullaste af alla.

För att se förberedelserna dertill, gingo vi inom skranket; vi funno der flera präktiga vagnar, fasthållna af tåg, som voro spända längs med hvarje rad, och som skulle falla, det ena efter det andra. De som körde spannen voro klädde endast i ett lätt tyg. Deras springare, hvilkas eldighet de knappt kunde styra, ådrogo sig allas blickar genom sin skönhet, några genom de segrar, de redan hade vunnit. Så snart signalen var gifven, framryckte de till andra lineen, och när de sålunda förenat sig med de öfriga lineerna, stodo de alla i bredd vid början af banan. I ögonblicket såg man dem, höljda af dam, korsa hvaran-

dras

dras väg, stöta ihop, och köra med en sådan hastighet, att ögat svårligen kunde följa dem. Deras häftighet fördubblades, när de kommo nära bilden af en Genius, hvilken, som det säges, inger dem en hemlig förskräckelse; den fördubblades, då de hörde skallet af trumpeter, ställde vid en målpelare, som är beryktad för de skeppsbrott den förorsakar. Ställd på bredden af banan, lemnar den för vagnarna endast ett rätt trångt pass att komma fram, der de körandes skicklighet ganska ofta misslyckas. Faran är så mycket mer fruktansvärd, som man måste hela tolf gånger fara omkring målstenen: ty det fordras att tolf gånger öfverfara Hippodromens längd, både fram och åter.

Vid hvarje svängning hände något, som väckte känslor af medlidande eller hånskratt ibland allmänheten. Vagnar hade kommit utom banan, andre hade blifvit krossade af våldsam sammanstötning: banan var öfverströdd af spillror, som gjorde farten ännu farligare. Endast fem täflande återstodo, en Thessalier, en Libyer, en Syracusan, en Corinthier, och en Theban. De trenne förste voro just på vägen att för sista gången köra om målet. Thessaliern slår sönder sig emot denna klippa: han faller, insnärd i tömmarna, och under det hans hästar stupade öfver Libyerns, som följde honom helt nära; under det Syracusanens hästar störtade sig uti en pöl, som på detta ställe stöter intill banan; under det allt skallar af genomträn-

gan-

gande och mångdubblade rop, komma Corinthiern och Thebanen, begagna sig af det gynnande ögonblicket, fara om målet, sporra sina snabba springare, och inställa sig hos domarne, som tilldömma Corinthiern det första priset, och Thebanen det andra.

Medan högtidligheterna påstodo, och på vissa mellanstunder af dagen, lemnade vi skådeplatsen, och genomvandrade nejderna omkring Olympia. Under det vi gingo en dag längs efter Alpheus, hvars stränder, beskuggade med träd af alla slag, voro betäckte med tält af olika färger, sågo vi en ung man af hyggligt utseende plåcka sönder en palm, som han höll uti handen, kasta bitarna i floden, och beledsaga detta offer med hemliga önskningar: han hade nyss vunnit priset i kapplöpning, och hade knappt nått sitt tredje lustrum. Vi talade honom till. Denne Alpheus, sade han till oss, hvilkens ymniga och rena vatten gör denna trakt så bördig, var en jägare från Arcadien: han suckade för Arethusa, som flydde honom, och som räddade sig undan hans förföljelser till Sicilien: hon blef förvandlad till en källa, han blef förvandlad till en flod; men emedan hans kärlek icke hade slocknat, gåfvo Gudarne honom, till belöning för hans ståndaktighet, en väg i sjelfva hafvet, och tilläto honom sluteligen att förena sig med Arethusa. Ynglingen suckade, när han utsagt dessa ord.

Vi kommo ofta tillbaka till den heliga tempelgården: här stodo Athleter, som

ännu

ännu icke inträdt på banan, och sökte i offerdjurens inälfvor det öde, som förestod dem. Der lågo trumpeter på ett stort altare och täflade om priset, enda föremålet för deras ärelystnad. Längre bort stod en hop främlingar rundtomkring en portik och hörde på ett echo, som sju gånger upprepade de ord, man föresade det samma. Öfverallt visade sig för oss förvånande exempel af högmod och fåfänga; ty af lekarna ditföras alla som förvärfvat sig någon namnkunnighet, eller vilja genom sina talenter, kunskaper eller rikedomar, förvärfva sig sådan. Efter slaget vid Salamis visade sig Themistocles på stadium, som straxt genljudade af handklappningar till hans ära. Långt ifrån att syslosätta sig med lekarna, voro allas blickar fästade på honom hela dagen; med utrop af glädje och beundran visade man för främlingar denna man, som hade frälst Grekland: och Themistocles nödgades bekänna, att denna dagen varit den skönaste i hans lefnad.

Vi voro vittnen till ett ännu mera rörande uppträde. En gammal man sökte plats; sedan han genomgått flera bänkrader, alltid afvisad med sårande stickord, kom han till den raden, der Lacedæmonierne suto.

Alla ynglingar och större delen af de äldre stego upp med vördnad, och tillbödo sina platser. I det samma hördes otaliga handklappningar, och gubben, upprörd, kunde icke hålla sig från att säga: ”Greker-

ne

ne känna anständighetens föreskrifter, Lacedæmonierne verkställa dem."

Jag såg på tempelgården en målare, lärjunge af Zeuxis. För att likna sin lärare, gick han klädd i präktig purpurdrägt, på hvilken hans namn stod sydt med guldbokstäfver. Man sade till honom från alla sidor: Du härmar Zeuxis i fåfänga, men du är icke Zeuxis.

Under det sophisterne med artighet framlade sin fåfänga, utställde målarne för allas ögon de taflor, som de nyss fått färdiga; rhapsoder sjöngo åtskilliga stycken utur Homerus och Hesiodus; poeter, talare, philosopher, historici stodo i templens pelaregångar, och på alla utmärkta ställen, och uppläste sina arbeten; somlige afhandlade moraliska ämnen; andre höllo loftal öfver Olympiska spelen, eller öfver sitt fädernesland, eller öfver de regenter, hvilkas beskydd de tiggde.

Vi följde med uppmärksamhet de föreläsningar, som höllos. Lekarnes Styresmän voro ibland vid dem närvarande, och folket hörde dem med begärlighet. En dag, då det syntes åhöra med mera uppmärksamhet, hörde man namnet Polydamas ropas från alla sidor. De fleste närvarande sprungo straxt till Polydamas. Det var en Athlet från Thessalien, af en förvånande storlek och styrka. Man berättade om honom, att han en gång varit på berget Olympus obeväpnad, och dödat blott med händerna ett ovanligt stort lejon; att han en

gång fasttagit en vild tjur, som icke slapp, förr än klöfvarna qvarstadnade i Athletens händer; att de starkaste hästar icke kunde draga framåt en vagn, om han höll den tillbaka blott med ena handen. Han hade vunnit flera segrar i de offentliga lekarna; men som han kommit för sent till Olympia, hade han icke kunnat nu få deltaga i täflingen. Vi fingo sedermera höra denna ovanliga mannens tragiska slut. Han hade med några af sina vänner gått in uti en grotta, för att skydda sig för hettan: grottans hvalf brast; hans vänner flydde; Polydamas ville hålla upp klyftan, och blef krossad af henne.

Ju svårare det är att utmärka sig ibland hyfsade nationer, desto otåligare blifver fåfängan der, och är i stånd till de största ytterligheter. På en annan resa, som jag gjorde i Olympia, såg jag derstädes en Syracusansk läkare, vid namn Menecrates, som hade följeslagare, hvilka han botat, och hvilka, innan han åtog sig att bota dem, hade förbundit sig att följa honom öfverallt. En visade sig med Hercules', en annan med Apollos, och andra med Mercurii eller Æsculapii attributer. Sjelf, klädd i purpurdrägt, med guldkrona på hufvudet och spira i handen, lät han se sig under namn af Jupiter, och for verlden omkring, beledsagad af dessa nya gudomligheter. Han skref en dag till Konungen i Macedonien, följande bref.

"Me-

"Menecrates Jupiter helsar Philippus. Du är Konung i Macedonien, och jag i medicinen; du gifver döden åt dem, som uppföra sig väl, jag gifver lifvet åt sjuka; din lifvakt består af Macedonier, min består af Gudar." Philippus svarade honom med få ord, att han önskade Menecrates sitt förstånd igen. Någon tid derefter, när Konungen fick höra att han var i Macedonien, lät han honom komma till sig, och böd honom till aftonmåltid. Menecrates och hans följeslagare blefvo satte på präktiga och upphöjda dynor; framför dem var ett altare, öfverlastadt med förstlingen af skördarna; och under det man gaf en präktig måltid åt de öfriga gästerna, framsatte man endast välluktande saker och gjutoffer åt dessa nya Gudar, som icke kunde uthärda denna skymf, utan gingo hastigt utur salen, och sedan icke visade sig mer.

Följande drag tjena icke mindre att måla Grekernas seder och lättsinnigheten uti deras caracter. Det uppstod, för åtta år sedan, en strid inom den heliga tempelgården, under det man firade lekarna. De som voro från Pisa hade dervid tagit sig öfverinseende öfver Eleenserna, som ville återtaga sina rättigheter. De förre och de sednare, understödde af deras vänner, trängde in uti tempelgården: striden var liflig och blodig. Man såg åskådare i otalig mängd, hvilka kommit dit för högtidens skull, och som nästan alla hade blomsterkransar på hufvudet, lugnt ställa sig rundtomkring

strids-

stridsfältet, och vid detta tillfälle visa samma slags deltagande, som för Athleternes täflingar, och med samma hänryckning klappa händerna, ömsom åt det ena eller andra stridande partiets framgång.

Det återstår för mig att tala om de öfningar, som fordra mer styrka än de föregående, såsom brottningen, knytnäfveskampen, pancratium och pentathlum. Jag skall icke följa den ordning, i hvilken dessa strider gåfvos, utan vill börja med brottningen.

Man söker vid denna öfning att kasta sin motståndare till marken, och tvinga honom att förklara sig öfvervunnen. De Athleter, som skulle täfla, höllo sig uti en närliggande pelaregång; de framkallades vid middagen. De voro sju till antalet: man kastade lika många sedlar uti en dosa, som sattes framför lekarnes styresmän. Tvänne af dessa sedlar voro märkte med bokstafven A, tvänne andra med bokstafven B, tvänne andra med bokstafven C, och den sjunde med ett D; man omskakade dem i dosan; hvar Athlet tog sin, och en af Styresmännen sammanparade dem, som fått i lottningen samma bokstaf. Sålunda var det tre par kämpar, och den sjunde sparades till att strida emot de andras segervinnare. De klädde af sig alla kläder; ingnedo sig med olja och rullade sig i sanden, på det deras motståndare skulle mindre få tag, när de ville fatta i dem.

Snart

Snart framträda en Theban och en Argiv på stadium; de nalkas, mäta hvarandra med ögonen, och omfatta hvarandras armar. Än sätta de panna mot panna, och stöta hvarandra med lika kraft, synas orörlige, och uttrötta sig med öfverflödiga ansträngningar: än skaka de hvarandra genom starka stötar, fläta sig om hvarandra, såsom ormar, sträcka ut sig, dra ihop sig, böja sig framåt, tillbaka, åt sidorna: svetten lackar från deras försvagade lemmar; de andas ut ett ögonblick, fatta hvarandra om lifvet, och sedan de å nyo användt list och styrka, upplyfter Thebanen sin motståndare, men svigtar under tyngden: de falla, vältra sig i stoftet och komma ömsom ofvan på hvarandra. Slutligen insnärjer Thebanern sin motståndares ben och armar, hindrar alla hans rörelser, klämmer honom öfver strupen och tvingar honom att upplyfta sin hand för att erkänna sig öfvervunnen. Likväl är icke detta nog för att erhålla kransen; segervinnaren måste åtminstone tvänne gånger nedslå sin motståndare till marken; och vanligen komma de tre gånger i handgemäng. Argiven hade öfverhanden i andra striden, och Thebanen i den tredje.

Sedan de tvänne andra kämpeparen slutat deras brottning, aflägsnade sig de besegrade, af skam och harm betagne. Det återstod tre segervinnare, en Agrigentinare, en Ephesier och den Theban, om hvilken jag talat. Det återstod äfven en Rhodier, som af lotten blifvit sparad. Han hade den för-

fördelen, att med friska krafter framträda på banan; men han kunde icke vinna priset, utan att inlåta sig uti mer än en strid; han segrade öfver Agrigentinaren, blef kullkastad af Ephesiern, som dukade under för Thebanen: denne siste fick segerpalmen. Sålunda måste man genom första segren förvärfva sig andra segrar; och i en täflan emellan sju Athleter kan det hända, att segervinnaren nödgas kämpa med fyra motståndare och inlåta sig med hvar och en af dem uti ända till tre särskilda strider.

Det är icke tillåtet under brottningen att gifva sin motståndare något slag: i knytnäfvesstriden är det endast tillåtet att slå honom. Åtta Athleter visade sig till denna sednare öfning, och voro, såsom brottningskämparne, efter lott sammanparade. De hade hufvudet betäckt med en kopparhjelm, och deras knytnäfvar voro beklädde med ett slags handskar, som bestodo af läderremmar, flätade i kors öfver hvarandra åt alla håll.

Anfallen voro lika mångfaldiga, som de händelser, af hvilka de åtföljdes. Än såg man tvänne Athleter göra åtskilliga rörelser för att icke hafva solen i ögonen; i hela timmar betrakta hvarandra, för att utspeja hvart ögonblick, då motståndaren skulle lemna någon del af sin kropp utan försvar, att hålla armarna upplyftade och spända på ett sådant sätt att de skyddade deras hufvud, att hastigt svänga dem, för att hindra fienden att komma nära. Än anföllo de hvarandra med raseri och läto regna öfver

hvar-

hvarandra en skur af slag. Vi sågo sådana, som med upplyftade armar störtade sig på sin motståndare, men, då denne hastigt vek undan, med hela sin tyngd föllo framstupa, och sönderslogo hela kroppen; andra, som, uttröttade och betäckte med dödliga sår, hastigt reste sig, och af sin förtviflan fattade ny styrka; sluteligen andra, som buros bort från stridsplatsen, utan att äga qvar något anletsdrag, hvarpå de kunde igenkännas, och icke gåfvo något annat tecken till lif, än att de uppkastade hela strömmar af blod.

Jag ryste vid åsynen af detta skådespel, och min själ öppnade sig hel och hållen för medlidandet, när jag såg unga barn göra sin lärspån på så många grymheter. Ty de framkallades till täfling i knytnäfveskamp och med stridshandskar, innan man framkallade de fullväxta. Likväl förlustade sig Grekerne af dessa rysligheter; med sina bifallsrop uppmuntrade de dessa olyckliga, förgrymmade emot hvarandra; och Grekerne äro milda och menskliga! I sanning! Gudarne hafva gifvit oss en förmåga, som är rätt bedröflig och rätt förödmjukande, den att vänja oss vid allt, och att deruti komma så långt, att vi göre oss ett nöje både af grymheten och lasten. De grymma öfningar, till hvilka man uppfostrar dessa barn, medtaga deras krafter så tidigt, att man på listan af dem, som segrat i Olympiska lekarna, knappt finner två eller tre,

som vunnit priset i deras barndom och vid högre ålder.

I de andra öfningarna är det lätt att dömma om segern: i knytnäfveskampen måste endera af de stridande erkänna sig öfvervunnen. Så länge han har qvar någon grad af styrka, misströstar han icke om segren, emedan den kan bero af hans ansträngning och ihärdighet. Det berättades oss, att en Athlet hade fått sina tänder inslagna genom ett förskräckligt slag, men tog det partiet att svälja dem; och att hans medtäflare, som ansåg sig med sitt anfall ingen ting hafva uträttat, trodde sig förlorad utan hjelp och förklarade sig öfvervunnen.

Detta hopp gör, att en Athlet döljer sin smärta under en hotande min och en stolt uppsyn; att han ofta vågar sitt lif och ibland verkeligen förlorar det, oaktadt segervinnarens aktsamhet, och lagarnes stränghet, i hvilka det förbjudes den sednare att döda sin motståndare, vid straff att gå miste om segerkransen. De fleste, som undslippa denna fara, förblifva ofärdige hela deras lifstid, eller behålla ärr, som vanställa dem. Deraf må hända kommer det, att denna öfning är af alla minst aktad och nästan helt och hållet öfverlemnad åt folk af ringare hopen.

I det ögonblick, då dessa hårda och grymma menniskor syntes få en fördubblad våldsamhet, hölls täflingen pancratium, en öfning, sammansatt af brottning och knytnäfvesstrid, dock med den skilnad, att Athleterna,

na, som böra fatta om hvarandra, icke hafva händerna väpnade med stridshandskar, och gifva mindre farliga slag. Striden blef snart slutad: aftonen förut hade en Sicyonier anländt, som hette Sostratus, allmänt känd för de många segerkransar han samlat och genom de förmögenheter som förskaffat honom dem. De fleste af hans medtäflare blefvo afskräckte genom hans ankomst, de öfrige genom hans första försök; ty under förberedelserna, då Athleterne preludera och fatta hvarandra i händerna, kramade han och vred motståndarnes fingrar med sådan styrka, att han genast afgjorde segren för sig.

Pentathlum innefattar icke allenast kapplöpning, brottning, knytnäfveskamp och pancratium, utan äfven luftsprång, samt kastning med discus och med kastspjut.

I denna sednare öfning är det tillräckligt att kasta kastspjutet och träffa det utsatta målet. Discus eller kastskifvan är ett stycke af metall eller sten i linsform, det vill säga, rundt och tjockare midtpå än åt kanterna, mycket tungt, och poleradt utanpå, och derföre mycket svårt att hålla uti. Man förvarar tre sådana uti Olympia; dessa framtagas hvar gång lekarne förnyas, och af dem är en med hål midtpå, så att dergenom kan trädas en rem. Athleten ställer sig på en liten upphöjning, som är anbragt på stadium, håller kastskifvan med handen eller medelst remmen, svänger den rundtomkring och kastar den med all sin styr-

styrka; skifvan sväfvar i luften, faller och rullar utåt banan. Man utmärker det stället, der den stadnar; och att hinna längre, är hvad de följande Athleterna eftersträfva, den ena efter den andra i sin ordning.

Samma företräde måste man äfven erhålla i luftsprångs-täflingen, hvars alla rörelser utföras under musik af flöjt. Athleterne hålla balancerstänger i händerna, och man säger, att det genom dem blir lättare att göra längre språng. Somlige kasta sig öfver 50 fot.

De Athleter, som täfla om priset för pentathlum, måste, för att erhålla det, segra åtminstone i de tre första dit hörande täflingar, för hvilka de angifva sig. Ehuru de icke kunna mäta sig särskildt med de egentliga Athleterna i hvar sak, äro de likväl mycket aktade, emedan de bemöda sig att gifva kroppen all den styrka, vighet och rörlighet, som den kan få, och uppfylla allt, hvad som åsyftas med inrättningen af lekar och gymnastik.

Den sista dagen af högtiden användes till att kröna segervinnarne. Denna för dem ärofulla ceremoni sker i den heliga lunden, efter högtidliga offer. Efter dessas slut begifva sig segervinnarne, ledsagade af lekarnas styresmän, till theatern, klädde i rika kläder och hållande en palm i handen. De gingo af glädje druckne, under musik af flöjter, omgifne af en otalig folkmängd, af hvars handklappningar luften återskallade. Man såg sedan andra Athleter

sit-

sittande till häst eller på vagnar. Deras ystra springare visade sig med all segrens stolthet; de voro prydde med blomster och tycktes deltaga i triumphen.

När de kommit till theatern, läto lekarnes styresmän uppstämma den hymn, som långt tillbaka författades af poeten Archilochus, för att upphöja segervinnarnes ära och ståten af denna ceremoni. Sedan åskådarne vid hvarje repris förenat sina röster med de spelandes, uppsteg härolden och förkunnade att Porus från Cyrene hade vunnit priset på stadium. Denne Athlet framträdde till den förnämsta af styresmännerna, hvilken satte på hans hufvud en krans af vild oliv, tagen, likasom alla de, hvilka utdelas i Olympia, af ett träd, som står bakom Jupiters tempel, och som genom sin bestämmelse har blifvit ett föremål för allmän vördnad. Straxt blefvo alla de uttryck af glädje och beundran, med hvilka man hedrat honom i den stund han segrade, så starkt och ymnigt förnyade, att Porus syntes mig vara på ärans höjd. På denna höjd hade verkeligen alla åskådarne satt honom, och jag var icke längre förundrad öfver de mödosamma prof, som Athleterne underkastade sig, eller öfver de utomordentliga verkningar, som mer än en gång åstadkommits genom denna enstämmighet i beröm. Man sade oss vid detta tillfälle, att den vise Chilon dog af glädje, när han omfamnade sin son, som nyss segrat, och hvars begrafning den vid de Olympiska lekarna

sam-

samlade allmänheten ansåg sig skyldig att bivista. De tillade: i sista århundradet voro våra fäder vittnen till ett ännu mera rörande uppträde.

Diagoras från Rhodus, som hade upphöjt glansen af sin börd genom en seger han vann i våra lekar, förde hit till Olympia tvänne af sina söner, som täflade och vunno kransen. Knappt hade de fått den, förrän de satte den på sin faders hufvud; togo honom på sina axlar, och förde honom i triumph midt ibland åskådarne, som lyckönskade honom och kastade blommor på honom, under det somlige sade till honom: dö, Diagoras! ty du har icke mer något att önska. Den åldrige mannen kunde icke bära sin lycka: han dog i den upprörda menighetens åsyn, öfverströmmad med tårar af sina söner, som slöto honom i sina armar.

Dessa berömmelser, gifna åt segervinnarne, störas någon gång eller snarare hedras af afundens raseri. Med allmänhetens bifallsrop hörde jag någon gång blandas hvisslingar af flera personer, från städer som voro i fiendskap med dem, hvilka segervinnarne hade till födelseort.

På dessa drag af afund såg jag följa icke mindre förvånande drag af smicker eller ädelmod. Somlige af dem, som hade vunnit priset i kappränning med hästar och vagnar, läto i deras ställe utropa personer, hvilkas ynnest de ville förvärfva sig, eller hvilkas vänskap de högt värderade. Athleterne, som segra i de andra striderna,

kun-

kunna väl icke sätta någon i sitt ställe, men äfven de hafva utvägar att tillfredsställa sin girighet; i den stund de utropas, säga de sig vara födda uti en stad, af hvilken de fått skänker, äfventyra således att blifva förviste ifrån sitt eget fädernesland, hvars ära de uppoffrat. Konung Dionysius, som fann det lättare att göra sin hufvudstad lysande, än lycklig, sände mer än en gång ombud till Olympia för att öfvertala segervinnarne att förklara sig för Syracusaner; men som hedren icke fås för pengar, var det en lika skam för honom att hafva kunnat köpa somliga, och att icke hafva kunnat köpa alla.

På sjelfva bekransnings-dagen gjordes af segervinnarne tackoffer. De blefvo inskrifne i Eleensernas allmänna register, och präktigt undfägnade i en sal i Prytaneum. Följande dagarna gåfvo de sjelfva måltider, vid hvilka nöjet ökades af musik och dans. Poesien fick sedan sig uppdraget, att föreviga deras namn, och bildhuggeri-konsten, att afbilda dem i marmor eller koppar, somliga i samma ställning, uti hvilken de hade vunnit segren.

Det är ett gammalt bruk, att de, som på stridsfältet blifvit upphöjde till ära, fara in i deras födelse-stad med all triumphståt; de hafva både före och efter sig ett talrikt följe, äro klädde i en drägt af röd purpur, ibland på en vagn med tvänne eller fyra hästar, och genom en öppning, som göres på stadsmuren. Man omtalar

talar

talar ännu såsom exempel en medborgare i Agrigentum på Sicilien, vid namn Exænætes, som i denna stad visade sig på en präktig vagn och åtföljd af en mängd andra vagnar, ibland hvilka man anmärkte 300, som voro förspände med hvita hästar.

På vissa ställen få de ur den allmänna skattkammaren en anständig utkomst; på andra äro de befriade från all skatt; i Lacedæmon hafva de den äran att den dagen, då en drabbning hålles, strida vid Konungens sida; nästan öfver allt hafva de främsta rummet vid lekarnes uppförande, och titeln af segervinnare vid Olympia laggd till deras namn gifver dem en högaktning och vördnad, som gör deras lefnads sällhet.

Somlige låta den heder, de fått, vederfaras äfven hästarna, medelst hvilka den blifvit förvärfvad; de skaffa dem en lycklig ålderdom; de gifva dem en hedrande begrafning, och ibland till och med uppresa de pyramider på deras grafvar.

